

**KEMAL TAHİR'İN TARİHİ KENT DİZİSİ
ROMANLARINDA TARTIŞMA VE ÇATIŞMA
ALANLARI**

Muammer YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı

Ana Bilim Dalı

Dr. Öğretim Üyesi Osman ORUÇ

2022

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**KEMAL TAHİR'İN TARİHİ KENT DİZİSİ ROMANLARINDA TARTIŞMA VE
ÇATIŞMA ALANLARI**

(Areas Of Discussion And Conflict In Kemal Tahir's Historical City Series Novels)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muammer YILMAZ

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Osman ORUÇ

Bayburt
Kasım, 2022

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğretim Üyesi Osman ORUÇ danışmanlığında, 192221006 numaralı Muammer Yılmaz tarafından hazırlanan “Kemal Tahir’in Tarihî Kent Dizisi Romanlarında Tartışma ve Çatışma Alanları” adlı bu çalışma 29/11/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Osman Oruç

İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ferdi Güzel

İmza:

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Güzel

İmza:

Bu Tezin Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

...../...../.....

Doç. Dr. Murat KUL

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Kemal Tahir'in Tarihî Kent Dizisi Romanlarında Tartışma ve Çatışma Alanları" başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

29/11/2022

İmza

Muammer YILMAZ

TEŞEKKÜR

Çalışmamda bana yön gösteren, beni yüreklendiren, her aşamasında destek ve emeklerini esirgemeyen, öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyacağım danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Osman Oruç'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte bana yine desteğini esirgemeyen öğretmen arkadaşım Hasan Alkan'a ve eşim Yıldız Yılmaz'a ve özellikle bu çalışmaya ilham kaynağı olan, büyük kişiliği ve bilgisiyle yolumuza ışık tutan değerli hocam merhum Prof. Dr. Osman Gündüz'e teşekkürü borç bilirim.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KEMAL TAHİR'İN TARİHİ KENT DİZİSİ ROMANLARINDA TARTIŞMA VE ÇATIŞMA ALANLARI

Muammer YILMAZ

Kasım 2022, 130 sayfa

Kemal Tahir, hem yaşadığı dönemde hem de ölümünden sonra, gerek romanları gerek düşünceleriyle çok tartışılmış bir aydınımızdır. Romancı, düşünceleri ve bu doğrultuda ortaya koyduğu sanat eserleri nedeniyle bazı kesimlerce çok sevilmiş, kendisine büyük hayranlık duyulmuş; bazı kesimlerce de kendisine karşı büyük düşmanlıklar beslenmiştir. Hayatı uç noktalarda düşünsel ve sanatsal tartışma ve çatışmalarla geçen yazar, romanlarında da Türk toplumunun tarihindeki büyük dönüşümleri, bu dönüşümün yarattığı çelişki ve çatışmaları aktarmaya çalışmıştır. Bugünkü toplum yapımızı ve sorunlarımızı anlamak istiyorsak Osmanlı toplum yapısını ve tarihini anlamak zorunda olduğumuzu ifade eden Kemal Tahir, sorunların kaynağını tarihte aramamız gerektiğini dile getirmiş ve bu yönde çalışmalar yaparak tarihsel ve toplumsal tezler oluşturmuştur. Bu tezler doğrultusunda romanlar yazmış, inandığı gerçekleri tarihsel bir bakış açısıyla sunmaya çalışmıştır. Özellikle tarihî kent dizisi romanlarında bireyin ve toplumun tarihsel dönüşüm karşısında yaşadığı sorunları ve çatışmaları gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtmak istemiştir. Çalışmamızda öncelikle Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarının temel çatışma zeminlerini oluşturan, döneminde ve sonraki dönemlerde tartışmalara sebep olmuş fikirleri ortaya koyulmuştur. Daha sonrasında ise bu tartışma yaratan fikirlerin tarihî kent dizisi romanlarında nasıl birer çatışma alanına dönüştürüldüğü açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada genel olarak roman türünün çatışma üzerine kurulu bir yazı türü olduğu gerçeğinden hareketle Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarında ele aldığı temel çatışmalar ve düşünce dünyasının bu çatışmalar üzerindeki etkileri somut biçimde yansıtılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, çatışma, roman, gerçekçilik, tarih.

ABSTRACT

MASTER THESIS

AREAS OF DISCUSSION AND CONFLICT IN KEMAL TAHİR'S HISTORICAL CITY SERIES NOVELS

Muammer YILMAZ

November 2022, 130 pages

Kemal Tahir is one of our intellectuals who has been widely discussed with his novels and thoughts both during his lifetime and after his death. The novelist was loved and admired by some people because of his thoughts and the works of art he produced in this direction; There was also great hostility towards him by some sections. The author, whose life was spent in extreme intellectual and artistic debates and conflicts, tried to convey the great transformations in the history of Turkish society and the contradictions and conflicts created by this transformation in his novels. Expressing that if we want to understand our current social structure and our problems, we have to understand the Ottoman social structure and history, Kemal Tahir stated that we should look for the source of the problems in history and he created historical and social theses by working in this direction. He wrote novels in line with these theses and tried to present the facts he believed in from a historical perspective. In particular, he wanted to reflect the problems and conflicts of the individual and society in the face of historical transformation in his novels in the historical city series with a realistic point of view. In our study, first of all, the ideas that constitute the main conflict grounds of Kemal Tahir's historical city series novels and that caused controversy in his period and later periods were revealed. Afterwards, it was tried to explain how these controversial ideas were transformed into conflict areas in the historical city series novels. In the study, based on the fact that the novel type is a type of writing based on conflict in general, the main conflicts that Kemal Tahir deals with in his historical city series novels and the effects of the world of thought on these conflicts are aimed to be reflected concretely.

Keywords: Kemal Tahir, conflict, novel, realism, history.

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER TABLOSU.....	v
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş	1
Araştırmanın Konusu ve Problemi	2
Araştırmanın Amacı.....	3
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi.....	3
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
Kuramsal Çerçeve ve Alan Yazın Derleme.....	4
Kuramsal Çerçevede Tarihî Kent Dizisi ile Tartışma ve Çatışma Alanları Kavramları.....	4
Alan Yazın Derleme	5
Araştırma Yöntemi	5

İKİNCİ BÖLÜM

Tartışma Alanları	7
Batılılaşma	8
Doğu-Batı Çatışması.....	10
Marksizm	11
Sosyalizm.....	12
ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı)	13
Feodalizm.....	15
Burjuvazi (Burjuva Sınıfı)	16
Hürlük-Kölelik.....	17
Devlet.....	18

Osmanlı	19
Anadolu Köyü ve Köylüsü	20
Aydın	22
Kemalizm.....	23
Eşkıyalık	24
Dil	25
Roman.....	27
Yeniçeri Ocağının Kaldırılması, Tanzimat, Meşrutiyet.....	29
Milliyetçilik	30
Köy Enstitüleri.....	31
Toprak Reformu.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarihî Kent Dizisi Romanlarında Çatışma Alanları	34
“Esir Şehrin İnsanları” Romanında Çatışma Alanları	35
Yoksulluk-zenginlik çatışması.	37
Türk subayının dramı (Türk subayının iç çatışması).	39
İşgale karşı koyanlarla işgale destek olanların çatışması.	40
Cesaret-korkaklık, (Kamil Bey’in iç çatışması).	42
İdeal-yozlaşmış Türk kadını çatışması.	44
İdeal-yozlaşmış aydın çatışması.	45
Din algısının yarattığı çatışma.	47
Kişisel menfaat ile toplumsal menfaatin çatışması.	48
“Esir Şehrin Mahpusu” Romanında Çatışma Alanları.....	49
Yanlış anlaşılmanın yarattığı çatışma (Hafız Ağa’dan Millici Abi’ye dönüşüm).	51
Hapishane gerçeklerinin yarattığı çatışma (romantik bakıştan gerçeklerle yüzleşmeye).	53
Tevkifhanedeki soyguncu düzen ve ahlaksızlıkların yarattığı çatışmalar.	54
Hurafeler ve din algısının yarattığı çatışmalar.	56
Milli Mücadele’ye destek verenler ile karşı olanların çatışması.	58
Kamil Bey’in yalnızlığı ve dramı.	60
Korku ve cesaret çatışması.	62
Türk subayının dramı ve iç çatışması.	64
Kültürel ve sosyal hayat farklılıklarının yarattığı çatışmalar.	65

“Yorgun Savaşçı” Romanında Çatışma Alanları.....	66
Ordusuz kalmış Türk subayının dramı (iç çatışması).	68
Direnenler ile işgali kabul edenlerin/teslim olanların çatışması.	71
Subay-halk çatışması.	74
İttihatçıların iç çatışması (iç muhasebe).	76
İç savaş (bölünen halkın çatışması).	78
Düzenli ordu ve çete birliklerinin mücadelesi.	82
Savaşın ezdiği halkın dramı.....	84
Batılılaşma ve devlet (kavram çatışmaları).	86
“Kurt Kanunu” Romanında Çatışma Alanları	88
Siyasi çatışma.	90
Başarısız suikast girişimi ve ortaya çıkardığı çatışma (kardeşlikten kalleşliğe dönüşüm).	92
Kısıtlanmış insan ve dramı.	95
Cumhuriyet yönetimi ile İttihatçıların çatışması.	98
Aydının iç çatışması (aydın ve sorumluluk).	102
Batılılaşma çabalarının doğurduğu çatışmalar.	104
“Yol Ayrımı” Romanında Çatışma Alanları.....	106
Halk Fırkası ve Serbest Fırka çatışması.	108
İktidar-halk çatışması.	111
Kuvayı Milliyecilerin dramı.	114
Mevcut siyasi atmosferde dürüstlük ve madrabazlık çatışması.	116
Roman kahramanlarının geçmişten kalan hesaplaşmaları.	118
Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....	121
Sonuç	121
Tartışma	124
Öneriler	124
Kaynakça.....	126
ÖZ GEÇMİŞ	130

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

s.	: Sayfa
vs.	: Vesaire
vb.	: Ve benzeri
Yay. haz.	: Yayına Hazırlayan
Ed.	: Editör
çev.	: Çevirmen
Akt.	: Aktaran

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Kemal Tahir, Türk edebiyatında belirli bir çizgiye sığmayan, romanları, hikâyeleri, senaryoları ve ortaya koyduğu tarihsel, toplumsal tezleriyle yaşadığı dönemde çok tartışılan, eleştirilen bir Türk aydını ve romancısıdır. Edebiyatın farklı türlerinde eserler verse de kendisini romancı olarak niteleyen Kemal Tahir, romanlarında insanın ve toplumun dramını anlatmaya çalışmış ve romanı “drama düşmüş insanın anlatımıdır” (Tükel, 1960, s.36) diye tanımlamıştır. Kemal Tahir, bireyin ve toplumun sorunlarını anlamanın yolunun tarihten geçtiğini ifade etmiş; tarihi bilmeyenin kendini bilemeyeceğini, kendisini tanımayan bir romancının da asla gerçekçi eserler ortaya koyamayacağını dile getirmiştir. Bu açıdan romanlarında toplumsal olaylara tarihî bir bakış açısıyla yaklaşmış, konuları tarihsel bir bakış açısıyla ele alarak toplumumuzun kendi sorunlarını çözecek gücün, tarihten çıkarılabileceğini belirtmiştir. (Dosdoğru, 1974, s.416,417) Türk toplumunun 19 ve 20. yüzyıllarda yaşadığı çelişki ve çatışmaları kronolojik bir düzen içerisinde romanlaştırarak yansıtan Kemal Tahir, yakın dönem tarihimizde idare edilenlerle idare edenlerin yaşantılarını, tarihi gerçekliğiyle yansıtmaya çalışmış ve bu iki ana düzlemdeki çelişkileri ve çatışmaları dile getirmiştir.

Kemal Tahir, toplumcu gerçekçi bir romancıdır, bu nedenle sanatını Türk toplumunun çelişkiler ve çatışmalar bütünü oluşturmuştur. Türk toplumunun yoğun biçimde yaşadığı ikiliği ve çelişkiyi gören bir sanatçı olarak Kemal Tahir, sanatını da bu çelişki ve çatışmalar üzerine kurmuştur. Roman türüyle toplumun gerçeklerini, çatışmalarını gösterebileceğini ve toplumu bir bütün olarak anlatabileceğini görmüş, bu yüzden de sanat hayatında en çok roman türünde eser vermiştir.

Kemal Tahir, bugün Türk toplumunda yaşanan sorunların sebeplerini tarihi süreçte gerçekleşen toplumsal değişimlerde görmüş, bu sorunların kaynağını okuyucuya gösterebilmek için de romanlarında tarihten faydalanmıştır. Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemini anlattığı *Devlet Ana* romanının yazma gerekçesini “Anadolu Türk insanımızın temel cevherini tarihsel gelişiminin çok önemli bir dönemecinde tutup incelemenin bugün ve geleceğin zorluklarına ve sorunlarına çare olacağını düşünüyorum.” (Akt., Berksoy, 2010a, s. 34) ifadeleriyle açıklamış, tarihin insanlara gerçeği sunacağını ve bugün yaşanan veya gelecekte karşılaşılabilecek sorunlara da çare olacağını düşünmüştür. Kemal Tahir, Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarını anlattığı *Devlet Ana* romanının dışında daha çok yakın dönem

Türk tarihi üzerinde durmuştur. Tanzimat Döneminden 1930'lu yıllara kadar olan tarihî dönemi romanlaştırmış, bu dönemleri bir köy bir de kent gerçeğiyle dile getiren nehir romanlar yazmıştır. *Yediçınar Yaylası*, *Köyün Kamburu*, *Büyük Mal*, *Rahmet Yolları Kesti* romanları ile Tanzimat'tan başlayarak 1930'lu yılların Türkiye'sine kadar olan zamanı kronolojik olarak/sıralı bir tarih anlayışı içerisinde köyün gerçekliğine bakarak anlatmıştır. *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yorgun Savaşçı*, *Yol Ayrımı* ve *Kurt Kanunu* romanları ile de Mütareke yıllarından başlayıp 1930 ikinci çok partili hayata geçiş denemelerine kadar olan zamanı, devlet idarecilerinin ve kent insanların gerçekliği içerisinde ele almıştır. Böylece Kemal Tahir, Türk toplumunun özelliklerini, tarihî gerçekleriyle çelişki ve çatışmalarıyla açıklamış, ele aldığı çelişki ve çatışmalarla da toplumun karşı karşıya olduğu sorunları aşmasının ve ileriye doğru atılım yapmasının nasıl gerçekleşebileceğini söz konusu etmiştir.

Yakın dönem Türk tarihini hem köy hem de kent bakış açısıyla ele alıp işleyen Kemal Tahir'in romanları metin özelliği yönüyle eleştirilere maruz kalmış, Kemal Tahir bu eleştirileri kabul etmeyerek:

Tarihi romanda kullanmakla tarihi romanlaştırmak başka başka şeylerdir. Bizde Turan Tan vardı, Ziya Şakir vardı, Ferudun Fazıl var... Bunlar tarihi romanlaştırıyorlar... Benimkisi bunlardan büsbütün farklı. Ben romanımda herhangi bir tarih dönemini anlatmıyorum; bir toplumun o çağdan bu çağa yansıyan dinamizmini belirtmeye çalışıyorum. (Bozdağ, 2003, s. 93)

sözleriyle tarihi romanlaştırmadığını, tarihi romanda kullanıp tarihî roman yazdığını dile getirmiştir. Kemal Tahir, tarihe ve topluma karşı kendine özgü ve farklı bir bakış açısı ortaya koymuş, bu yönüyle de hem düşünce dünyamıza hem de roman sanatına büyük bir derinlik katmıştır diyebiliriz.

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Kemal Tahir, tarihî kent dizisi romanlarında Türk tarihi açısından dönüm noktası olan önemli ve karışık dönemleri seçmiştir. Bu dönemlerin dramını anlatırken bireyin serüveninden hareketle toplumun serüvenini yansıtmaya çalışmıştır. (Karakaş, 2010, s. 270) Kurtuluş Mücadelesini, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet'e geçişi ve bu geçiş ve dönüşümün yarattığı sorunları ve çatışmaları *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yorgun Savaşçı*, *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanlarıyla ele almıştır. Kurtuluş Mücadelesini anlattığı romanlarında batılı toplumlara karşı verilen ölüm kalım mücadelesi anlatılırken Cumhuriyet sürecinde de mücadele edilen Batı toplumlarına benzeme girişimleri ve doğal olarak bunun yarattığı çelişki, çatışma ve çıkmazlar dile getirilmiştir. Çalışmamızda konumuz öncelikle Kemal Tahir'in yakın dönem Türk tarihine ait konularla ilgili tartışma yaratan

görüşlerini ortaya koymak ve bu görüşlerin etkisiyle oluşan tarihî kent dizisi romanlarındaki çatışmaları yansıtmaktır.

Araştırmanın Amacı

Kemal Tahir, 19. yy. dan başlayarak Osmanlılıktan batılılaşmaya doğru gerçekleştirilmeye çalışılan değişikliklerin ve dönüşümlerin toplumda yarattığı çelişki, tartışma ve çatışmaları bizzat gözlemlemiş ve yaşamış bir Türk aydınıdır. Toplumun sorunlarının nedenlerini anlamak için tarihsel ve toplumsal sebeplere yönelen Kemal Tahir'in sanatını işte bu çelişki, tartışma ve çatışmalar bütünü oluşturmaktadır. Çalışmadaki amacımız Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarındaki bu tartışma ve çatışma alanlarını belirlemek, bu alanların roman kurgusu içerisinde nasıl işlendiğini tespit etmek ve bu romanlardan yola çıkarak Kemal Tahir'in savunduğu toplumsal ve tarihsel tezleri ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Kemal Tahir; Milli Mücadele, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete geçiş dönemi ve yeni Türk devletinin siyasetini biçimlendiren çeşitli olayları ele aldığı bu romanlarında, her yeni atılımın yeni bir açmazla sonuçlanması üzerinde durmaktadır. Bir açmazdan çıkıp ileriye, değişimi, çözümü temsil eden roman kahramanlarının bir başka romanda değişen koşullarda kendilerini yapıp ettiklerini sorgular halde bulmaları bu nedenledir. (Eğribel, & Özcan, 2010, s. 429). Kemal Tahir, kaybeden; fakat mücadeleden yılmayan Türk toplumunun ve onun öncü kahramanlarının içine düştüğü çıkmazı, açmazı ve içinde bulundukları çatışmaları tarihî kent dizisi romanlarıyla dile getirmiştir. Kemal Tahir'in yakın dönem Türk tarihini ele aldığı ve içerisinde kendi tarihsel ve toplumsal tezlerini işlediği bu romanların incelenmesinin düşünce ve sanat dünyasına yeni bir bakış açısı kazandıracığı ve bu yönüyle bir önem arz edeceği düşünülmektedir.

Bu çalışma ile Kemal Tahir üzerine yapılmış akademik çalışmalar, bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulacak; Kemal Tahir'in ele aldığı ve sorguladığı konular, tartışma yaratan düşünceleri ile tarihî kent dizisi romanlarında işlediği çatışmalar geniş bir perspektiften sunulacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Kemal Tahir üzerine birçok akademik çalışma yapılmış, düşünce ve sanat dünyasına dair çokça incelemelerde bulunulmuştur. Bu çalışmada daha çok Kemal Tahir'in düşünce dünyasına dair görüşlerini ortaya koymak için akademik çalışmalardan faydalanılmıştır. Fakat romanlardaki çatışma alanlarının belirlenmesinde, bu çalışmaların dışında, tarihî kent dizisi

romanları temel kaynak olarak seçilmiş ve başka çalışmaların etkisi dışında kalmaya gayret edilerek özgün bir değerlendirme ortaya koymaya çalışılmıştır. Çalışma Kemal Tahir'in 1920 Mütareke yılları ile Serbest Fırka'nın kapatıldığı 1930 yılları arası kapsayan, yakın dönem Türk tarihini anlattığı Esir Şehrin İnsanları, Esir Şehrin Mahpusu, Yorgun Savaşçı, Kurt Kanunu ve Yol Ayrımı romanları ile sınırlı tutulmuştur. Bu romanlar incelenerek bu romanlardaki çatışma alanları belirlenip Kemal Tahir'in düşünce dünyasıyla olan ilintisi gösterilmeye çalışılmıştır.

Kuramsal Çerçeve ve Alan Yazım Derleme

Kuramsal Çerçevede Tarihî Kent Dizisi ile Tartışma ve Çatışma Alanları Kavramları

Kemal Tahir, yakın dönem Türk tarihini kronolojik bir düzlemde romanlaştırarak bu tarihi süreci anlatan nehir romanlar yazmıştır. Bu nehir romanların bir kolunda tarihi süreçteki köy hayatını bir kolunda da kent/şehir hayatını yansıtmıştır. Bu yönüyle Kemal Tahir'in nehir romanları köy dizisi ve kent dizisi olmak üzere ikiye ayrılır. Köy dizisi romanlarında Tanzimat Döneminden, kent dizisi romanlarında da Mütareke yıllarından başlayarak her iki dizide de 1930 yılının Türkiye'sine kadar olan süreci romanlaştırarak anlatmıştır. "Nehir romanlarının iki ana kolundan büyük kent yaşantılarını ele alan kent dizisi romanları idare edenlerin ya da daha doğrusu idare etmeye özenenlerin dramlarını işleyen romanlardır." (Dosdoğru, 1974, s.228). Kemal Tahir bu tarihî kent dizisi romanlarında Türk tarihi açısından dönüm noktası olan karmaşık bir süreci ele almış, bireyin serüveninden hareketle de toplumun serüvenini yansıtmaya çalışmıştır.

Çalışmada ifade edilen "Tartışma Alanı" kavramı Kemal Tahir'in tartışmalar yaratan ve eleştirilen tarihsel ve toplumsal alanlara yönelik görüşlerini ifade etmektedir. Kemal Tahir'in resmi tarihin ve otoritenin koyduğu gerçeklerin dışında dile getirdiği bu görüşler romanlarında da yer bulmuştur. Özellikle yakın dönem Türk tarihini ele aldığı romanlarında, bu düşünceleri roman kurgusu içerisinde çokça ve derinden işlemiştir. Örneğin Türk toplumu için büyük bir yıkım olarak gördüğü batılılaşmaya ait görüşlerini ya da "*Dünya ve Türk toplum tarihini belirleyen temel çatışma*" (Eğribel, 2010b, s. 20) olarak gördüğü Doğu-Batı çatışmasına dair düşüncelerini bu romanlarında işlemiş, düşünce dünyasını sanatı yoluyla yansıtmıştır.

"Çatışma Alanları" kavramı Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarını üzerine kurduğu çatışmaları ifade etmek için kullanılmıştır. Roman türünün esasını oluşturan temel unsurlarından biri olarak kabul edeceğimiz çatışma kavramı Kemal Tahir romanlarının da temel omurgasını oluşturmuştur. Kemal Tahir, toplumun ve bireyin dramını ortaya

koyabilmek için yaşanan çatışma ve çelişkileri dile getirerek bir devrin ve o devrin insanının genel durumunu yansıtmaya çalışmıştır.

Alan Yazın Derleme

Kemal Tahir, eserleriyle Türk toplumunun gerçeklerini yansıtmayı amaçlamış bir romancı olarak roman türünü de bu toplumun sorunlarını, sorunların temelinde yatan nedenleri ve içine düştüğü dramı ifade etmek için kullanmıştır. Mensubu olduğu Türk toplumunun açmazlarının nedenlerini kendi toplumsal ve tarihsel tezlerinden yola çıkarak eserlerinde yansıtmaya çalışmış; fakat bu düşünceleri hem yaşadığı dönemde hem de ölümünden sonra çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Sanat hayatı boyunca çok şiddetli eleştirilere maruz kalsa da kendi doğrularından hiç şaşmamış ve düşüncelerinden vazgeçmemiştir. Yakın dostlarından, hapisane arkadaşı Celalettin Arif Demirel, “Eğilmeyen baş, bükülmeyen bilek, satılmayan kafa onundur.” (Özsoy, 2010, s. 47) sözleriyle onun dik duruşlu kişiliğini böyle ifade etmiştir. Kemal Tahir’in kendine has bu kişiliği ve duruşu, onu Türk edebiyatında ilgi gören, eleştirilen, tartışılan ya da çok sevilen bir sanatçı haline getirmiştir. Özellikle Kemal Tahir’in yakın tarihimize ve bu dönemlerde gerçekleşen sosyal, siyasal ve toplumsal değişimlere dair görüşleri her kesimce tartışılmıştır. Kemal Tahir özellikle bu tartışmalı görüşlerini tarihî kent dizisi romanlarında işlemiş, bu görüşleri romanları aracılığıyla somutlaştırarak yansıtmaya çalışmıştır. Bu nedenle Kemal Tahir’in tartışma yaratan görüşlerinin romanlarında nasıl bir çatışma unsuruna dönüştürülerek işlediğinin gözlemlenmesi ve Kemal Tahir’in roman sanatının daha iyi anlaşılması bakımından bu çalışmanın faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanlarında ele alınan çelişkiler ve çatışmalar incelenip romanlardaki çatışma alanları belirlenecektir. Çatışma Alanlarını oluşturan tarihsel ve toplumsal tezler ortaya koyulup bu tezlerin onun roman sanatına etkisi iki ana bölüm halinde gösterilmeye çalışılacaktır. Birinci bölümde Kemal Tahir’in sanatı ve sanatını oluşturan düşünce çizgisindeki “tartışma alanları” üzerinde durup bu alanlar başlıklar halinde sunulacaktır. İkinci bölümde ise Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanlarının kent dizisini oluşturan *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yorgun Savaşçı*, *Kurt Kanunu*, *Yol Ayrımı* romanlarındaki çatışma alanları belirlenip kendi bölümleri içerisinde ele alınacaktır.

Bu çalışmada yukarıdaki başlıklarda da belirttiğimiz gibi Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanlarındaki çatışma alanları ve bu alanların düşünsel anlamda alt yapısını oluşturan tartışma alanları ele alınacaktır. Öncelikle ilk bölümde romanlardaki çatışma alanlarının daha

belirgin olarak görülmesini sağlamak amacıyla Kemal Tahir'in bir düşünce adamı olarak dile getirdiği tartışmalara yol açan fikirleri konu başlıkları halinde sunulacaktır. Bu başlıklarla tartışma yaratan ve eleştirilen tarihsel ve toplumsal fikirleri ortaya koyulacak, Kemal Tahir'in çeşitli konulardaki farklı görüşleri ifade edilecektir. İkinci bölümde de tarihî kent dizisi romanları başlıklar halinde ele alınıp romanlardaki çatışma alanları belirlenecektir. Böylelikle Kemal Tahir'in düşünce dünyasının sanatına olan etkisi somut bir biçimde ortaya koyulacak, tarihsel ve toplumsal tezlerinin romanın iskeletini oluşturan çatışmaların seçimi ve kurgusunda ne boyutta kullanıldığı yansıtılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

Tartışma Alanları

Kemal Tahir, hayatı boyunca hiçbir hazır kalıp fikri olduğu gibi kabullenmemiş, bütün düşüncelere akılcı ve şüpheci bir biçimde yaklaşmaya çalışmış bir romancıdır. Romancının bu özelliğini Hulusi Dosdoğru, “Kemal Tahir’in akılcı, dengeli, kendine güvenir şüpheciliği araştırmalarında şaşmaz aydınlatıcısı olmuştur.” (1974, s. 63) sözleriyle dile getirmiştir. Sanatçının hayatının belli dönemlerinde bazı fikirleri benimsemiş olduğunu; fakat bu fikirlerde yanılığa düştüğünde bu fikirleri terk ettiğini görürüz. Örneğin Marksçı fikirlerin tam anlamıyla Doğu toplumlarına uygun olmadığını gördüğünde bu düşünceyi savunmaktan vazgeçmiştir. Daha sonra Karl Marx’ın ATÜT fikriyle ilgilenmiş; fakat ATÜT’ün de yetersiz kaldığını görünce bu düşünceyi de terk etmiştir: “Doğu toplumlarının Batı dışında tanımlanabileceğini ve onların ayrı toplum kategorileri olarak ele alınabileceğini gösterdiği için ATÜT ilgisini çekmiştir. Fakat Osmanlı’nın ve Türk toplumunun tamamen ATÜT’le izah edilemeyeceğini görmüş sonra bu düşünceden vazgeçmiştir.” (Kızılcı, 2010, s. 178). Hulusi Dosdoğru’nun ifadeleriyle Kemal Tahir’in yalın gerçekçiliği bilimsel, tarihsel ve toplumsal köklü incelemelere, temci araştırmalara ve karşı araştırmalara dayanır. (1974, s. 527). Bu nedenle O:

Kızılçeleme ütopyacılığına da; Ümmetçilik varsayımına da; Batı uygarlığının kaynağını Anadolu potasından çıkarmaya ve böylece bizim göbeğimizden batıya bağlamaya yeltenenlere de; Batılılaşma batağında debelenen toplumumuzu tüm kişiliğinden ayırıp, yukarıdan uygulama ve dipçik zoruyla, Osmanlı kalıntısından yerli burjuva üretmeye zorlayanların tabulaştırmalarına da; temel yapımızı inceleyip öğrenme gereği duymadan Klasik Marksçı şemayı olduğu gibi uygulamaya özenenlere de karşıdır. (Dosdoğru, 1974, s. 527).

Kemal Tahir’in toplumda destekçileri olan bu düşünce sistemlerine yönelik eleştirileri kendisine karşı düşmanlıklar edinmesine neden olmuştur. Romancı buna rağmen Türk toplumunda gözlemlediği sabit fikir bekçiliğini eleştirmiş, toplumun bu tutumla hiçbir yere varamayacağını şu sözleriyle dile getirmiştir:

Biz Anadolu Türkleri, en sağda faşistlerimiz (İrkçı, turancılar), yanlarında ahlakçılarımız (Gerçek dindarlarla, madrabaz yobazlar), daha beride sırayla liberallerimiz (Gerçek burjuvalarla karaborsacılar, soyguncular), demokratlarımız (Kemalistler, Atatürkçüler), sosyalistlerimiz (Doktrinsizlerle, bilimseller), en solda komünistlerimiz olmak üzere hepimiz gerçeklerimizin pek uzağındayız. Sağdan soldan ele geçirdiğimiz birtakım eski yeni kalıplarla acıklı bir menfi romantizmin çukurunda

debeleniyoruz. Bütün pahalı tecrübelerle rağmen yüz elli yıldır bir adım ileri gidemeyişimiz bundandır. (Kemal Tahir, 2020b, s. 158).

Kemal Tahir, hazır düşünce sistemlerinin dışında kendi toplumuna uygun olanı bulmak istemiştir. Siyasi düşüncelerinde Türk toplum yapısına uygun bir sosyalizmi, sanatında da tamamen “Türk dehasının ortaya koyulacağı yerli bir roman” (Dosdoğru, 1974, s. 63) ortaya koymaya çalışmıştır. “Bir Türk yazarı olarak Türk romanının dünya edebiyatı içinde kendine düşen yeri kazanabilmesi için uğraş verirken aynı anda Türkiye’nin de toplumlar arasında layık olduğu yeri kazanması çabası içerisinde olmuştur.” (Kızılçelik, 2010, s. 178).

Kemal Tahir, yaşamı boyunca gerek düşünce gerekse sanat boyutunda ortaya koyduklarıyla birçok tartışma alanı açmıştır. Resmi tarih anlayışına karşı çıkarak toplumumuzdaki hemen hemen bütün olgu ve kavramlara yeni bir gözle bakmış ve alışılmışın dışındaki değerlendirmeleriyle yaşadığı dönemde çeşitli tartışmalara sebep olmuştur. Öyle ki yakın arkadaşı Aziz Nesin mezarı başında “*fırtına dindi*” diyerek onun fırtınalı entelektüel hayatına gönderme yapmıştır. Murat Belge, Kemal Tahir’in bu tartışmalı yapısı üzerine “Karşısında ılımlı denebilecek bir tavır alınamıyor, ya çok beğeniliyor, ya da hiç beğenilmiyor” diyerek bir tespitte bulunmuştur. “Kemal Tahir adı çevresinde fırtınalar yaratan özellik, bir romancılık özelliğinden çok, yazarın ikinci dönemde geliştirdiği düşüncelere ve tezler dayanıyor.” (2009, s. 175) ifadeleriyle de tartışmaların zemininde Kemal Tahir’in düşünce ve tezlerinin yattığını dile getirmiştir. Kemal Tahir’in her ne kadar düşünce ve tezleri bu tartışma zeminini oluştursa da bu düşünce ve tezler somut anlamda romanlarında dile getirilmiş ve romanlar da bu tartışmaların hep odak noktasında olmuştur.

Kemal Tahir’in sanat ve düşünce hayatı bu biçimde sürmüştür; yazdıkları, söyledikleri yaşadığı dönemde de, ölümünden sonra da hep tartışılmıştır. Kemal Tahir’in bu fikri yapısını birçok akademisyen ve yazar ele alıp işlemiş, ortaya koymuştur. Bu çalışmada ise romancının yaşadığı dönemde ve sonraki süreçte tartışmalara sebep olan, romanlarında birer çatışma alanına dönüşen kavram başlıkları üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Batılılaşma

Kemal Tahir, Türk toplumunda görülen bütün sorunların, çelişkilerin ve çatışmaların temelinde Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketlerinin yattığını düşünür. “Bizim Batıya yaranmak için batılılaşmaya karar verdiğimiz dönem (Tanzimat) kendi soyulmamıza gönüllü olarak yardımcı olmayı kurtuluş saydığımız namussuz dönemdir.” (Kemal Tahir, 2020b, s. 477) sözleriyle de batılılaşma çabalarına olan bakışını ortaya koyar. Kemal Tahir’e göre Batı’nın Doğu ile ilişkisi sadece sömürü amacıyla olmuştur. Batı soyguncudur ve Batı kültürü

sömürü ve soyguna dayanır. Bu yüzden “sömürücü Batı’dan hayır ummak, eğer vatan hainliğinden gelmiyorsa, düpedüz alıktıktan gelir.” (Kemal Tahir, 2020b, s. 478) der. Ona göre: Batı toplumunun özellikleri ve yapısı Doğu toplumlarından farklıdır. “Batı emperyalizm ve sömürgecilik görmezden gelinerek anlaşılamaz. Yunan ve Latin kültürü, Hristiyanlık, kölelik, derebeylik, feodalite ve burjuva karışımından oluşan özellikleri Batı’yı Batı yapmıştır. Batı’nın Doğu’dan farklı sınıfsal yapısı, üretim ilişkileri, din, felsefe ve siyaset anlayışı vardır.” (Kemal Tahir, 1992b, s.156). Bu yüzden de Türk toplumunun Batılılara benzeme, onlarla uyuşma ihtimali yoktur. Romancıya göre Türk Toplumunun dünya görüşü ve temel davası Batı mücadelesine dayanmaktadır. Hayat felsefesini üzerine kurduğu bu düşünceden vazgeçip ezeli ve ebedi düşman olarak gördüğü Batı’ya benzeme çalışmalarının Türk toplumda derin travmalara neden olacağını düşünür. Romancıya göre Batı toplumlarına uygun yaşam ve düşünce kalıplarını alıp Türk toplumuna uygulamaya çalışmak da toplum dinamiklerini mahvetmiş, toplumu derin bir çelişki ve çatışma durumuna itmiştir. Bu sorunları tepeden inme bir biçimde çözmek isteyen üst idari yapılar da aldığı kararlarda halkın düşünce ve beklentilerini göz ardı etmişler, çözümü toplumun temel çatışma nesnesi Batı’ya benzemekte, onu örnek almakta bulmuşlardır; fakat bu yöntem sorunları çözmemiş daha da arttırmıştır. (Kemal Tahir, 2020b, s.440). Kemal Tahir bu sosyolojik tespitini de şu şekilde somutlaştırarak ifade etmiştir:

Bilindiği üzere insan yapısına ters gelen ilaçlar ve besin maddeleri organizmada alerji meydana getirirler. Tıpkı bunun gibi sosyal yapıya da uymayan formüller, toplumda alerji ile karşılanırlar. Nasıl hekim kusuru alerji gösteren bünyede değil de ona ters gelen yabancı maddede ararsa ikincide de aksaklık nedenini sosyal yapıımıza uymayan batı uygarlığında aramalıyız. (Dosdoğru, 1974, s. 15).

Tanzimat’la başlayan bu süreç Cumhuriyet Döneminde de devam etmiş, muasır Batı medeniyetlerine ulaşma yolu bu medeniyetleri bütün şekliyle örnek almakta görülmüştür. Kemal Tahir, düşünce hayatında en çok bu tutuma karşı çıkmış, bu tutumun bizi ölüme götürdüğünü savunmuştur: “Tanzimat ölüm fermanıdır. Batılılaşma için yapılan her atılım, Türk toplumunu çöküşe götürmüştür. Batı çıkmazı Osmanlı’nın ölüm çıkmazıdır. En büyük bahtsızlıktır. Osmanlı’nın en ciddi dramıdır.” (Kemal Tahir, 2020a, s. 478). Her ne kadar batılılaşma hareketleri Tanzimat’tan beri yoğun bir dayatma şeklinde devam etse de, bu düşünsel ve siyasi hareketler Anadolu’da tam anlamıyla var olamamış, yeni bir üretim düzeni oluşturulamamıştır. Osmanlı Devleti mevcut düzenden vazgeçip yönünü Batı’ya çevirmesine karşın Osmanlılık düzeni Anadolu’da varlığını devam ettirmiş, batılılaşma halk tarafından sindirilememiştir. Bu yönüyle batılılaşma politikası birçok açmaza neden olmuş, toplumda kimlik bunalımı yaratmıştır. Toplumsal hayatta oluşan bu sorun edebiyatımıza da yansımış, batılılaşma ve onun yarattığı sorunlar romanlarımızda sıkça işlenmiştir. “Batılılaşma Türk

romanının ana sorunsalını oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda onun işlevini, kuruluşunu ve tiplerini de önemli ölçüde belirlemiştir.” (Moran, 2019a, s.24).

Kemal Tahir, sadece Osmanlı’daki batılılaşma hareketlerini değil Cumhuriyet’in batılılaşma hareketlerini de aynı düzeyde yanlış; hatta daha tahripkâr olarak nitelemiştir. Romancıya göre “Osmanlı batılılaşması çöküşü durdurmak onu restore etmek amacıyla yapılmışken Cumhuriyet batılılaşması Osmanlı’yı inkâr etmek için yapılmıştır. Biri toplumun faydası gözetilerek yapılmış iyi niyetli; öteki Türk toplumu ve tarihine ihaneti esas alan yorum gerektirmeyecek açıklıkta bir yanlıştır.” (Akt., Çağan, 2010, s. 335,336) Cumhuriyet Döneminde de bir şey değişmemiş, Osmanlıda yapılan hatalar yeni Türk devleti politikalarında da yapılmaya devam etmiştir. Kemal Tahir bu yanlışları görmüş, bunları dile getirdiği için devlet düşmanı damgası yemiştir. Yapılan inkılapların sırf Batı’da var diye temelsizce, gereksiz yere yapıldığını düşünmüş, bunu dile getirmiştir: “Aslında Cumhuriyet Döneminde de pek bir şey değişmiş değildir; bu dönemde daha azgın bir batıcılık yapıldı. O kadar ki takvimimizi, ağırlık ve uzunluk ölçülerimizi bile değiştirdik; tek Batı’ya benzeyelim diye.” (Bozdağ, 2003, s. 33).

“Türk batılılaşması bir ön kabulün, bir öykünmenin, bir teslimiyetin; en nihayetinde bir yenilginin tarihidir.” (Kemal Tahir, 1992b, s.13.) diyen Kemal Tahir, buna rağmen modernleşmeye karşı olmamıştır. Karşı olduğunun modernleşme adı altında yapılan yanlış uygulamalar olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu uygulamalar Türk-Osmanlı toplumunun özelliklerine uymamakta tepeden inme bir dayatmayla yaşatılmaya çalışılmaktadır. Modernleşme adı altında insanımız tarihinden ve toplum dinamiklerinden kopartılmak istenmektedir. Kemal Tahir, bu nedenlerle batılılaşma çabalarına karşı koymuş, yapılan batılılaşma yanlışını da sanatının temel izleklerinden birisi olarak ele almıştır. Batılılaşmayı çağın gerekli, en temel uygulaması görenlere de bu yönleriyle karşı çıkmıştır.

Doğu-Batı Çatışması

Doğu Batı çatışması, Kemal Tahir’in bazı olayları açıklamaya ve değerlendirmeye yönelik kullandığı sıradan bir görüş değildir. Romancıya göre Doğu-Batı çatışması Dünya ve Türk toplum tarihlerini belirleyen temel çatışmadır. (Eğribel, 2010b, s. 20) Batı ve Doğu toplumlarını ve toplumların karakteristik özelliklerini yaşadıkları bu çatışma belirlemiştir. Bu nedenle Kemal Tahir, Osmanlı Devleti’nin Doğu-Batı çatışması içerisinde açıklanması gerektiğini dile getirmiştir. Batıyla aramızda uyum ve birliktelik değil sadece çatışmanın var olabileceğini belirtmiştir. Toplumcu gerçekçi bir sanatçı olarak da eserlerinde toplumu, Karl Marx’ın sınıflar arası çatışma modeline göre değil, Doğu-Batı çatışması esasına göre ele almış, çözümlemeye çalışmış ve işlemiştir. Bu çatışmanın temelinde de tarihsel şartlar

yatmaktadır. Üretim ve mülkiyet biçimlerinin farklılığı Batı ve Doğu toplumlarını ayıran en temel özelliklerdir.

Batı toplumları ilkel eşitlikçi üretim biçiminden köle çalıştırma üretim biçimine geçmiş üretim alanında önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. Ancak bu üretim biçiminin faydasının yanında Batı toplumunda devamlı iç çelişkiler yaratacak olan insanlar arası eşitsizliğin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Bu gelişim böylece sürüp gitmiş ve Batı sömürüye dayanan bir düzenin temsilcisi olmuştur. Batı tarihi bu açıdan bakıldığında bir sınıf çatışması tarihidir. (Akt., Sarıkoca, 2010, s. 232).

Kemal Tahir'e göre Batı'nın temelini bu sömürü düzeni oluştururken, bizim toplumumuzda böyle bir şey yoktur. Osmanlı 600 yıl hüküm sürmesine rağmen sahibi olduğu toprakları sömürmemiş ve her topluma hoşgörü ile yaklaşmıştır. Batı'da ortaya çıkan feodalizm, burjuvazi, özel mülkiyet, sınıf çatışması gibi olgular bizim toplumumuzda görülmemiştir. Batı medeniyetini bu kavramlar şekillendirmiş, teorilerini ve felsefelerini bu gerçekliğe göre kurmuşlardır. Doğu toplumlarında ise üretimin bireyselleşememesi yüzünden temel üretim aracı olan toprak, özel mülkiyetin eline geçememiş bu nedenle kamu mülkiyeti anlayışı ve merkezi devlet sistemi gelişmiştir. Kısaca Batı bizden tamamen farklıdır. Bu keskin farklılıklara rağmen hala batılı olmaya çalışmak, sorunları batılı yöntemlerle çözmek istemek de Kemal Tahir'e göre intihar demektir. (Kızılçelik, 2010, s. 175.); fakat buna rağmen batılılaşma bir devlet politikası olarak sorunların çözümü görülmüş ve uygulanmıştır, bu da beraberinde Doğu-Batı çatışmasını toplum düzeyinde bir iç çelişkiye dönüştürmüş, bireyin ve toplumun dramı olmuştur.

Kemal Tahir'e göre "Her şeyden önce Doğu-Batı ayrımını koymak, araştırmalara ondan sonra girişmek şarttır. Böyle yapılmayıp işe klasik anlamda, ekonomik temel ve sınıflar açısından yanaşmaya kalkmak, bir çeşit Batılı-sömürgeci anlayışın oyununa düşmek olur." (Akt., Yıldırım, 2010, s. 220) Batı'nın ortaya koyduğu kavramlarla hareket etmek onun yapmak istediğini gerçekleştirdiği anlamına gelir. Bu yüzden Batı düşüncesinin dışına çıkıp bağımsız bir biçimde düşünmek gerekir. Batı ve Doğu toplumlarının farklı yapılarla sahip olma olgusu ve bunların ortaya çıkardığı iki insan tipi, yazarın ısrarla vurgulamak istediği bir karşıtlık olmuştur. (Moran, 2019b, s. 224) Kemal Tahir'in tarihî romanlarının temel çatışmasını da bu Doğu-Batı çatışması oluşturmuştur diyebiliriz.

Marksizm

Kemal Tahir, Marksist bir aydın ve romancı olmakla birlikte, Marksizm'e kavramlar dünyası bakımından sadık kalmış; fakat bu kavramların uygulanmasında kendine has yorumlar getirmiş, değişiklikler yapmıştır. (Fedai, 2010a, s. 317) Kemal Tahir, gençlik yıllarında Marksizm'i benimsemiş ve tek kurtuluş yolu olarak bu ideolojiyi görmüştür. Fakat

Bahriye Olayı/ Donanma Davası¹ diye bilinen suçlamaların sanıklarından birisi olarak askeri isyana teşvik ve tahrik etmek suçundan 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılıp 12 yılını Anadolu'nun çeşitli illerindeki hapishanelerde geçirdikten sonra Marksizmin gerçekliğiyle toplum gerçekliğinin tam olarak uyuşmadığını görmüştür. Çünkü Anadolu mahpushaneleri, Anadolu gerçeğini görmesini ve insanını tanımasını sağlamıştır. Böylece Anadolu Türk insanının Batı için geçerli kalıp ve genellemelerle açıklanamayacağının farkına varmıştır. Bu nedenle de Marksizm kavramlarının uygulanmasında Türk toplumuna uygun yorumlar getirmiş ve değişiklikler yapmıştır:

Tahir'in hapse girmeden önce ve hapse girdiğinin ilk yıllarının görüşleri ve mektuplarındaki ifadeleri batılı sosyalist ve Marksist görüşleri aynen benimsediğini ve hayata bu bakış açısıyla baktığını gösterir; fakat hapishanede geçirdiği yıllar kafasındaki bu batılı Marksist şablonun yıkılmasına yol açacak ve Marksizm'i Anadolu gerçeğiyle yeniden şekillendirecektir. (Coşkun, 2021, s. 574).

Kemal Tahir, Marksist görüşü ve sosyalizmi Türk toplumuna uygun bir forma dönüştürmeye çalışmıştır. Çünkü Marksizm'i öğretti olarak Doğu toplumlarını açıklamada yetersiz bulmuştur. Daha sonra da Marksizm için şu tanımı yapmıştır: “Aslında Marksizm kendi gerçeklerine dönmüş toplumcuların kullanacakları ve kullandıkça ustalaşacakları bir araçtır. Yoksa hazır kalıplar değildir.” (Dosdoğru, 1974, s. 21). Romancıya göre Marksizm, Batı düşüncesinin bir parçasıdır. Ele aldığı sorunlar Batı düşüncesinin sorunlarıdır, Bu açıdan Batı bakış açısı ile sınırlı kalmaktadır. Bu yönüyle Doğu'nun sorunlarına çözüm olamaz. Kemal Tahir sorunların gerçek boyutlarıyla evrensel düzeyde, toplumlararası ilişkiler düzeyinde ele alınmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Onun amacı Marksizm'i çürütmek değil onu aşmak olmuştur. (Sezer, 2010, s. 18).

Sosyalizm

Kemal Tahir'e göre sosyalizm, en başta kişinin her türlü baskıdan, tahakkümden kurtulduğu bir özgürlük tasarımıdır. Hür ve eşit insan, sosyalizmin temelini oluşturur. Ona göre sosyalizm ezilen sınıflara tarihsel ödevlerini yerine getirmede savaşma bilinci verir. Kemal Tahir, sosyalist bir toplumun ana temellerini; üretim araçlarının toplumsal mülkiyete geçmesi, bu araçların demokratça idare edilmesi ve üretilen malların insanların ihtiyacını giderecek şekilde organize edilmesi şeklinde belirliyor. (Kemal Tahir. 1992a, s. 65,66,67) Kemal Tahir, Marksist düşünceyi benimseyen bir aydın olarak Marksizm'in uç noktası olan

¹ Kemal Tahir, Nazım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı'nın da aralarında bulunduğu bazı sivillerle birlikte bazı deniz subayı ve astsubayların Deniz Kuvvetlerini isyana teşvik suçundan yargılandığı davadır. Sanıkların tutuklu bulunduğu “Erkin” denizaltı ana gemisindeki Donanma Askeri Mahkemesinde görülen dava 29 Ağustos 1938'de sonuçlanmıştır. Dava sonucundan Nazım Hikmet, Kemal Tahir ile kardeşi Nuri Tahir başta olmak üzere 16 kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. (Harp Okulu Olayı, Ana Britannica, Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt:10)

komünist düşüncüyü benimsememiş, Komünist Parti'ye üye olmamış, komünizmin daha ılımlı hali olan sosyalizmde karar kılmıştır. Fakat sosyalizmin batılı biçimini, dünyada bilimsel sosyalizm her yerde aynıdır diye sunmanın da aldatmaca olduğunu dile getirmiştir. Sosyalizmin Türk toplumunu ve tarihini anlamada yardımcı olacak biçimde yorumlanması gerektiğini savunarak, aktarmacı ve taklitçi olmaktan kaçınmıştır. Yerli sosyalizmi aramaktan vazgeçip hazır kalıpları alıp kullanmak isteyenleri de tepeden inmece, kurtuluşu dışarıdan bekleyen, toplumsal gerçeklerden kopuk ve halka yabancı olmakla suçlamıştır. (Çağan, 2010, s. 334) Bu yönüyle sosyalizmin batıdan olduğu gibi alınamayacağını, Karl Marx'ın ortaya koyduğu görüşlerin batı sistemine göre oluşturulduğunu ve Türk toplumuna uygulanamayacağını ifade eder. Çünkü batıdaki feodalizm, burjuva düzeni, kölelik, kapitalizm, sanayileşme, işçi sınıfı gibi kavramlar bizde oluşmamış, Türk toplumu bu aşamalardan geçmemiştir. Doğal olarak bu kavramlar üzerine kurulu Batı sosyalizmi hazır kalıp şeklinde alınıp bize uygulanırsa anlamsızlaşacaktır. O yüzden bize uydurulması, bizim gerçeklerimize göre uygun hale getirilip yeniden yorumlanması gerekir. Bu noktada da Kemal Tahir, teori eksikliğinden yakındır. Türk sosyalizm tarihinde sosyalist aydınların Türkiye gerçeklerine eğilmediğini, gereksiz eylemlerle dolu, teoriden, doktrinden yoksun bir sosyalist yapımızın bulunduğunu dile getirir. (Dosdoğru, 1974, s. 30,31) Kemal Tahir bu duruma karşı çıkar ve hayatı boyunca da yerli bir sosyalizm için teori çalışmaları yapar. Bu teoriyi Türk toplumunun tarihi ve toplumsal kodlarında arar ve bulur. Fakat onun ortaya koyduğu teoriler, hazır kalıpcı aydınların hoşuna gitmeyecek, bu aydınlar ezberlerinden vazgeçmeyeceklerdir.

Bu görüşlerin paralelinde Kemal Tahir, sosyalizmin Anadolu Türk toplumuna uygun bir sistem olduğu görüşündedir. Anadolu Türk toplumunun tüm özellikleriyle sosyalizme yatkın olduğunu belirtir: “Anadolu Türk halkının tarihsel gelişimi, temelden doruğa kadar ancak sosyalizme yatkındır. Bunu görmezden gelmek, gerçeklere göz yummak, yenilgiyi baştan kabullenmek olur.” (Akt., Coşkun, 2021, s. 417). Özellikle Türk toplumunun devlet anlayışı; feodal yapı, burjuvazi ve özel mülkiyet gibi olguların Türk toplumunda olmayışı Türk-Osmanlı toplumun bu sisteme temelden yatkın olduğu görüşünü desteklemek için kullandığı temel argümanlar olmuştur.

ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı)

Karl Marx'ın Doğu toplumlarının üretim biçimi üzerine tamamlanmamış notlarının 1960'larda Maurice Godelier tarafından Fransa'da yayınlanması, ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Asya Tipi Üretim Tarzı adıyla dilimize sonradan çevrilen bu esere göre Marx ve Engels, sınıfsız toplumdan sınıflı toplumlara geçişin temelini, üretim ilişkilerinde ve üretici güçlerin gelişmesinde aramak gerektiğini söyler. Doğa koşullarının

ciddi sorunlar çıkardığı bölgelerde üretimin genel altyapısının devlet tarafından kurulduğu bir üretim biçimini ifade ederler. (1993, s.76) Karl Marx bu görüşüyle Doğu toplumlarının Batı toplumlarına göre farklı bir yapıya sahip olduğunu dile getirir. Sencer Divitçioğlu da “Asya toplumlarında devlet toprağın mülkiyetine sahip olsa bile gerçek topluluklar (toprağın) tasarrufuna sahiptirler. Fakat yine de aslında birey mülksüzdür, böyle olunca da Asya üretim tarzında mülk sahibi olan sadece devlettir.”(1891, s. 21) sözleriyle ATÜT’te devletin konumunu belirtir. Kemal Tahir’e göre bu görüşler temelde doğrudur. Çünkü Osmanlı’da üretim araçlarının sahibi devlettir. Devlet toprağını tımar sistemiyle işletir; fakat tımar babadan oğula geçen bir sistem değildir. Bu doğrultuda bir özel mülkiyet oluşmamış, sermaye bireylerin elinde değil, devletin elinde toplanmıştır. Sermayenin devletin elinde olması sınıflı bir toplumun ortaya çıkmasına engel olmuştur. Bu nedenle de Osmanlı’da imtiyazlı bir sınıf olmamış, derebeylikler kurulmamış, bir feodal sistem ortaya çıkmamıştır. Daha sonrasında yine bir burjuva sınıfı oluşmamış, bunun sonucu olarak özel teşebbüslerin ortaya koyduğu bir sanayi ve bilim devrimi gelişmemiştir. Bu sürecin sonunda da bir kapitalist düzen kurulmamıştır. Yani Osmanlı ya da Türk toplumu sınıfsız bir toplumdur, bu yönüyle de Batı’dan tamamen farklı bir tarihsel sürece sahiptir. (Kızılcıkelik, 2010, s.165) Kemal Tahir, Doğu toplumlarını Batı dışında tanımlaması ve yeni bir bakış açısını sunduğu için ATÜT’le ilgilenmiş ve önceleri bu teoriden çokça faydalanmıştır.

Kemal Tahir, bir süre sonra Osmanlı’nın ve Türk toplumunun tamamen ATÜT’le açıklanamayacağını dile getirir ve bu düşüncenin de yetersiz kaldığını ifade ederek ATÜT’ü terk eder; çünkü Osmanlı ATÜT toplumlarından farklı bir yapıya sahiptir. ATÜT’ün Doğu toplumları “*durgun-donmuş toplumdur*” nitelmesi ve bu toplumların değişmeye kapalı olduğu tespiti Kemal Tahir’e göre yanlıştır. Kemal Tahir, Osmanlı’nın durgun değil; aksine yaşayan bir toplum olduğunu, dinamik ve değişme içerisinde bulunduğunu dile getirir. (Yıldırım, 2010: 219) Hatta Kemal Tahir, ATÜT’ün ortaya koyduğu bu tespitin hiçbir Doğu toplumunu kapsamayacağını şu sözlerle ifade eder: “Yaşayan toplumlar kesinlikle durgun olamazlar. Toplumların durgunluğu tarihsel dönemlerde sosyal olaylara göre değişir ve temeldeki gözle görülmez değişimler, bir süre sonra gözle ister istemez görülür değişimler haline gelir.” (Kemal Tahir, 1992a, s. 369). Bunun dışında Kemal Tahir’e göre yine Marx’ın Doğulu merkezi devlette var olduğunu iddia ettiği «*genel kölelik*» de Osmanlı’da yoktur. Sınıfsal sömürü düzenine dayanmayan Osmanlı sistemi kişinin genel köleliği yerine silahlı hür köylünün varlığını korumuştur. (Yıldırım, 2010, s. 219). ATÜT’ün «*durgun-donmuş toplum*» ve «*genel kölelik*» kavramları gibi birçok düşüncesinin Türk-Osmanlı toplum yapısına uymadığını düşünen Kemal Tahir, bir süre sonra bu düşünce sistemini savunmaktan vazgeçmiştir.

Feodalizm

Batı medeniyetinin bir ürünü olan Marksizm öğretisinin en çok üzerinde durduğu kavramlar: feodalizm, burjuva düzeni, kölelik, kapitalizm, sınıf çatışması olmuştur. Marksizm, öğretisini bu kavramların tarihsel süreçte yarattığı sonuçlar üzerine kurmuş ve bunların yeniden düzenlenmesi sonucunda “*ideal toplum düzeni yapısı teorisini*” oluşturmuştur. Fakat Kemal Tahir’e göre bu kavramlar Osmanlı ve Türk toplumuna uzak kavramlardır. Türk toplumu Batı toplumlarının geçirdiği tarihi ve kültürel süreçleri yaşamadığı için bu kavramları bilmemektedir. Osmanlıda her şeyden önce toprak mülkiyeti kişisel mülkiyete bağlı değildir. Devlet, toprak mülkiyetini büyük ölçüde elinde tuttuğu gibi özel mülkiyetin devleti güçsüz düşürebilecek şekilde büyümesini engellemektedir. Bu nedenle meşrulaştırılmış geniş özel mülkiyetin görüldüğü feodalizm, Osmanlı topraklarında görülmemiştir. (Yıldırım, 2010, s. 217) Kemal Tahir Türk toplumundaki feodal düzenin karşılığı olarak görülen ağalık düzeninin de Batı’nın feodal düzeninden tamamen farklı olduğunu ifade eder: “Batıda ağalık almakla olduğu halde, doğuda ağalık vermekle, ağalık yedirmekle olur.” (Akt., Kızılçelik, 2010, s. 172). Türk toplumundaki ağaların Batı’nın feodal senyörleriyle aynı olmadığı düşüncesini de Kemal Tahir bir anısıyla şöyle dile getirir:

Doğuda 70 köyü olan Samsat Ağasını, bir uzatmalı jandarma onbaşısının rahatça, keyifle tokatladığını gördüm. Hem de adamın iki oğluyla yetmiş üç torunu yanındaydı. Hiçbiri bağlı değildi. Fazladan tokat da haksızdı. Eh nasıl olsa temizleyecek de ondan dedim. Temizlemedi. Hiçbir şey olmamış gibi yaşamaya devam etti. Sordum. Devlettir bey vurur! diye sıırttı. Bizim senyörü Batı kitaplarında bulamayacağıma inandım. (Kemal Tahir, 1992a, s. 313).

Kemal Tahir’e göre Türk toplumunda feodal düzen yoktur, olmamıştır da; çünkü Türk toplum yapısı ve geçirdiği tarihsel süreç farklıdır, üstelik Anadolu coğrafyası da böyle bir yapının kurulmasına müsait değildir:

Anadolu büyük savaflara alanlık, büyük göçlere ve talancı kalabalıkların gelip geçmesine caddelik olmuştur. Bu da çoğunluğuyla köyde oturur, çiftçilerden ibaret Anadolu’nun Türkleşmiş halklarını, sürekli talanların verdiği güvensizlik içine atmış, derebeylik sisteminin kurulamaması bu güvensizliği sürdürmüştür. Bunun olağan sonucunda da tabakalaşp kazanılanın tekrar üretime yatırılması engellenmiş. Bir sermaye ve burjuva sınıfı doğmamış, özel mülkiyet oluşmamış ve bir hukuk devleti kurulamamıştır. (Kemal Tahir, 2020b, s. 169).

Kemal Tahir, Anadolu Türk toplumunun feodali olarak nitelenen ağalık kurumunu özellikle köy romanlarında (*Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal*) işlemiş, Anadolu’daki ağalık gerçeğini ortaya koymaya çalışmıştır. Kendi döneminin toplumcu gerçekçi romancıları ağalık kavramını batılıların feodaliteye bakışına benzer bir biçimde ele alıp ağayı değişmez soydan gelen ve kuşaktan kuşağa aktarılan acımasız, sömürücü bir düzen biçimi olarak gösterirlerken; Kemal Tahir’in ağayı yansıtsı biçimi farklıdır. Kemal Tahir’de

ağa; toplumda verdiği, yedirdiği ölçüde vardır ve soydan da gelmez. Nitekim *Yediçinar Yaylası, Köyün Kamburu* romanlarında yer alan Abuzer Ağa, köye Arap coğrafyasından bir çoban olarak gelmiş, ağalığa kadar yükselmiştir. Bu yönüyle Kemal Tahir, bizde feodalitenin olmadığını, batı kalıplarıyla zoraki benzerlikler yaratmanın gerçeklikten uzaklaşmak olduğunu belirtmiştir. (Kızılçelik, 2010, s. 175)

Burjuvazi (Burjuva Sınıfı)

Kemal Tahir, burjuvayı şöyle tanımlamıştır: “Burjuva, üretim çılgınlığına kapılmış, üretmek-satmak için ahlak, namus, din, aile, millet, insanlık gibi sosyal varlıkların topunu birden gözden çıkarmış bir rezillik toplamıdır.” (Bozdağ, 2003, s. 119). Kemal Tahir’e göre “burjuvazi” şartların oluşturduğu bir sınıf yapısıdır, Onu kapitalist düzen oluşturmuştur, onun oluşumu da bir işçi sınıfını doğurmuştur. Bunlar bir reaksiyon şeklinde birbirlerini tamamlayarak gelişmişlerdir. Bu yönüyle Türk toplumunun tarihsel ve toplumsal gelişimi böyle bir sınıfın doğmasına izin vermemiştir. Nitekim Osmanlı Devleti’nde de böyle imtiyazlı bir sınıf doğmamış, Osmanlı’nın iç dinamikleri buna müsaade etmemiştir. Osmanlı’nın ekonomik sistemi «*talán*» a dayanmaktadır. Talan olan yerde kimse üretmek, daha fazla kazanmak ihtiyacı hissetmemiş; talan sistemi bir zengin burjuva sınıfının doğmasını engellemiştir. (Kemal Tahir, 2020b, s. 65) Osmanlı Devleti zenginliklerin bireylerin üzerinde toplanmasına izin vermemiş, tek otorite olarak devleti göstermiştir. “Osmanlı’da zenginliklerin birazı vakfa gider, diğerleri de biriktiren öldükçe ya da devlet sıkıştıkça sahibi zorlanarak hazineye alınır. Bu yüzden burjuvazi doğmaz, zenginlikler üretime yatırılmaz, gelişim olmaz, sanayi olmaz, işçi sınıfı doğmaz. Vakıf malı vakıfta kalır, değişmez.” (Kemal Tahir, 2020b, s. 555) ifadeleriyle de Batı’daki gibi bir yapının Osmanlı Devleti’nde oluşmadığını belirtmiştir. Romancıya göre böyle bir yapı belki devletin sorumluluk ve iş gücünü hafifletebilir; fakat Osmanlı Devleti’nin idari şekli ve Türk toplumunun tarihten gelen karakteristik yapısı burjuvazinin oluşumuna uygun değildir. Cumhuriyet Döneminde ise devlet bir burjuva sınıfı yaratma politikası gütmüştür. Bizzat Atatürk: “...İsteriz ki efendiler, memlekette çok çok milyonerler olsun. O zengin insanlar kendi başlarına şimendiferler, şirketler, fabrikalar, sınai müesseseler vücuda getirsinler. Bizi yabancı sermayeye muhtaç bırakmasınlar.” (Akt., Berksoy, 2010b, s.259) diyerek bir burjuva sınıfı oluşturmanın önünü açmıştır. Fakat Kemal Tahir her zaman bu uygulamaya karşı çıkmış, burjuva kültürünün isteyerek olamayacağını bunun bir kültür ve tarihi süreç işi olduğunu belirtmiş, tepeden yapılacak uygulamaların devlete ve topluma zarar vereceğini dile getirmiştir. Nitekim, “Ne çare ki milyonerlerimiz kendi sermayeleriyle tren yolları, fabrikalar kuracaklarına iktidardaki

kişilerle hazineyi tırtıklamayı tercih etmişlerdir.” (Akt., Berksoy, 2010b, s. 259). İfadeleriyle de bu tespitini ifade etmiştir.

Kemal Tahir göre burjuvanın bir kültürel süreç sonucu ortaya çıktığı gerçeği üst yapı tarafından görülmemiştir. Birtakım eş, dost, akraba zengin edilerek oluşturulan sınıfın devletin üstündeki yükü alabileceği zannedilmiş ve büyük yanılgıya düşülmüştür: “Bizde sağcılar ilk iş; ‘Aman-demişler- burjuva yetiştirelim. Başlamışlar birtakım eş, dost, ahababı zengin etmeye... Sanki Burjuva zengin demektir!’” (Bozdağ, 2003, s. 118). Kemal Tahir, özellikle Cumhuriyet döneminde iktidarın bu burjuva yaratma çabasını eleştirmiş, bunun doğuracağı zararları dile getirmiştir. Burjuva sınıfı oluşturmak için zengin edilen insanlar, yazara göre devletin yükünü hafifletecek üretim faaliyetlerine girişmek yerine, devleti soymuşlar ve çoğunluğu tefeci olup varlıklarını böyle sürdürmüşlerdir.

Hürlük-Kölelik

Kemal Tahir’in üzerinde durduğu ve tartışmaya açtığı konulardan birisi de özgürlük kavramıdır. Batı toplumlarının özgür toplumlar olduğu ve özgür bireyler yetiştirdiği, Doğu toplumların ise özgür olmadığı ve baş eğen, köleliğe yatkın toplumlar olduğu görüşüne karşı çıkmış; bu söylemlerin doğru olmadığını, Batı’nın Türk toplumundan daha özgür bir toplum yapısı bulunmadığını hem düşünce yazıları hem de romanları aracılığıyla dile getirmeye çalışmıştır. Örneğin «*Yol Ayrımı*» romanındaki “Bizim millet, dış görünüşündeki aldatıcılığa rağmen, hürriyetsizlikten iğrenir. Çünkü tarihinde, Batı’dakine benzer kölelik dönemi yaşamamıştır. Yani ne köle olmuştur ne de köle çalıştırmıştır. Bunun için her türlü hürriyetsizliği insanlık onuruna hakaret sayar.” (Kemal Tahir, 2016d, s. 105) cümleleri bu düşüncesinin romanı aracılığıyla ifadesini oluşturmaktadır. Düşünce yazılarında da bu konu üzerinde durur ve Osmanlı-Türk toplum yapısı hakkında açıklamalarda bulunarak Batı toplumundan farkını dile getirir: “Marks’ın Doğulu merkezi devlette var olduğunu söylediği genel kölelik de Osmanlılıkta yoktur. Kişinin kişiyi sömürme düzenine, sınıfsal sömürü düzenine dayanmayan Osmanlı sistemi, kişinin genel köleliği yerine silahlı hür köylülerin varlığını kurmuştur.” (Kemal Tahir, 2020b, s. 451). Osmanlı-Türk toplumundaki devşirmeliği de kölelik olarak niteleyenlere karşı “Avrupa’daki derebeylerin köylü köleliği ile bizdeki devşirme aynı değildir. Kölelik, Avrupa Derebeyliğindeki üretimin ana unsuru olmuş; bizdeki devşirme, yağmacı sistemi yürütmüş, devlet kademesinin en üstünde yer almıştır.” (Kemal Tahir, 2020b, s. 451) ifadeleriyle Osmanlı’daki devşirmelerin köle değil, toplumda hep efendi konumunda olduklarını belirtir. Yine Kemal Tahir, Hilmi Yavuz’a verdiği bir demeçte Doğu toplumlarının nasıl hür insanlar olduğunu şu sözleriyle ifade eder: “Köle gibi Batılılara karşı

boyun eğiyor görünen; fakat aslında, gerçekte batılı insanın kendi kendine bağladığı bütün bağların dışında, Batı'nın idrak edemeyeceği kadar hür insanlar topluluğudur, bence Doğu toplumları.” (1974, s.58). Kemal Tahir, Türk toplumunun özgürlüğe olan tutkusunu ve onun için vereceği mücadeleyi de tarihî kent dizisi romanlarında somutlaştırarak anlatmıştır.

Devlet

Kemal Tahir'e göre Türk toplumu devlet geleneği olan, devletsiz kalmayı yok olmakla bir tutan bir millettir. Devlet üzerine:

Bizde her şey devletten beklenir; onun için de her şey devletten gelir zaten. Başka memleketlerdeki devletle, bizim Anadolu insanımızın devleti bir değildir! Biz devlete 'baba' deriz. 'Devlet Baba' başka dillerde böyle bir deyim yoktur. Çünkü o ülkelerde devlet baba değil kâhyadır. Vermez, alır. Ama bizim memlekette, hem baba hem de babacandır. (Bozdağ, 2003, s. 77).

ifadeleriyle Türk toplumunda gözlemlediği devlet algısını böyle ortaya koymaktadır. Ona göre *devlet* Türk toplumu için *kerim devlet* tir ve kutsal bir nitelik taşımaktadır. (Kemal Tahir, 2020b, 272). Romancı farklı yazı türlerinde de devlet kavramının kendisi ve Türk toplumu için ifade ettiği değeri sıkça dile getirmiştir. Örneğin *Yorgun Savaşçı* romanında Türk toplumu için devlet kavramını şöyle ifade eder:

Batı'da devlet, bir sınıfın öteki sınıfı ezmek için kullandığı araç haline geldiği halde, Doğu'da devlet ana ödeviyle toplumu ihya edicidir. Batı'da devletin olmadığı zamanlar toplumlar var olmuşken Doğu'da devletsiz toplum hiçbir zaman görülmemiştir. Doğu'da devlet toplumun var olma-yok olma koşuludur. Siz farkına varın varmayın, her şeyi devletten beklersiniz. (Kemal Tahir, 2016f, s. 144).

Kemal Tahir'e göre Batılı toplumlar sınıflı toplumlardır. Doğulu toplumlar ise sınıfsal yapıların gelişmediği “*devlet merkezli*” toplumlardır. Doğu'da ve Batı'da farklı devlet anlayışları vardır. Türk toplumunda devlet bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki hâkimiyetini sağlayan bir araç değildir, bir sınıfa da ait değildir, tüm insanların ortak çıkarlarını koruyacak bir temel kurumdur. Bu nedenle bizde devletin sahip olduğu en temel özelliği de adalete dayanmasıdır. Adalet kavramını yitirdiği anda devlet yok olur, yerine hemen yeni bir devlet inşa edilir. (Kızılçelik, 2010, s. 186).

Romancı için devlet, Doğu toplumları için tutunacak biricik dal, ortak güçtür. Devletin yok oluşu birliğin yok oluşudur. Bugün Batı'nın sömürücü gücü ve savaşına Doğu, sadece devletin gücüyle karşılık verebilir. Batı kendi sömürü düzenini Doğu üzerinde hâkim kılmak için Doğu'nun devlet gücünü yok etmek istemektedir. Doğu'nun direncini kırmak için de kendi düşüncelerini empoze etmektedir. Empoze ettiği kalıp fikirlerle de Doğu'nun devlet gücünü kırarak ve bu toplumları sömürecektir. Bu fikirler bütünüünün ismi de batılılaşma hareketleridir. Batı bu planını toplumumuz üzerinde uygulamakta ve başarıya da ulaşmak

üzeredir. (Avcı, 2010, s. 241) Kemal Tahir'in düşünceleri doğrultusunda, yaşadığımız çağa, Batı'nın uyguladığı politikalara bu gözle baktığımızda Kemal Tahir'in pek de haksız olmadığı söylenebilir.

Osmanlı

Osmanlı toplum yapısı ve tarihi Kemal Tahir'i hep yakından ilgilendirmiştir. Kemal Tahir, Osmanlı'yı iyice anlamak için birçok kaynak incelemiş, bu incelemeleri sonucunda Osmanlı'da ideal toplum yapısını bulmuştur. Osmanlı bürokratlarının batılılaşma siyaseti gütmelerini Türk tarihinin en temel yanlışı olarak görmüş, doğru olanın Osmanlı toplum yapısını geliştirmek olması gerektiğini savunmuştur. Kemal Tahir, Cumhuriyet Döneminde yapılan batılılaşma çalışmalarını da Türk toplumuna tarihini unutturma çabası olarak görmüş ve tepki göstermiştir. Osmanlı'dan söz etmenin yasaklanmasına da çok içlermiştir: "Yalanlar üzerine bir tarih kurulamaz, imparatorluktan söz etmenin yasaklanmasını aklım almıyor. Bu nasıl iştir? Herkes kendi tarihi ile övünürken bizim Osmanlılığa karşı düşmanca davranışımız, kendi kendimize ihanettir." (Dosdoğru, 1974, s. 505). Bu ifadede belirtildiği üzere Osmanlı İmparatorluğunun reddedilmesi ve Türk toplumunun mazisiyle çelişir duruma düşmesi Kemal Tahir'e çok dokunmuş ve romancı bu duruma çok kızmıştır. Bu kızgınlığını da hem düşünce yazılarında hem de romanlarında ifade etmekten çekinmemiştir. "Biz Doğuluyuz, Batının doğudaki ileri karakolu haline gelemeyiz." (Dosdoğru, 1974, s. 505) diyerek Türk-Osmanlı toplumunun Batı'nın karşısındaki temel güç oluşunu, bu nedenle Batı'nın emrine giremeyeceğini belirtmiştir.

Kemal Tahir'e göre Osmanlı Devleti Batı'dan tamamen farklıdır. Osmanlılık; aydın-despotluk ile yani sınıflı toplum aşamasına ulaşamamış bir memur, kapıkulu (Padişah, Ulema, Yeniçeri) idaresidir. Temel iktisat düzeni yağmadır. Yani mülkiyetin belli ellerde toplanmasına da, halk topluluklarına mal edilmesine de karşıdır. Bu yüzden Osmanlıdaki tabakalaşma sınıflı toplum haline geçememiştir. (Kemal Tahir, 2020b, s. 157). Osmanlı'da evliliklerde soyluluk aranmamış, soylu sınıfı oluşturulmamış, derebeyliklere, feodal sisteme müsaade edilmemiştir. Evlilikler sahipsiz cariyelerle yapılmış, devlet yönetiminde ve üst kademelerde sahipsiz devşirmeler görevlendirilmiştir. Böylece bir soylu sınıfın ortaya çıkması engellenmiş, tek güç olarak merkezi devlet anlayışı görülmüştür. Kemal Tahir, Osmanlı'nın aşiret temelli bir imparatorluk olduğunu da kabul etmez. Osmanlı'yı ona göre bir din devleti saymak da, despotik bir devlet olarak görmek de yanlıştır. (Yıldırım, 2010, s. 218,219).

Kemal Tahir' göre Osmanlı adaletle başlar, onunla biter: "1-Adalet devlet ile olur. 2-Devlet (toprak) ile olur. 3-Toprak kul (asker) ile olur. 4- Kul hazine ile olur. 5-Hazine reaya (devlet) ile olur. 6- Reayanın varlığıysa adalet." (Kemal Tahir, 2020b, s. 429).

Anadolu Köyü ve Köylüsü

Kemal Tahir, İstanbul doğumlu bir romancı olarak çocukluk ve gençlik dönemlerinde Anadolu köylerini tam anlamıyla görmemiş ve tanıyamamıştır. 1938 yılında Donanma Davasında suçlu bulunarak 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldığında cezasının 12 yılını sırasıyla *Çankırı* (1940), *Malatya* (1942-1944), *Çorum* (1945-1948), *Nevşehir* (1949) gibi Anadolu şehirlerinde geçirmiş, 1950 yılında çıkan genel aftan yararlanıp serbest kalmıştır. Kemal Tahir'in işte bu 12 yıllık mahpusluk serüveni onun Anadolu'yu ve Anadolu insanını tam anlamıyla tanıması için bir fırsat olmuştur. Kendisi de bir mektubunda Anadolu'yu hapiste tanıdığını, mahpus ve sürgünlüğün bu yönüyle iyi bir fırsat olduğunu dile getirmiştir. Yattığı mahpushanelerde tarihi ve sosyolojik romanları için uzun okuma ve araştırmalar yapmış, Anadolu insanının gerçeğini de onun dramını da hapiste gözlemlemiştir. Fakat onun Anadolu'ya ve Anadolu köylüsüne bakışı çağdaş köy romanı yazarlarından farklıdır. Toplumcu gerçekçi edebiyatçılardan «*köy edebiyatı*» kapsamında eser veren yazarların büyük kısmı 1934 yılında Jdanov başkanlığında toplanan Sovyet Yazarlar Birliğinin ortaya koyduğu ilkelere göre hareket etmiş, köyü bir propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Bu tutum köyü gerçeklikten koparmıştır. Kemal Tahir, mahpusluk hayatında Anadolu'yu yerinde görmüş ve Anadolu insanını yakından tanımış bir yazar olarak bu kalıplara uymadan Anadolu köyünü ve köylüsünü gerçekçi bir biçimde anlatmıştır. (Coşkun, 2010a, s. 365) Kemal Tahir'in köyü, köy enstitüsü çıkışlı yazarlardan farklı bir biçimde ele aldığını belirten Berna Moran da onun köyü ele alış biçimini şöyle açıklar:

Kemal Tahir köydeki yaşamı, okura, köy gerçeklerini ve sorunlarını tanıtmak ve çözmek amacıyla değil, tarihsel araştırmalarında edindiği kuramsal bir arka planın ışığında toplumun geçirdiği değişiklikleri saptamak amacıyla sergiler. Ama Kemal Tahir'i Enstitü'lü yazarlardan asıl ayıran özellik 'Roman drama düşmüş insanı anlatır.' ilkesidir. (2019b, s. 176).

Kemal Tahir'in köye bakışı ve onu romanlarında ele alış biçimi çeşitli akademisyenler ve sanatçılar tarafından değerlendirilmiş, bazıları tarafından övgüye layık bulunurken bazıları tarafından da sertçe eleştirilmiştir. Örneğin İnci Enginün "İncelemeciler Kemal Tahir'in köy ve köylüyü sadece hapisanede tanıdığı için duyduklarını yazmakla yetindiğini belirtirler, Gerçekten de yazarın her türlü sapıklık ve kötülükle dolu kahramanlarının ne köylüyü ne de insanı temsil ettiklerini söylemek mümkündür." (2005, s.317) sözleriyle romancının köyü anlatış biçimini sertçe eleştirir. Kemal Tahir'in romanlarında romancının köylüyü çok kötü gösterdiğini, romanlarından yazarın kahramanlarını hiç sevmediğinin adeta onlardan tiksindiğinin hissedildiği ifade eder. (2005, s.318). Türk edebiyatının büyük şairlerinden Nazım Hikmet ise Kemal Tahir'in ilk köy romanı olan *Sağırdere* için romancıya yazdığı mektubunda romana övgüler yağdırmıştır, "O sahici Türk romanında bir merhaledir." (Akt.,

Dosdoğru, 1974, s. 126) diyerek, bu romanı gerçekçi köy romanının dönüm noktası kabul etmiştir. Kemal Tahir köy ve köylüyü gerçekçi bir biçimde ele almaya çalışır. Köylüyü duygu, düşünce ve inançları bakımından ayrıntılarıyla işler. Hem iyi hem de kötü taraflarını gözler önüne serer. Kimi yerde köylüyü mert, sevecen, dürüst ve namusuna bağlı, saf biçimde; kimi zamanda acımasız, kurnaz, çapkın ve iş çeviren yönüyle yansıtır. Köyü ezen-ezilen çatışmasının, üretim zorluklarının yaşandığı bir yerden ziyade Türklüğün kimlik kodlarını bulmaya, anlamaya çalıştığı bir mekân olarak görür. Kemal Tahir'in köy romanlarında kahramanları tarlada çalışırken veya üretim şartlarıyla mücadele ederken göremeyiz, o köylünün günlük hayatını anlatırken, günlük rutin işlerden ziyade yaşadığı hayata yön veren meselelerini söz konusu eder. Köy onda törelerin, batıl inançların, olayların karşısında çıkara dayalı davranışların, cehalet, ahlaki yozlaşma ve cinsel açlığın şekillendirdiği bir dünyadır. (Coşkun, 2010a, s. 365,366)

Kemal Tahir, köyü bir de göç gerçeğiyle ele alır. Romanlarında köyünden gurbete gitmek zorunda kalan kahramanlara ve onların yaşadığı zorluklara yer verir. Susuzluk ve üretim araçlarına sahip olacak ekonomik güçten yoksunluk, köylünün geçimini zorlaştırmaktadır. Böyle olunca da geçinmek zorunda olan köylü gurbete çıkıp para kazanmak zorunda kalır. Ayrıca Anadolu da verimli topraklara sahip bir tarım coğrafyası da değildir. Bu yüzden köylü ya üretim araçlarına sahip (öküz, saban vb.) ağalara kiracı ya da ortakçı çalışır. Bunları yapmıyorsa dönem dönem şehre gidip çalışır, para biriktirir. Bu yönüyle Kemal Tahir'e göre Anadolu, otarşik yani kendi kendine yetebilecek bir yapıya sahip değildir. Kemal Tahir, Anadolu köylüsünün tarihi gerçekliğini şöyle açıklar: “Altı yüz yıldan beri sömürülen bu geri kalmış anavatana acele taşınacak yerde, imparatorluk, aslında hayâsızca sömürülmekten, hakaret görmekten başka bir ilintisi olmayan bu fukara Anadolu Türklüğünün sırtına yükletilmiş, ondan kaldıramayacağı kadar korkunç, ezici, yeni fedakârlıklar istenmiştir.” (2020b, s. 61). Anadolu ve Anadolu köylüsü tarihsel süreçte ihmal edilmiş, görmezden gelinmiştir. Tarih boyunca ezilen, büyük sorumluluklar yüklenilen Anadolu köylüsü her şeye rağmen Kemal Tahir'in çıkış noktasıdır. En zor zamanları atlatarak hep bir çıkış yolu bulan Anadolu insanı O'na göre büyük bir cevhere sahiptir. Kemal Tahir eserleriyle de Anadolu Türk insanının cevherini ortaya koymuş, bugünün ve geleceğin zorluklarının çarelerini onda görmüştür.

Kemal Tahir'in gördüğü ve tanıdığı Türk köylüsü: “ Kendi yasaları içerisinde yaşayan ve bu yasalar kavranmadan anlaşılması mümkün olmayan bir kitledir. Köylünün dışarıdan bakan insana anlaşılmaz gelen birçok özelliği, onu idare eden bu yasalar kavranıldığı zaman anlaşılır hale gelmektedir.” (Akt., Coşkun, 2012, s.249. Bu ifadelerden yola çıkarsak

romancıya göre Anadolu Türk köylüsü yabancı genellemelerle ya da kalıplarla açıklanamaz, onun kendine has geliştirdiği bir yapısı vardır. Öncelikle bu yapı ve yasalar bütünü anlaşılmalıdır. Yüzyıllarca ihmal edilmiş Anadolu Türk köylüsü bu ihmal edilmişlik ve sadece vergi ve savaş zamanı oluşan hatırlanmalara karşı kendine has ve dışarıya kapalı bir yapı kurmuştur. Yazara göre bu yapı içerisine girilmeden anlaşılamaz ve ona uygulanmak istenilen yabancı sistem ve kalıplar, onun için fayda sağlayacağı düşünülse de ona uymayacak ve hep başarısız olacaktır.

Aydın

Doğu-Batı Çatışması Türk edebiyatında ve sosyolojide her zaman en çok ele alınan konuların başında gelmiştir. Batılılaşma hareketleri Tanzimat'tan başlayıp Meşrutiyete, oradan da Cumhuriyet'e kadar Türk toplumunda dönüm noktası olan değişiklikleri ortaya çıkarmış, bu değişiklikler halk nezdinde tam anlamıyla karşılık bulamamıştır. Bu yeniliklerin yaratmaya çalıştığı modern toplum anlayışı içerisinde yetişen aydınlarımız da halkın gerçekleri ve modernizm arasında sıkışıp kalmış ve kendisini derin bir çelişki ve çatışmalar bütünü içerisinde bulmuştur. Batılı bir kimlik almadan Batı bakış açısını almamız toplum ile aydınlarımız arasında bir kopukluk ve çatışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Aydınlarımızın sorunlara bakışı toplum tarihimize uzak ve yabancıdır. Toplum ve aydın arasındaki bu kopukluk Türk romanında da kendisine yer bulmuş (*Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban*); fakat bilimsel olarak nedenleri tespit edilmemiş; tekrar tekrar aynı yanılsıza düşülmüştür. Sorunlar halka rağmen halk adına aydınlarımız tarafından çözülmeye çalışılmış, bu tutum sorunları çözmek yerine daha da arttırmış, içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Doğal olarak Doğu-Batı arasında sıkışan aydınlarımızda bir ikili tavır ve çelişki görünmüş, bu durumu aşan ilk aydınımız da Kemal Tahir olmuştur. (Eğribel, 2010c, s. 404) Ertan Eğribel'e göre tarihi süreçte Türk aydınları kendi yaptıkları yanlışları sorgulamak yerine hep halkı suçlamış, yapılan yeniliklerin gerçekleşmemesinin nedenini halkın cahilliği ve vurdumduymazlığı olarak görmüştür. Bununla beraber Batılı kalıpları aynen uygulamaya çalışmışlar, bu kalıpların Türk toplumunun bünyesine uyamayacağı gerçeğini göz ardı etmişlerdir. Bunu yaptıkları için de yapılan her batılı açılım beraberinde yeni bir açmazı getirmiş, sorunlar büyüyerek toplumda bir yozlaşmaya neden olmuştur. (2010c, s. 412) Kemal Tahir, halkın sorunları için çaba sarf edip büyük çelişkiler içerisinde mücadele eden aydınlarımızın hatalarını, dramını, bunalımını; kısaca düştüğü, düşürüldüğü çıkmazı eserlerinde yansıtmaya çalışmıştır. Ayrıca eserlerinde ideal aydın tipini çizmiş, beklentilerini dile getirmiştir, "Ondan (aydından) onurlu geçmişini yeniden incelemesini, batıya hiç benzemeyen yapısal farklılıkları görmesini, varacağı sosyo-ekonomik ve kültürel sentezle

Batı'ya asla ödün vermemesini, dahası onunla kararlı bir mücadeleye girmesini ister. Onu, Türkiye gerçekliğinden kaynaklanan toplumsal bir alana yönlendirmeyi amaçlar.” (Işıksalan, 2012, s. 210).

Kemalizm

Kemal Tahir, bir fikir akımı olarak ortaya koyulmuş olan *Kemalizm*'e karşı olmuş, bu durum Kemal Tahir'in Atatürk düşmanı olduğu algısını ortaya çıkarmıştır. Kemal Tahir, işin özünde Atatürk'e karşı olmadığını, karşı olduğunun Cumhuriyet Devrimleri adı altında yapılmış olan batılılaşma hareketleri olduğunu dile getirmiş ve *Kemalizm*'in bir aldatmaca olduğunu belirtmiştir. (Kemal Tahir, 2020b, s.62) Kemal Tahir'in Atatürk düşmanı olmadığını yakın dostu Hulusi Dosdoğru şu sözleriyle aktarır:

Aslında ben ne Mustafa Kemal'e ne de Atatürk'e karşıyım... Benim karşı olduğum, karşı çıktığım, birtakım insanların, ne olduğunu bilmedikleri halde “Kemalizm” dedikleri şeydir. İşin daha da şaşılacak yönü, bu “Kemalizm” sözünü en sık kullananların, bir düşünce sistemi olarak ortaya atanların, dünyadaki bütün “izm” lere karşı olduklarını aralıksız tekrarlamalarıdır. (1974, s. 52).

Kemal Tahir, gençlik yıllarında Atatürk'ün devrimlerinin de en büyük savunucularından birisi olmuştur. Atatürk için en yakın arkadaşıyla bile kavga etmekten çekinmeyen ve Atatürk'e büyük bağlılık duyan bir gençtir. “En sevgili arkadaşım Ertuğrul Şevket, Atatürk'ün partisi CHP'nin karşısında kurulan Serbest Fırka'ya girdi diye Aksaray yangın yerinde –en sevgili arkadaşım- sabaha kadar yumruklaştık; az kaldı ki birimiz öle! Böylesine bir Atatürk tutkusu vardı bende.” (Bozdağ, 2003, s. 82) sözleriyle gençlik yıllarında Atatürk'e ve devrimlerine duyduğu heyecan ve bağlılığı dile getirir. Fakat daha sonra çok partili hayata geçiş denemelerinde tanık olduğu gelişmeler, Atatürk'e ve CHP'ye olan bakışını değiştirir. Halk partisinin ve devrimlerin ateşli savunucusuyken bu dönemde yaşananlar, onun kendi kendisiyle hesaplaşmasına yol açar ve manevi açlığını doyuracak başka bir dünya aramaya çıkar. (Bozdağ, 2003, s. 87, 88, 90, 91) Daha sonra Kemal Tahir'in Atatürk'e olan bakış açısı kısmen değişiklik gösterse de düşmanlığa dönüşmez. Sezai Coşkun, Kemal Tahir'in Atatürk' bakışını üç başlık altında değerlendirir. :

- 1-Atatürk'ü kurtarıcı ve dahi olarak gördüğü dönem,
- 2-Atatürk'ü Mustafa Kemal ve Atatürk diye ikiye ayırdığı dönem. (Bu dönemlerden birincisinde Atatürk'ün Mustafa Kemal olarak halkın içinden çıkmış biri olduğunu, bu sebeple de başarıya ulaştığını belirtir. Atatürk döneminde ise belli bir zümrenin etkisi altında kalmış ve halktan uzaklaşmıştır.)
- 3-Atatürk'ü Osmanlı'nın tarihsel misyonuna son veren kişi olarak gördüğü dönem. (Bu dönemle alakalı yaptığı eleştiriler ve suçlamalar, büyük oranda çıkarımlara dayanmakla beraber, daha ziyade Atatürk'ün dış güçlerin baskısı ve telkini ile çalıştığı noktasında toplanır.) (2021, s. 545).

Kemal Tahir, düşünce sistemi olarak bile görmediği ‘Kemalizm’i her zaman sert biçimde eleştirmiş, Kemalistlerin savundukları fikirleri ekonomik, sosyal, politik ve kültürel olarak hiçbir dayanağı olmayan boş düşünceler yığını olarak görmüştür. Ayrıca Kemal Tahir, Kemalizm ile Atatürkçülük kavramlarının aynı olmadığını Atatürkçülüğün Kemalizm ile karıştırılmaması gerektiğini dile getirmiştir:

Osmanlı ile Anadolu Türklüğü ayrı birer tarihsel kategori olduğuna göre, 3. Ordu Müfettişi ve Müdafaayı Hukuk Başkanı Mustafa Kemal’le, Anadolu Türklüğünün ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’i (Atatürk’ü) daha doğrusu, Atatürk’ün eseri sayılması daha doğru olan Atatürkçülüğü, Kemalizm’le bile karıştırmamak icap ediyor. (Kemal Tahir, 2020b, s. 163).

Kemal Tahir, *Kemalizm* düşüncesini çağdaşlık kisvesi altında batılılaşmanın en çirkin biçimi olarak ifade eder. Bu anlayışın Türk milletinin tarihiyle olan bağlarını koparmaya çalıştığını, insanların tarih bilincini yok ettirmeye çalıştığını düşünür ve bu düşünceye yaşamı boyunca karşı koyar. Romancıya göre “Bu düşünce biçimi ayrıca yeni de değildir. ‘Kemalizm’ adı altında ortaya koyulan fikirler, Osmanlı aydınlarınca da düşünülmüş; fakat uygulanması göze alınamamış fikirlerdir. Bu anlayış Osmanlı döküntü anlayışının devamı olmuş, fayda vermemiş dahası toplumda derin sosyolojik sorunlara yol açmıştır.” (2010b, s. 62). Kemal Tahir’in Kemalizm üzerine en sert eleştirilerini yaptığı eserleri de *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanları olmuştur. Bu iki romanda *Kemalizm* düşüncesinin hakim olduğu Cumhuriyet sonrası siyasi sürecin sert biçimde eleştirisi yapılmaktadır.

Eşkialık

Kemal Tahir’in yaşadığı dönemde diğer toplumcu gerçekçi romancılardan farklı olarak ele aldığı konulardan birisi de “*eşkialık*” kavramıdır. “*Eşkialık*” kavramına genel olarak toplumcu edebiyatçıların bakışı olumludur. Toplumcu gerçekçi romancılar eşkıyayı kurulu bozuk düzene başkaldıran, zenginden alıp fakire veren bir kurtarıcı olarak görmüşler, bunu bir imaja dönüştürerek eserlerinde işlemişlerdir. Özellikle Yaşar Kemal’in 1955 yılında yazdığı “*İnce Memed*” romanı, bu imajın Anadolu coğrafyasında somutlaştırılarak işlendiği ve bir yapay kahramanın yaratıldığı bir eserdir. Halk tarafından benimsenen bu roman kahramanı gerçek bir kişilik kabul edilmiş, Çukurova coğrafyasında heykeli bile dikilmiştir. Eşkialığa karşı böyle bir bakışın olduğu dönemde Kemal Tahir, eşkıyayı eserlerinde olumlu bir tip olarak gösteren ve toplumsal sorunların çözümünde ona bir misyon yükleyen yazarların karşısında, eşkıyayı adi bir soyguncu olarak konumlandıracaktır. (Kalkan, 2010, s. 354) Eşkialık, Kemal Tahir için bir kahraman olamaz, nitekim bu bakış açısını “*Rahmet Yolları Kesti*” romanıyla ortaya koymuştur. Bu romanında savunmasız ve yoksul insanların üzerinde baskı kuran eşkıyanın, toplumun umudu değil tam tersine toplum üzerinde baskı kuran ve

yüzyıllardır varlığını sürdüren kanayan bir yara olduğunu dile getirmiştir. Yani eşkıyalık olgusunun toplumlar için bir çözüm olamayacağını, eşkıyanın basit bir soyguncu olduğunu dile getirmiş; eşkıyaya olumlu yaklaşan yazarların tutumunu da yanlış bir tutum olarak görmüştür. (Kalkan, 2010, s. 359) Kemal Tahir, eşkıyalığa karşı oluşan bu olumlu bakışın da toplumdaki bozukluğun bir yansıması olduğunu düşünür. Bunu da “*Rahmet Yolları Kesti*” romanın girişine aldığı *Andre Maurois*’in şu sözüyle dile getirir: “Ahlak düzeni sağlam olmayan ve soyguncularıyla başa çıkamayan bir cemiyet, ruhunda arda kalmış vahşet hissinin de baskısıyla, haydutlarına karşı hayranlık duyar.” Eşkıyalık bir çözüm değil, sorundur ve yüzyıllarca da Anadolu köylüsünün en büyük sorunlarından birisi olmuştur. Bu sorun da her zaman otoritenin boşluğunda ortaya çıkmıştır. Eşkıyalığın ne zaman ortaya çıktığını Kemal Tahir şöyle dile getirir: “Eşkıyalık devletin zayıf düştüğü, büyük sarsıntılar geçirdiği dönemlerde görülür. Salt eşkıyalık değil, böyle karışık dönemlerde her çeşit hırsızlık, ahlaksızlık, soygun görülür.” (Dosdoğru, 1974, s. 134). Eşkıyalığın ortaya çıkışını bir kurtuluş olamayıp toplumun başına en büyük bela oluşunu da şöyle ifade eder: “Eşkıyalık olan yerde üretim şekilleri son derece zayıftır. Çünkü hiç kimse, deli olmadıkça soyulacağını bilerek üretim yapmaz.” (Dosdoğru, 1974, s. 135). Kısacası Kemal Tahir’in “*eşkıyalık*” kavramına bakışı dönemindeki toplumsal gerçekçi aydınlara göre farklıdır ve bu farklılık da çokça tartışılmıştır. Kemal Tahir için eşkıya soyguncudur, hırsızdır ve Türk toplumun başına yüzyıllarca da bela olmuştur.

Dil

Kemal Tahir, hem bir sanatçı hem de bir düşünür olarak dil meselesi üzerine düşünmüş ve görüşlerini çeşitli mecralarda ifade etmiş bir aydındır. Dil üzerine çeşitli notlar da almış olan Kemal Tahir’in aldığı bu notlar ölümünden sonra Notlar 3 (Dil Dosyası) adlı bir esere de dönüştürülmüştür. Kemal Tahir dil için : “Dil, şuurun aracısız görüntüsüdür.” (2016c, s. 64) demiş, dilin fikir ve düşüncenin temel ifadesi olduğunu belirtmiştir. “Dil, fikrin yapışık kardeşidir. Güçlü bir dil olmayınca, güçlü fikir olamaz. Dil güçlenmedikçe fikir dünya çapında kavrayıcı güce ulaşamaz.” (2016c, s. 293) cümlesiyle de fikir ve dil arasındaki ilişkiyi vurgulamış, fikrin gücünün ancak dilden gelebileceğini ifade etmiştir. Toplumsal ve tarihsel tezleri, fikirleri olan ve temel gayesi de bu fikirleri yansıtmak olan Kemal Tahir, doğal olarak dil meselesi üstünde düşünmüş ve onun için yapılması gerekenleri ya da yapılan yanlışları dile getirmeye çalışmıştır.

“Milletin dili ruhudur, ruhu da dili...” (2016c, s. 293) diyen Kemal Tahir’e göre dil bir milletin düşünüş biçiminin temeli, dünya görüşünü yansıttığı en gerçek unsurdur. Bu yüzden dilin geliştirilmesi insanların teşkil ettiği milletin gelişimi ve ilerlemesiyle koşuttur. “Bir dilin

ileri olabilmesi ve ileriliği ifade edebilmesi için o milletin her çeşit ileriliğin, dünya ileriliği vasatine erişmiş, hiç değil yaklaşmış, hiç değil bu hedefe gayret ve samimiyetle yönelmiş olması da şarttır.” (Kemal Tahir, 2016c, s. 20). Romancıya göre gerekli gördüğü bu ilerleme öncelikle halk sathında yani temelde gerçekleşmelidir, yoksa “Dilin ileriliğini ve derin ifade kudretini entelektüellerin akademik ve mücerret gayreti meydana getirmez.” (Kemal Tahir, 2016c, s. 20). Bu gayreti halk göstermelidir, yoksa inkılap adı altında üst akıl tarafından halkın ne düşündüğünün önemi olmaksızın yapılırsa diğer yapılan her şey gibi anlamsız kalacaktır. Bu yüzden Kemal Tahir “dilde zorla dayatılan sadeleştirme hareketlerine karşıdır. Dilin alt yapıdan kaynaklı bir biçimde değişebileceğini, üst yapıdan dikte edilen bir sadeleştirme çabasının boşuna olduğunu dile getirir.” (Coşkun, 2010b, s. 50) çünkü mevcut dilden kelimeleri çıkarıp onların yerine kelimeler türetmenin anlaşma aracı olan milli dili zorlaştıracığını ve bir kargaşa ortamı yaratacağını düşünür: “Umumi konuşma ve yazı dilinde inkılap olmaz. Milyonların kullandığı kelimeler ve deyişler atırılıp yerine başka kelimeler kullandırılmaz. Böyle bir teşebbüsle ancak birkaç kişi arasında argo yaratılabilir. Halk gene eski dilini kullanır.” (Kemal Tahir, 2016c, s. 20). Bu yönüyle Kemal Tahir dilde sadeleştirme ve Harf İnkılabına karşı çıkmıştır. Bu uygulamalara destek veren aydınları da sert biçimde eleştirmiştir. Özellikle Nurullah Ataç’ı dili özleştirme çabası yüzünden sertçe eleştirmiştir: “Her zibidinin kelime uydurması ile Nurullah Ataç gibi adamların kelime uydurması ile yürümez bu iş.” (Dosdoğru, 1974, s. 70) Dilde sadeleştirme hareketlerine karşı olduğu kadar Harf İnkılabına da karşı olmuştur. Eski yazının değişiminden sonra “Bizi piç gibi ortada bıraktılar.” (Dosdoğru, 1974, s. 53) diyerek aydının düştüğü durumu kendi bakış açısıyla dile getirmiştir. Latin harflerinin kabul edilmesinin tarihle olan bağımızı koparacağını ve bunun hafızasız bir topluma yol açacağını düşünür: “Latin harflerini aldığımız anda 400 bin el yazma, 200 bin basma kitaptan vazgeçtiğimiz korkunç hovardalığını da hesaba katmıyoruz. ‘Devrimdir, boru değil; pahalı ödenir.’ diyenlere hayran hayran bakarak susuyoruz.” (Kemal Tahir, 2016c, s. 372).

Kemal Tahir dil üzerine sadece toplumsal boyutta düşünmemiş, sanatında kullanacağı dil üzerine de çeşitli arayışlarda bulunmuştur. Sanatının ilk yıllarında yazı dili olarak saf İstanbul Türkçesi kullanırken, hapishane yıllarında tanıştığı Çorum ağzını da zamanla yazı diliyle birleştirmiş ve eserlerinde kullanmaya başlamıştır. Bunların dışında “Roman ve öykülerindeki güçlü anlatımı sağlayan bir başka öge de Dede Korkut ve Evliya Çelebi’nin düzyazı üslubundan yararlanma yoluna gitmesi ve halkın deyiş, tekerleme, meddah, geleneğini denemesi olmuştur.” (Önertoy, 1984, s.100). Böylece Kemal Tahir, Türkçenin öz kaynakları olan eserlerdeki dil ile Çorum ağzını bütünleştirerek kendi edebi dilini inşa etmiş, farklı dönem ve ağızlardan yola çıkarak ortak bir dil kurmuş, bunu da birçok hikâye ve

romanında kullanmıştır. (Coşkun, 2010b, s. 60,61). Hilmi Yavuz, “bize ait bir roman söylemi kurmasına ilişkin olarak gerçekleştirdikleri hiç şüphe yok, büyük bir dönüşümdür.” (2013, s.88) değerlendirmesiyle Kemal Tahir’in romanlarında oluşturduğu bu dilin kendince önemini vurgulamıştır.

Roman

Kemal Tahir romanı şöyle tanımlar: “Roman insana insanı aydınlatan bir sanat koludur. İnsanın ay gibi, hiç görünmez öteki yüzünü, ruhunu, davranışlarının gizli kalan yönlerini aydınlatan bir sanat kolu...” (2016b, s. 15,16). Bu yönüyle romanın insan ve toplum gerçekliğini ortaya seren bir sanat dalı olduğunu vurgulamış, derin araştırmaları sonucunda vardığı gerçekleri de bu yolla aktarmayı uygun görmüştür. “Roman, ancak romana sığdırılabilen büyük sosyal meseleleri, derin ekonomik-psikolojik realiteleriyle bu realitelerdeki değişimleri aydınlatan bir edebiyat çeşididir.” (Kemal Tahir, 2016a, s. 56) diyerek romanın toplumsal olayları tüm gerçekliğiyle anlatabilme özelliği üzerinde durmuştur. Bu açıdan roman, toplum gerçeklerini ifade etmek ve sorunların kökenine inip gerçekçi çözümler bulmak isteyen romancı için en uygun sanat dalı olmuştur. Romanın sunduğu imkânlar Kemal Tahir’in toplumsal ve tarihsel tezlerini ifade etmede temel araç haline gelmiştir. Romanı toplumsal gerçekliği anlamak ve açıklamak adına önemli bir imkân olarak gören Tahir, ele aldığı konularda toplum yasalarına bağlı olduğu gibi aynı zamanda roman sanatının yasalarına da bağlı kalmıştır. Romanlarını bu yasalara bağlı bir biçimde bir plan dâhilinde oluşturmaya çalışmıştır: “Ben romanlarımı belli bir büyük plan içinde tutmaya çalışıyorum. Bu plan 1905’ten günümüze kadar yarım yüzyıllık bir tarih çağının olayları içinde, toplumun çeşitli katlarından, çeşitli insanların dramlarını anlatmak için düşünüldü, birkaç romandan sonra böyle bir plan meydana geldi.” (Bozdağ, 2003, s. 207).

Kemal Tahir’in esas amacı ‘drama düşmüş’ insan ve toplum gerçekliğini anlatmak olmuş bu yüzden kendisine gerçekçilik akımını temel ilke edinmiştir. “Bugünkü ileri roman anlayışımızla Türk romanının toplumumuzdaki ilk fonksiyonu, insanlarımızı kaçar olmaktan, masal dünyalarında yaşamak kolaylığı içinde gözlerini gerçeklere yummak alışkanlıklarından kurtarmak olmalıdır.” (2016a, s. 76) ifadeleriyle roman anlayışında gerçekçiliğe verdiği önemi dile getirmiş, genel temayülün de bu yönde olması gerektiğini savunmuştur.

Gerçekçi roman anlayışının dışında Kemal Tahir’in roman üzerine savunduğu ve gerçekleştirmeye çalıştığı temel düşünce yerli roman anlayışıdır. Kemal Tahir’e göre edebiyatımızda 1945’e kadar yazılmış romanlar Batı romanının kopyacılığı çizgisinde gelişmiştir ve “dış kalıpları gibi 1945 öncesi romanlarının özü de sadece yerli adlar taşıyan yabancı insanların özentili serüvenlerinden ibaret kalmıştır.” (Moran, 2019b, s. 177). Kemal

Tahir roman türünün Batı'dan bize geçtiğini; fakat bizim bu türü 1945 yılına kadar kendimize özgü bir edebi tür haline getiremeyip sadece Batı'yı taklit ettiğimizi dile getirir. Kemal Tahir, gerçek Türk romanına eğilişin Sabahattin Ali ile gerçekleştiğini; fakat bu temayülü yeterli bulmadığını belirtir. (Dosdoğru, 1974, s. 85). Kemal Tahir işte Sabahattin Ali'nin açtığı bu yoldan ilerlenerek Batı'nın taklidi olmayan gerçek Türk romanının oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir. "Türk romancısının, ki toplumsal gerçekleri uzun zamandır Batı kalıplarına uydurulmak istenmiş bahtsız bir insandır, yerli gerçeklerini arayıp bulmak için, yerli metodu da kendisi kurmak gibi çetin bir ödevi de vardır." (Kemal Tahir, 2016a, s. 142) sözüyle Türk romanının Batı'nın roman anlayışının dışına çıkarak yeni bir çizgi de yol alması gerektiğini ifade eder. Nitekim insan ve toplum gerçekleri de bunu gerekli kılmaktadır. Batı romanında anlatılan karakterler bizi yansıtmaz ve anlatılan toplumsal hadiseler de bize uzaktır. O yüzden roman türü Batı'nın ortaya koyduğu bir tür olsa da sanat evrenseldir ve her toplum bundan faydalanmalıdır; fakat kendi gerçeklerine uygun şekle sokarak. Kemal Tahir bunun gerçekleştirilmesinin zor olduğunu bilir. Bu zorluğu "Sanatta zorluk, dış kalıpların içine yerli özü koymak, bunu koyarken dış kalıpları da öze uygun olarak değiştirmektir." (2016a, s. 94) sözleriyle vurgular. Romancıya göre bu zorluğa rağmen bunun gerçekleştirilmesi, sanatın bizim gerçeklerimizi dile getirmesi gerekir. Batı romanında bireyin bunalımı ve bir çıkış yolunu bulamaması anlatılırken Türk romanında tam anlamıyla bir bireyden ve onun bunalımından söz edemeyeceğimizi, bizde bireyin bunalımı değil de dramı olabileceğini belirtir. Kemal Tahir sadece bireyin değil bireyden yola çıkarak toplumun ve devletin dramını da roman aracılığıyla yansıtmayı amaçlamıştır. 'Drama düşen' insanın ve toplumun sorunlarının temelini de roman aracılığıyla sorgulamış, bu sorunların kaynağının da tarihsel ve toplumsal süreçlerde belirlenebileceğini düşünüp Türk toplumunu kronolojik düzende yansıtan tarihsel romanlar yazmıştır. "Bu yönüyle Kemal Tahir Anadolu Türk romanının kurucusu olmuştur. Onun romanlarının bütünlüğünü ve sürekliliğini de Anadolu Türk toplum ve tarihinin serüveni sağlamıştır." (Eğribel, 2010a, s. 153).

Kemal Tahir'in yerli romanı, Anadolu Türk toplumunun gerçeklerini, tarihsel ve toplumsal nedenlerden doğan çelişki ve çatışmalarını bize hiç yabancılik çekmeyeceğimiz bir biçimde anlatmıştır. Kahramanlar ve olayların mekânı Anadolu, gerçeklikleriyle yansıtılmış ne idealize edilmeye ne de kötü gösterilmeye çalışılmıştır. Kahramanlar olumlu ve olumsuz yönleri iç içe geçmiş bir biçimde tarihin ve toplumsal olayların oluşturduğu yaşam biçimleri içerisinde yansıtılmıştır. Kahramanlar batılı romanlardaki gibi değil bizzat bizden kişilerdir, durağan değil sürekli hareket halindedirler. "Daha çok yok olmaktan korkan, zor şartlar altında nasıl var olabileceği konusunda endişe duyan, gelecek projeksiyonlarıyla yönünü tayin etmeye çalışan bir topluluktur; yani dinamiktir. İçe kapalı, atıl, cahil halk portresi ki Türk

aydını için tipiktir, Kemal Tahir’de karşılık bulmaz.” (Arslanbenzer, 2010, s. 202). Kemal Tahir romanında halk dinamiktir, bireysel bunalımlar ve içe dönük ruhsal betimlemeler onun romanında hemen hemen hiç yer bulmaz. Kemal Tahir, tarihsel olaylar ve bunun doğurduğu toplumsal etkilerin yoğurduğu kahramanları ve onların bu süreç içerisinde yerlerini tayin etme mücadelelerini anlatmıştır. Bu mücadele içerisinde olan kahramanlar apolitik bir tutum sergilememişler, bizzat yaşanan süreçteki siyasi olayları değerlendirmiş, çeşitli yorumlarda bulunmuş, fikir sahibi insanlar olarak yansıtılmışlardır.

Kemal Tahir romanı tezli romandır. Kemal Tahir roman türünün sunduğu imkânlardan faydalanmış ve toplumsal, tarihsel tezlerini bu tür aracılığıyla sunmuştur. Tarihsel gerçeklerin yarattığı drama düşmüş insanı, toplumu ve devleti iç içe bütünlük içerisinde yansıtmış bu drama yol açan çelişki ve çatışmaları tarihsel bir düzen içerisinde geniş bir perspektiften sunmuştur. Tezlerini sunarken de genellikle “yansıtıcı kahramanlar” kullanmış ve bir kurgu dâhilinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Yeniçeri Ocağının Kaldırılması, Tanzimat, Meşrutiyet

Kemal Tahir’in düşünce dünyasındaki en tartışmalı konuların başında batılılaşma gelmiştir. Batılılaşma hareketlerinin somut adımları olarak görülen Yeniçeri Ocağının kaldırılması, Tanzimat ve Meşrutiyet hareketleri de Kemal Tahir’de tartışılan başlıca konulardan olmuşlardır. Kemal Tahir, bu konularda da farklı düşünmüş, bu tarihsel olaylara başka bir çerçeveden bakarak alışılmış, kabul edilmiş resmi tarihin dışına çıkmıştır. Örneğin tarihte “*Vakay-ı Hayriye*” olarak bilinen Yeniçeri Ocağının kapatılması olayını romancı, hiç de olumlu, hayırlı bir olay olarak görmemiş, O’na göre bu hadise çöküşün başlangıcı olmuştur. “Osmanlı çöküntüsünü kurtulunmaz hale getiren ilk intihar kurşunu Yeniçerilik, Kapıkulu temel müessesinin kaldırılması, ikinci intihar kurşunu ise, rüşvet esasına dayanan sivil idarenin, kanun güveni sahibi maaşlı idareye çevrilmesi yani Tanzimat hareketidir.” (2020b, s. 217). Yeniçerinin kaldırılması olayının devleti ordusuz bıraktığı gibi yüklüce miktarda da borçlandığı görüşünü dile getiren romancıya göre oluşturulmaya çalışılan askeri düzen de bize uygun değildir. Kurulmaya çalışılan batılı askeri düzen sömürge düzenine göre ihtiyaçları karşılanan ve beslenen bir ordu düzenidir, Osmanlının böyle bir sömürge anlayışı olmadığı için kurulan bu askeri düzen bizde oturtulamamış ve güçlü bir seviyeye ulaşamamıştır. (Kemal Tahir, 2020b, s. 249). Romancı bu askeri düzenin zaten bozuk olan Osmanlı’nın ekonomik yapısını olumsuz etkilediğini ve devleti daha da borçlandırıldığını belirtir: “Pahalı savaşlardan takatsiz düşen devlet, bu takatsizliği hiçbir karşılığı olmadığı halde daha pahalı bir ilaçla karşılamaya kalkışmıştır.” (2020b, s. 250). Devleti borçlandıran bu sistem bununla kalmamış aynı zamanda devleti ayakta tutan temel

sistemin de yıkılmasına sebep olmuştur. Yeniçeri Ocağının kaldırılması Padişah-Asker-Ulema üçlü idaresi ve dengesi üzerine kurulan Osmanlının bir ayağının kaldırılması olmuş ve bu da bu sistemin çökmesine yol açmıştır.

Kemal Tahir, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasını tek başına müstakil bir olay olarak değerlendirmez. Tanzimat Fermanı ve Meşrutiyet İlanları gibi siyasi ve sosyal hadiseleri Yeniçeri Ocağının kaldırılması olayını tamamlayan temel yıkıcı hareketler olarak görür. “Tanzimat, Osmanlılık için ilerilik, kurtuluş değil; ölüm fermanı olmuştur.” (2020b, s. 250) ifadesiyle Kemal Tahir, Tanzimat’ın yıkıcı faaliyetlerin başında geldiğini, Tanzimat’tan sonra artık geri dönülemez dağılmanın gerçekleştiğini ve bugün yaşanan sorunların bile kaynağının buradan doğduğunu belirtir. Kemal Tahir, Tanzimat’ın halk temelinde olmayıp üst yapı tarafından dayatıldığını, bu yönüyle de faydalı olamayacağını, sadece topluma ve devlete zarar vereceğini dile getirir. Tanzimat’ın toplumca benimsenip faydalı olabilmesi için toplum ve devlet dinamiklerine uygun olması gerekir; fakat Tanzimat Batı aklının ürünüdür ve bize de uymayacaktır. Ayrıca Kemal Tahir, Tanzimat’ı ilan edenleri yabancı devletlerin ajanı olmakla itham eder. Ona göre Mustafa Reşit Paşa İngiliz ajanıdır ve yabancı devletlerin menfaatine çalışmaktadır: “Mustafa Reşid Paşa’nın İngiltere’de yetiştiği, İngiliz adamı olduğu bilindiği için, Abdülmecit’in 1839 Tanzimat Fermanının bir İngiliz politikası olduğu artık tamamıyla anlaşılmıştır.” (Akt., Coşkun, 2012, s. 503). Kemal Tahir, sadece Mustafa Reşit Paşa’yı değil Meşrutiyet’in ilanı için mücadele etmiş birçok aydını da ajan olmakla itham etmiştir. Özellikle Genç Osmanlılar hareketini bir mason-batılılaşma hareketi olarak görmüş yine Genç Osmanlıların fikri önderlerinden Mithat Paşa’yı İngiliz ajanı olmakla suçlamıştır. Bu bağlamda “Yeni Osmanlı hareketinin daha ziyade dış güçlerin tesiri ve Osmanlı aydınının fikirsizliği üzerine oluştuğunu ileri sürer.” (Coşkun, 2012, s. 502).

Kemal Tahir, Türk siyasi ve sosyal tarihinde hukuk devleti olmanın ve demokrasinin ilk adımları olarak görülen ve çağdaş bir medeniyet olmanın gerekli aşamaları olarak gösterilen Tanzimat ve Meşrutiyet gibi hadiseleri böyle görmemiş, bu hadiseleri yabancı devletlerin elinde gerçekleştirilmiş yıkıcı faaliyetler olarak nitelemiştir. Kemal Tahir’e göre Tanzimat ile insanlara sunulan kurtuluş gerçekleştirilememiş daha sonra Meşrutiyetle yeni bir aldatmacaya girişilmiştir. Bu yüzden romancı 2. Meşrutiyet’e “şeytan aldatması” adını vermiştir ve “2. Meşrutiyet İhtilali’ni ‘yaşasın hürriyet’ bağırarak, bir satılmış haydut çetesinin devleti ele geçirmesi” şeklinde takdim etmiştir. (Coşkun, 2021, s. 518).

Milliyetçilik

Kemal Tahir, her ne kadar sol çevrelerce milliyetçi, Türkçü olarak nitelense de yazarın milliyetçiliğe bakış açısı çok farklı ve tartışmalı olmuştur. Romancıya göre milliyetçilik

düşüncesi Batı'nın kendi dünyası ölçüsünde ortaya koyduğu bir fikir akımı olması nedeniyle bize yabancıdır. Bütün batılı fikir anlayışlarında olduğu gibi milliyetçilik de Batı dünyasının sömürgeci, soyguncu kimliğinin bir ürünüdür ve yine sadece kendi çıkarlarına hizmet etmesi için ortaya konulmuştur. Milliyetçilik Batı'nın sınıf çatışmalarının bir ürünüdür oysa Anadolu toplumunda sınıf, milliyet ya da din ayrımı olmamış bütün toplumlar yüzyıllarca barış içerisinde yaşamışlardır. Bütün bunların neticesinde yazar Anadolu'nun Türkleşmesinden değil, sadece Osmanlılaşmasından bahsedilebileceğini, Türklüğün bizde bir zaruret neticesinde doğduğunu dile getirir: “Osmanlılık Anadolu Türklüğü değildir, diğer milletler ayrılmak istediğinde ortaya atılmış bir kalpazanlıktır.” (Kemal Tahir, 2020b, s. 151). Kemal Tahir Türklüğü reddetmez, onun reddettiği Batı'nın bize dayattığı milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik özünde kötülük barındırmakta, sömürgeci Batı'nın bir yıkım ve parçalama aracı özelliği taşımaktadır:

Yazar, Osmanlı için Milliyetçiliğin söz konusu edilmesini, ‘vatan hainliği’ ve ‘Osmanlı’yı tanımamak’ olarak değerlendirir. Ona göre Milliyetçilikle uyuşmayacak ilk sistem Osmanlı'nın sistemidir. Osmanlı'ya milliyetçilikle yaklaşma, bütünü parçalarına ayırma girişimi anlamına gelecek, bu da Osmanlı'nın dağılmasıyla sonuçlanacaktır. Bu sebeple Milliyetçiliği dış güçlerin bir tezgâhı sayar; İttihatçıları da bu tezgâha kanan “şuursuzlar” olarak kabul eder. (Coşkun, 2012, s. 518).

Batı'nın bize öğrettiği bizim de uygulamaya koyduğumuz milliyetçiliğin kabul edilemez olduğunu dile getiren romancı, bizim Türklüğümüzün Osmanlı Türklüğü olması gerektiğini savunmuştur. Bu yönüyle Batı'nın dayattığı Türkçülük değil, Osmanlı'nın temellerini atan Türklüğü esas alır. Onun üstün vasıflarını ve kurucu gücünü romanlarında yansıtır. Bu yönüyle Kemal Tahir, “milliyetçilikle mensup olduğu milleti sevme ve övme duygularını birbirinden ayırarak bu bağlamda birçok yerde Türklüğe vurgu yapmıştır.” (Coşkun, 2021, s. 562). Kemal Tahir ayrıca Osmanlı'yı kuruluş dönemindeki Türklüğüne sahip çıkmadığı için bir yönüyle de eleştirir: “Osmanlı, Anadolu Türklüğüne dayanmayı sürdürseydi, İngiliz İmparatorluğu gibi köklü olacaktı.” (2020b, s. 165) diyerek Osmanlı'nın yaptığı hatayı dile getirmiştir. Ona göre Osmanlı; sınıf çatışmalarının olmadığı din, millet ayrımının yapılmadığı devlet egemen bir toplum olmuş, milliyetçilik gibi kendisine yabancı fikir akımlarını da asla içine sindirememiştir.

Köy Enstitüleri

Köy Enstitüleri konusu Türk eğitim tarihinin en çok tartışılan konularından birisi olmuştur. Sistemi tamamen yerli aklın ürünü kabul edilen Köy Enstitüleri, döneminde eğitim alanını aşarak siyasi platformda da çokça tartışmalara sebep olmuştur. Bir grup-özellikle sol cenah- Köy Enstitülerinin bu millet için tam da aranan okul yapısı olduğunu savunurken bir

grup da –özellikle sağ cenah- bu okulların toplum yapımıza uygun olmadığını savunarak bu okulları sakıncalı bulmuştur. Kemal Tahir bu tartışmalı ortamda ortaya koyduğu fikirlerle ayrıca bir tartışma alanı oluşturmuş, olaylara farklı ve bağımsız pencerelerden bakma özelliğini bu konuda da göstermiştir. Bağımsız ve özgür düşünce yapısı her ne kadar çeşitli çevrelerce sevilmemesine neden olmuş, çeşitli düşmanlıklar kazanmasına yol açmışsa da bu meselede de doğru bildiğini söylemekten kaçınmamıştır. Köy Enstitüleri konusunda da herkes onun sol cenahla uyumlu bir düşünce sergilemesini beklerken o sağ düşüncesin görüşleriyle örtüşen açıklamalar yapmış yine farklılığını ortaya koymuştur.

Kemal Tahir, Köy Enstitülerini bir “*devlet aldatmacası*” olarak nitelemiş; günlük politikaların eğitime bulaşmasından öte bir şey olmadığını, dile getirmiştir. (Bozdağ, 2003, s. 125). Devletin milleti kullanmasına bir örnek olarak gördüğü Köy Enstitüsü meselesinin daha baştan yanlış bir tutumun ürünü olduğunu belirtir. İsmet Paşa’nın Rusya’nın 2. Dünya Savaşını kazanıyor diye Rusya’ya iyi görünmek için Marksist düşünceli adamları iş başına getirip Köy Enstitüleri kurdurttuğunu sonra Rusya’nın Türkiye’den toprak isteme tavrı üzerine Amerika’ya yaklaşip Köy Enstitülerini bir yılda kapattırdığını ifade eder. (Bozdağ, 2003, s. 127). Köy Enstitülerinin bir devlet projesi olduğunu, üst yapı tarafından alt yapının gereksinimleri göz önüne alınmadan bir dayatma şeklinde ortaya konulduğunu, bu yönüyle toplumsal gerçeklere dayanmadığını ve Anadolu insanının karakteristik yapısına uymadığını dile getirir. Kemal Tahir bu konuyu sadece açıklamalarıyla dile getirmemiş “*Bozkırdaki Çekirdek*” romanıyla da bu meseleyi ele almış, konuyu bütün boyutlarıyla anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır. Romanda “Yazar alt yapı olarak kabul ettiği Türk köylüsü ile üst yapı olarak kabul ettiği siyasal erk ve aydınlarımızın çatışmasını yansıtmıştır.” (Kolcu, 2017, s. 477) Kemal Tahir bu romanda kendi fikirlerini ortaya koymak için Müfettiş Şefik Ertem karakterini yansıtıcı kahraman olarak kullanmıştır. Şefik Ertem’i Köy Enstitüleri üzerine konuşturarak enstitülerle ilgili romantik bakışın gerçek dışılığını ortaya koyar. Romancı, enstitü işinin gerçeklerden uzak, romantik bir atılım olduğu inancını Şefik Ertem’in ifadeleriyle dile getirir. (Coşkun, 2012, s. 245). Kemal Tahir, milletin kolay yoldan aydınlatılması fikrinin gerçekçi olmadığını, köyün ve köylünün kendine has bir yapısının olduğunu ve bunun göz önünde bulundurulması gerektiğini; ‘yaptım oldu’ aklıyla bunun değiştirilemeyeceğini savunur. Bu yapılanın kendimizi aldatmaktan ve kaytarmacılığa kaçmaktan başka bir şey olmadığını ifade eder.

Toprak Reformu

Kemal Tahir, birçok konuda ters düştüğü sol çevreyle toprak reformu konusunda da ters düşmüştür. Toprak reformunu bir halkçı devrim olarak gören sol çevrelerin aksine Kemal

Tahir, toprak reformunu yanlış bulmuş ve birçok yönden eleştirmiştir. Eleştirilerinin başında yine üstyapı tarafından halkın dinamikleri dikkate alınmadan yapılmış olması yer alır. Ona göre gerçek reformlar temelden, altyapıdan ve onun isteklerinden doğar: “Kaldı ki tarihte, genel olarak reformlar, sosyo-ekonomik hayatın temelinde biriken, sonra yüze çıkan isteklerin, rasyonel gerçek güçlerin sonuçlarıdır.” (Bozdağ, 2003, s. 51) oysa Anadolu Türk köylüsünün toprak reformu gibi bir derdi olmadığını, toprak dağıtımına dair bir dilekçe bile vermediklerini, topraksızlıktan dert yanmadıklarını ve kentlere göç etmeye devam ettiklerini belirtir. Kemal Tahir’e göre eğer sosyal hayatın temelinde böyle bir birikim yoksa bir halk hareketi sonucu oluşmamışsa toprak dağıtımları birer bahşiş, birer sadaka olmaktan ileriye geçemeyecektir. Romancıya göre Türk toplumunda tarihsel olarak özel mülkiyet bilinci olmadığı gibi toprak mülkiyeti bilinci de yoktur, toprak devletindir, yani herkesindir. Toprak mülkiyeti meselesi bir tarihsel süreç sonucu ortaya çıkabilecek bir kültür meselesidir. Türk toplumunda bu kültürün olmadığını “Mülkiyet fikri olmayan bir insana, sen istediğin kadar ‘sana toprak vereceğim’ de: bel bel yüzüne bakar.” (Bozdağ, 2003, s. 55) sözleriyle dile getirir. Önce insanlarda bu kültürün oluşturulması gerektiğini söyler. Batıda bu kültür vardır, Batılılar derebeylerin elinden toprağını almak için mücadele etmiş, reformu bir halk hareketi sonucu gerçekleştirmiştir. Türk toplumunda ise halkın içinden gelen bir hareket olmamış; toprak, devlet eliyle halka verilmiş ve toprak reformu kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu da yine sosyolojik olarak bu reformun tam anlamıyla başarıya ulaşmasına engel olmuştur.

Kemal Tahir, toprak reformunun zeminini oluşturan temel düşünceyi eleştirdiği gibi gerçekleştirilme biçimini de eleştirmiştir. Bu reformun belirli bir ilke ve programa dayanmadığını, sadece toprak vermekle bu işin çözülemeyeceğini, öncelikle toprakların dağıtımının büyük bir araştırma neticesinde dağıtılması gerektiğini, sonra ise halkın bu toprakları işleyebilmesi için üretim araçlarına ihtiyacı olacağından bunların da temin edilmesi gerektiğini dile getirir. “Toprağı verdin diyelim toprağı işleyecek donatım giderini de vermelisin, bunu hesaplayıp planlamadan, büyük fon ayırmadan yaparsan toprak dağıtımının bir faydası olmaz; sadece vermiş olursun.” (Bozdağ, 2003, s. 58) diyerek romancı toprak reformunun altında yatan politik tutumu eleştirmiş ve bu tutumun köylüye hiçbir faydası olmayacağını ifade etmiştir, bu yüzden de döneminin yazar ve eleştirmenleri tarafından sertçe eleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tarihî Kent Dizisi Romanlarında Çatışma Alanları

Çatışma, anlatma esasına bağlı metinlerde yapıyı meydana getiren temel unsurların başında gelmektedir. Olay örgüsünün merkezinde bulunur ve olay çekirdeğini meydana getirerek olayın gelişmesini sağlar. Bir başka deyişle olay ve olay örgüsünün çatışma kavramı temelinde meydana geldiği söylenebilir. “Yani olayın temelinde kişiler arasındaki karşılaşma ve çatışma bulunmaktadır. Bu karşılaşma ve çatışmanın şiddeti, kişiler arasındaki ilişkinin mahiyetine bağlıdır.” (Aktaş, 2017, s. 41). Buna göre kurmaca metinler, derin yapıları içinde bir çatışma veya çatışmalar üzerine kurulurlar. “Bu çatışmalar ya serüven ağırlıklı kurmaca metinlerde olduğu gibi daha çok öykü kahramanlarının birbirleriyle olan maddesel çatışmaları şeklinde, ya sosyal mücadele içinde, ya da kişinin kendisiyle olan çatışması biçiminde ortaya çıkar.” (Gündüz, & Şimşek, 2018, s. 86). Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanlarında bu üç tür çatışma biçimine de rastlanır. Kahramanların birbiriyle olan çatışmalarının yanında, kahramanların kendi iç çatışması ve yine sosyal ve toplumsal mücadele şeklindeki çatışmalar da bu romanlarda gözlemlenmektedir. Kemal Tahir’in bu romanlarında çatışma kavramını karşılayan kelime dram olmuş, sanatçı romanlarında bireyin, toplumun ve devletin dramını iç içe yansıtmaya çalışmıştır.

Kemal Tahir tarihî kent dizisi romanlarında; Mütareke yılları, Milli Mücadele, Cumhuriyetin kuruluşu ile ortaya çıkan çok partili hayata geçiş denemeleri ve Cumhuriyetle birlikte başlayan siyasi iç çekişmeler gibi yakın tarihimizdeki toplumsal gerçekleri konu almıştır. Bütün olarak Osmanlı’nın yıkılışı ve yeni Türk Devleti’nin ilk yılları onun tarihî kenti dizisi romanlarının konularını oluşturmuştur. Kemal Tahir, “Osmanlı’nın yıkılışını niçin, nasıl, hangi gerekçelerle, hangi vasıtalarla ve kimin yararına olacak şekilde gerçekleştiğini irdelerken; Milli Mücadelenin de tarihini yazmaz, var olan şartlar içerisinde olayı anlamaya çalıştığını ve bunu roman denilen kurgusal türle ortaya koyduğunu gösterir.” (Coşkun, 2012, s. 522). Romancı bu yönüyle insanlara yakın dönem Türk tarihini anlatmak yerine okuyucusunu bu dönem tarihi üzerine düşündürmeyi amaçlamıştır. Bu sebeple de kendisine “*tarihi romancı*” nitelendirmesi yapılmasını sevmez, kendisinin sadece “*romancı*” olarak nitelendirilmesini ister:

Tarihi romancının mesajı yoktur, paralel kaygısı yoktur, günün sorunlarına ışık getirmek hevesi yoktur. Buna karşılık romancı, konusunu tarihten de seçse, günümüz olaylarına bir paralel koymuştur, sorunlarımıza bir spot ışığı düşürür. Tarihi roman

yazanlar bir kuşun rengini, boyunu, posunu, gagasını, pençesini anlatır. Ben sesini anlatırım, kanat gücünü anlatırım, yetkinliklerini anlatırım. (Bozdağ, 2003, s. 93).

Kemal Tahir roman için “*drama düşmüş insanın anlatımı*” (Dosdoğru, 1974, s. 90) der. Bu onun romanlarının en kısa ve yoğun tanımıdır. Yaşadığı dönemde Türk toplumunun içinde bulunduğu yoğun ikilik ve çelişkiyi çok iyi gözlemlemiş ve romanlarını bu toplumsal gerçek ve bu gerçeğin yarattığı dram üzerine kurmuştur. Bireyin, toplumun ve devletin yaşadığı dramı bir bütün halinde iç içe geçecek biçimde yansıtmıştır. Bu yönüyle onun romanı bir misyon yüklenir. O romanlarıyla Anadolu halkının, yıkılan bir İmparatorluğun, bunun altında kalan Osmanlı aydını ve subayının dramını anlatmıştır. Bu dramı Türk toplum tarihinin gerçekliğiyle, çelişki ve çatışmalarla açıklamıştır. Bunu da toplumu bir bütün olarak anlatabileceği, tüm gerçekleri ve çatışmaları yansıtabileceği bir tür olan romanı kullanarak yapmıştır.

Kemal Tahir, toplumu gerçekler üzerinde düşündürmek ve doğruyu aramalarını sağlamak için romanlarında, toplumsal düzlemde gözlemlediği çelişki ve çatışmaları ifade etmiştir. Roman türünün temel yapı öğelerinden birisi olan çatışma onun romanlarının da anlatı değerini yükseltmiştir. Gerçeği ve anlamı bulmaya çalışan yazar, bunu çatışmayla ortaya koymaya çalışmıştır. Bir karakterin kimliğini yaşadığı çatışmalarla ortaya koymuştur. Bu karakterlerden yola çıkarak da dönemin ve toplumun çelişkisini ve çatışmasını yansıtmaya çalışmıştır. “Eğer çatışmanın yapısını bilmek istersek önce karakterin yapısını bilmemiz gerekir. Karakter çevrenin etkisi altında kaldığına göre çevreyi de bilmemiz gerekir. Çatışma bir tek nedenden ve kendiliğinden doğar gibi görünürse de bu doğru değildir. Çatışma birçok karmaşık nedenin ürünüdür.” (Egri, 2012, s. 156). Kemal Tahir romanlarında bu karmaşık nedenleri çatışmalarıyla ortaya koymuş ve sanatını bu çelişkilerin yarattığı dramı ortaya koyarak gerçekleştirmiştir. Bu bölümde Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanlarında (*Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yol Ayrımı*, *Yorgun Savaşçı*, *Kurt Kanunu*) ele aldığı konuları hangi çatışma unsurları üzerine kurduğu başlıklar halinde sunulacaktır. Böylece Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanları üzerine yeni bir bakış açısı getirilmeye ve yeni bir yorum sunulmaya çalışılacaktır.

“Esir Şehrin İnsanları” Romanında Çatışma Alanları

Esir Şehrin İnsanları romanı Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanlarının ilkinin oluşturmaktadır. Roman 1953 yılında “*Yeni İstanbul*” gazetesinde tefrika edilir, 1956 yılında da kitap halinde yayımlanır. Roman, Kemal Tahir’in yaşadığı fikri değişimlere paralel olarak belirli dönemlerde bazı değişikliklere uğrar ve ilk halinden farklı baskılarla okuyucunun

karşısına çıkar. Fakat bu farklı baskılarda romanın özünün korunduğu ve Kemal Tahir'in anlatmaya çalıştığı meselenin değişmediği görülür. Romanda anlatılmak istenilenler başkahraman Kamil Bey şahsında somutlaştırılarak anlatılmıştır. Kamil karakteri toplumsal ve bireysel çatışma ve çelişkileri yansıtmada özenle seçilmiş bir karakter olma özelliğini taşır. Bu yönüyle “Kamil Bey, Kemal Tahir'in roman kişileri arasında unutulmaz bir yere sahiptir. Özellikle dönemine özgü başat sorunları görmüş olması bu eski Osmanlı paşazadesine tarihsel bir kesitin niteliğini kazandırmıştır.” (Kurdakul, 1987, s. 494). Türk edebiyatının önde gelen eleştirmenlerinden Fethi Naci de 1958'de yazdığı “*Kamil Bey'in Haline Doğru*” adlı yazısında roman ve romanın başkahramanı Kamil Bey üzerine şöyle bir değerlendirmede bulunur. “Kurtuluş Savaşının ülke gerçeklerinden habersiz bir paşazade üzerindeki değiştirici etkilerini, keyfine göre yaşamaktan başka bir derdi olmayan kültürlü ve zengin bir aristokratın ülke insanlarını, ülke gerçeklerini tanıyarak, nasıl sorumlu bir aydın, yürekli bir yurtsever haline geldiğini gösterir.” (Akt., Berksoy, 2010b, s. 252). Fethi Naci'nin yukarıdaki ifadeleri okuyucu tarafından kabul edilebilecek bir görüş sunmaktadır. Bir okuyucu olarak biz de Fethi Naci gibi romanın kahramanı Kamil Bey'in bir değişim göstererek bir kahramana dönüştüğünü görürüz. Fakat Kemal Tahir, roman ve Kamil Bey üzerine farklı bir portre çizer:

Yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğunun temel mümessillerinden olan bir Osmanlı kişisi Kamil Bey, çöküntü anının kritik durum içinde göçmekte olan bir dünyanın insan özelliklerini anlatabilmek için seçilmiştir. Kamil Bey bütün göçen dünya insanları gibi en ağır şartlar altında pasif aydınlık gösterir. Geleceğe doğru hiçbir atılımı yoktur. Bu açıdan en faziletli yiğit davranışlarında bile uzaktan uzağa bir kaytarmacılık vardır. Hem gerçekten namuslu davranmak hem de namusluluğun içinde kaytarmacılığın rahatlığını aramak, hangi zümreye mensup olursa olsun Kamil Bey gibilerin kabahatidir. (Akt., Berksoy, 2010a, s.33).

Kemal Tahir bu yorumuyla görülenin ötesinde farklı bir karakter ortaya koymuş, bu doğrultuda da romanlarının arkasındaki tezi okuyucunun anlamasını ve okuyucunun romanlarını çoğulcu bir bakışla okumasını istemiştir. Kemal Tahir bu yönüyle çatışmayı ve çelişkiyi sadece roman kurgusu içerisinde ortaya koymamış, bu durumu roman sonu değerlendirmesi aşamasına da taşımıştır. Kemal Tahir romanda Kamil karakterinin bünyesinde çöken, iflas eden, esir düşen bir devleti ve o devletin payitahtı olan başkentinin içinde bulunduğu dramı anlatmaya çalışmıştır. Kamil Bey de tıpkı Osmanlı gibi iflas etmiş, mevcut durumu kendine yediremeyip hapishaneye düşerek pasif bir direniş gerçekleştirmiştir. Bu esirlik çelişkilerle çatışmalarla doludur. Bir yanda işgale karşı çıkıp Anadolu'daki harekete çalışanlar, bir yanda işgale boyun eğen İstanbul Hükümeti taraftarları ve işgalcilerle iyi geçinen, onları evlerinde ağırlayan menfaatçi işbirlikçiler vardır. Bu dışsal çatışmaya bir de içsel çatışmalar eşlik eder. Balkan savaşlarından başlayarak yıllarca cepheden cepheye koşan Osmanlı subayının işgali gördüğünde verdiği mücadelenin boşa gittiği gerçeğinin

kendisinde yarattığı travma ve Kamil karakterinin mevcut durum üzerine ne yapması gerektiği hususunda iç sorgulayışları ve ikilemleri romanın içsel çatışmalarını oluşturur. Romancı bu genel çatışma başlıkları üzerine farklı yan çatışmalar oluşturarak romanın kurgusunu oluşturmuştur. Romanda bulunan temel çatışma başlıkları şu şekildedir. 1)Yoksulluk-Zenginlik Çatışması 2)Türk Subayının Dramı (Türk Subayının İç Çatışması), 3)İşgale Karşı Koyanlarla İşgale Destek Olanların Çatışması, 4)Cesaret-Korkaklık (Kamil Bey'in İç Çatışması), 5) İdeal-Yozlaşmış Türk Kadını Çatışması, 6)İdeal-Yozlaşmış Aydın Çatışması, 7)Din Algısının Yarattığı Çatışma, 8)Kişisel Menfaat ile Toplumsal Menfaatin Çatışması.

Yoksulluk-zenginlik çatışması.

Yoksulluk ve zenginlik gibi iki zıt unsurun yarattığı çatışma eserde toplumsal boyutun yanı sıra başkahraman Kamil Bey karakteri üzerinde de işlenmiştir. Romancı bu kavramların yarattığı çatışmayı hem toplumsal boyutta hem de kişisel boyutta bize yansıtmıştır. Romanın başkahramanı Kamil Bey, Abdülhamit döneminin önemli devlet adamlarından Selim Paşa'nın tek çocuğudur. Galatasaray Lisesinden mezun olduktan sonra eğitimini batıda tamamlamış, sanata meraklı, birçok dil bilen, kültürlü, aristokrat bir kişiliktir. Babası büyük malvarlığı olan zengin bir insandır, bu yüzden Kamil Bey hayatı boyunca hiç maddi sıkıntı çekmemiş, “Babasının ölümünden sonra genç yaşında çok büyük bir mirasa konmuş, buna dayanarak her şeyde -aile reisliğinde bile- gerçek amatör sporcu ölçüleriyle onurlu yaşamıştır.” (Kemal Tahir, 2018a, s.2). Kamil Bey 1. Dünya Savaşı başladığında bir İspanyol prensi ahababının yanındadır, karısı Nermin dört aylık hamiledir, ne yapacağını bilemez. Bu durumda ne yapması gerektiğini danışmak için Madrid elçiliğine başvurur. Babasının da yakın bir dostu olan Elçi Bey'in telkiniyle vatani görevini ücretsiz olarak elçilikte tercüman olarak yapmayı kabul eder. Fakat savaşın etkisi ile Kamil Bey'in gelirleri kaybolur ve büyük bir maddi sıkıntıya düşer. Kamil Bey bir ara Londra ve Paris'e giderek para sıkıntısına çare arar; fakat bir çare bulamaz. Savaş herkesi değiştirmiştir, hiçbir şey eskisi gibi değildir. Kamil Bey için barınmak iyice imkânsız hale gelince, yolculuk bahanesiyle ne var ne yok satarak Barselona'dan eski bir şilebe binerek İstanbul'a döner. (Kemal Tahir, 2018a, s.7). Romandaki olay örgüsünün ortaya çıkışına ve bu serüvenin başlamasına işte bu yoksulluğun yarattığı temel çatışma neden olur. Kamil Bey'in bir karakter değişimi geçirmesini ve olaylara farklı açıdan bakmasını sağlayacak olan da bu zenginlikten yoksulluğa düşüşü olmuştur.

Kamil Bey'in içine düştüğü yoksulluk İstanbul'a döndüğünde de devam eder. Babasından kalan malvarlıkları bu dönemde değerinin çok aşağısında kelepir fiyatlara düşmüştür. İstanbul'a döndükten sonra halasında bir süre kalan Kamil Bey, burada bir yemekte Sör Henri Dikson ile tanışır. Aslında bu tanıştırılma planlıdır, bunu eniştesi

planlamıştır. Sör Henri Dikson Kamil Bey'den Musul'daki topraklarını İngiliz İmparatorluğuna satmasını ister ve elli bin İngiliz altını teklif eder. Kamil Bey bu teklifi kabul ederse içine düştüğü yoksulluktan kurtulacaktır; fakat onurlu bir adamdır, işgal güçlerine toprak satmayı reddeder. Kamil Bey, onuru için yoksulluğu zenginliğe tercih eder. Kamil Bey, bu olay ve Enişte Bey ile Hala Hanım'ın içinde bulundukları durumu ve kişisel menfaatleri için işgal güçlerinin temsilcileri ve yordakçılarıyla kurdukları ilişkileri gördükten sonra oradan ayrılmaya karar verir. Bağlarbaşı'ndaki harap köşkün selamlık binasını, enkaz malzemelerini satarak onartır ve oturulabilecek bir eve dönüştürür. Kamil Bey buraya taşındıktan sonra yoksulluk gerçeğiyle iyice yüzleşir. Yoksulluğun insanlara başka bir pencereden bakmasına neden olduğunu görür: “Yoksul İnsanların varlıklılarla neden aynı olaylar karşısında aynı düşüncede, duyguda, davranışta olamayacaklarını şimdi daha iyi anlıyordu. Yoksulluk umut kırıcıydı.” (Kemal Tahir, 2018a, s.55). Kamil Bey, yoksul kişi ile varlığının aynı düşünemeyeceğini içine düştüğü durumdan anlar. Bu durum ayrıca hayatı boyunca görmediği gerçekleri de görmesini sağlar. Öncelikle hayatında hiç gitmediği mahalle kahvesine gider ve burada yurt insanını tanır, hayatın gerçekleriyle yüzleşir. Sonrasında pazara gider ve burada kendisini en korkunç yoksulluk içerisinde bulur, eşinin kâğıda yazdığı ihtiyaçların sadece birazını alarak eve dönebilir. (Kemal Tahir, 2018a, s.86) Kamil Bey'in yaşadığı bu gerçeklikler, onun bir dönüşüm yaşamasının temel etkenlerini oluşturur. Ömründe ilk defa fakirliğe, parayı hespla harcamaya, gelecek günlerden korkmaya mecbur kalışı ve bunun yarattığı çatışma Kamil Bey'in dönüşümünü sağlar. Kamil Bey de bu dönüşümün nedeninin yoksulluk olduğunun farkındadır ve bunu romanda da ifade eder. Örneğin Anadolu'daki mücadeleye desteğinin ve Nedime Hanım'ı koruyup onu ele vermeyişinin yolu bu yoksulluktan geçmiştir. Kamil Bey de bilir ki zenginliği devam etseydi milli mücadeleye destek vermezdi, onun şu anki vatanseverliği fakirliğinden gelmektedir. Nitekim “Eskisi kadar zengin olsaydı belki büyük bir para bağışlardı ama bunu vatan sevgisiyle değil, soyluluğu zorladığından yapardı.” (Kemal Tahir, 2018a, s.328) cümlesi de bu durumun ifade biçimini oluşturmaktadır.

Kamil Bey nezdinde bireysel boyutta yansıtılan zenginlik ve yoksulluk çatışması, romanda ayrıca toplumsal boyutta da yansıtılmaya çalışılmıştır. Romanda bir tarafta geçim mücadelesi için çalışıp didişen insanlar varken bir tarafta da işgali fırsata dönüştürüp işgalci güçlerle gününü gün eden türedi zenginler vardır. İşgal güçlerinin subay ve askerleriyle çeşitli eğlence ve yemeklerde bir araya gelen ve zenginleşen bu türedi zenginler aynı zamanda mevcut durumlarını bozacak bir milli mücadeleye de karşı çıkmaktadırlar. Kamil Bey'in eniştesi ve halası bu tarafın en belirgin temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Halkın içinde bulunduğu yoksulluğu ise Kamil Bey'in ekseninde gözlemleriz. Pazarda,

kahvehanelerde, sokaktaki halkın yoksulluğu Kamil Bey'in gözlemleriyle yansıtılır. İflas etmiş bir imparatorluğun halkı da tıpkı Kamil Bey gibi müflis bir durumdadır.

Türk subayının dramı (Türk subayının iç çatışması).

Roman boyunca işgale karşı oluşan Anadolu hareketine destek veren subayları görürüz. İhsan, Ahmet, Ramiz (Remzi) bunların önde gelenleridir. Bu subaylar Balkan Savaşlarından başlayarak, 1. Dünya Savaşına kadar çeşitli cephelerde yıllarca savaşmışlardır. Bu mücadelelerine rağmen savaş kaybedilmiş, yurt işgal edilmiştir. Bu başarısızlık ve yapılan onca mücadelenin boşa gidişi ve sonuç olarak karşılaştıkları işgal manzaraları onlarda derin bir dram yaratmıştır. Romanda bu kahramanların iç sorgulayışları ve yaşadıkları çatışma her bir subay özelinde ayrıca ele alınmış, farklı bakış açılarıyla işlenmiştir.

Romanda Türk subayının dramı ilk olarak Kamil Bey'in okuduğu dergideki yazıda karşımıza çıkar. Bu yazı Üsteğmen Mehmet Ali'nin Çanakkale İstihkâmları Komutanı Albay Şevket Bey'e yazdığı mektup ve günlüktür. Üsteğmen Mehmet Ali, bu mektup ve günlükte kendi şahsında aslında o dönem subaylarının düşünce ve duygu dünyasını yansıtmaktadır. Cepheden cepheye koşup savaşan bu Türk subayının işgal yıllarında gördüğü manzaralar, onu derin bir iç çatışmaya sürüklemiş ve tek kurtuluş yolu olarak gördüğü intiharı seçmiştir. Özellikle bu felaket döneminde yararlı iş görememesi, çaresizliği, Türk halkının ülkesinde esir düşmesi, Yunan Hrisantos'un polisleri öldürüp İngilizlerce korunması, Yunanlıların İngilizlerden güç alarak Türk halkına zorbalığı, Türk canının kendi yurdunda ucuzlaması gibi sebepler Türk subayının dramını doğurmuş ve bu manzaralara daha fazla tanık olmamak için birçok subay intiharı seçmiştir. (Tahir, 2018a, s.23-34) Fakat intiharı seçmeyip bu iç çatışmada tekrar mücadeleyi seçen subaylar da vardır. İhsan, Ahmet, Ramiz(Remzi) bunlardandır. İhsan bunların başını çekmektedir. Galatasaray Lisesinden Kamil'in arkadaşı olan İhsan'ın okuldaki lakabı Kız İhsan'dır. Bu lakap, İhsan'ın o yıllardaki kibarlığı nedeniyle verilmiş bir lakaptır; fakat o İhsan, cepheden cepheye mücadele eden, savaş kaybedildiğinde de mücadeleden vazgeçmeyen ve bu uğurda hapis yatan bir kahramana dönüşmüştür. Bunu gören Kamil Bey bu yüzden kendisinden utanır. "Biz Avrupa'da rahatça otururken siz harp ettiniz." (Kemal Tahir, 2018a, s.128) diyerek utancını dile getirir. Özellikle İstanbul'un bu halini görünce bu utancı pekişir ve bu utançtan kurtulmak için bir şeyler yapmak, yararlı olmak ister. Türk subayının dramını özetleyen olaylardan birisi de İhsan'ın ağzından anlatılan İsmail'in hikâyesidir. İsmail'in savaş sonrası annesinin yanına geldiğinde yaşadıkları bu dramı özetler niteliktedir;

Elindeki kâseyi eğilip yere koyduktan sonra kucakladı beni... Biz ana oğul öylece ağlaşırdık, yemin ederim ki aklı fikri, yere bıraktığı kâsedeydi... Aman kırılmasın! Ben kendimi belki yüzlerce defa, o kâseden daha değersizmişim gibi ölüme attım.

Bunu sen gördün sen bilirsin (İhsan’a diyor) ... Annem, mezardan geri gelen oğlu için, kenarı çatlak bir kâseyi yere atamadı. Sonra akrabaları, dostları, komşuları, hemşerileri dolaştım. Hepsinde bu kâseyi yere atamamak hali fazlasıyla vardı. Harbe gidenler haklı olarak umursamaz olmuşlardı. Bir surette yakalarını kurtaranlar ise bizim karşımızda vicdan azabı çekiyorlar, bu duyguyla yenilginin suçunu açıktan açığa bize yükletiyorlardı. (Kemal Tahir, 2018a, s.213).

Türk subayının Balkan Savaşlarından başlayarak Mondros Mütarekesine kadar verdiği mücadele “bir hiç” olur. Bu durum Türk subayını tüketir, bazıları mücadeleye devam edemezken bazıları mücadeleyi sürdürür. Yine romanda Türk subayının dramı Ramiz tarafından da dile getirilir. Aslında Ramiz, Remzi’dir, öğretmendir, Ramiz ağabeyidir. Askere beraber giderler, Ramiz ölür, Remzi de Milli Mücadeleye deşifre olmadan rahat destek verebilmek için ağabeyinin kimliğini kullanır. Ramiz’in savaş sonrası ruh hali şu şekildedir:

Mütarekeye inanmak istemedim. Bana hep kaçakmışım da bu yeniliş, benim kaçaklığım yüzünden olmuş gibi geliyordu. İlk zamanlar bu duygu tastamam böyle değildi. Bir yalnızlık, bir can sıkıntısı, hatta büyük bir hastalık başlangıcına benziyordu. Pek gizli bir vicdan azabı duyuyor, büyük bir namussuzluk yapmışım ya da yapmakta devam ediyordum gibi insanlardan ürküyordum. (Kemal Tahir, 2018a, s.420).

Ramiz’in içine düştüğü bu psikolojik durum kendisini pasif hale getirmiş, mücadele edecek gücü kaybetmesine sebep olmuştur. Lakin eşi Fatma onu, Sultanahmet Mitinginde yaşananları anlatarak cesaretlendirmiş ve tekrar mücadele etmesini sağlamıştır. Roman bu açıdan işgal yıllarında gördüğü manzara karşısında suçluluk duyan, cesareti kırılmış Türk Subayının iç çatışmasını ve bu çatışmadan nasıl çıktığını, nasıl bir yol çizdiğini ortaya koymuştur.

İşgale karşı koyanlarla işgale destek olanların çatışması.

Romanın ana çatışmasını bir yanda işgale karşı koyanlar diğer yanda ise işgal güçleri ile işgale destek olanlar oluşturmaktadır. İşgale karşı koyanlar arasında halktan ve askeri sınıftan insanlar olduğu gibi işgale destek olanlar arasında da halktan ve askeri sınıftan insanlar vardır. Mevcut durum içerisinde milli bilince sahip insanlar işgale karşı koyarken; bilinçsiz ve yanlış yönlendirilmiş olanlar ise işgale destek olurlar ve bütün suçu Anadolu’daki harekette görürler. Kamil Bey ilk olarak İstanbul’a geldiği şilebe öteberi satmaya gelen insanlara haber sorduğunda durumu gözlemler. Burada gerçeklerden habersiz olan Anadolu insanının olaylara bakışı anlatılır. Milli mücadeleye zarar veren çeteci Anzavur’u paşa olarak tanımlar, ona saygı duyarlar. Mandayı bir kurtuluş olarak görürler ve Mustafa Kemal’in memlekete zarar verdiğini savunurlar. Her ne kadar mandanın anlamını bilemeyip hayvan olan mandayla karıştırırsalar da onlara mandanın kurtuluş olduğu belletilmiş, onlar da buna inanmışlardır. (Kemal Tahir, 2018a, s.15) Anadolu halkının gerçeklerden habersizliği onların

böyle bir tutum sergilemelerine sebep olmuştur. Fakat İstanbul'da durum farklıdır. İstanbul işgali somut bir biçimde yaşamakta, Türk insanı yabancı güçler ve onların destekçileri tarafından hakir görülmekte ve ezilmektedir. Bu yönüyle İstanbul halkı alttan alta Anadolu'daki mücadeleye destek vermektedir. Örneğin Kamil Bey'in Bağlarbaşı'ndaki evini onaran Cemil Usta bu mücadeleye destek vermekte ve romanda halk desteğinin somut temsili olarak yer almaktadır. "İttihatçı ayıracak sıramız değil, vatan kurtarmaya el birliğiyle çabalamak sırasındır." (Kemal Tahir, 2018a, s.97) ifadesiyle de kurtuluş ve birlikten yana olduğunu göstermektedir. Yine altmış altı oynar gibi ölüme giden laz takacılar, mavnaya cephe yüklerken 'Ne var?' diye tekneye çıkmak isteyen gümrük muhafaza memuruna sarılıp beraber denize atlayarak boğulan Hamal Kürt Muso, tevkif edilecek arkadaşlarına kaçma fırsatı vermek için elini mahsustan dişliye kaptıran Tesviyeci Ahmet Usta, doğma büyüme İstanbullu olduğu, ömründe bir kere bile Heybeli'ye geçmediği halde, sınıftaki kürsüsünün altında kendisini sürgüne gönderecek tehlikeli belgeler saklayan öğretmen, direniş mücadelesi gösteren esnaflar romanda Milli Mücadeleye destek veren, ellerinden gelen her şeyi yapan diğer halktan kahramanlardır. (Kemal Tahir, 2018a, s.214).

Romanda işgal güçlerine destek olanların başında Kamil Bey'in halası ve halasının eşi Enişte İsmail Bey gelmektedir. Bu iki karakter de o dönem İstanbul'unda kendi menfaatleri için düşmanla iş birliği yapan, Batı hayranı topluluğun romandaki temsili olma özelliği taşırlar. Kendi çıkarları için onur ve haysiyetlerini ayaklar altına almaktan çekinmeyecekleri gözlemlenen gösteriş düşkünü bu akrabalar, düşman kuvvetlerinin subaylarını evlerinde ağırlamaktan onur duyarlar. Memleketin içinde bulunduğu kötü durumun sorumlusu olarak Anadolu'daki hareketi başlatan Mustafa Kemal'i ve arkadaşlarını görürler. Hala Hanım, İstanbul'un işgalinin sorumlusu olarak Kuvayı Milliye'yi görür. Ona göre bütün kötülükler bu mücadeleyi sürdüren subayların başının altından çıkmaktadır, hatta Osmanlı'nın yenilişiyle bu subayların tayınlarından olmalarına da "*Oh olsun*" diyerek mutlulukla karşılık verir. (Kemal Tahir, 2018a, s.83) Enişte Bey de Hala Hanımdan farklı düşünmez. Kurtuluş mücadelesi verenleri, başkaldıran İttihatçı çeteler olarak itham eder. (Kemal Tahir, 2018a, s.47) Her devirde işini yürüten ve her devrin adamı olan Mütteahhit Enişte İsmail Bey ve eşi için önemli olan kendi menfaatleridir. Her türlü ahlaksızlığın ve rezilliğin yaşandığı işgal İstanbul'unun bataklığı da onların barınabilecekleri en uygun yer olmuştur.

İşgale karşı koyanların başında da Osmanlı'nın yenik subayları ve eşleri yer almaktadır. İhsan, Ahmet, Nedime, Ramiz, Fatma Hanım romanda bu mücadelenin başını çekmektedir. Bu mücadeleciler takım, Kamil Bey'i ikna etmiş onu da işgale karşı koyan tarafa dâhil etmişlerdir. Ahmet ve İhsan eski sınıf arkadaşları Kamil Bey'den Milli Mücadele için çalışan ve çıkarılan "*Karadayı*" dergisinde İhsan'ın eşi Nedime Hanım'a yardım etmesini

isterler. Kamil Bey bu süreçte memlekete ve vatana hizmet etmek isteyerek bu işi kabul eder. Ahmet “Esir insanların şehrinde insanların namusu lekelenmiş sayılır, bu lekeyi ancak toprağımızı kurtardığımızda sileceğiz.” (Kemal Tahir, 2018a, s.119) diyerek bu yoldaki kararlılıklarını dile getirir. İşgale karşı koyan böyle subaylar olduğu gibi işgale destek verip Milli Mücadeleye karşı olan subaylar da vardır. Kamil Bey’i sorguya çeken ilk subay bunlardan birisidir. İsmi verilmeyen yüzbaşı sorguda Kuvayı Milliye’nin kötülüğünü, onlar olmazsa İngilizlerle her şeyin halledilebileceğini ve Amerikan mandasının kurtuluş yolu olduğunu dile getirir. (Kemal Tahir, 2018a, s.285) Kamil Bey’in Bekirağa Bölüğüne getirildikten sonra ikinci sorgusunu yapan Kurmay Binbaşı Burhanettin Bey de yine ifade ettikleriyle Milli Mücadele’ye olan karşı duruşunu dile getirir. Kamil Bey’in iş birliği yapmasını, Nedime Hanımı ele vermesini ister. Kamil Bey konuşmaz ve Nedime Hanım’ı ele vermez. Osmanlı Hükümeti memlekete iyilik ettiğini düşünerek bu mücadeleye karşı gelmiş, nitekim Kamil Bey’in babası Selim Paşa’nın dostu olan Paşa Hazretleri bizzat gelip Kamil Bey’den Nedime Hanımı ele vermesini istemiştir. Romanın başından sonuna kadar devam eden bu çatışma aslında o dönemin de ruhunu ortaya koymaktadır. Bu çatışmada bir yanda Kurmay Binbaşı Burhanettin gibi adamakıllı savaş yüzü görmemiş olan, kurtuluşu işgal güçlerinde gören, düşmana karşı değil de esirlere öfke duyan bir subay, diğer yanda memleketin kurtuluşu için durmadan mücadele eden Mustafa Kemal gibi subaylar vardır.

Cesaret-korkaklık, (Kamil Bey’in iç çatışması).

Romandaki temel çatışmalardan birisi de Kamil Bey’in karakteri üzerinde işlenmiş olan korkaklık ve cesaret çatışmasıdır. Kamil Bey “*Karadayı*” dergisinde çalışmayı kabul etmeden önceki döneminde korkak bir karakter olarak karşımıza çıkar. Gerçi vatana hizmeti sadece bir dergi çıkartarak sağlamasının arkasında da korkaklığın sebep olduğu bir pasiflik olsa da önceki yaşamına göre cesaretli bir insan olma yolunda bir dönüşüm gerçekleştirdiği söylenebilir. Özellikle 1. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Kamil Bey yurda dönme cesaretini gösteremez ve kendini elçilikte ücretsiz tercümanlık yaparak vatana hizmet etme bahanesiyle kandırır. Yurda dönüşü de savaşın bitip Mütareke Dönemi’nin başlangıcına denk gelir. Yurda dönüşünde de temel sebep cesaret değil içine düştüğü yoksulluktur. Kamil Bey bu yoksulluğa düşmese yurda dönmek gibi bir eylem gerçekleştirmesi beklenmez. (Kemal Tahir, 2018a, s.7) Kamil Bey bu durumdayken romanın sonraki safhalarında tanıyacağımız Kamil Bey’in Galatasaray Lisesinden arkadaşları İhsan, Ahmet hatta Fuat Mahir Bey hep bu kanlı savaşlara katılmış ve mücadele etmişlerdir. Kamil Bey, bu kişilerle tanışıp onların yaşadıklarını öğrendiğinde kendisinin bu duruma dâhil olmamasının yarattığı utancı yaşasa da sonraki süreçte Anadolu’ya geçip cepheye savaşacak cesarete yine sahip olamaz. Kamil Bey’in

korkaklığı şileple yurda dönerken devam eder. Evhamlı ve korkak bir insan olarak yurda döner ve yolculuk boyunca gemiye çarpabilecek bir torpilin korkusunu yaşar. Kamil Bey bu korkaklığının yanında onurlu bir adamdır. Bunu sonraki süreçte İngilizlere arazisini satmayı kabul etmeyişinde, Hala ve Enişte'nin evinde daha fazla kalamayıp Bağlarbaşı'ndaki eski evi onartıp orada kalmaya karar verişinde görürüz. Oysa Enişte Bey gibi bir insan olsa İngilizlerle iyi ahbap olup, içindeki yoksulluk durumunu değiştirebilir; fakat bu o onursuzluğu yaşayabilecek bir insan değildir.

Kamil Bey, İstanbul'daki durumu görünce manzara karşısında çok etkilenir, bu şehir bıraktığı şehir değildir. İstanbul'u ağır yaralar alarak yere serilmiş bir erkek gövdesine benzetir, şehrin seslerini de bu yere serilmiş yaralının inlemeleri olarak tasavvur eder. (Kemal Tahir, 2018a, s.34) Bu durum karşısında Kamil Bey'in onurlu kişiliği, onun çok aktif olmasa da bir şeyler yapma, bu işgale karşı koyma cesareti kazanmasını sağlar. Bu cesareti eyleme dönüştürme fırsatı da Galatasaray Lisesi'nden arkadaşları Ahmet ve İhsan'dan gelir. Hapiste bulunan İhsan'ın eşine, Milli Mücadeleye destek veren *Karadayı* dergisini çıkartmakta yardım edecektir. Kamil Bey, dergi işini kabul ettikten sonra büyük bir övünç duyar. Yalnızlıktan kurtulmuş, sorumluluk sahibi bir insan olmuş, şerefli bir ödeve başlamıştır. Bu da Kamil Bey'i gururlandırmaktadır. (Kemal Tahir, 2018a, s.141) Bu durum aslında Kamil Bey'in Anadolu'ya geçemeyerek cesaretsizliğini, memleket uğruna hapse girmiş arkadaşının kahraman karısına yardım ederek bir vazife yapmanın şerefli yürek huzuruna sığınarak saklamasıdır. Bu kendisine bile açıklamak istemediği bir korkaklıktır. Bu işi yapması da kendisini bu yolla teselli etmek, kandırmak ve vicdan rahatlığı sağlamak içindir. (Kemal Tahir, 2018a, s.175) Kamil Bey bu durumu içten içe kendisine itiraf eder ve bunun iç çatışmasını yaşar. Örneğin Eskişehir'de savaş verilirken kendisinin bir gazete çıkararak hizmet vermesinden utanır. "*Tüh Allah belanı versin*" diyerek kendisine kızar. (Kemal Tahir, 2018a, s.220) Kamil Bey'in sonraki süreçte göstereceği davranış biçimi ondaki dönüşümün tam anlamıyla tamamlanmasını sağlayacaktır. Niyazi'nin bir iş için Nedime Hanım'ı araması ve Ahmet'in tevkif edildiği için Anadolu'ya geçirilmesi gereken belgelerin acilen ulaştırılması gerektiğini söylemesi üzerine Kamil Bey, Niyazi'ye yalanlar söyleyerek bu görevi üzerine alır. Kamil Bey, Nedime Hanım'ın rahatsız olduğunu bilir, başına bir iş gelmemesi için belgeleri Gülcemal vapuruna kendisi teslim etmek ister. Bunun için de Nedime Hanım'a Ahmet'in tevkif edildiğini söylemez, Ahmet'in belgeleri '*kendisinin teslim etsin*' dediği yalanını söyleyerek Nedime Hanım'ı ikna eder; fakat belgeleri teslim ederken yakalanır. Kamil Bey'in korkaklıktan cesarete doğru olan dönüşümü bu süreçten sonra gerçekleşir. Sorguda Nedime Hanım'ı ele vermez. Kendisine Roma Elçiliği başkâtipliği teklif edilir, Nedime Hanım'ı ele verdiği anda hemen serbest bırakılacağı teminatı verilir; fakat o

kabul etmez, bu işin Nedime Hanım’la bir ilgisi bulunmadığını söyler. Sorguda yapılan işkenceleri Ahmet’te gördüğü halde Kamil Bey korkmaz ve vatani için mücadele eden hamile bir kadını ele vermez. Memleketin bekasını kendisinin ve ailesinin menfaatlerinin üstünde tutar. Kamil Bey gidip cephede savaşacak cesarete ulaşamamış bile olsa romanın başındaki korkak karakterini artık büyük bir cesaretle yeniden şekillendirmiştir.

İdeal-yozlaşmış Türk kadını çatışması.

Romandaki kadın karakterlerden Nermin, Nedime ve Fatma farklı özellikleriyle romanda bir çatışma ortaya koyarlar. Bir tarafta bireysel mutluluğu için çabalayan Nermin, diğer tarafta da memleketin kurtuluşu ve toplumsal hayat için mücadele eden Nedime ve Fatma karakterleri vardır. Nermin güven içerisinde yaşamak isteyen bir karakterdir. “Önemli önemsiz hiçbir güvensizliğe en küçük bir direnme gösteremez.” (Kemal Tahir, 2018a, s.175) Kamil Bey ile de onu güvenilir bulduğu için evlenmiştir. Nermin Hanım’ın bu güven duygusuna olan bağlılığı geçmişinden, baba evinde yaşadığı hadiselerden gelmektedir. Baba evinde düştüğü yoksulluk ve bunun yarattığı güvensizlik ortamı, Nedime Hanım’ın bir daha asla düşmek istemeyeceği bir durumdur. Bu nedenle hep kendini güvende tutmak ister ve bunun bozulmaması için de her şeyi yapabilecek bir kişiliktir. Nedime Hanım ise daha farklı bir karakterdir. Sadece gazetecilik yapmaz, arka planda Milli Mücadele için birçok çalışma içerisinde. Bu yönüyle insanların gözünde takdir gören kahraman bir kişiliktir. Bütün bunları da hamileyken yapar, asla da bahanelere sığınmaz ve görevden kaçmaz. Kamil Bey, Nedime Hanımla tanıştıktan sonra “*Karadayı*” gazetesinin bürosunun bulunduğu anda, oranın Han Odabaşısı Süleyman Ağa: “Anadoluluyum; bizim oralarda yiğit karı çoktur. Yani yiğit karı... Lakin böylesine hiç rastlamadım, yüz erkeğe bedel.” (Kemal Tahir, 2018a, s.154) diyerek Nedime Hanım’ın nasıl bir karakter olduğunu ortaya koyar.

Nedime Hanım, sadece kurtuluşu değil, sonrasını da düşünen devrimci bir karakterdir. Çarşafı sevmez, hele savaş bitsin, ilk işim şu kadın çarşafıyla boğuşmak olacak, der. (Kemal Tahir, 2018a, s.156) Nermin ve Nedime Hanım başta bu yönleriyle birbirine zıt karakterlerdir. Nermin güven içerisinde yaşamak isterken, Nedime hanım tehlikenin tam göbeğinde yer alır. Her an tutuklanma durumuyla karşı karşıya yaşar. “Bugün hayat karşısında güven duyulmamalı” (Kemal Tahir, 2018a, s.156) diyerek de Nermin’den farkını ortaya koyar. Nitekim Kamil Bey, Nedime Hanım’ı tanıdıktan sonra kızı Ayşe’nin de Nedime Hanım gibi olmasını ister. Bu yönüyle Nedime Hanım idealist ve rol model bir karakterdir. Nedime Hanım, Kamil Bey’in Beylerbeyi’ndeki evini ziyarete geldiğinde bu iki karakter birbirlerine ısınmazlar. Daha sonra Kamil Bey ve Nermin arasındaki bir tartışmada Nermin, Nedime Hanım için “*suratsız kadın, dalkavuk*” (Kemal Tahir, 2018a, s.268) gibi ifadeler kullanarak

onu sevmediğini açık bir biçimde ifade eder. Kamil Bey bu tartışmada Nermin'in sözlerinden sonra hayal kırıklığına uğrar. Eşinin neden Nedime Hanım ve onun gibi vatan için mücadele eden, bu mücadeleye destek veren biri olmadığını kendi içinde sorgular ve hayıflanır. Nermin'in vatan sevgisinden yoksun oluşuna üzüldür. (Kemal Tahir, 2018a, s.383).

Roman boyunca muhtelif yerlerde karşımıza çıkan bu çatışma, sadece bu iki kadın üzerinden de olmamıştır. Ramiz'in eşi Fatma karakterinde de bu çatışmanın bir tarafı görülür. Nermin, Kamil Bey'i hapishanede ziyarete geldiğinde, Ramiz'in eşi Fatma Hanım da eşini ziyarete gelir. Nermin hapishaneye Ayşe'yi getirmeyip hadiselerin ne olduğu sorusuna da hadiselerden haberi olmadığı cevabını verirken Ramiz'in karısı Fatma, çocukları Kadir'i getirip babasıyla görüştürür, aynı zamanda İnönü Zaferi'nin de müjdesini verir. Nermin; kocasından utanan, bu yüzden kızını, babasını görmesi için hapse getirmeyen, vatan sevgisinden yoksun, ülkedeki gelişmeleri de bu yüzden takip etmeyen, önemsemeyen bir karakterdir. Fatma ise kocasıyla gurur duyan, babasına küçük oğlunu göstermekten çekinmeyen, eşine bu mücadelede destek veren, bu mücadeleyi ve gelişmeleri de yakından takip eden bir karakter olarak karşımıza çıkar. Özellikle Ramiz'in savaş sonrasında umutsuzluğa düşüp hiçbir şey yapmadığını gören Fatma, buna tepki göstererek Sultanahmet Mitingine gittiğini söyler ve orada yaşananları anlatır ve "Eğer vatani kurtarmayacaksanız, örtülerimizi siz örtün" (Tahir, 2018a, s.421) diyerek eşini bu mücadele için yüreklendirmiştir.

İdeal-yozlaşmış aydın çatışması.

Kemal Tahir, hem düşünce yazılarında hem de kurgusal metinlerinde aydın meselesini etraflıca ele almış, birçok kere bu konu hakkındaki düşüncelerini çeşitli mahfillerde dile getirmiştir. Kemal Tahir, Türk toplumunun sorunlarının çözilememesinde Türk aydınının tutum ve davranışlarının büyük etkisi olduğunu düşünmüştür. Ona göre halktan kopan, onun değerlerini bilmeyen ve çözümü batılı değer ve kavramlarda arayan Türk aydını, bugünkü sorunların en temel müsebbiplerindendir. Tanzimat'tan başlayan ve Cumhuriyet döneminde de devam eden batılılaşma girişimleri bu topluma uygulanan en büyük yanlış olmuştur. Bu yanlış çanak tutan ve yanlışın büyümesine sebep olan da bu aydın tabakasıdır. Kemal Tahir bu düşüncelerini çeşitli dergilerde ifade ettiği gibi romanlarında da işlemiştir. Yanlış aydın tutumlarının tarihte ne gibi açmazlara neden olduğunu da en çok tarihî romanlarında işlemiştir. *Esir Şehrin İnsanları* da bu yanlışın ele alınarak işlendiği romanlardan birisidir. Özellikle "*Karadayı*" dergisi etrafında o dönem basın ve yayın hayatına ışık tutan bölümlerde Mütareke Dönemi aydınlarının tutum ve davranışları dile getirilmiştir. Kamil Bey, Babıali yokuşundaki yayın macerasında gazetecilerin ve gazete yazarı aydınların durumunu gözlemler. Anadolu'yu tanımayışlarını, buna rağmen kendilerini beğenmişliklerini,

yozlaşmışlıklarını görür. Gerçekleri anlatmak yerine hayal sattıklarını, her şeyi bildiklerini zanneden bilgisizler yığını olduklarını dile getirir. (Kemal Tahir, 2018a, s.170-171) Romanda ayrıca dönemin aydın şahsiyetlerine de yer verilir. Hüseyin Rahmi, Rıza Tevfik, Ahmet Rasim gibi yazarların dergiye gelişleri ve onlarla yapılan sohbetler anlatılır. Kamil Bey, bu sanatçılardan yola çıkarak Osmanlı aydınlarının genel eleştirisini yapar. Onların pasifliklerini, memlekete güvenemeyişlerini ve cesaretsizliklerini şu sözleri ile eleştirir:

Fakat içinde yaşadıkları çökmüş memleketin etkisiyle yenilgiyi değişmez kader kabul etmiş yılgın bir halleri vardı. Millete güvenmeyi hiçbir zaman denememiş, henüz bir milletin varlığından haberleri olmamış bütün aydınlar gibi, her biri kendilerini teker teker vurup teker teker yenilmiş sayıyor, bir daha kalkarak yeniden başlamaya cesaret bulamıyordu. (Kemal Tahir, 2018a, s.172)

Memleketin onların kalemine ve sesine en çok ihtiyaç duyduğu dönemde onlar da Osmanlı gibi çöken bir kültürün altında ezilmiş ve sessizliğe bürünmüşlerdir. Bu aydın tabakası ülkenin düştüğü zor duruma rağmen sorumluluk almamaktadır. Romanda bu sorumsuz aydın tabakasının karşısında sorumluluk alan aydınlar ise mücadele içerisinde bulunan daha çok asker kökenli kişiler ve onların yakınlarıdır. Bu sorumlu aydınlar tarafında İhsan, Nedime, Ahmet, Ramiz ve sonunda da Kamil Bey'den oluşan kişiler vardır. Sorumsuz aydın tabakasının eleştirisini de bu karakterlerin ifadelerinden okuruz. Kamil Bey'in dışında bu aydın tabakasını yakından tanımış olan Nedime Hanım'ın eleştirilerini de dinleriz. Nedime Hanım, Osmanlı aydınının hareketsiz, pasif oluşlarını, eyleme geçemeyişlerini, ıstıraba katlanmasını bilip karşı gelmesini bilmediklerini dile getirir. (Kemal Tahir, 2018a, s.200) Nedime Hanım özellikle şairlerin tutumunu eleştirir: “Bu maskaralığı hiç unutmayacağım! Bir millet şairleri tarafından böylece yüzüstü bırakılabilir mi? Hele bu günlerde... Bunlar nasıl Türk şairi?” (Kemal Tahir, 2018a, s.225). Romancı, bu dönem aydın eleştirisini Kamil Bey, Nedime Hanım dışında İhsan'a da yaptırır. İhsan da aydının durumunu şöyle dile getirir: “İçinde yaşadıkları toplumla bir kez ayrı düşmüşler. Hayatımızı, insanlarımızı beğenmiyorlar. İstedikleri gibi değiştirmeye güçleri yetmiyor. Böylece bir boğuşmayı göze alamıyorlar. Üstelik yenilgi de çöktü. Geçmişe saklanıyorlar, sembole saklanıyorlar. Hiçbirinde yol gösterir aydınlık yok.” (Kemal Tahir, 2018a, s.225). Kamil Bey de bu dönem aydınının bu pasifliğini ve namertliğini sert bir biçimde şöyle eleştirir: “Sıkıştın mı hürriyet! Aziz hürriyet! Dersin. ‘Hepimiz alçağız, hepimiz nankör’ diyen bir başka mısra var. Onu hiç hatırlamazsın. Hiçbir memleket, aydınları tarafından bu kadar kancıkça terk edilmemiştir.” (Kemal Tahir, 2018a, s.383). Romanda baskın ve ideal karakterlerin ağzından dönemin aydın eleştirisi yapılmış ve söz konusu sanat zümresinin acziyetleri yansıtılmıştır. Olması gereken aydınla mevcut aydının çatışması romanda bu eksenle ele alınmıştır.

Din algısının yarattığı çatışma.

Kemal Tahir romanlarında dini inanışlara ve din adamlarının davranışlarına sıkça yer vermiş, bu yüzden de eleştirilere maruz kalmıştır. Onun romanlarında din, sosyolojik bir realite olarak yer almasının yanında, insanların gerçek yüzlerini saklayan bir kurum olma özelliği de göstermektedir. (Coşkun, 2012, s.224). O, romanlarında dini; sahtekâr din adamlarının elinde kullandığı bir güç olarak göstermiştir. Din, romancının eserlerinde gerçeklerin görülmesini engellemek için hep başvurulmuş bir sis perdesidir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde dini kurumlarının bozulması, din anlayışının farklı bir biçimde kullanıldığı bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Kemal Tahir'in dine ve din adamlarına bakışını *Fermanlı Hoca* isimli hikâyesi özetler. "Hikâyede kurnaz, yalancı, dini kaidelere kendi çıkarlarına uyduğu müddetçe riayet eden bir din adamı tipiyle karşılaşılır. Fermanlı Hoca'nın temsil ettiği bu tip ve bu tiple alakalı bakış, yazarın hayatının hiçbir evresinde değişmez." (Coşkun, 2012, s.425) Bu bakış açısı ve bunun yarattığı çatışma *Esir Şehrin İnsanları* romanında da görülmektedir. Romanda dinin, din adamlarının elinde nasıl bir menfaat aracı olarak kullanıldığının ilk örneğini Sör Henri Dikson'un ağzından duyarız. Henri Dikson, Kamil Bey'i İngiliz Dostları Cemiyeti'ne üye olmaya davet ederken, bu cemiyeti daha cazip hale getirmek için kurucusunun büyük din adamlarından Sait Molla olduğunu ifade eder. Böyle zararlı bir cemiyetin kurucusunun bir din adamı olması açık bir şekilde dinin nasıl siyasi çıkarlara alet edildiğinin bir göstergesi olur. Din aynı zamanda bu dönemde bir saklanma aracıdır da. Bunun örneğini de romanda Fuat Mahir Bey karakteri üzerinde görürüz. Kamil Bey, Beylerbeyi'nde Fuat Mahir Bey'i bir derviş kılığında bulur. Fuat Mahir Bey, Galatasaray Lisesi mezunu, iyi yabancı dil bilen, zengin, hovarda bir batılı gençken Mütareke döneminde bir 'Kadirî dervîşi' olmuştur. Bu dönüşümün nedenlerinden birisi yaşadığı ailevi sorunlarken bir diğeri de korkaklığıdır. Kaçaklık yapmakta, Anadolu'ya geçip savaşmak yerine dervişlik cüppesiyle saklanmaktadır.(Kemal Tahir, 2018a, s.89) Fuat Mahir Bey'in dervişliğin perdesi arkasına saklanarak savaşmaktan kaçtığı görülür; fakat daha sonra Anadolu'da yaşananlar karşısında dervişliği bırakıp Anadolu'ya geçme kararı alır. Korkaklığı cesarete dönüşür ve din perdesi altında saklanmaktan vazgeçer. Fuat Mahir Bey'in ağzından ayrıca Türkler ve Araplar arasında din anlayışı farkını da dinleriz: "Araplar mezhep kurucusudur, biz Türkler tarikat kurucusu, mezhepler sufiliğe, tarikatlar tasavvufa dayanır. Türk'ün bağlanacağı inanç Allah korkusundan değil Allah sevgisinden gelir." (Kemal Tahir, 2018a, s.71).

Romanda din adamlarının Mütareke Döneminde Anadolu'daki mücadeleye karşı oluşları birkaç tip örneğiyle somutlaştırılır. Örneğin mahallede İmam Mümin Hoca bu örneği teşkil eder. İmam Mümin Hoca, Anadolu'daki mücadeleye karşıdır. Onları İttihatçı çeteler

olarak görür, kazanamayacakları bir savaşta milleti yok oluğa götürdüklerini savunur. *Peyamı Sabah* gibi Milli Mücadele karşıtı bir gazete okur ve Ali Kemal'in her yazdığına inanır. (Kemal Tahir, 2018a, s.96-97) Romanda ayrıca yazar, Kamil Bey aracılığıyla din anlayışının ve sonuçlarının genel bir özetini yapar:

Kamil Bey, bu eski kâğıtları karıştırdıkça bir garip kedere kapıldı. Eski adamlar bütün davranışlarını dine uydurmaya uğraşmışlardı. Yürüyen ve değişen hayatı donmuş kalıplara uydurmaya çalışmaktan daha zavallı bir iş olur mu? Zamanın hâkim sosyal fikri(din) olduğu, herkes servetini, canını, şerefini ona bağladığı halde, onu kurtarıp yaşatalım derken nasıl da kolayca berbat etmişlerdi. (Kemal Tahir, 2018a, s.103).

Kişisel menfaat ile toplumsal menfaatin çatışması.

Romanda genel olarak bütün tip ve karakterleri başlıkta belirtilen bu iki gruba ayırabiliriz. Romanın bütününde karakterlerin bu çatışma hali hakîmdir. Bir tarafta kendi menfaati için uğraşan, bunun için bütün vicdani ve ahlaki değerleri yok sayan tip ve karakterleri; diğer tarafta millet ve memleketin bekası için, bütün kişisel hırslarından koparak mücadele eden tip ve karakterleri görürüz. Kamil Bey romanın başkahramanı olarak romanın başında kişisel menfaatini düşünen birinci kategorideyken roman ilerledikçe yaşadıkları ve gördükleri neticesinde ikinci kategorinin içerisinde yer almaya başlar ve bir karakter dönüşümü yaşar. Kamil Bey gibi roman içerisinde bu kategoriler arasında dönüşüm yaşayan başka kahramanlar da olmuştur. Örneğin Fuat Mahir Bey, derviş kılığına girip savaştan saklanırken sonra bu tutumundan vazgeçerek Milli Mücadele için Anadolu'ya geçmiştir. Bu örneğin tam zıt noktasında da Niyazi vardır. Niyazi, Milli Mücadele için çalışanların gözünde -özellikle Nedime Hanım'ın- bir kahramanken kişisel çıkarı için dava arkadaşlarını satmış ve onları ele vererek hapse girmelerine neden olmuştur. Bu dönüşümü yaşayan karakterlerin dışında diğer karakterler dönüşüm yaşamaz ve hep aynı kategori içerisinde yer alırlar. Örneğin Hala Hanım, Enişte Bey, Nermin, Sorgucu Yüzbaşı, Kurmay Binbaşı Burhanettin, Paşa Hazretleri kişisel menfaatlerini önceleyen kategoride yer alır, değişiklik göstermezlerken; aynı şekilde İhsan, Nedime, Ahmet, Ramiz ve eşi Fatma memleket menfaatini öne çıkaranların kategorisinde yer alıp değişiklik göstermezler. Bu karakterlerin dışında çıkarları için işgale destek olup işgalcilerle işbirliği yapan insanlar da çoktur. Bunlar İngiliz Dostları Derneği üyesi kişilerdir. Sayıları altmış bini bulan bu kişiler, çıkarları için bu derneğe üye olurlar ve her türlü işlerinde işgal polislerinden kolaylık görürler. (Kemal Tahir, 2018a, s.42) Sör Henri Dikson, Kamil Bey'in ekonomik durumunun bozuk olduğunu öğrenip onu bu derneğe üye yapmaya çalışır ve eğer derneğe üye olursa her konuda yardımcı olabileceklerini belirtir. (Kemal Tahir, 2018a, s.43) İngilizler bu zaaflarını kullanarak insanları satın alır ve işgale sessiz kalınmasını sağlarlar. Enişte İbrahim Bey bu tiplerin romandaki en somut örneği olarak yansıtılır. Fakat Kamil Bey bu teklifi kabul etmediği gibi

ayrıca bu zihniyetle mücadeleyi seçer. Pasif bir mücadele de olsa Kamil Bey'in bu tutumu toplumsal sorumluluğunun kişisel hırslarının önüne geçmediğini gösterir. Bunu Nedime Hanım'ı koruyup, ele vermemesinde, bunun için işkenceyi ve hapsi göze almış olmasında da görürüz. Çünkü Kamil Bey bu onurlu mücadelenin tarafı olmayı seçer. Hamile olmasına rağmen batmakta olan bir memleketi kurtarmaya uğraşan Nedime Hanım'ın tarafı varken; Kamil Bey'in Nermin ve Ayşe'yi koz olarak kullanmaktan çekinmeyen, memleketi batırmak isteyenler ile iş birliği yapan Kurmay Binbaşı Burhanettin'in tarafını seçmemesi onun gibi müflis; ama onurlu bir insanın seçeceği en doğru yol olur.

“Esir Şehrin Mahpusu” Romanında Çatışma Alanları

Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarının ikincisi olan *Esir Şehrin Mahpusu* romanı *Esir Şehrin İnsanları* romanının devamı niteliğinde olup roman kahramanı Kamil Bey'in serüvenini başka bir alana taşır. İlk romanda esaret altındaki bir şehirde hür bir insan olarak karşımıza çıkan ve son bölümde içeri düşen Kamil Bey, bu romanın bütününde esaret altındadır. Esaret kavramını toplumsal hayatın dışında bireysel hayata da yansıtan bu roman, aynı zamanda Kemal Tahir'e dair biyografik izler de taşır. İstanbul Tevkifhanesinde 1940'a kadar yaklaşık iki yıl gibi bir süre kalan Kemal Tahir'in bu süreçte yaşadığı hadiselerin bu romana yansıtılmış olduğu görülür. Özellikle bu süreçte yazdığı mektuplarında hapishaneye ve buradaki insanlara duyulan yabancılik hissini dile getirmiştir. Bu duygu ve düşüncelerin yansımaları *Esir Şehrin Mahpusu* romanındaki Kamil Bey'in bünyesinde ortaya koyulmuştur. Ayrıca Kemal Tahir'in ilk eşi Fatma İrfan'dan da boşanma hadisesinin romanda Nermin Hanım vasıtasıyla yansıtıldığı görülür. Gerçek hayatta Kemal Tahir'in “vatan ve devlet düşmanı bir ideoloji olan komünizmi benimsemiş olması nedeniyle 15 yıl hapse mahkûm olmuş bir kişiyle aile bağıni yürütmenin imkânsızlığı” (Fedai, 2010b, s.73) ifadelerini içeren boşanma ilâmını mektup yoluyla aldığıda Fatma İrfan Hanım'la boşanma kararı almıştır. Fatma İrfan Hanım da tıpkı Nermin Hanım'ın Kamil Bey'i yalnız bırakması gibi bu süreçte Kemal Tahir'i yalnız bırakmış, kendi güvenliğini her şeyin üstünde tutarak kocasına olan sevgisinden ve bağlılığından vazgeçmiştir.

Yazarın hayatının belli dönemlerinde yaşadığı bazı hadiseler, bu romanının da bir bakıma arka planını oluşturmuştur. Bu yönüyle yaşananlar, romanı oluşturan iki temel çatışmayı belirlemiştir. Bunlar hapishane gibi bilmediği bir ortamda karşılaştığı olay ve durumlar ile bu ortamdaki yalnızlığının yarattığı çatışmalardır. Kemal Tahir'in romanlarındaki bu biyografik etki özellikle hapishane romanlarında (*Esir Şehrin Mahpusu*, *Kelleci Mehmet*, *Karılar Koğuşu*, *Dam Ağası*, *Namusçular*) kendisi gösterir. Ömrünün 12 yılını Anadolu'nun çeşitli mahpushanelerinde geçiren Kemal Tahir'in bu süreçte

gördüklerinin ve yaşadıklarının sanatına etki etmemesi de zaten beklenilemez. Hapishane Kemal Tahir için büyük bir değişimin vasıtası olmuş, hayatı ve insanları gerçek boyutuyla orada tanımıştır. Bu yönüyle mahpushaneler Kemal Tahir için bir okul olmuştur, Anadolu’yu hapishanelerde tanıdığını bu yönüyle mahpus ve sürgünlüğün iyi bir fırsat olduğunu birçok defa dile getirmiştir. “Bizim Anadolumuz, Türk edebiyatına bir türlü enine, boyuna girememiştir. Onu hala biz Erenköyü ile karıştırıyoruz. Sizler ve bizler için bu sürgünlük ve mahpusluk iyi bir fırsat oldu. Anadolu’yu, köylüsü, kasabalısı ile yakından ve yanılmayacak kadar iyi tanıdık.” (Akt., Fedai, 2010b, s.73). Bu bağlamda Kamil Bey gibi Batı kültürüyle yetişmiş ve kendi değerlerini ve insanını tanımayan bir aydın için de İstanbul Tevkihanesi bir okul olmuştur. Kemal Tahir, Osmanlı aydınını Kamil Bey’in şahsında halkla işte bu hapishane ortamında tüm gerçekliğiyle tanıştırmıştır. Kamil Bey’in bu gerçeklerle yüzleşmesi kendini ve doğru bildiği her şeyi sorgulamaya başlamasına neden olmuş ve ondaki gerçek dönüşümün ilk adımlarını atmasını sağlamıştır. Kamil Bey’in gerek gazeteci olması gerek hapishane ortamındaki değişimi gerekse Nermin Hanım ile bu süreçte ayrılmaya karar vermesi, Kemal Tahir’in hayatıyla büyük özdeşlikler taşır. Bu yönleriyle Esir Şehrin Mahpusu romanı terk edilmişliğin, kendi başına bırakılmışlığın ve mahpushane ortamında yaşama tutunma çabasının romanı olmuştur.

Roman, hapishane gibi sakil bir ortamda olaylardan çok diyaloglara dayalı olarak oluşturulmuştur. Burada Kamil Bey, hapishane kişilerini ve hapishanenin kurallarını tanır. Bu aşamada ona Zekeriya rehberlik eder. Zekeriya’nın rehberliğinin bittiği yerde hapishane ortamının Kamil Bey’e tanıtılması başka mahkûmlarla yapılan diyaloglarla devam eder. Genellikle diğer mahkûmlar anlatır, Kamil Bey dinler ve her mahkûm ayrı bir hikâyedir. Her mahkûmun hikâyesinde memleketin başka insanlık manzaraları gözler önüne serilir. Kamil Bey için mahpushane halkı tanımak ve incelemek için kurulmuş bir laboratuvar gibidir. İnsan gerçeklerinin acımasızlığıyla burada yüzleşir ve ondaki karakter dönüşümüne bu gerçekler sebep olur. Kamil Bey kendi insanını tanımayan bir aydın olarak girdiği mahpushanede ilk başlarda romantik bir tutum içerisinde. Buradaki insanların dışarıdakilerden kötü olamayacağını, içlerinde iyiliği barındırdıklarını düşünür. Bu nedenle parasını, saatini almalarına açıkça kendisini soymalarına, enayi yerine koymalarına ses çıkarmaz, güler geçer. Bu maddi değeri olan nesnelerin kendisinden alınmasını çok önemsemez; fakat Fatma Hanım’ın getirdiği manevi bir bağlılığın sembolü olan kurabiyelerin yatağının üstünden izinsizce alınması Kamil Bey’i kızdırır. Bu kızgınlık onda bu soyguncu düzene karşı uyanışın ve yeni bir kişilik ortaya koyuşun fitilini ateşler. Kamil Bey yüzleştiği gerçekliğin çatışmasıyla bir dönüşüm yaşar ve bunu yukarıda sözü edilen tavrıyla da ortaya koyar.

Roman iki temel bölümden oluşur. Bu bölümlerden birincisi *Hafız Ağa* bölümüdür. Bu bölümde Kamil Bey hapishane gerçeğiyle yüzleşir. Buradaki soyguncu düzen anlatılır. Her türlü ahlaksızlığın, çirkinliğin yaşandığı; kitabın ve gazetenin yadırgandığı bir yer olan mahpushane ortamındaki çatışmalar ortaya koyulur. *Millici Abi* başlıklı ikinci bölümde ise farklı bir hapishane ortamıyla karşılaşılır. Bu bölümde hapishane artık fikir tartışmalarının yürütüldüğü ve Kamil Bey'in birtakım sanatsal faaliyetler sergilediği bir ortam haline gelir. Bu bölümdeki çatışmaları da karakterlerin hikâyeleri ve geçmiş dönemlerde yaşadıkları oluşturur. Romanın final çatışması ise Nermin Hanım'ın Fransızların balosuna gidip Kamil Bey'i ziyarete gelmemesi üzerine kurulur. Kamil Bey bu durum üzerine Nermin Hanım'ı boşama kararı alıp bunu mektupla bildirir ve roman bu noktada sonlandırılır. Romanda bulunan temel çatışma başlıkları şu şekildedir: 1) Yanlış Anlaşılmamanın Yarattığı Çatışma (Hafız Ağa'dan Millici Abi'ye Dönüşüm) 2) Hapishane Gerçeklerinin Yarattığı Çatışma (Romantik Bakıştan Gerçeklerle Yüzleşmeye), 3) Tevkifhanedeki Soyguncu Düzen ve Ahlaksızlıkların Yarattığı Çatışmalar, 4) Hurafeler ve Din Algısının Yarattığı Çatışmalar, 5) Milli Mücadeleye Destek Verenler ile Karşı Olanların Çatışması, 6) Kamil Bey'in Yalnızlığı ve Dramı, 7) Korku ve Cesaret Çatışması, 8) Türk Subayının Dramı ve İç Çatışması, 9) Kültürel ve Sosyal Hayat Farklılıklarının Yarattığı Çatışmalar.

Yanlış anlaşılmanın yarattığı çatışma (Hafız Ağa'dan Millici Abi'ye dönüşüm).

Romandaki temel çatışmayı yanlış anlaşılma oluşturmuştur. Kamil Bey'in İstanbul Tevkifhanesinde yaşadığı ve tanık olduğu olayların onda yarattığı gerilim ve çatışma bu yanlış anlaşılma üzerine kurulmuş ve yansıtılmıştır. *Esir Şehrin İnsanları* romanında Bekirağa Bölüğünde bıraktığımız Kamil Bey'in bu romandaki serüveni buradan ayrılışı ile başlar. Kamil Bey bir bayram arifesinde İstanbul Tevkifhanesine sevk edilir. Kamil Bey bu sevk edilişi Mehterhane'deki mahpushaneye -arkadaşı İhsan Bey'in yanına- götürüleceğini zannederek olumlu karşılar; fakat oraya değil de yeni tevkifhaneye gideceğini öğrenince üzülür. Onu yeni tevkifhaneye götüren kanun çavuşunun yolda Kamil Bey'e "*Nasıl oldu bu iş, Neden 7 yıl ceza aldın.*" Sorusuna Kamil Bey, "*iftira*" cevabını verir. (Kemal Tahir, 2018b, s.9) Kamil Bey "iftira" suçlamasının mahpushanelerde hırsızlık karşılığında kullanıldığını bilmez. Verdiği bu cevap beraberinde birçok yanlış anlaşılmayı getirecek, Kamil Bey İstanbul Tevkifhanesinde olması gerekenden bambaşka bir muamele görecektir. Kamil Bey bu yanlış anlaşılma neticesinde hayatında görmediği manzaralara tanık olacak, hayatı boyunca tanımadığı insanları tanıyacaktır. Tanık olduğu bu gerçekler dünyası Kamil Bey'in kişiliğinde, davranış ve düşünce dünyasında çatışmalara sebep olacak ve onda bir dönüşümü başlatacaktır. Mahpushanede karşılaştığı bu soyguncu ve ahlaksız düzen, insana

bakışını etkileyecek ve sonunda bu düzene sessiz kalmayıp karşı koyacaktır. Bu bakış açısı sadece hapisane ile sınırlı kalmayıp kendi özel hayatına bakışını etkileyecek ve kendisini aldattığını düşündüğü karısı Nermin’i gözünü kırpmadan boşayacaktır.

Kamil Bey’in şahsına yönelik suçlamayı “iftira” olarak ifade etmesinin neden olduğu yanlış anlaşılmalara silsilesi tevkifhaneye geldiğinde devam eder. Bayram arifesi olması nedeniyle Kamil Bey’in dosyasının olmaması ve hapse girme nedeni sorulduğunda “iftira” demesi üzerine hapishanenin girdi çıktı defterini tutan Amcabey, Kamil Bey’in suçunu deftere “*sirkat*” yani hırsızlık olarak kaydeder. (Tahir, 2018b, s.17) Böyle adi bir suçlu gibi gösterilmesi de onun Osman Ağa’nın koğuşuna yollanmasına sebep olur. Bu koğuşta yatanlar genelde adi suç mahkûmlarıdır. Kamil Bey, bu koğuşta Osman Ağa ve adamlarının sebep olduğu her türlü soygunculuğa ve ahlaksızlıklara tanık olur. Kendisine de bu koğuşta Hafız Ağa ismi takılır. Bu ismin avanak anlamına geldiğini de Kamil Bey sonradan Binbaşı Arif Bey’den öğrenecektir. Osman Ağa ve takımı Kamil Bey’in parasını çeşitli oyunlarla alır, hatta borçlu çıkarırlar. Kamil Bey borcu için saatini çıkarır verir ve bütün bu hırsızlıklara ses çıkarmaz. Hayatı boyunca maddi sıkıntı çekmeyen Kamil Bey için saat ve para gibi maddi eşyaların bir değeri yoktur. Bunların kendisinden alınışını sineye çeker ve gülerek tepki gösterir. Fakat Ramiz’in eşi Fatma’nın kendisini ziyarete geldiğinde getirdiği kurabiyeleri yatağının üstünde göremeyince sinirlenir. Çünkü o kurabiyeler Milli Mücadele için her şeyini veren namuslu insanların getirdiği bir şeydir ve manevi değeri vardır. Kurabiyelerin kendisine sorulmadan alınmasına kızar. Bunun üzerine Osman Ağa ve adamı Seringel’den kurabiyelerini getirmelerini ister. Osman Ağa ve Seringel “*malına sahip olmayanların malını alırlar*” deyip kurabiye paketini vermezler. Seringel kurabiyeleri vermediği gibi Fatma Hanım’a “*orospunun biri*” diye hakaret edince Kamil Bey Seringel’e yumruğu indirir. (Kemal Tahir, 2018b, s.174,175,176) Kamil Bey, Osman Ağa ve takımını yumruklarıyla yere serer. Daha sonra “*Hadi müdüre gideceğiz*” diyerek Osman Ağa’yı koğuşta sürükleyerek kısım kapısına gelir. Kısım kapısında Kamil Bey’i Başgardıyan Musa Çavuş karşılar. Kamil Bey, başgardıyandan kapıyı açmasını ister. Başgardıyanın “*Ulan kim bu herif? Nerden gelmiş? Suçu ne?*” diye sorması üzerine kısım nöbetçisi gardiyan “*Suç u hırsızlık*” der. Kamil Bey bunu duyunca çok sinirlenir: “*Hırsızlık mı? Benim suçum mu hırsızlık? Ben Kamil... Ben, Selim Paşa’nın oğlu... Boynunu koparırım senin, boynunu!*” (Kemal Tahir, 2018b, s.177) diye bağıarak yanlış anlaşılmayı dile getirir. Bu bölümde yanlış anlaşılma giderilir. Binbaşı Arif Bey’in günlerdir Kamil Bey’in kendi koğuşuna gelmesini beklediği anlaşılır: “*Bu nasıl iş başgardıyan? Hani gelmediydi? Başgardıyan da : ‘Ne bileyim Arif Bey! Sordum ‘Ne Paşa geldi, ne oğlu dediler.’ Bayram kalabalığında kim kime...*” (Kemal Tahir, 2018b, s.177). Bu yanlış anlaşılmanın ortaya çıkardığı olaylar ve çatışmalar son bulunca Kamil Bey,

tevkifhanenin revirine, Binbaşı Arif Bey'in yanına alınır. Birinci bölümde yanlış anlaşılmanın yarattığı Hafız Ağa, bu yanlış anlaşılma giderildikten sonra Millici Abi'ye dönüşür. Artık bir hırsız değil, Osman Ağa gibi zalime haddini bildirmiş bir kahramandır.

Hapishane gerçeklerinin yarattığı çatışma (romantik bakıştan gerçeklerle yüzleşmeye).

Kamil Bey, *Esir Şehrin İnsanları* romanından başlayarak bir tavır ortaya koymuş, bu tavrını da *Esir Şehrin Mahpusu* romanında sürdürmüştür. Düşman işgali altında işgale karşı koyanların tarafını tutmuş, bunu da küçük bir eylemle ortaya koymak istemiş, yakalanmış; fakat bu uğurda mücadele edenleri ele vermemiştir. Bu uğurda hapiste yatmayı, işkence görmeyi göze almıştır. Fakat Kamil Bey bunları biraz da batılı romanların romantik havası içerisinde sergilemiştir. Karşılaşabileceği gerçeklerin ne olduğu hususunda fikir sahibi değildir. Nitekim Bekirağa Bölüğü ona yalnızlık dışında büyük bir tecrübe de yaşatmamıştır. Kamil Bey işte ülke ve insan gerçekleriyle bu romanda karşılaşacak, bu tecrübeler de ona yeni bir davranış biçimi kazandıracaktır. Romanın başında romantik bir bakış açısına sahipken gerçeklerin yarattığı çatışma yeni bir Kamil Bey ortaya koyacaktır.

Kamil Bey, yaşadığı bu süreçte bir kahramanlık ortaya koyduğunu düşünür. Bu işgal sürecinin sona ermesiyle kızının ve karısının kendisiyle övünecekleri günlerin hayallerini kurar. (Tahir, 2018b, s.67) Kamil Bey böyle bir romantik tutum içerisindedir. Savaş görmemiş, 1. Dünya Savaşı'nda yurda dönmek yerine yurt dışında elçilikte tercümanlık yaparak vatana hizmet ettiğini düşünmüş, yurda dönünce de Anadolu'ya geçmek cesareti yerine bir gazete de hamile haliyle Milli Mücadele'yi destekleyen bir kadına yardım ederek hizmet edeceği düşüncesiyle kendisini kandırmış ve avutmuştur. Bu yönüyle savaşı hiç bilmediği halde yaptığı bir fedakârlıkla büyük bir kahramanlık ortaya koyduğunu düşünmektedir. Kamil Bey ayrıca ülkesindeki insanları da tanımamaktadır. Hayatı boyunca hep seçkin insanların arasında bulunmuş olan Kamil Bey, halktan insanlarla ilk defa yurda dönünce temas kurmuştur, bu da Beylerbeyi'ndeki kahvehanede ve "*Karadayı*" dergisinin yazıhanesinde tanıdığı insanlarla sınırlıdır. Bu tanıdığı insanlara bakarak ülkesinin insanların iyi yürekli insanlar olduğu kanaatine varmıştır. Nitekim İstanbul Tevkifhanesine giderken de oradaki mahkûmların tanıdığı insanlardan farklı olamayacağını düşünmektedir. (Kemal Tahir, 2018b, s.67) Hatta halkını tanıması için burayı bir fırsat olarak görür: "Memleketin çeşitli çevrelerinden çeşitli insanları tanımak ne büyük bir kazanç olur." (Kemal Tahir, 2018b, s.65). İstanbul Tevkifhanesini bu yönüyle bir kazanç olarak görür, halkı tanımının en iyi yolunun da bu olduğu görüşündedir: "Halkları meydana getiren kişilerin ruhlarındaki ayrıntıları tanımak lazım. Bu da ancak halkın çeşitli grupları içinde yaşamakla

elde edilebilir.” (Kemal Tahir, 2018b, s.66). Kamil Bey, içeri düşmüş insanların suçlusu olarak da Osmanlı aydınlarını görür. Hapishanedeki ilk izleniminde bunu ifade eder: “Buradakilerin hepsi iyi insanlardı, Hiç değil, iyilikleriyle kötülükleri denk insanlar... Kötülük bizde bunları böyle yüzüstü bırakan Osmanlı aydınlarında.” (Kemal Tahir, 2018b, s.52).

Kamil Bey’in düşünceleri hapishanedeki ilk gününde değişim göstermez, Osman Ağa’nın misafiri olarak çorba, köfte, helva yiyip daha sonrasında kahvesini yudumlarken de düşüncelerinin doğruluğundan emindir, hatta Osman Ağa’ya minnet duygusu bile besler. Kamil Bey ilk gün sonrası Zekeriya’nın rehberliğinde hapishanenin düzenini ve insanlarını tanımaya başlar. Tanıdıkça gerçeklerle yüzleşir. Tevkifhanedeki üçüncü gününde geldiği günkü romantik bakış açısını yitirerek, artık gerçekleri görüp anlayan gerçekçi bir kişiliğe evrilmeye başlar: “Başına gelenleri bazı bazı kahramanlık gibi görmesine şimdi şaşıyor, durumun acıklı maskaralığını, İstanbul Tevkifhanesinin ikinci kısmında, Şeker Bayramının ikinci gününde sezebildiği için kendisini sahiden ayıplıyordu.” (Kemal Tahir, 2018b, s.128). Kamil Bey, burada insanları tanıdıkça insanlara yönelik romantik düşüncelerini terk etmeye başlar. Hapishaneyi tam anlamıyla tanıdıkça İhsan Bey’in konuşmasını hatırlar. İhsan Bey’in “*Burası çıplak insanların ülkesi*” sözünün ne anlam içerdiğini daha iyi kavrar: “Buradaki çıplaklık, üst başla ilgili değil, insanların içyüzleri ile ilgili... Dışarıda insanı insandan saklayan çeşitli perdeler, peçeler, maskeler burada birkaç güne varmadan sıyrılıp düşüyor.” (Kemal Tahir, 2018b, s.135).

Romanın birinci bölümünde yer alan hapishane gerçekleri ikinci bölümde yerini ülkedeki siyasi ve askeri gerçeklere bırakır. Kamil Bey bu bölümde Binbaşı Arif Bey, Sefer’in, Binbaşı Rahmi Bey ve Nuh Bey’in dramlarını dinler. Osmanlı’nın siyasi ve askeri gerçekleriyle yüzleşir. Kamil Bey için İstanbul Tevkifhanesi birçok gerçekle yüzleştiği ve romantik, hayalci bakış açısının yerini gerçekçi bir bakış açısına bıraktığı yer olur.

Tevkifhanedeki soyguncu düzen ve ahlaksızlıkların yarattığı çatışmalar.

Romanda temel çatışmalara sebep olan yanlış anlaşılma ve bunun sonucunda yüzleşilen hapishane gerçeği, Kamil Bey’in daha önce bilmediği insan gerçeğini görmesini sağlar. İstanbul’a döndükten sonra tanıdığı, memleketin kurtuluşu için mücadele eden onurlu insanlar, onda ülke insanına farklı ve romantik bir bakış açısı kazandırmıştır; fakat hapishanede tanık olduğu bozuk düzen ve ahlaksızlıklar, Kamil Bey’in insana yönelik farklı ve yeni bir bakış açısı kazanmasına sebep olur.

Romanda temel ahlak sorununu hapishanede kurulan soyguncu düzen oluşturur. Bu soyguncu düzen, mahkûmları kontrol altında tutan kısım ağaları ile tayfaları ve devlet

görevlilerinin ortaklığıyla oluşturulmuştur. Kamil Bey yeni tevkifhaneye gelir gelmez bu düzenle yüzleşir. Kamil Bey'i karşılayan ve onu arayan Vahap Onbaşı, Kamil Bey'in cepteki parası ve saatinin değerini gördüğü anda onu suçuyla paralel olarak soyulmaya müsait biri olarak görür ve Osman Ağa'nın koğuşuna gönderir. Kamil Bey'i Osman Ağa'nın koğuşuna gönderirken de ona refakat edecek olan ağanın adamı Fayrap Ömer'e "Cüzdan otuz altı... Değirmen sırf sarı... Osman Ağa'ya selam ederim." (Kemal Tahir, 2018b, s.28) şifreli mesajını vererek yollaması bu düzenin girişte nasıl başladığını ortaya koyar. Mahpushane idaresinin kısım ağalarıyla iş birliği romanın ilerleyen bölümünde sıkça gözler önüne serilir. Kısım ağaları mahkûmları soyarken hapishane idaresi buna ses çıkarmaz, hatta toplanılan paranın bölüşüldüğü, Zekeriya tarafından dile getirilir: "Kısım ağaları topladıklarını hafta başında idareyle bölüşürler." (Kemal Tahir, 2018b, s.76). Osman Ağa ve tayfasının mahkûmlardan sürekli çeşitli sebeplerle para toplaması ve mahkûmların buna ses çıkarmamasının nedeninin başında idarenin bu grubun arkasında olması gelir. Osman Ağa ve adamları istediklerini yapmayan mahkûmları kaba kuvvetle sindirirler; fakat gardiyanlar bu duruma müdahale etmezler. Osman Ağa'nın mahpushanede idare desteğiyle tek güç haline gelişini yine Zekeriya'nın ağzından dinleriz: "Gardiyanlar kısım işlerine karışmaz. Bize burada yalnız Osman Ağa karışır. Yukarıda Allah burada Osman Ağa..." (Kemal Tahir, 2018b, s.133).

Hapishanedeki soyguncu düzeni ve bunun uygulanma şeklini Kamil Bey'in yaşadıkları doğrultusunda gözlemleriz. Osman Ağa, Kamil Bey'i girişte çok iyi karşılar, ona yatak verir, kendi sofrasına davet eder. Kamil Bey ilk başta bu davranışlar karşısında Osman Ağa'ya minnet bile duyar. Daha sonra Kamil Bey'den yatak ve yemek parası istediklerinde bunun bir soygun yöntemi olduğu Kamil Bey tarafından anlaşılır. Diğer bir soygun yöntemi de kumardır. Kumar koğuşta Osman Ağa'nın kontrolünde oynatılır ve burada çeşitli tezgâhlar kurularak mahkûmların paraları alınır. Kamil Bey'i de burada tezgâha getirip kumar oynatmaya çalışırlar, Kamil Bey oynamak istemeyince borç isterler. Kamil Bey elindeki 50 lirayı Osman Ağa'ya borç olarak verir. Fakat sonra Kamil Bey borcu hatırlattığında Osman Ağa, onun borç olmadığını kumarda ortak olduklarını ve kaybettiklerini söyleyerek vermeyecektir. Kamil Bey'in kumarda tüm parasını alan Osman Ağa ve ekibi bununla yetinmeyip borçları karşılığında saatini isterler, Kamil Bey, saatini borçlarına karşılık soyulduğunu bilerek itiraz etmeden verir. Kamil Bey'in bu duruma itirazı bu maddi değeri olan eşyalar için değil de Fatma'nın getirdiği kurabiyeler için olacaktır. Kurabiyelerin kendisinden izinsiz olarak alınması Kamil Bey'in bu soygunculara karşı başkaldırısını başlatır ve hepsini tek başına cezalandırarak bu düzene dur, der. Tüm bu yaşananlardan sonra Kamil Bey'in gerçek kimliği ortaya çıkar ve yanlış anlaşılma giderilir. Fakat idare bu soyguncu

düzenin bir parçası olarak bu yaşananların bilinmesini istemez. Tevkifhane müdürü tüm yılışıklığıyla Kamil Bey'den Faytoncu Osman Ağa'yı affetmesini ve bu konunun kapanmasını ister. Kamil Bey bu ricayı kabul eder ve bu düzene karşı koyuşu bir eylemle son bulur. Bu düzenin yok olması için mücadeleyi sürdürmez. Kamil Bey'in rahata erdiğinde bozuk düzenin değişmesi için mücadele etmemesi ve sessiz kalması Kamil Bey'in şahsında ortaya koyulan Osmanlı aydınının genel özelliğini yansıtmaları bakımından önemlidir.

Romanın Kamil Bey'in bünyesinde yarattığı temel çatışmalardan birisi de dinlenen ve gözlemlenen ahlaksızlıklardır. Hapishanedeki ahlaksızlıklar Kamil Bey'in daha önce hiç karşılaşmadığı niteliktedir. Bu ahlaksızlıkların başında hemcins cinsel ilişkiler gelir. Osman Ağa'nın Pandeli adındaki Rum oğlanla ilişkisi Kamil Bey'in midesini bulandırır. Koğuş adı suçlardan hüküm giymiş mahkûmlardan oluştuğu için hikâyelerdeki ahlaksızlıklar da akıl almaz boyuttadır. Koğuşun ağası Faytoncu Osman cinayetten yatmaktadır. Öldürdüğü kişi ise pazarladığı bir kadındır: "Adam öldürmekten... Töbe! Adam değil kötü kadın öldürmekten..." (Kemal Tahir, 2018b, s.75). Bu yönüyle koğuşu koruyan ve korkutan kişinin kadın öldürmekten içeri düşmüş bir kadın satıcısı olması ayrıca çelişkiyi ortaya koyması bakımından önemlidir. Kamil Bey hapishanede karşılaştığı bu manzaralar karşısında utanır ve kendi kendini sorgular: "İnsanları bu kadar utanmaz yapan savaşlar mı acaba? Şunlar sapıklıklarını neden meydana vurmamazlık edemiyorlar? Yoksa burada temiz kalmak imkânsız mı? Namuslu bir adam giderek kendisi de sezmeden namussuzlaşır mı?" (Kemal Tahir, 2018b, s.123). Kamil Bey içeride görüp ahlaksızlık olarak nitelediği şeylerin dışarıda da olduğunu dile getirir ve durum çatışmasını şöyle ifade eder: "Kendi değerimizdekilerin ya da kendimizden üstün olanların pisliğini neden pislik saymıyoruz? Biz ancak kendimizden aşağı gördüklerimizin pisliklerinden öğreniyoruz." (Kemal Tahir, 2018b, s.124). Kamil Bey'in hayatının hiçbir safhasında tanık olmadığı bu olay ve durumlarla yüzleşmesi onda hem eylemsel hem de düşünsel olarak çatışmalara sebep olmuş ve bu durum romanda bir hapishane ortamının yarattığı çaresizlikle birlikte dile getirilmiştir.

Hurafeler ve din algısının yarattığı çatışmalar.

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin İnsanları* romanındaki din algısını bu romanında da sürdürdüğünü görürüz. Kemal Tahir romanlarında din, kahramanların çıkarları için kullandıkları bir araç ya da gerçek kimliklerini gizlemeye çalıştıkları bir örtü olarak karşımıza çıkar. Romancı özellikle Osmanlı toplum yapısının çeşitli yanlış tercihlerle bozulmaya başlamasını en somut ve belirgin biçimde din algısı ve din adamları aracılığıyla yansıtmaya çalışmıştır.

Romanda din algısı, özünü yitirmiş, kurnaz din adamlarının elinde kendi çıkarlarını korumak için kullandıkları bir silaha dönmüştür. Din adamlarının dini kendi çıkarlarına uygun halde kullanmasına yol açan temel neden ise bilgisizlik ve cehalettir. Örneğin Zekeriya'nın din bilgisi "*dinimizin engin denizi*" olarak nitelediği düş yorumu kitabından gelir. Onun için bu kitap kutsal bir kitaptır ve bunun kutsallığını insanlara kabul ettirmek de çıkarlarına uygun bir yoldur. Çünkü bu düş yorumu kitabıyla rüyaları yorumlamakta ve para kazanmaktadır. Bu kitabı pazarlamanın yolu da onu kutsallaştırmaktan geçmektedir: "Hele şunu tut! Aman düşürme. 'Binbir Hadisten Çıkma Düş Yorumu' kitabıdır ki dinimizin engin denizidir." (Kemal Tahir, 2018b, s.36). Zekeriya biraz bilgisizliği biraz da kurnazlığıyla din örtüsü altında yolunu bu meşin düş yorumu kitabıyla bulmaktadır. Romanda yozlaşmış din anlayışının sembolü kişiler Zekeriya ve Hapishane İmamı Memet'tir. İkisi de dini, çıkarları için kullanan ve onun koruyucu gücüne sığınan karakterlerdir. Zekeriya kadınların dini inançlarını suistimal ederek onlardan faydalanmış, bu yüzden içeri düşmüş bir kişidir; fakat yaptığı ahlaksızlığı kabullenmez ve yaptığının sadece Allah'a hizmet olduğunu dile getirir ve başına gelenler hep kadınların suçudur. "...Kocasını şeytana uyup baştan çıkmış avratlara sıcaklık muskası yazmaktayız. Arada, kısır karılara derman bulduğumuz, kısmeti bağlı kızlara kısmet verdiğimiz de var. Meğer kahpelerden bazıları yüreklerini bozmuşlar." (Tahir, 2018b, s.36). Zekeriya romanda Osmanlı toplumundaki mevcut din anlayışının bozuk yüzünün sembolüdür. Din adı altında falcılık, muskacılık, rüya yorumculuğu gibi hurafe davranışları kendi cinsel açlığını bastırmak ve maddi çıkar elde etmek için bir araç olarak kullanmakta ve insanların dini duygularını sömürmektedir. İnsanları da buna inandırmakta ve müşteri bulmakta da zorlanmamaktadır. Ayrıca din kisvesi altında ahlaksızlıklarını aklama ve örtme çabası içerisinde. Hapishanede din adamı kişiliğiyle ön plana çıkan diğer bir kişi de hapishanenin cami imamı Memet'tir. Memet İmam Kariye Camisinin imamıyken caminin çinilerini yabancılara satmaktan içeri düşmüştür. Bu ahlaksız kişiliğini hapishane içerisinde sürdürür. Camiyi erkek ve kadın mahkûmların buluşma yeri olarak kullanır: "Bu yüzden herif, mübarek camiyi, bildiğimiz kötü evlere çevirdi. Bu kapıdan hovardayı içeri alır, karşı kapıya da karıları getirir." (Kemal Tahir, 2018b, s.121). Memet İmam ayrıca hapishane içerisindeki ahlaksızlıkları da meşrulaştıran fetvalar verir. Kadınlar koşuğundaki hemcins ilişkiye onay verişine Kamil Bey inanmaz: "Dar yerdesiniz, ne İsa günah yazar ne Muhammet." (Kemal Tahir, 2018b, s.122). Kamil Bey'in din örtüsü altında yapılan bu çirkinliklere tanık oluşu onda derin bir hayret uyandırır ve din müessesesinin halk nezdindeki durumu onda hayal kırıklığına neden olur. (Kemal Tahir, 2018b, s.72,73)

Romanda din, sadece sözde din adamlarının değil Kısım Ağası Faytoncu Osman Ağa'nın da kullandığı bir silahtır. Osman Ağa her türlü ahlaktan yoksun bir adam olmasına

rağmen namazını kılar. Hatta namazını sevabının daha büyük olduğunu ileri sürerek toplu kılar, namazını kılmayanlara da kızar. (Kemal Tahir, 2018b, s.143) Bu namaz ritüeli Osman Ağa için bir gövde gösterisi niteliğindedir, herkesi bir araya toplayarak din kisvesi altında kontrol sağlamak ve korunmak amaçlıdır. Yoksa romanda manevi olarak Osman Ağa'nın inanç sahibi bir insan olduğunu söylemek zordur. Kadın pazarlayan, insan öldüren, eşcinsel ilişkiden kaçınmayan, hırsız, zorba, yalancı bir karakter olan Osman Ağa'nın bu namaz hassasiyeti dönemin bozuk din algısının yansımasıdır.

Milli Mücadele'ye destek verenler ile karşı olanların çatışması.

Esir Şehrin İnsanları romanının devamı niteliğinde olan ve Mütareke yıllarını başka bir açıdan gösteren *Esir Şehrin Mahpusu* romanında da temel çatışmalardan birisini Milli Mücadele'ye verilen destek ve bu mücadeleye karşı alınan tavır oluşturur. Romanda bu karşıt iki tavır romanın iki bölümünde farklı biçimlerde ele alınır. Birinci bölümde siyasi bir duruşu olmayan suçluların bakış açıları yansıtılırken ikinci bölümde siyasi duruşu olan ve mücadele içerisinde bulunan şahsiyetlerin etrafında bu çatışma yansıtılmıştır. Romanın bütününde de tıpkı *Esir Şehrin İnsanları* romanında olduğu gibi Mustafa Kemal ismi bir leitmotif olarak sıkça tekrarlanır. Milli Mücadele, karşıtları için bir korku; taraftarları için de bir ümit sembolüdür. Özellikle birinci bölümde mahkûmlar için Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliye'nin başlattığı hareket hırsızlıktan da kötü bir suç olarak görülür. Kamil Bey, Zekeriya'ya İhsan'ı sorarken “*Kuvayı Milliyeci diyorlar*”, dediğinde Zekeriya: “Aman o nasıl söz ben duydum başkası duymasın... Kuvayı Milliyeci lafı gayet kötü. Seni bitirirler Kamil Efendi. Hele Osman Ağa Anadolu'dan olanlara çok kızar.” (Kemal Tahir, 2018b, s.74) diyerek mahpushanenin bu bölümünde Milli Mücadeleye ve Mustafa Kemal'e olan bakış açısını ortaya koyar. Zekeriya hapisane ortamını tanıtan ve bu bölüm mahkûmlarının sesi konumunda bir karakterdir. Koğuştaki mahkûmların Milli Mücadele'ye dair genel görüşü Zekeriya ile dile getirilir. Zekeriya için Kuvayı Milliye bir eşkıya topluluğudur ve düşmanın işgaline zemin hazırlamaktadır. “Bre zibidi! Sen kudurdun mu ki yedi krala kılıç çektin? Koca Osmanlı padişahının pes dediği yerde senin gözüne gözüken nedir? (Kemal Tahir, 2018b, s.41). Mahkûmların Mustafa Kemal ve Milli Mücadeleye karşı takındıkları bu menfi tavrın nedenlerinin başında ise bilgisizlik ve yanlış yönlendirme yatmaktadır. Örneğin mahkûmların affının önündeki engelin Mustafa Kemal olduğu söylentisi mahkûmların Mustafa Kemal'e karşı olumsuz bir tavır almalarına neden olur. Buna neden olanların başında da hapisane müdürü gelir. Müdürün bayram ziyaretinde söyledikleri, bu tavrın nasıl ortaya çıktığını gösterir: “Anadolu'daki şu Kuvayı Milliye eşkıyaları Allah'ın izniyle bir tepelenseymiş Padişah efendimiz hemen affı verecekmiş. Kemali eşkıyasının tepelenmesi de Allah'ın izniyle

uzak değilmiş.” (Kemal Tahir, 2018b, s.94). İdarenin bu tavrı mahkûmların Mili Mücadeleye bakış açısını belirler. Mahkûmların af umudu ve kendilerine söylenilen “*Şu Anadolu biter bitmez af tamam.*” sözleri onların Milli Mücadeleyi kötü görmelerine sebep olur ve bu nedenle Mustafa Kemal’in kaybetmesi için dua bile ederler: “Hay çok yaşa! Allah büyüktür. Elbet bizi bu bataкта komaz.” (Kemal Tahir, 2018b, s.134). Mahkûmların bu bakış açısını değiştirme ve gerçekleri öğrenme şansları da yoktur. Çünkü içeriye gerçekleri anlatan, Milli Mücadeleye destek veren gazetelerin girmesine de izin verilmez. Kamil Bey bu gazetelerin koğuşa girmesine izin verilmemesi üzerine Milli Mücadele karşıtı *Alemdar* gazetesini sipariş ettirir. Koğuştaki Osman Ağa’nın kızması üzerine sadece *Peyam-ı Sabah* ve *Alemdar* gazeteleri okunabilmektedir. Kamil Bey istemsizce de olsa bu gazeteyi okumak zorunda kalır: “Ne zaman bu pis gazeteyi okumak zorunda kalsa, ellerinin kirlendiği duygusuna kapılıyordu. Sanki kâğıdı pisliktendi. Bu pislik, Türkçeye işleyerek insanın beyninin içini bile kirlletiyordu.” (Kemal Tahir, 2018b, s.98). Mahkûmların bu durumlara maruz kalışı Kuvayı Milliye ve Mustafa Kemal üzerine düşmanca bir düşünce kazanmalarına sebep olmaktadır; fakat bu kısımdaki her mahkûm böyle değildir. Az da olsa gerçekleri bilen mahkûmlar da vardır. Kömürcü İbrahim bunlardan birisidir. Kamil Bey’in *Alemdar* gazetesini okuduğunu görünce ona çıkışır. “Benim şaşıtığım, insanda nasıl bir vicdan olmalı ki bu gazeteyi parayla almalı da yazdıklarını okumalı.” (Kemal Tahir, 2018b, s.100) diyerek Kamil Bey’e karşı tavır gösterir. Kömürcü İbrahim’in bu tavrı Kamil Bey’i mutlu eder; fakat onun gibilerin sayısı bu koğuştaki çok azdır ve seslerini de çıkaramamaktadırlar. Bunu değiştirmek de çok zordur.

Romanın ikinci bölümünde ise artık siyasi duruşu olan ve bu mücadele içerisinde bulunan şahsiyetler vardır. Bu bölümde düşünceler artık özgürce ifade edilebilmekte ve tartışılmaktadır. Milli Mücadeleye destek veren kişilerin ağırlıkta olduğu bir yer olan bu revir bölümü Binbaşı Arif Bey’in kontrolündedir. Binbaşı Arif Bey de zaten Kamil Bey’i beklemektedir. Bu bölümün çatışmasını mücadeleye karşı oluşan farklı düşüncelerden ziyade cepheden alınan haberler ve bu haberler karşısında gerçekleşebilecek olaylara karşı alınan tedbirler ve bu durumun yarattığı çatışmalar oluşturur. Bu bölümde Eskişehir-Kütahya muharebesinin yenilgi haberi alınır. Afyon’un düşmana bırakıldığı anlaşılmaktadır. Haberler net değildir ve bilgi karmaşası yaşanmaktadır. Bu belirsiz atmosferde çeşitli söylentiler yayılmaya başlamıştır. Veznedar Sıtkı Efendi felaket tellallığı yaparak, Ankara’nın yenildiği, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının öldürüldüğü, Kuvayı Milliye hareketinin bitirildiği gibi haberleri getirir. (Kemal Tahir, 2018b, s.321) Yunan kuvvetlerinin Çorlu’da hazır beklediğini, Ankara’nın düşmesiyle İstanbul’u işgal edeceklerini, bu nedenle içerideki bütün Rumlara “*hazır ol*” emri verdiklerini ve baskın yapacaklarını duyduğunu ifade eder. (Kemal Tahir, 2018b, s.321) Kamil Bey, Veznedar Sıtkı Efendi’nin söylediklerini abartılı bulur; fakat yine

de içerisinde bir şüphe uyanır ve bu şüphe korkuya dönüşür. Özellikle durumun değişmesiyle hapisane ağalarının tavrı değiştirip vaziyet almaya başladıklarını ve bunu Zekeriya'nın ağız değiştirmesiyle örneklendirip anlatması Kamil Bey'i tedirgin eder. Bunun üzerine Veznedar Sıtkı Efendi'nin söylediklerini Binbaşı Arif Bey'e anlatır. Arif Bey de: “Evet, herif büsbütün haksız değil. Ben bunu daha önce kestirmeliydim.” (Kemal Tahir, 2018b, s.323) diyerek durumun ciddiyetini ortaya koyar. Özellikle son zamanlarda başgardıyanın onlara karşı tutumunun değiştiğini belirtmesi üzerine, onlar da önlem almaya başlarlar. Bu bölümde Milli Mücadeleye karşı insanların tavrını bu kaygan zeminde yaşanılacak olayların ve sürecin belirleyeceği belirtilmektedir. Milli Mücadeleye gönül verenlerin dışındaki insanların davranışlarını savaş alanında yaşananlar belirleyecektir.

Kamil Bey'in yalnızlığı ve dramı.

Esir Şehrin Mahpusu romanının arka fonunu esaret altındaki bir milletin bu durumdan kurtulmak için verdiği mücadele oluşturmuş, asıl olaylar ise esir bir şehirde esir düşmüş bir insanın iç ve dış mücadelesi üzerine kurulmuştur. Bu roman aslında esir şehrin esiri olan Kamil Bey'in savaşıdır. Mahpushanenin bozuk düzeniyle daha önce hiç tanımadığı kendi insanıyla ve kendi iç dünyasıyla mücadelesidir. Mahpushane bir bakıma Kamil Bey'in çeşitli sıkıntılar yaşamasına sebep olsa da onun gerçekleri görmesini sağlayacak bir aydınlanma mekânı görevi üstlenecektir. Burada görmediğini görecektir, bilmediğini öğrenecek ve tanıdığını sandıklarını tanımadığının farkına varacaktır.

Kamil Bey, içine düştüğü bu mahpushanede daha önce yaşamadığı bir yalnızlığa düşer ve bu yalnızlık tecrübesi yine daha önce hiç yapmadığı iç sorgulamalara sebep olur. Kamil Bey'e göre içine düştüğü durumun ne benzeri vardır ne de tutunacak dalı, mahpushaneyi yedi kat yerin dibi yani cehennem olarak görür ve günlerin nasıl geçeceğini düşünür. “Geri kalan yirmişer saat hep o koğuştaki, o marsık kokulu, Rumca sesler çınlayan maltada; çeşitli ahlaksızlıkların, çekişmelerin, belki de adam öldürme tasarılarının içinde geçecekti. Hiçbir faydalı iş görmeden, okumadan, yazamadan, resim yapamadan...” (Kemal Tahir, 2018b, s.108). Esaretin mahpuslarda yarattığı ruh hali Kamil Bey'i iyice sarar, Kamil Bey yalnız kalmak, mahpushanenin bütün pisliklerinden uzak durmak ister; bu isteğini yakalayabildiği yer ise mahpushane camisidir. Camideki temizlik ve sessizlik ona iç huzuru verir, özellikle çinilerdeki güzellik ona estetik ve sanat duygusunu tekrar yaşatır, bu durum azıcık da olsa içerisindeki bunaltıyı atmasını sağlar. (Kemal Tahir, 2018b, s.109) Fakat bu durum geçicidir, koğuşa döndüğünde aynı dünya yine kendisini beklemektedir. Kamil Bey'i bu sıkıntılı durumdan kurtaracak eşi Nermin'in desteğidir. Bu yüzden Nermin'in yeni tevkifhaneye kendisini ziyarete gelmesini bekler; fakat Nermin, Kamil Bey'i tevkifhanede ziyarete gelmez,

hizmetçileri Eleni'yi gönderir. Ayrıca kızı Ayşe'ye hala hapisanede olduğunu söylemediklerini öğrenir. Ayşe'ye babasının Avrupa'ya gittiğini söylemişlerdir. Ayşe de babasının yakında geleceği, gelirken de büyük bebekler getireceği ümidiyle beklemektedir. (Kemal Tahir, 2018b, s.131)

Kamil Bey, ailesi tarafından mahpushanede yalnız bırakılmaktadır. Kendisini ziyarete gelen de aileden birisi olmayıp daha önce birkaç kez karşılaştığı Ramiz'in eşi Fatma olur. Kamil Bey, ailesinden göremediği desteği ve samimiyeti bu kadından görmektedir. Fatma, Kamil Bey'in Bekirağa Bölüğü'nden buraya getirildiğini öğrenir öğrenmez bir kutu kurabiye yaparak kendisini ziyarete gelir ve ona destek olur. Kamil Bey'in Osman Ağa ve tayfasıyla yaşadığı olaylar ve gerçeklerin ortaya çıkıp revire geçmesinden sonra Hala Hanım, Hala Hanım'ın kızı Sabriye ve Nermin Kamil Bey'i ziyaret ederler. Burada da yine Kamil Bey, ailesi tarafından suçlu ve hatalı görülür ve destek bulamaz. Kamil Bey, yaptığı Nermin portresinin çok beğenilmesi üzerine resim siparişleri alır. Mısır Prensesi Fahire Hanımefendi ile Rus Kontes Mariya Bolkinova, Sabriye aracılığıyla fotoğraflarını göndererek resim ısmarlarlar. (Kemal Tahir, 2018b, s.257) Kamil Bey bu bölümde yalnızlığını giderecek, mizacına uygun işler yapabilecek ortamı bulur. Resim de bunlardan birisidir ve bu resim siparişi isteğini kabul ederek her şeyin daha iyi olacağını ümit eder ve görüş günü Nermin'in kendisini ziyarete gelmesini bekler; fakat Nermin gelmez. Bunun üzerine Kamil Bey 'kötü bir şey mi oldu?', endişesine kapılır ve telaşlanır. Daha sonra hizmetçi Eleni geldiğinde gerçekleri öğrenir. Nermin'in gece Fransız Konsolosluğunun tertip ettiği baloya gittiğini ve gece uyumadığını bu yüzden gelemediğini söyler. Nermin'in baloya Doktor Hulusi Bey ile gittiğini ve balodan sonra Hacıosman bayırında bülbül sesi dinlediklerini belirtir. Ayrıca Doktor Hulusi Bey'in saf bir adam olduğunu, Sabriye tarafından kandırıldığını anlatır. Sabriye, Nermin'in eşi Kamil Bey'in İspanya'da dostu olduğunu, hasretine dayanamayıp oraya gittiğini ve Nermin'i bıraktığını anlatmış ve Doktor Hulusi Bey'i bu yalanlara inandırmıştır. (Kemal Tahir, 2018b, s.328,329) Kamil Bey, duydukları karşısında yıkılır. Kendisi içeride bin bir türlü sıkıntı içerisindeyken destek beklediği ailesinin kaygısızlığı ve kendini umursamaması üzerine çok üzülür. Eleni'nin gelme sebebinin ise sadece resimleri almak olduğunu anladığında da onu içeride düşünen olmadığını, sadece resimleri ve itibarlarını düşündüklerini görür ve yalnız olduğu gerçeğiyle yüzleşir. Nermin Hanım'ın Fransız Konsolosluğunun tertip ettiği baloya Doktor Hulusi Bey ile gidişi, kıyafet yarışmasına katılımı, kendisini ertesi gün görüşte ziyaret etmemesini Kamil Bey bir ihanet olarak görür. "*Bunu bana niçin yaptınız? Nermin!*" diye kendine sorar. (Kemal Tahir, 2018b, s.331) Kamil Bey, Nermin Hanım'ın umursamazlığı karşısında efkârlanır, ayrıca gazete haberlerinden de Nermin'in yaptıklarını teyit etmiş, doğruluğundan emin olmuştur. Bu durumdan utanır ve

derdini Arif Bey ile paylaşır. Arif Bey, Kamil Bey'i teskin eder. Kamil Bey, Arif Bey'le konuşmasından sonra kaygıları azalır ve uyur; fakat sabah kalkıp resimlere baktığında orada Nermin'in gözlerini görünce hıncı artar. “Tarabya'daki Fransız Sefarethanenin bahçesinde kışını sallayarak dolaşan kadını unutabileceğine nasıl aklın yattı, hayvan?” (Kemal Tahir, 2018b, s.342) der ve kendine kızar. Daha sonra Nermin'e bir mektup yazarak onu boşayacağını bildirir.

Korku ve cesaret çatışması.

Esir Şehrin İnsanları romanında bir cesaret örneği göstererek arkadaşlarını ele vermeyen Kamil Bey'in cesur bir insan olma yolunda büyük bir adım attığı görülmüştü; fakat bu romanın devamı niteliğindeki *Esir Şehrin Mahpusu* romanın başında Kamil Bey'in aslında sanıldığı kadar cesur bir insana dönüşmediğini görürüz. Kamil Bey'in bu romanda korkuları devam eder. Milli Mücadele için bir önceki romanda bir cesaret örneği gösterse de korkak bir insandan cesur bir insana dönüşümü tam olarak gerçekleşmiş değildir. Bu yönüyle hapis hanede gördükleri ve yaşadıkları Kamil Bey'in korkularıyla yüzleşip içerisindeki cesareti ortaya koyabileceği önemli bir sınav olma özelliği taşımaktadır. Kamil Bey'in tevkifhanede yaşadığı ve tanık olduğu olaylar kendisini sorgulamasına ve içindeki gizli “korku” duygusunun farkına varmasına sebep olur: “Kamil Bey bir an, her şeyi korku kesilmiş bu iriyarı adamda kendi korkusunu görür gibi oldu. Korku yüreğine damla damla sızmış, oraya tortu gibi çökmüştü de sezememiş miydi yoksa? Korktuğu için soyulmasını böyle gülümseyerek karşılamış olmasın.” (Kemal Tahir, 2018b, s.157). Kamil Bey'in bu iç sorgulayışları, aslında içindeki korku duygusunun itirafı niteliğindedir. Göz göre göre Hafız Osman Ağa ve tayfasına soyulmasına rağmen bu duruma gülerek tepki vermesinin sebebinin korku olduğunu kendi içinde itiraf eder. Kamil Bey'in içten içe yaşadığı bu korku duygusu ve bu durumun yarattığı tepkisizliğin aksine Fatma Hanım'da korkusuzluğu ve bunun doğurduğu cesur eylemleri görürüz. Fatma Hanım aynı dava için mücadele ettiğini düşündüğü Kamil Bey'e sahip çıkar, onu yalnız bırakmaz ve kadın haliyle onu tevkifhanede ziyarete gelir. Kamil Bey ondaki cesaretle güç bulur ve karakter değişiminin başında da bu kadında gördüğü inanç ve cesaret vardır. Fatma Hanım'ın korku üzerine söylediği sözlerde bu durumu ifade etmesi açısından önemlidir: “Her şeyden korkardık. Vakitsiz horoz ötse... Gece sakız çiğneyen olsa... Hep korkardık. Aydınlıktan, karanlıktan korkardık. Şimdi ise hiçbir şeyden korkmaz oldum. Bu sefer de bu kadar korkusuz olmaktan korkuyorum galiba.” (Kemal Tahir, 2018b, s.169). Fatma Hanım bu halleriyle Kamil Bey'in gözünde ideal bir karaktere dönüşür. Onda gördüğüyle korkularını yener ve hapis hanedeki soyguncu düzene karşı koyar. Fatma Hanım'ın onu ziyarete gelişi ve verdiği havadisler Kamil Bey'i çok mutlu eder. Parasızlığı,

hapishanenin dayanılmaz soygun düzenini ve korkularını unuttur: “Tatlı bir dalgınlığın, uçsuz bucaksız bir güvenin içinde yüzüyor, Fatma Hanım’la yarım saat görüşmenin kendisini nasıl böyle değiştirdiğine şaşıyordu.” (Kemal Tahir, 2018b, s.171).

Kamil Bey, mahpushanede eşinden beklediğini Fatma Hanım’dan görür ve içine düştüğü korku batağından bu görüşmeyle uzaklaşır. Kamil Bey’in soyguncu düzene karşı koyuşunun başlangıcı ve iç sorgulayışı bu görüşmeden sonra olur. Kamil Bey’in, Faytoncu Osman Ağa ve tayfasının saatini, borçlarını bahane ederek almasına gösterdiği tepkisizlik hali değişmeye başlar: “Saatine acıdığını, bunca yıl kendisine vakti gösteren bu eski dostunu erkekçe savunamadığı için bir garip utanç duyduğunu yavaş yavaş anlamıştı.” Kamil Bey, saatini gülererek, direnmeden vermesini sorgular: “Olup bitenleri pek mi gevşek karşılamıştı acaba? Yüreğinin derinlerinde yaman bir öfkenin kımıldadığını, zincirlerinden boşanmaya gizlice hazırlandığını kestiremeden bir cigara daha yaktı.” (Kemal Tahir, 2018b, s.172). Kamil Bey’in bu iç sorgulayış sonrası oluşan öfkesi, Fatma Hanım’ın getirdiği kurabiye kutusunu yatağının üzerinde bulamayışı ve Osman Ağa ve tayfası tarafından alındığının farkına varmasıyla en üst noktaya ulaşır. Bunun üzerine Faytoncu Osman Ağa ve tayfasını tek başına cezalandırıp Osman Ağa’yı koğuştta süründürerek müdüre götürmeye çalışması da korku içerisindeki Kamil Bey’in cesur bir insana dönüşümünün romandaki en somut sahnesini oluşturur.

Romanın birinci bölümünde Kamil Bey’in hapishanenin soyguncu düzeninin ikinci kısım sorumlusu Faytoncu Osman Ağa ve tayfasına karşı koyduğu tepki, bize Kamil Bey’in bu düzeni değiştirmek için daha fazlasını yapabileceğini düşündürse de romanın ikinci bölümünde bu beklenti gerçekleşmez. Kamil Bey, ikinci bölümde bu soyguncu düzenin parçası olan hapishane idaresinin bozukluğunu düzeltmek yerine hapishane müdürünün ricasını kabul ederek yaşananları gizlemeyi tercih eder. Romanın ikinci bölümünde Kamil Bey’deki bu değişimin aksine Fatma Hanım yine aynı kalmış ve cesur bir karakter olarak doğru bildiklerini söylemekten çekinmemiştir. Fatma Hanım, hapishanede Kamil Bey’in başından geçenleri duymasıyla hapishaneye koşar. Hapishaneye geldiğinde Hala Hanım, Hala Hanım’ın kızı Sabriye ve Nermin Hanım da oradadır. Fatma orada herkesin gizlediği hapishane gerçeklerini dile getirir ve bu olayların sorumlusu müdürden hesap sorar, Kamil Bey’e sahip çıkar. (Kemal Tahir, 2018b, s.266, 267, 268) Ayrıca Fatma Hanım halkın ve Milli Mücadelenin de dilidir. Hala Hanım “Bütün dünya barış isterken Ankara savaşmaktan yana” sözünü Fatma’ya dinletemez. “Çıksınlar, defolsunlar. Toprağımızda işleri ne pisliklerin.” (Kemal Tahir, 2018b, s.271) diyerek Kamil Bey dışında o odadakilerin göremediği gerçeği dile getirmekten de çekinmez. Romanda bu yönüyle Kamil Bey’in şahsında gördüğümüz karakter boyutundaki korkaklık-cesaret çatışmasının, Fatma Hanım karakteriyle romanın

bütününe yansıtıldığını görürüz. Fatma Hanım böylece roman kişileri arasında en belirgin cesaret sembolü olarak yerini alır.

Türk subayının dramı ve iç çatışması.

Esir Şehrin Mahpusu romanında Milli Mücadeleye destek veren karakterleri romanın ikinci bölümünde tanırız. Bu karakterler kendi ağızlarından hikâyelerini anlatırlar. Bu hikâyeler bu kahramanların vatan uğruna verdiği mücadelelerini, bu uğurda kaybettiklerini içeren dramatik olaylardır. Bu karakterlerin nezdinde aslında yazar bir nesli anlatmaya çalışmıştır diyebiliriz. Bu nesil Osmanlı'nın kurtuluşu için mücadele eden, yıkılışa tanık olan, bunun boşluğunu yaşayan ve yeni bir ülke için mücadeleden kaçmayan asker bir nesildir. Mücadele uğruna, vatan uğruna; evini, eşini, çocuğunu, tüm malvarlığını kaybeden buna rağmen savaş meydanlarında canını ortaya koymaktan çekinmeyen bu nesil, yenilgi üzerine, verdiği amansız mücadelenin boşa gittiğini gördüğünde derin bir hayal kırıklığına düşmüş bir nesildir. Kemal Tahir, özellikle tarihî kent dizisi romanlarında Türk askerinin bu dramını sıkça işlemiştir. Nitekim *Esir Şehrin İnsanları* romanında ele alınan bu drama *Esir Şehrin Mahpusu* romanında da rastlarız. Romanda bu dram Sefer, Nuh Bey ve Binbaşı Arif Bey bünyesinde ele alınmıştır. Bu kahramanların dramları da yine kendi ağızlarından anlatılır. Bu bağlamda kendi dramını anlatan ilk kişi Sefer'dir. Sefer, Gazze'de Binbaşı Arif Bey'in emir eridir. Binbaşı Arif Bey'in emrini dinlemediği için vurulur ve esir düşer. Mısır'da esir kaldıktan sonra savaşın sona ermesiyle İstanbul'a döner. İstanbul'da Binbaşı Arif Bey'i bulmak ister; fakat konağı bir türlü bulamaz. Konağı bulamayınca iş arar, bir iş ilanı üzerine "kalem başı" olmak için Nuh Bey'e 110 kuruş verir. Daha sonra dolandırıldıklarını anladıklarında Nuh Bey'in bürosunu basıp hesap sorarlar, bu durum üzerine gelen polislerden birinin kolunu kırınca da içeri düşer. (Kemal Tahir, 2018b, s.195-205) Bu kişileri "kalem başı" yapmak üzere dolandırdığı iddia edilen Nuh Bey ise aslında yaptığı şeyin mücadeleye destek vermek için yapıldığını zanneder. Nuh Bey'i kandıran *Esir Şehrin İnsanları* romanından tanıdığımız Niyazi'dir. Niyazi işi organize eder; fakat sorumlu olarak Nuh Bey'i gösterip paraları alarak tüm suçu Nuh Bey'in üstüne yıkar. İttihatçılara yararlı olabilmek için bu işe girişen Nuh Bey, hala Niyazi'nin suçlu olduğuna inanmaz. Nuh Bey şimdi bile Niyazi'nin paraları başka yararlı işler için harcadığını, Anadolu'ya çok silah ve cephane taşıdığını düşünür. (Kemal Tahir, 2018b, s.213) Nuh Bey Kuvayı Milliye'ye asker yazmaya çabalamakta, bunu yaptığını sanmaktadır. Fakat aslında o üyeler İngiliz Dostları Derneğine yazılmaktadır. Nuh Bey İttihatçıdır, İttihatçı yeminini her şeyin üstünde tutar. Her şeyini verir, arkadaşlarını ele vermez. Bu uğurda gençliğinden, karısından, çocuklarından vazgeçmiştir. Şimdi de dolandırıcılıktan yargılanmaktadır ve elinde tek kalan şey olan

onurunu da bu uğurda harcayacaktır. (Kemal Tahir, 2018b, s.214) İnandığı dava uğruna her şeyini kaybeden bu adam, aslında bir neslin sembolü gibidir. Her şeyini kaybettiği halde söz konusu vatan olduğunda yine kolaylıkla kanmakta ve bu işe gözünü kırpmadan girişebilmektedir. Karakterlerden bir diğeri de Binbaşı Arif Bey'dir. Arif Bey, Balkan Savaşlarından beri her cephede savaşmış bir kahramandır. Çanakkale Cephesinde geri hizmete çekilmiş, buradaki bir yolsuzluğu tespit etmiş, bunu yapan adamı vurunca da içeri düşmüştür. Arif Bey, romanda İttihatçıların özeleştirisini yapan ve hatalarını dile getiren bir karakterdir. İttihatçıların bugün düştüğü durumun müsebbibinin kendileri olduklarını dile getirir: “Boş yere adam öldürmekle kendi öldürmelerimize yol açtık.” (Kemal Tahir, 2018b, s.219). Türk subayının dramı romanın ikinci bölümünde bazı karakterler üzerinde ele alınmıştır; fakat çok yoğun değildir. Bu dram *Yorgun Savaşçı* romanında daha derin bir biçimde ele alınacaktır.

Kültürel ve sosyal hayat farklılıklarının yarattığı çatışmalar.

Abdülhamit döneminin önemli devlet adamlarından Selim Paşa'nın tek çocuğu olan Kamil Bey, Galatasaray Lisesinden mezun olduktan sonra eğitimini Batı'da tamamlamış, sanata meraklı, birçok dil bilen, kültürlü, aristokrat bir kişiliktir. Babası büyük malvarlığına sahip zengin bir insandır, bu yüzden Kamil Bey hayatı boyunca hiç maddi sıkıntı çekmemiştir. Babasının ölümünden sonra da genç yaşında çok büyük bir mirasa konmuştur. Batı kültürüyle yetişmiş, ömrünün bir bölümü yurt dışında geçirmiş zengin bir muhitin çocuğu olan Kamil Bey'in İstanbul Tevkihfanesinde yaşadığı ve tanık olduğu olay ve durumlar onun için yenidir. Kamil Bey ve çevresinin sosyal ve kültürel hayat farklılıkları doğal olarak romanda belirli çatışmalara sebep olmuştur. Bu çatışmaları belirli karakter ve olay farklılıkları üzerinde görürüz. Örneğin Kamil Bey, Batı kültürüyle yetişmiş bir insan olarak, hayata ve sanata bakışı da batılıdır. Resimlerinde Don Kişot gibi Batı medeniyetine ait sembolik unsurları çizer. Kafasında duyduğu ezgi Fransız Marşıdır: “Marseyyez'in Libêrte, libeête, chêrie mısrası bozuk bir plak gibi, bir dostça, bir düşmanca, bir yiğitçe, bir kancıkça döndü, durdu.” (Kemal Tahir, 2018b, s.7). Kamil Bey ne kadar Batı kültürüyle yetişmiş bir insan olsa da memleketin içinde bulunduğu duruma hassasiyet gösteren ve bu mücadeleye yardımda bulunmaya çalışan bir insandır. Tarafını seçmiş, Milli Mücadelen yana olduğunu herkese göstermiştir. Fakat halkın bütünü böyle değildir. Milli Mücadeleye destek verenler olduğu gibi karşı olanlar da vardır. Örneğin İstanbul'un bayram kalabalığını gören Kamil Bey, insanların savaşa rağmen nasıl bu kadar kaygısız oluşlarına şaşırır, bir şeker işportacısının önüne yığılan insanları ayıplar. (Kemal Tahir, 2018b, s.10,11) Kamil Bey'in kültürel ve sosyal olarak farklı oluşu tevkifhaneye girişinde de ortaya koyulur. Tevkifhane

girişinde aranan Kamil Bey'in eşyaları Vahap Çavuş tarafından yadırganır. Kitaplarının Latin harfli olduğunu ve kitaplarda kadın resimlerini gördüğünde 'töbee, günah', der. İç çamaşırlarına kısa kadın donu der. "Böyle kısa karı donları burada olmaz. Kimin kimsen gelirse unutma, erkek donu ısmarla." (Kemal Tahir, 2018b, s.27) diyerek Kamil Bey'e nasihatte bulunur. Kamil Bey ait olmadığı bambaşka bir dünyadadır. Doğal olarak bu dünya ile Kamil Bey'in dünyası çatışma içerisinde olur ve durum sürekli belirli çatışmaları ve şaşkınlıkları beraberinde getirir. Kamil Bey bir aydındır; fakat kendi kültürüne yabancısıdır. Bu durum aslında Osmanlı Devleti'ndeki aydın halk kopukluğunun nedenlerinin başında gelir. Romanda Kamil Bey'in aksine Binbaşı Arif Bey de bir aydın olarak yer alır. Fakat Arif Bey kendi kültürüne daha yakın bir aydındır. Bunu "*Naima Tarihi*" okumasından anlıyoruz. Kamil Bey'in, Arif Bey gibi kendi toplumunun değerleriyle beslenen aydınları tanıdıkça dönüşümü tamamlanacak ve romanın sonunda Kamil Bey, toplumunu artık daha yakından tanıyan bir insana dönüşecektir.

"Yorgun Savaşçı" Romanında Çatışma Alanları

Yorgun Savaşçı romanı Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarının üçüncüsüdür. Romancı bu romanda ilk iki tarihî kent dizisi romanı olan *Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarından farklı olarak İstanbul dışında Anadolu kent ve kasabalarının da Milli Mücadele yıllarındaki tarihi serüvenini yansıtmıştır. Türk toplumunun yapısını Türk toplum tarihinin gerçekleriyle, çelişki ve çatışmalarıyla açıklamaya çalışan Kemal Tahir, bu romanında da Türk tarihinin gerçeklerinden yola çıkarak kendi bakış açısıyla romanını kurgulamıştır. Kemal Tahir'in bu romanında ele aldığı tarihi safha ise Milli Mücadele Dönemidir: "Bu romanıyla Milli Mücadelenin mirasına sahip çıkmış, Kurtuluş Savaşının en görkemli ve gerçekçi destanını kaleme almıştır." (Ayas, 2010, s.125). Kemal Tahir'in bu romanında mekân önce İstanbul sonra ise Batı Anadolu'dur. Kahramanları ise yıllarca süren savaşlarda sürekli yenilen ve hem ruhen hem de fiziken yorulan Türk subaylarıdır. Kemal Tahir bu romanla anlatmak istediğini şu şekilde ifade etmiştir:

Yorgun Savaşçı'da yakın tarihimizde örnekleri çok görülen, politize olmuş büyük ve küçük subayların dramını değil, son yüz yıldır iç ve dış cephelerde yalnız milli devleti, yani vatani savunmak için, hiç kimseden ve hiçbir rejimden kendisi için çok bir şey istemeden vurmuş Türk subaylarının dramını vermek istedim. (Akt., Berksoy, 2010a, s.34).

Yazarının da ifade ettiği gibi bu roman vatansever Türk subay ve aydınının kaybettikleri devletlerini aramalarının ve yeniden yaratma çabalarının anlatıldığı bir eserdir. Kemal Tahir'in yakın dostu Hulusi Dosdoğru'nun ifadeleriyle: "Yenilmişliğin umutsuz karanlığında, el yordamıyla umut arayanların romanıdır." ya da "... çöken imparatorluktan, yeni bir vatan

kuranların öyküsüdür.” (Dosdoğru, 1974, s.295). Bu öykünün başkahramanı ise Cehennem Topçu Yüzbaşı Cemil’dir. Cemil ülkedeki değişikliklerden hiçbir zaman çıkar ummamış bir savaş subayıdır. Cemil aslında Kemal Tahir’in bütünsel olarak anlatmak istediği bu devrin savaşçı subaylarının sembolüdür ve bu romanda anlatılmak istenilenler de yalnız romanın kahramanı Cemil’in dramı değil; ordusuz kalmış, dövüşmüş, yenilmiş, yorulmuş ama umudunu yitirmemiş Türk subayının dramıdır.

Roman sırasıyla “Von Kres Paşa’nın Dürbünü”, “Karanlığın Dibinde” ve “Dönemeç” adlarında üç bölümden oluşmaktadır. “Von Kres Paşa’nın Dürbünü” adlı birinci bölümde Cehennem Yüzbaşı Cemil’in çevresinde gelişen olaylar ve işgal altındaki İstanbul yansıtılır. Arka fonda ise Milli Mücadele öncesinin iç muhasebesi yapılır. İttihatçılık, Meşrutiyet, Dünya Savaşı, batılılaşma, devlet gibi birçok konu ve bu konuların ortaya çıkardığı çatışmalar ele alınır ve farklı kahramanlarca tartışmaya açılır. “Karanlığın Dibinde” adlı ikinci bölümde ise Milli Mücadele için uğraşılan örgütlenme çabası, dış ve iç güçlere karşı verilen mücadeleler ve mevcut durumun yarattığı yılgınlıklar ele alınır. “Dönemeç” adlı üçüncü bölümde de seferberlikte yenilgiye uğramış, Yunan ilerleyişini durduramayan, dağılmış bir ordunun subayları hakkında halkın yaklaşımı; subay düşmanlığı, askeri güç ile eşkıya güçleri arasındaki çekişme ve düzenli orduya geçiş ve yine Türk subayının verdiği mücadele anlatılır. Roman gerçek olay ve şahsiyetlere yer vermiş ve tarihi gerçeklerden yola çıkılarak kurgulanmıştır. Kemal Tahir’in babası Tahir Bey’in de bir subay olması ve yakın dönemin bütün savaşlarında yer alması Kemal Tahir’in birincil kaynaktan bu çatışmayı yaşayıp görmesini sağlamıştır. Bu biyografik benzerliğin yazarın Türk subayının mücadelesini anlatma tercihinde etkili olduğu da söylenebilir. Ayrıca Milli Mücadelenin Batı sömürü ve soygununa karşı, yani emperyalizme karşı bir mücadele olması yönüyle de yazarın dikkatini çektiği ve bu tarihsel dönemi tüm gerçekliğiyle yansıtmasında etkili olduğunu da ifade edebiliriz. Romanın bu gerçekçi yönünü Fethi Naci, farklı değerlendirmiş, bu eseri bir romandan çok bir röportaja, bir öğretici metin sınıfına sokmuştur: “Yorgun Savaşçı, insanlardan değil, olaylardan yola çıkan bir roman. Yakın tarihimize ilişkin çok şey öğretiyor. Romanlaştırılmış bilgiler de diyebiliriz Yorgun Savaşçı için, tarih romanı da. Bunun için ‘yararlı bir roman’, daha doğrusu ‘güçlü bir röportaj’ demekle yetiniyorum.” (Fethi Naci, 2007, s.264). Her ne kadar romanın tarihi şahsiyet ve olaylardan yola çıkılarak oluşturulduğu görülse de romanın aslında amacının gerçek insan dramını yansıtmak olduğu anlaşılır. Roman okunduktan sonra eserin bizi tarihî bilgiler ışığında sanatın etkileyici sınırlarına taşıdığını ve bu yorulmuş ama yılmamış Türk subayının dramına ortak ettiğini fark ederiz ki bu da bu

eserin bir tarih kitabı değil de bir sanat eseri olduğunun ispatı niteliğindedir. Romanın bize net olarak gösterdiği gerçek de şudur:

1918-1919 döneminde, memleketin düşman istilasına altına düşmesi, yıllardır yoksulluklar içerisinde çarpışan ordunun dağılması, bu milli dramın derinliğini kat kat arttırmıştır. Burada savaşçı Türk subayının karşılaştığı en ağır durum, kendi halklarının yenilgi sorumluluğunu subay kadrosuna gelişigüzel yüklemesidir. Anadolu kurtuluş hareketimize bu açıdan baktığımız zaman, romantik övünmelerin altında yatan gerçek insan dramını görürüz. Bu dramın somutlaştırdığı roman kişisi Yüzbaşı Cemil'dir. (Ayas, 2010, s.123).

Roman subayların, ülkenin ve ülke insanlarının yaşadığı, tarihi gerçekler üzerinde ortaya çıkan çatışmaları ele alarak yansıtır. Romandaki temel çatışma başlıkları şu şekildedir: 1) Ordusuz Kalmış Türk Subayının Dramı (İç Çatışması), 2) Direnenler ile İşgali Kabul Edenlerin/Teslim Olanların Çatışması, 3)Subay-Halk Çatışması, 4) İttihatçıların İç Çatışması (İç Muhasebe), 5) İç Savaş (Bölünen Halkın Çatışması), 6) Düzenli Ordu ve Çete Birliklerinin Mücadelesi, 7)Savaşın Ezdiği Halkın Dramı, 8) Batılılaşma ve Devlet (Kavram Çatışmaları).

Ordusuz kalmış Türk subayının dramı (iç çatışması).

Yorgun Savaşçı romanı için Türk edebiyatında Milli Mücadele yıllarını her yönüyle gerçekçi bir biçimde anlatan en önemli eserlerimizden birisidir diyebiliriz. Kemal Tahir bu eseriyle bir dönemi ve o dönemin kahramanlarını yansıtmış, bu kahramanların içine düştükleri batağı, bu batağa nasıl düşüldüğünü ve bu bataktan kurtulmak için verilen çaba ve mücadeleyi anlatır. Bu bataktan kurtulmak için çırpınan ve mücadele eden kahramanlar da yıllarca cepheden cepheye koşan ve verdiği amansız mücadele hep yenilgiyle sonlanan Osmanlı'nın yorgun düşmüş subaylarıdır. Romanın ana eksenini, temel çatışmasını ve temasını da bu subayların dramı oluşturur. Nitekim Kemal Tahir de bu romanda anlatmak istediklerini şu şekilde ifade etmiştir: “Memleketin en kötü günlerinde, düşmanlar iyice içeri doldukları sırada, başından beri politikaya karışmamış, orta rütbede dövüşken Türk subayının, ordusuz kalma dramını anlatmak istedim.” (Akt., Ayas, 2010, s.123). Anlatılmak istenilen subay dramı da Cehennem Yüzbaşı Cemil'in şahsında somutlaştırılarak anlatılmış, Cemil bu dönem subaylarının bir temsili, bir sembolü olarak yansıtılmıştır. Cemil, yakın dönem Türk tarihinin dönüm noktası olan olaylarda hep en ön safta yer almış ve yaşanan hadiseler bizzat şahit olmuş bir karakterdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olarak Balkanlarda mücadele etmiş, Meşrutiyet'in önünü açan Müşir Şemsi Paşa'nın öldürülmesinde bizzat görev almış, Balkanlarda, Filistin'de, Çanakkale'de, Kanal Cephesinde savaşmış, cepheden cepheye koşarak mücadele etmiş, yılmamış; fakat hep mağlup olmuş, ordusu terhis edilmiş bir Türk subayıdır. Savaş sonrası İstanbul'a teyzesi Selime Hanım'ın konağında dinlenmeye çekilmiş, Balkanlarda şehit olan mücadele arkadaşı Nazmi'nin eski eşi ve aynı zamanda teyzesinin kızı

olan Neriman ile nişanlanmıştır. Cemil her ne kadar düzgün ve sakin bir hayatın hayalini kursa da ülkenin mevcut durumu buna müsaade etmeyecek ve tekrar mücadeleye atılmak zorunda kalacaktır.

Cemil, İttihatçı bir subay olarak ülkesi için ne kadar mücadele vermiş olsa da diğer bütün subaylar gibi ülkenin bu duruma düşmesinden sorumlu tutulacak ve verdiği mücadelenin karşılığı sadece halkın düşmanlığı olacaktır. Cemil ve onun gibi subaylar için en acısı da verilen mücadelenin boşa gitmiş olmasıdır. Selime Hanım'ın ağzından çıkan sözler bu dönem subayının durumunu özetler niteliktedir: “Şu dünyada girmedğin savaş kalmadı da ne oldu? İngiliz’e yenildiniz, bunca düşmanı memlekete doldurdunuz. Çanakkale’de bunca insan öldü, o gün sokmadığınız gemiler, şimdi Beşiktaş önünde yatıyor.” (Kemal Tahir, 2016f, s.16). Verdikleri mücadele boşa giden bu subayların yaşadıkları dramların dışında onları daha da kahreden şey İstanbul halkının onlara bakışı ve tepkisidir. Bu yaşanan felaketlerin sorumlusu tutulan bu subaylara sürekli sataşılmakta ve en küçük bir hatada tevkif edilmeleri için bahaneler aranmaktadır: “Her gün gazetelerde türlü türlü uygunsuzluklar okuyoruz, subaylara sataşıyorlar, Saraylı Hanım rica ediyor; ‘Bizi severse sivil giyinsin, yanına silah almasın’ dedi.” (Kemal Tahir, 2016f, s.16). Halkın yenilmiş subaya bu yaklaşımı Cemil gibi hayatları cephede, halkı için mücadelede geçen diğer bütün subayları üzmektedir, bu üzüntü de üzerlerinde büyük bir yorgunluk oluşturmaktadır: “Nasıl yorgun olmayalım, her ayıplanan bakış, aşağılanan söz, dayanma gücümüzden birazını alıp götürüyor. Oysa bizi anlasınlar diye bakıyoruz gözlerine... Anlarsalardı, üstümüzden atarız bu yorgunluğu, güven gelir içimize belki.” (Kemal Tahir, 2016f, s.16). Halkın subaya bakışı toplum içinde iyice yayılmıştır, subayın en yakınlarından bile yayılan bu hakaretleri duyması onun üzüntüsünü daha da perçinlemektedir. Cemil’in şehit arkadaşı Nazmi ile nişanlanacağı teyzesinin kızı Neriman'ın çocuğu olan yedi yaşındaki Enver'den duydukları bu durumun en üzücü örneğini oluşturmaktadır.

-(Enver): Ben gördüm, dudakları soğuktan morarmıştı. Kara gözleri parlıyordu. İttihatçıymış.

-(Cemil): İttihatçı ne demek?

-(Enver): İttihatçı mı? Savaşta bunlar yendirmiş bizi... Vatan hainiymiş bunlar... Bildiğin gavur... (Kemal Tahir, 2016f, s.7).

Enver'in bakkaldan duyduğu bu sözleri apaçık ifade etmesi Cemil'e Enver'in babası Nazmi'yi hatırlatır. Bu uğurda can veren Nazmi'nin oğlunun ağzından çıkan bu sözler subayın dramının en somut örneğini oluşturur: “Enver gönülsüz çıkınca Cemil duvardaki fotoğrafa baktı. Fotoğraftaki Nazmi hep öyle kederle gülümsüyordu, oğlunun kendisine ‘ittihatçı gavuru’ dediğini duymuş gibi...” (Kemal Tahir, 2016f, s.9).

Romanda subayın dramını en somut bir biçimde yansıtan bölümlerden birisi de Cemil'in sığındığı Subay Barınma Evi'dir. Arkadaşı Patriyot Ömer'i saklandığı evden kaçırdıktan sonra Doktor Münir'in Erenköy'deki konağına sığınan Cemil, buranın basılması üzerine İstanbul sokaklarında bir süre başıboş dolaştıktan sonra arkadaşı Arap Maksut'un yönlendirmesiyle Şeref Paşa Konağı diye bilinen Teşvikiye'deki bu barınma evine sığınır. Burada 1. Dünya Savaşı'nda yaralanan subaylar bulunur. Savaşta kiminin kolunu, kiminin gözünü, kiminin de aklını yitirdiği askerlerin kaldığı bu Subay Barınma Evi'nde, Türk subayının gerçek dramını ve düştüğü durumu görürüz. Doğduğu şehirde yersiz yurtsuz serserilere döndüğünü belirten Cemil'in burada karşılaştığı manzara onu çok etkiler: "Bunlar, yenilmiş Osmanlı İmparatorluğu ordusunun en korkunç döküntüleri idi. Ceketinin boş kollarını ceplerine sokmuş çolaklar... Koltuk değneklerinin arasında tahta bacaklarını sürükleyen topallar... İki gözü görmeyenleri yeden tek gözlüler... Sarsaklar, gülenler, ağlayanlar, saldırı komutları verenler..." (Kemal Tahir, 2016f, s.207).

Cemil gördükleri ve burada yaşadıkları karşısında sadece etkilenmekle kalmaz aynı zamanda ilk defa korku duyar: "Cemil üstüne düşen karakancalas akınından nereye kaçabileceğini bir an aradı. Rumeli çoktan yoktu, Suadiye'den ötesi, Anadolu dünyanın ucundaki uçurum gibi kapkaranlıktı. Üniformayı giydi giyeli –on bir yaşından beri- ilk defa korktu." (Kemal Tahir, 2016f, s.207).

Türk subayı tüm yenilgilere, yorgunluğa, yenilgiler sonrası uğradıkları suçlama ve hakaretlere rağmen yenilgiyi kabullenmeyecek, pes etmeyecektir. Cemil bu pes etmeyişi ve sürecek mücadelenin sembolü olarak "biz ölmeden bir şey bitmez" (Kemal Tahir, 2016f, s.88) diyecek ve İstanbul'da başlayacağı mücadeleyi Anadolu'ya geçerek sürdürmeye devam edecektir.

Elbet bugünleri de geçiştireceğiz... Yok bölünmüşüz de yok sap bizdenmiş de... Oluversin sapı bizden... Onlar bizi biliyorsa biz de o kahpe avratlıları biliyoruz! Ferah ol! Böyle karışıklıklarda molozlar gider, yiğitler kalır. Ne demiş Köroğlu, 'Mert dayanır, namert kaçır! Demiş... Sırtını devlete dayayıp kabadayılanmak kolaydı. Şimdi ak koyun kara koyun belli olacak. (Kemal Tahir, 2016f, s.89).

Yüzbaşı Cemil, ne kadar mağlubiyet yaşayıp yorulsa da pes etmemiş, kendisi gibi yalnız milli devleti, yani vatanı savunmak için mücadele etmiş, hiç kimseden ve hiçbir siyasi gruptan bireysel beklentisi bulunmamış diğer Türk subayları gibi bu çetin mücadele ve vatan savunması için Anadolu'ya geçmiştir. Burada verilen mücadele de vatansız kalmış Türk subayının acı ama kutsal mücadelesi olmuştur.

Romanda düşmanla mücadele için yola çıkan, Anadolu'ya geçen Türk subayı, Anadolu halkından beklediği desteği göremez; hatta onların gözünde Yunan'dan daha düşmandır. Yaşanılan bütün sıkıntıların nedeni onlar görülür. Halkın gözünde bu subaylar,

gavur ittihatçılardır. Düşmanı yurda onlar sokmuştur, şimdi de Yunan'ı kızdırarak halka kötülük etmektedirler. Nitekim halkın bu tutumu önce gittikleri Akhisar'da sonra da Kumkuyucak köyünde devam etmiş “kendi yurtlarında, korumak istedikleri topraklardan ikinci defa kovulmuşlardır.” (Kemal Tahir, 2016f, s.346). Türk subayının büyük umutlarla geldiği Anadolu'da gördüğü bu manzara dramını daha da arttırmıştır. Kendisini düştüğü bataktan çıkarabilecek biricik ışık olan halk, onlara sırtını dönmüştür. Türk subayı işgale suskun kalıp mücadeleye karşı çıkan bu halkı uyandırmak için ne kadar çabalasa da başarılı olamamakta ama yine de umudunu kaybetmemektedir: “Yurdun her köşesi işgal edilirken yüzde yüz gerçek olan bu ölümü görmezden gelmeye çabalayarak kendilerini aldatanlar, yani uzatmalı onbaşının milli gavuru dediği herifler, bu bahtsız ölünün soğumuş gözdesinden mini mini bir sıcaklık, belli belirsiz bir seğirme umuyorlardı.” (Kemal Tahir, 2016f, s.385). Türk subayının uğruna savaştığı ve bir ömrü onun için feda ettiği halkının bu durumuna şahitlik etmesi, romanda verilmek istenilen subay dramının temelini oluşturur. Cemil ve silah arkadaşları halkının haberi olmadan cepheden cepheye mücadele etmiş ve tekrar onun için mücadeleye soyunduğunda bu halkın sadece nefretini kazandığı gerçeğiyle yüzleşmiştir. Halkından değer bekleyen bu subaylar eşkıya kadar değer görememekte hatta halkın nazarında adamdan bile sayılmamaktadır: “İşe hürriyet savaşçısı olarak başlamışlar, eşkıyalığa özenen baldırı çıplak oğlanların ağzıyla ‘sarıbacaklığa’ kadar tekerlenmişlerdi. ‘Millet bize artık kızmıyor bile, subay takımını adamdan bile saymıyor. Sözlerimizin yarısında başlarını çevirmelerinden belli.” (Kemal Tahir, 2016f, s.446). 1. Dünya Savaşı sonrası mücadeleyi bırakmayan, ümidini kaybetmeyen Türk subayı, uğruna savaştığı halkın düşmanlığına rağmen dövüşmeyi bırakmaz, *Yorgun Savaşçı* romanında da düştüğü tüm drama rağmen Milli Mücadeleyi bırakmayan bu Türk subayının dramatik ama tarihî mücadelesine yazarın bakış açısıyla tanık oluruz.

Direnenler ile işgali kabul edenlerin/teslim olanların çatışması.

Yorgun Savaşçı romanında genel olarak kişileri iki gruba ayırabiliriz. Bir tarafta yurdun işgaline sessiz kalmayıp direnmeyi, mücadeleyi seçenler yer alırken; diğer tarafta yurdun işgalini kabul edip direnenlere de cephe alanlar yer alır. Romanda mücadelenin sembol ismi Cehennem Topçu Yüzbaşı Cemil'dir. Roman boyunca okuyucuyu sürükleyen olaylar Cemil'in etrafında cereyan eder ve okuyucu bu döneme Cemil ile tanık olur. Cemil kilit konumda bir kahramandır, hayatı hep mücadeleler içerisinde geçmiş, İttihat ve Terakki Döneminde, 1. Dünya Savaşında aktif yer almış ve çevresine nam salmış kahraman bir askerdir. Bu yönüyle orduya mensup çokça insan tanır ve aynı zamanda da ordu içerisinde de tanınır. Roman boyunca Milli Mücadelede yer almış önemli şahsiyetlerle münasebet

içerisinde bulunur. Albay Bekir Sami Bey'den Mustafa Kemal'e kadar önemli komutanların güvendiği önemli bir subaydır. Bu komutanlarla roman boyunca irtibat halindedir ve verdikleri önemli görevleri yerine getirmeye çalışarak Milli Mücadeleye büyük destek verir. Bu mücadele önce İstanbul sonra ise Anadolu'da devam etmiştir.

Cemil romanın başında İstanbul'da önce sadece silah arkadaşlarını korumaya çalışarak bu direnişe başlar. Silah arkadaşı Patriyot Ömer'i nişanlısı Neriman'ın yardımıyla saklandığı yerden kaçıır. Bu olayda kimliği ortaya çıktığı için kaçak durumuna düşer. İstanbul'da halk genel olarak işgale karşı suskundur, hatta tüm bu işgalin sorumlusu olarak İttihatçıları gördükleri için subaylara yönelik bakış olumsuzdur. İstanbul'da adeta bir insan avı söz konusudur. İşgalcilerle birlik olanlar da Cemil gibi İttihatçı subaylara aman vermemektedirler. Cemil İstanbul'daki bu atmosfere rağmen kaçacak, pes edecek bir adam değildir. Ayrıca Cemil bu konuda yalnız da değildir, onun gibi bu işgale sessiz kalmayıp direnecek, ümidini kaybetmemiş subaylar hala vardır. Cemil'in Patriyot Ömer'i kaçırdıktan sonra sığındıkları ilk evin sahibi Yüzbaşı İsmail Hakkı İstanbul'daki direnişle ilgili şunları söyler: “Millet ilk sersemlikten kurtulamadı. Takım haline gelemiyor bir türlü. Konuşuyorlar, dertleşiyorlar. Herkes aklınca bir çıkar yol arıyor. Biz galiba öteki semtlerden daha önce toparlanacağız. İyi kötü bir komite kurmak üzereyiz. Silahlı gruplar düzenlemeye çalışacağız.” (Kemal Tahir, 2016f, s.85). İsmail Hakkı Bey'in sözlerinden de anlaşıldığı üzere İstanbul tamamen işgale boyun eğmiş değildir. Bu işgale karşı gizli örgütlenmeler olmaktadır: “İstanbul'da vuruşma olur, Müslümanları öldürmeye kalkarlar diye düşünümüşler. Her mahallede silahlı milis birlikleri kurulacak.” (Kemal Tahir, 2016f, s.90). İstanbul'da her ne kadar bu teşebbüsler olsa da asla tam anlamıyla verim alınamaz, düşman kuvvetleri ve iş birlikçi yerli kuvvetler bu örgütlenmelere fırsat vermezler. Bu yüzden subaylar direniş için Anadolu'ya geçerler. Çünkü tüm subaylar görmüştür ki İstanbul'un kurtuluşu da Anadolu'dan geçmektedir. Özellikle Anadolu'da İzmir'in işgali büyük yankı uyandırmış ve direnişin fitilini ateşlemiştir. Teğmen Faruk Anadolu'da işgale karşı oluşan örgütlenmeleri şu şekilde dile getirir: “Bereket versin ilk sersemlikten kurtuluyoruz galiba... Şurada burada toplanmalar başladı. Bilmem gazetelerde okuyor musunuz? Batı Trakya'da Paşaili Heyeti kuruldu. Kilikya'da Kilikyalılar Derneği, İstanbul'da Şark Vilayetleri Müdafî-i Hukuk Cemiyeti, İzmir'de, Trabzon'da, Tarsus'ta, Rize'de, Adana'da başkaca savunma dernekleri meydana getirildi.” (Kemal Tahir, 2016f, s.132). İzmir'in işgali ve Yunan işgalinin devamı, direnişi Anadolu'da başlatır. Anadolu'da yanan bu ateş Cemil'i de Anadolu'ya taşır. Cemil mücadele için Bandırma'ya geçer. Burada bir tütüncü dükkânında gördüğü muamele üzerine çok mutlu olur. Tütüncü'nün, Cemil'in Bekir Sami Bey'in yanında olduğunu öğrendikten sonra dedikleri direniş için umut vericidir: “Allah sizden razı olsun... Toprağımıza ayak basmanızla bize taze

can geldi. Ben olura olmaza ağlar herif değilim, geçen hafta Yunan İzmir'e çıkıp buradaki gavurlar kasabayı Yunan bayrağına boğunca ağladım, bir de siz gelip Yunan bayraklarını indirince ağladım.” (Kemal Tahir, 2016f, s.213). Cemil'in karşılaştığı bu tablo ona umut verir, zira İstanbul'da düştüğü umutsuzluk bataklığı onu çok sarsmıştır: “Tutuyor millet bizi... Millet bizi seviyor. Bizi İstanbul'un karmakarışık umutsuzluğu sersem etti. Dünya battı sandık.” (Kemal Tahir, 2016f, s.214). Cemil her ne kadar Bandırma'da bu izlenimi edinmiş olsa da daha sonraları gidecekleri Akhisar'da bunun halkın genel tutumu olmadığı gerçeğiyle yüzleşecektir.

Cemil'in Anadolu'daki direnişi Bandırma'da başlar. On Yedinci Kolordu Komutanı Vekilliğine atanan Bekir Sami Bey'in emrine girerek Milli Mücadele'ye dâhil olur. Bekir Sami Bey'in yaveri Yüzbaşı Selahattin ve Teğmen Faruk da bu direnişte silah arkadaşları olacaktır. Verilen emirle İzmir'in işgali üzerine Manisa'ya çekilen birliklere yetişip buradaki toplarla, silahlarla yeniden birlikler kurmak için trenle Balıkesir'e yola çıkarlar. Balıkesir'de çeşitli malumatlar alarak Akhisar'a gelirler. Akhisar, romandaki direnenler ve işgali kabullenenler çatışmasının ikinci grup düzleminde en somut temsilini oluşturur. Akhisar'a gelir gelmez gördükleri manzara kahredicidir. Her yer Yunan bayraklarıyla süslüdür: “Rumların artık Türklerden korkmadıkları için bu alaca bezleri asmaları ne kadar iğrençse, Türklerin de korktukları için aynı işi yapmaları o kadar iğrençti.” (Kemal Tahir, 2016f, s.252). Akhisar'da karşılaştıkları bu manzaranın dışında tanıdıkları iki isim, Müderris Nizamettin Bey ve Gavur Efe, romanın bütününde yansıtılan, direnişi kabullenen ve Yunan yerine kendi askerini düşman kabul eden zihniyetin en sembolik kişileri olmaktadır. Bekir Sami Bey, Akhisar'ın önde gelen kişilerini çağırıp İstanbul'un işgal altında, eli kolu bağlı olduğunu ama Anadolu'da bu işgale karşı mücadele etmek zorunda olduklarını belirtir ve halkı mücadeleye çağırır. “*Bize düşen namus borcu, kan borcu, din borcu düşmana karşı koymaktır.*” (Kemal Tahir, 2016f, s.268) diyerek halka çağrıda bulunur; fakat Müderris Hacı Nizamettin Bey: “Düşmandan uzakta yığılınmak kolaydır. Biz her yanını düşündük. Gücümüz yetmezken efelenip çoluğu, çocuğu, ırzı, namusu ayak altına almayı göze alamadık. Başımıza ne gelirse razıyız. Tek, biz kışkırtmış olmayalım.” (Kemal Tahir, 2016f, s.269) diyerek Milli Mücadelenin önünü keser ve işgali kabullendiklerini dile getirir. Ayrıca bu yaşananların sorumlusu olarak Bekir Sami Bey ve yanındaki subaylar gibi İttihatçıları suçlar. Müderris Hacı Nizamettin Bey gibi bu zihniyetin bir diğer sembol kişisi de Gavur Efe'dir. Kadın pazarlayan ve her zaman güçlünün yanında olan bu kişi, Yunan'ın gücünün ağır bastığını düşündüğü için kasabaya gelen subaylara düşman kesilir ve onlara her türlü edepsizliği yapar. Telgrafhaneye gelerek kaymakamın buyruğunu bildirir: “Ulan siz Akhisar'ı yaktıracak mısınız göz göre göre? Çoluk, çocuk iki yabanın yüzünden koca bir kasaba ateşe mi verilsin?

Susmam! Bizin saklı, gizli işimiz yok... Çıksınlar, dedi Kaymakam Bey... Telgrafhaneden çıkmazlarsa ortalık karışacak ki bak neler olacak..." (Kemal Tahir, 2016f, s.287). Gavur Efe, kaymakamın haberini getirerek subayların telgrafhaneden çıkmalarını ister, tehdit eder. Çıkmazlarsa telgrafhaneyi yakacaklarını belirtir. Subayların iletişim kurmalarını engellemek istemektedir. Gavur Efe adeta Yunan'ın sözcülüğünü yapmaktadır: "Kefere takımının yemini bizim İslam'ın kaypak yeminine benzemez ha... Kaymakam Bey dedi ki 'Hem telgrafhanemizden çıksınlar hem de kasabamızdan çıkıp gitsinler' dedi." (Kemal Tahir, 2016f, s.288). Özellikle Akhisar'da karşılaşılan bu durum vatanını ve milletini kurtarmak için yola çıkan Türk subayının milletinden gördüğü davranışlar nedeniyle yılgınlığa düşmesine sebep olur. Çünkü uğruna savaştığı halk, düşmanı düşman bayraklarıyla beklemektedir.

Albay Bekir Sami Bey ve subayları Akhisar'da karşılaştıkları manzara sonrası Manisa için yola düşerler. Yol üstünde Kumkuyucak Köyü'nde toplanıp yola çıkmaya hazırlanırken Manisa'nın düştüğü haberi gelir. Bu haber sonrasında subaylar bu köyden de kovulurlar. "Köylü yemin içti, bundan böyle buralara subay ayağı bastırmamaya. Oh Paşam! Dedi. Köylünün birazı niyeti iyice bozdu. Bunları tutup kollarını bağlayalım, Papaslı'ya teslim edelim ki gavurun öfkesinden karıyı, kızı, çoluğu, çocuğu, malı, mülkü kurtaralım." (Kemal Tahir, 2016f, s.340). Subay'ın, halktan gördüğü bu tutum Bursa'da da devam eder. Savaşacak asker bulunamaz, ordunun er noksanlığı doldurulamaz, önceleri bulunan asker de elde tutulamaz, kaçar. (Kemal Tahir, 2016f, s.392) Halkın bu tutumu dışında düşmanla savaşmak yerine Milli Mücadeleye savaş açmış bozguncu çeteler de vardır. Anzavur bunun başını çekmektedir. Anzavur Ahmet adlı eski subay, topladığı başıbozuk kuvvetle padişah fermanı deyip Milli Mücadeleye savaş açar. Milli Mücadele içerisindekileri din düşmanı diye itham eder, halkı da buna inandırır, subayları düşman belletir: "Her biriniz, kalpaklı ittihatçı geberteceksiniz, cennetlik olalım dersiniz." (Kemal Tahir, 2016f, s.416). Dini kullanarak Milli Mücadele'yi başlatanlara savaş açar ve düşmanın işini kolaylaştırır. *Yorgun Savaşçı* romanı bu yönüyle düşmanla çatışmak için çıkılan bir yolda bir milletin kendi iç çatışmasını yansıtan bir roman olma özelliği taşımaktadır.

Subay-halk çatışması.

Kemal Tahir *Yorgun Savaşçı* romanında temel olarak yakın dönem tarihimizdeki Türk subayının dramını anlatmak istemiştir. Bu dram, hayatı savaş meydanlarında mücadele içerisinde geçmesine rağmen hayalini kurduğu gerçek hürriyete kavuşamayan, savaş meydanlarından hep yenik ayrılan, mensup olduğu ordunun dağılmasıyla ordusuz kalan ve yurdunun işgaline şahit olmak zorunda bırakılan son dönem Osmanlı Türk subayının dramıdır. Tüm bu yaşadıklarının dışında subayın dramını ağırlaştıran ve ona daha dayanılmaz

gelen durum ise halkının kendisine olan düşmanca tutumu olmuştur. Onun uğruna mücadele etmiş, pes etmemiş; fakat onun takdirini değil, düşmanlığını kazanmış; ülkenin mağlubiyetinin ve düşman işgalinin temel sorumlusu tutulmuştur. “600 yıllık imparatorluğu on yılda batırdılar bu eşkıya bozuntuları” (Kemal Tahir, 2016f, s.435) diyerek bu subay takımını devleti batırmakla itham etmişlerdir. Bu subaylardan birisi olan Arap Maksut’un halkın kendileri için dediklerini aktardığı bölüm halkın düşüncesinin özeti niteliğindedir:

Balkan bozgunu ortada leş gibi yatarken Dünya Savaşına tepesi üstüne atılmak nasıl bir kudurganlıktır, diyorlar. Her biri aslan postuna bürünmüştü, önündekini kapıyordu, ardındakini tepiyordu. Yetiştigine yetişiyordu da yetişmediğine papucunu atıyordu bu orospu çocukları, diyorlar. Yiğitliği kimseye vermezlerdi. Meğerse çakallardan yüreksizmiş bu hanım evlatları, diyorlar. (Kemal Tahir, 2016f, s.52).

Yapılan siyasi hatalar, politikaya bulaşmamış, hiçbir beklenti içerisinde olmayan, sadece vatani için mücadele eden bu subaylara da mal edilmiş ve hataların sorumlusu olarak görülmüşlerdir. Halkın gözünde bütün subaylar Enver Paşa gibi suçlu görülmektedir. Politik hataların mesuliyeti bütün subaylara yükletilmiştir. Bu yüzden subay, halk tarafından bütün işgalin sorumlusu olarak işgalciler kadar düşman görülmektedir: “Sokakta, kahvede, tramvayda üniformalıya nasıl baktıklarına dikkat ettiniz mi? Omuzlarımızda artık apolet değil, yenilginin suçunu taşıyoruz. Daha doğrusu hala yaşamakta oluşun suçunu.” (Kemal Tahir, 2016f, s.24). Halkın subaya gösterdiği bu düşmanca tutum sadece İstanbul’da geçerli değildir, Anadolu’da da subaya karşı bu düşmanca tutum devam eder. Bekir Sami Bey, Yüzbaşı Selahattin, Teğmen Faruk ve Cemil’den oluşan On Yedinci Kolordu Komutanlığı komuta kadrosu Akhisar’da bu düşmanca tutumla çok net bir biçimde karşılaşır. Telgrafhanede çevreyle haberleşmeye çalışırken Kaymakam’ın emriyle telgrafhaneyi sararlar, telgrafhaneyi ve kasabayı terk etmelerini isterler. Aksi takdirde telgrafhaneyi yakmakla tehdit ederler. Durumun ciddiyetini gören subaylar temkinli davranırlar, ayrıca konakladıkları otele döndüklerinde bavullarının dışarıya taşındığını görürler, bunun üzerine askerlik şubesine sığınır. Halk onlara ne yatacak yer ne ilaç ne de yiyecek verir. Subaya karşı Akhisar’da gösterilen bu düşmanca tutumun başını Gavur Efe adında bir müptezel çekmektedir. Subaylar burada diri diri yakılmakla tehdit edilecek kadar düşmanlık görmektedir: “Çıkın kasabamızdan İttihatçı gavurlar! Çıkın toprağımızdan! Ulan sizi diri diri yakmayınca ne lazım gelir conlar.” (Kemal Tahir, 2016f, s.300). Gavur Efe cahil halkın temsilidir. Kendileri için mücadeleye gelen subayı, Yunan’dan daha düşman görür. Yunan’la mücadele edeceğine askerle mücadele eder. Komuta kadrosu aynı düşmanca tutumu Kumkuyucak Köyünde de görür. Köylü bu subay takımını tehditle köyden kovar. Bu düşmanca tavır bu kasaba ve köyün dışında Anadolu’nun başka şehirlerinde de varlığını sürdürür. Cemil’in emir eri Kör Şaban’ın

Bursa yolunda bir uzatmalı jandarma onbaşıyla sohbetinde de insanların subaya ve onun başlattığı Milli Mücadeleye olan bakış açısı özetlenir:

- “Sakın senin Binbaşın da Millici mi? Diye sordu.
- “Biz hep Milliciyiz, Allah’ıma şükür, ne olmak ihtimali var? dedim. Millici olmak kötü mü?
- “Sus Allah belanı vere... diye elimi ağzıma vurdu. Meğerse beyim, bu bizim Millici lafımız ‘İttihatçı gavuru’ demeye gelmekteymiş.” (Kemal Tahir, 2016f, s.380).

Subaylar halk tarafından İttihatçı gavur olarak itham edilir. Bu algıyı yaratanlar da din kisvesi altında düşmana hizmet eden hoca takımıdır. Subaylara yönelik halk arasındaki bu algı roman boyunca sürer. Subaylar halka bir türlü kendisini sevdiremez. Yüzbaşı Selahattin Bursa’da halkın subaylara olan bakışını çok net bir biçimde şöyle özetler: “Orduya kimsenin güveni kalmamış... Subayları hiç sevmiyorlar. İstanbul’un saldıgı sarıklı bozguncular için biz conuz, farmasonuz. Çıkarlarımız için dünyayı ateşe veriyoruz. Kan dökmekten bıkip usanmıyoruz. Hepimiz İttihatçı gavuruyuz. İttihatçı yani koca memleketi on yılda bu hale getirenler...” (Kemal Tahir, 2016f, s.435).

İttihatçıların iç çatışması (iç muhasebe).

Yorgun Savaşçı romanının kişi kadrosunun büyük bölümünü İttihatçı subay ve devlet adamları oluşturur. Başkahraman Cemil, İttihat ve Terakki’nin savaşçı subaylarından birisidir. Yine onun gibi Arap Maksut, Teğmen Faruk, Patriyot Ömer, Yüzbaşı Selahattin, Halil Paşa, Bekir Sami Bey gibi daha birçok İttihatçı subay ve devlet adamı romanda kendisine yer bulur. Burada dramı anlatılan subaylar da işte bu İttihatçı subaylardır. Ülke için uzun yıllar mücadele etmiş ve kaybedilen savaşla verilen mücadelenin boşa gittiğini görmüş, kahrolmuş, yorgun düşmüş subaylar... Fakat bu subay takımı tüm mağlubiyetlere ve olumsuzluklara rağmen mücadeleden vazgeçmemiş, yine gözünü kırpmadan kendisini savaş meydanlarına atmıştır. Mağlubiyetin sorumlusu olarak bu yenilgiyi kabul etmeyecek, mücadelesini sürdürmek için Anadolu’ya geçeceklerdir.

Roman, bir dönemin başaktörleri olan İttihatçıları sadece dramları ve verdikleri mücadele ile ele almamıştır. Bir döneme damgasını vuran ve Türk tarihine yön veren bu topluluk, yaptıkları hatalarla da ele alınmış; bu topluluğa mensup gerçek kişiler, roman kahramanına dönüştürülerek kendi iç eleştirileri yapılmıştır. Romanın hemen başında İttihat ve Terakki’nin kurucularından Doktor Çerkez Reşit Bey polisler tarafından kovalanır, yakalanacağını anlayınca da intihar eder. Romanın girişindeki bu manzara ülkede İttihatçılara olan genel tutumu göstermesi bakımından önemlidir. İttihatçılar bütün yenilginin ve ülkenin düştüğü bu zor dönemin temel sorumlusu olarak görülürler. Özellikle iktidarları sırasında

halka olan tutum ve davranışları, iktidarı kaybettikten sonra hesaba çekilmeye başlanmış, bu topluluğa karşı bir intikam alma süreci yürürlüğe sokulmuştur. “Doktor Çerkez Reşit Bey, İttihatçıların astığı astık, kestiği kestik valisi; eski hasırın altında uslu uslu yatıyordu... Reşit Bey giderayak, bir av hayvanı gibi kovalanmanın, bir çıkmazda kıştırılmanın ne demek olduğunu iyice öğrenmiş, başkalarına verdiği ölüm korkusundan kendisi de payını almıştı.” (Kemal Tahir, 2016f, s.12). İttihatçıların zamanında yaptıkları yanlış eylemlerin muhasebesi yapılmaya başlanır. Özellikle Enver Paşa’nın dayısı Halil Paşa’nın ağzından yapılan yanlışlara değinilir. İttihatçıların gerçekleştirmek istediklerinin bir teori temeli olmadığı ve bununla ilgili yetkin bir kadronun oluşturulamadığı kabul edilip dile getirilir: “Aslına bakarsan iktidara gelinceye kadar ‘kadro’ diye bir şeyin gerekliliğinden değil, dünyada var olduğundan bile haberimiz yoktu bizim. Anayasa geri getirilirse bütün Osmanlılar memleketin kalkınması için ele ele verecekler ve her şey birden düzelecek sanmıştık.” (Kemal Tahir, 2016f, s.120). İttihatçıların bu teori ve kadro yetersizliği, sadece Sultan Abdülhamit’i tahttan indirerek sorunları çözecekleri düşüncesi ve bu düşünce yanlışlığı Halil Paşa’nın ağzından dile getirilir. Bu temel eksikliğin yanı sıra kadro eksikliği İttihatçıların süreç sonundaki en acı tespitlerinden birisi olur:

Otuz iki yıl süren despotluğa karşı bu süre içinde kimler başkaldırdıysa hepsini kendimizden sayıyorduk. Bunlar bizce, memleketin en namuslu, en vicdanlı, en işe yarar insanlarıydı. Meğer kiminin bilgisi yokmuş, Kiminin tecrübesi... Kimi iyi niyetle saçma sapan yollar gösterdi, işleri büsbütün karıştırdı, kimi kendi çıkarı için büsbütün yokuşa sürmeye kalktı bizi. (Kemal Tahir, 2016f, s.120).

Bu kadro yetersizliği zamanla anlaşılrsa da bunu düzeltmek de zamanın siyasi gelişmeleriyle mümkün olmaz. “Kadronun gerekli olduğuna zamanla inandık ama yetiştirmeye vakit bulamadık... İnkılapların ilk kadroları, inkılaptan çok önce hazırlanıyor. Biz bunu yapamadık. Belki inkılaptan sonra da hazırlanır, ama biz buna da zaman bulamadık.” (Kemal Tahir, 2016f, s.121). Enver Paşa’nın dayısı ve İttihat ve Terakki’nin en önemli isimlerinden birisi olan Halil Paşa özeleştirisini böyle yaparken İttihatçıların yaptığı peş peşe yanlışları ve bunun sonucu ortaya çıkan çıkmazı net bir biçimde ifade eder: “Evet, doktor çapımızdan büyük bir belanın altına girmiştik. Öyle bir yere gelmiştik ki, durmak da ilerlemek de hatta pes etmek de elimizde değildi. Savaşı kazansak bile kazancını taşımaya gücümüz yetmeyecekti. Ben buna ‘tam çıkmaz’ diyorum.” (Kemal Tahir, 2016f, s.125).

İttihatçıların iktidarları döneminde yaptıkları yanlışları net olarak ifade eden isimlerden birisi de Doktor Münir’dir. Doktor Münir, romanda adeta Kemal Tahir’in iç sesi, sözcüsü gibidir. Olaylara tarafsız bir biçimde bakar ve yapılan yanlışları tarafların suratlarına çarpmaktan kaçınmaz. Kemal Tahir’in ülke ve tarihe dair düşüncelerinin romandaki dili olur.

Ayrıca Doktor Münir ne kadar İttihatçıları eleştirse de Milli Mücadeleden kaçmaz, onlar ile bu hususta aynı safta yer alır. Onu birinci bölümde İttihatçı subayları evinde saklarken, ikinci bölümde de Milli Mücadeleye destek için Bursa'ya gelmişken görürüz. O namuslu bir aydındır, doğru bildiğini ifade eder, yanlışları söylemekten, eleştirmekten çekinmez. Nitekim önceleri İttihat ve Terakki'ye mensupken onların daha hiçbir şey kaybetmediği zamanda “siz bu memleketi batıracaksınız bu gidişle” (Kemal Tahir, 2016f, s.47) diyerek İttihatçılardan ayrılır. Bu yüzden tutuklanır, çok sıkıntı çeker; ama doğru bildiği yoldan ayrılmaz. Romanda İttihatçıları en net biçimde eleştiren de odur: “Sizin kara kaplı kitabın başında ‘Gözlerimi kaparım, ödevimi yaparım’ yazılıdır. Sizin baba yasanız böyle başlar. İri bilgininiz Gökâlp Ziya Molla'yı kötülüyorum sanma!... Kendisi de çünkü ödevini her zaman gözünü kapayarak yapmıştır. Meseleleri birbirine karıştırmaması, sonra da işin içinden çıkamaması bundan.” (Kemal Tahir, 2016f, s.97). Doktor Münir, itttihatçıları teoriden yoksun, temelsiz düşünceleri yüzünden de eleştirir. Hürriyet sloganı ile yola çıkan İttihatçıların halkı tanımayıp romantik bir duyarlılıkla verdiği mücadelenin gerçeklikten uzaklığını dile getirir: “Biz bir avuç asker memur takımıydık! Koca imparatorluğa yaygın, gizli, açık hiçbir politika örgütü yokken, milletin hürriyet istediğini nereden anladık.” (Kemal Tahir, 2016f, s.120). İttihatçıların hürriyet için mücadele edip iktidara gelince herkesten daha despot hale gelmesi, kendisi gibi düşünmeyenlere karşı zorbalanması büyük bir çelişki olmuştur. Örneğin İttihatçıların kendileri gibi düşünmeyen Mustafa Kemal'i bile öldürme planı yapmaları bu gerçeği ortaya koyan en önemli detaydır: “-Neden vurmak istemiştiniz? – Enver Paşa'yla anlaşamadı baştan beri... Orduyu siyasetten çekin diye tutturdu. Sanki kışlalarına dönse de ordu siyasetin içinde değilmiş gibi.” (Kemal Tahir, 2016f, s.104).

İç savaş (bölünen halkın çatışması).

Yorgun Savaşçı romanı bir milletin siyasi nedenlerden dolayı düşünce ve eylem boyutunda nasıl bölündüğünü, düşman dururken nasıl birbiriyle mücadeleye tutuştuğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu bölünme ve iç savaş, roman boyunca sürer ve hem İstanbul'da hem de Anadolu'da bu bölünmüşlük kendini gösterir. Bir tarafta düşman ile mücadele için yola düşmüşler varken, bir tarafta da mücadele edenlere karşı savaş açmış bir taraf vardır. İstanbul'daki bu durumu Yüzbaşı Cemil'in teyzesi Selime Hanım şöyle özetler: “Biz bir yandan birbirimizi öldürüyoruz sokak ortasında, bir yandan da Harp Divanlarımız asacak Müslüman arıyor.” (Kemal Tahir, 2016f, s.14). İşgal altındaki İstanbul'da İttihatçı avı başlamıştır. Halk yaşananlar için suçlayacak ve cezalandıracak adamlar aramaktadır. Bu yüzden de halk için İttihatçılar asıl hedef durumuna düşmüştür.

Romanda geniş bir biçimde ele alınan ve romanın temel çatışmalarından birisini oluşturan halkın İttihatçı düşmanlığı romanın giriş bölümünde başlar. İttihat ve Terakki'nin önde gelen ve kurucu isimlerinden birisi olan Doktor Çerkez Reşit Bey'in polisler tarafından kovalanması, ateş açıp karşılık vermesi, yakalanacağını anlayınca tabancayı ağzına sokup intihar etmesiyle ülkede İttihatçılara karşı gerçekleştirilen insan avı açık bir biçimde yansıtılır. Mevcut durum Maksut Bey tarafından şöyle dile getirilir: “Ne kadar düşmanımız varmış bacanak... Burada bir iki saat dursan aklın durur. Her sokağında insan avı var, bu temeline tükürdüğümün İstanbul şehrinin bugün. Her pencerede bir insan avcısı pusuya yatmış... Kedilerin kuşa sokulurken çeneleri atar ya... Hepsi öyle...” (Kemal Tahir, 2016f, s.380). Halkın gözünde İttihatçılar vatan haini olarak görülürler ve sokaklarda öldürölmelerine bile sevinecek ölçüde bir nefret duyarlar. Doktor Çerkez Reşit Bey'in ölmesine mahallenin Hacı Bakkal'ı çok sevinir ve ‘*Oh olsun*’ der. Yine Hacı Bakkal Enver'e İttihatçıları şöyle tanıtır: “Savaşta bunlar yendirmiş bizi... Vatan haini imiş bunlar... Bildiğin, gavur...” (Kemal Tahir, 2016f, s.7). Yine Cemil, Halil Paşa ve Patriyot Ömer'in sığındıkları Doktor Münir'in evinde Gülnihal Kalfa, misafirlerine saygı duyup hizmetlerini görürken Halil Paşa'nın kendisine takılması üzerine Gülnihal Kalfa'nın şahsında halkın İttihatçılara bakışı şöyle dile getirir:

“-Sağ ol Gülnihal Kalfa... Hani bir de inadı bırakıp İttihatçı olsan yok mu?

–Yapmayın Aslanım! Yel götürsün ağzınızdan efem... Biz hamdolsun Müslümanız efem... Gavurluktur efem İttihatçılık.” (Kemal Tahir, 2016f, s.98).

İttihatçılara karşı toplum algısı bu şekildedir. İttihatçılar artık en yakınlarından bile düşmanlık görmekte ve gavurlukla itham edilmektedirler. İttihatçı düşmanlığı hukuki boyuta da taşınır. Harp Divanı, İttihatçıların yaptığı eylemleri inceleterek soruşturmalar başlatır, İttihatçı düşmanı birçok cemiyet ve fırka mensupları da İttihatçıların yakalanması hususunda hafiyelik yaparlar: “Hiçbir suç işlememiş İttihatçılar bile iyice bunalmışlardı. İtilafçı subayların kurduğu Nigehban Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf, İttihad-ı Muhammediye fırkalarının bir kısım üyeleri pir aşkına hafiyelik ediyorlar, İttihatçı kovalıyorlardı.” (Kemal Tahir, 2016f, s.118). İttihatçılar, iktidarları dönemlerinde yaptıkları bütün eylemler ve bunların yol açtığı sonuçlar nedeniyle suçlanırlar: “Günah İttihatçıların... İttihatçılar vaktiyle ne derlerdi? Millet karıdır. Hükümet onun eridir. Memurdan zaptiyeden yakınsak, erine karşı gelmiş karı gibi terslediniz bizi. Bunca yıl karı gibi kullanılmış milletten sen bugün ne hayır beklemektesin.” (Kemal Tahir, 2016f, s.272).

İttihatçıların iktidarları döneminde verdikleri siyasi kararlar, ülke yönetiminde gösterdikleri tutum ve davranışlar iktidardan düştükten sonra muhalif çevrelerce hesaba çekilmeye başlanmıştır. Bu hesap sorma işinin başında da iktidara gelen Hürriyet ve İtilaf Fırkası yer almaktadır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası padişah taraftarıdır ve savaşa karşıdır. Onlara

göre bugün ülkenin düşürüldüğü durumun sorumlusu İttihatçılardır, onların hesapsızca gerçekleştirdikleri savaşçı tutumları yüzünden Osmanlı İmparatorluğu yıkılmanın eşiğine gelmiştir. Şimdi de Yunan işgaline karşı başkaldırmak onlara göre siyasi hata olacaktır, bu yüzden işgale sessiz kalınmasını isterler: “İtilafçılar, ‘İttihatçı gavurlarına kanar da iş çevirmeye kalkarsanız, Müslümanı bire kadar kırdırır olursunuz. Bize haber vermeden hiçbir şey yapmayın! Uyuyan yılanı kışkırtmayalım,’ diyorlar.” (Kemal Tahir, 2016f, s.247). Anadolu’da subaylara ve direnişe karşı oluşan bu olumsuz tutumun temelinde İttihatçılara karşı inşa edilen bu algı yatmaktadır. İttihatçıların daha önce yaptıkları gibi şimdi de halkı felakete sürükleyecekleri endişesi vardır. Bu endişeyi yayan ve halkın tutumunu belirleyen de mevcut iktidar Hürriyet ve İtilaf Fırkası’dır. Nitekim Akhisar’da bu fırkanın temsilcisi olan Hacı Nizamettin Bey, İttihatçılara karşı düşmanlığını geçmişten hesap sorarak dile getirir: “Konuşmak önceden gerekti Reşat Bey... Taa önceden... Balkan Savaşından, seferberlikten önce... Aslını ararsan, Sultan Hamit gibi bir padişahı indirmeden önce gerekti.” (Kemal Tahir, 2016f, s.269). Nizamettin Bey, yaşananların sorumlusu olarak gördüğü İttihatçıları ve onların devamı olarak gördüğü subayları Yunan’dan daha düşman olarak görür. Ona göre Yunan’a karşı gelmek doğru değildir. Nitekim düşmanla mücadeleyi reddederek İttihatçılarla mücadeleyi doğru bulur: “Başımıza gelenlerin suçu kimin? Yunan’ın değil, haşaa... Yunan ortada, kurban olduğum Allah’ın el ulağı... Suçlar, İttihatçı kudurganların.” (Kemal Tahir, 2016f, s.270). Hürriyet ve İtilaf Fırkasının tutumu bu şekildeyken İttihat ve Terakki’nin eski ileri gelenlerinden Reşat Bey’in tutumu da bu fırkanın mensuplarına düşmancadır: “Başımıza ne gelirse bunlar yüzünden gelecek... Yunan’a niçin karşı çıksın? Yunan bunun öz kardeşi... Bunları Yunan’dan peydahlamış kahpe anaları... Bunları kesmedik de fırsatları elimizdeyken... Bunlar bizim Hürriyet İtilafçılarımız Kumandan Bey... Bunlar bizim Allah bir dediğimize inanmazlar. Bunlar gavur tohumu gavur...” (Kemal Tahir, 2016f, s.273). Düşman yurdu işgal ederken buna karşı koymak yerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki partizanlarının geçmiş muhasebesi, direniş gücünü düşürür ve asıl düşman dururken bir millet birbirine düşman kesilir. Bu çatışmada en gerçek tespiti Akhisar’da Doktor Yeden Subay Necati yapar: “İttihatçılar bizi uğursuz savaşımlara aptalca soktular. Yendirdiler. Şimdi ise dövüşmekten başka çaremiz kalmadı. Bu sefer de memleketin dümeni Hürriyet İtilafçıların elinde... Dövüşmezler, dövüşmeyi akıllarına getirmezler. Oysa barış isteyen çağlarda Hürriyet İtilafçılar başta olacaktı, dövüş isteyen çağda İttihatçılar...” (Kemal Tahir, 2016f, s.118).

Suçla karışsın ya da karışmasın, işi sadece vatan mücadelesi olan subaylar da bu ortamda halk tarafından düşman görülür. Polisler, İngiliz askerleriyle birlikte subay avına çıkarlar. Nitekim Doktor Münir’in evini basan ve Patriot Ömer ile Halil Paşa’yı yakalayıp

şeytan adasına (Malta) gönderen de bu iş birlikçi polislerdir. Anadolu'da ise durum daha vahimdir. Bir tarafta halk, millet için mücadeleye tutuşmuş subayları düşman olarak görürken, bir taraftan da padişah taraftarı bir çete olan Anzavur, Milli Mücadeleye karşı cephe alır. Akhisar eşrafından Nizamettin Hoca, Yunanların yaptığı zulümlere inanmaz ve bunların İttihatçı yalanı olduğunu söyler. Yunan ilerleyişine ve işgaline karşı en doğru şeyin karşı koymayıp işgali kabullenmek olduğunu savunur. Nizamettin Hoca, düşmana karşı gösterdiği bu barışçıl tutumu, Milli Mücadeleye soyunmuş subaylara göstermez. Subaylar, Akhisar'da taşlanır, yakılmakla tehdit edilir ve kovulurlar. Akhisar esnafı onlara yiyecek ve ilaç vermez. Bu tutumun dışında Milli Mücadeleye karşı bir de silahlı mücadele başlar. Padişah yanlısı Anzavur, padişah fermanı diyerek Milli Mücadeleye savaş açar, Milli Mücadele içerisinde yer alanları din düşmanı diye itham eder ve halkı da buna inandırır. “Her biriniz, kalpaklı İttihatçı geberteceksiniz, cennetlik olalım dersiniz.” (Kemal Tahir, 2016f, s.416). Anzavur, kendisine çok taraftar toplar ve Milli Mücadeleye büyük zarar verir. Nitekim romanın sonunda Anzavur'un Bursa'ya saldırısı çaresizlikle beklenir, Anzavur'u yok eden de Çerkez Ethem ve yeni kurulan düzenli ordu birlikleri olacaktır

Romanda halkı bir iç savaşa sürükleyen ve birliğin oluşmasını engelleyen temel etkenlerin başında da padişah ve onun tutumu yer alır. Nitekim padişahın Milli Mücadeleye karşı bildirisi ve Şeyhülislamın fetvası bunun en somut örneğini oluşturur. Bildiride padişaha göre: Anadolu'daki bu başkaldırma çok tehlikeli durumlar doğuracaktır. Onun için Başkaldıranlarla, kışkırtıcılara en ağır cezalar verilmeli, kandırılanlar da bağışlanmalıdır. (Kemal Tahir, 2016f, s.452) Şeyhülislamın fetvası ise iç savaşı alenen körükleyecek ve buna zemin hazırlayacak niteliktedir.

Fetvada kısacası isyancı olup dağılmaları için verilen emirleri dinlemezlerse... Temizlenmeleri, zararlarından milletin kurtarılması, Allah'ın emri midir? Öldürülmeleri doğru olur mu? Bu savaştan kaçanlar dinden çıkar mı? Cehennemi boylar mı? Bu eşkıyalarla savaşırken öldürülenler gazi, ölenler şehit olur mu? Bunların hepsine hay hay diyordu İstanbul Şeyhülislamı. (Kemal Tahir, 2016f, s.455).

Şeyhülislamın fetvasında belirttiği isyancı ve eşkıyalar Milli Mücadeleye katılanlar oluyor, bu vatanseverlerin katli vacip hale getiriliyordu. Romanda bir milletin, düşman dururken anlamsızca iç mücadeleye tutuşmasını, romancının romandaki iç sesi Doktor Münir, romanın sonunda şöyle ironik bir biçimde dile getirir: “Çerkez Anzavur'u ezen Çerkez Ethem, kurtuluşa başkaldırmış Türkleri tepelemeye gidiyor! Meseleyi anladın mı Kōrağa? (Kemal Tahir, 2016f, s.483).

Düzenli ordu ve çete birliklerinin mücadelesi.

Düzenli ordu olmadan Milli Mücadelenin kazanılıp kazanılamayacağı, düzensiz milis güçlerle düşmana karşı ne kadar karşı koyulabileceği ve kesin bir zafer kazanılıp kazanılamayacağına dair düşünceler o dönemde de çokça tartışılmıştır. Her ne kadar düşmanı durdurup çeşitli zaferler kazansa da milis güçlerle düşmanın alt edilemeyeceği görülmüş, bunun için düzenli orduya geçilmiş ve büyük bir güç olan Anzavur'a karşı da zafer böyle kazanılmıştır. *Yorgun Savaşçı* romanı bu dönemin bu tartışmalı konusunu içinde barındıran bir romandır. Bir tarafta mesleği askerlik olan ve askeri nizamla yetişmiş subay ve asker grubu, diğer tarafta mesleği askerlik olmayan, içerisinde asker kaçaklarından çeşitli meslek gruplarına kadar her türden insanı barındıran milis güçleri vardır. Roman birlikte mücadele etmek zorunda olan bu zıt iki grubun çatışmasını ve bu durumun yarattığı aksaklıkları tarihî gerçekleriyle gözler önüne serer. Ülkede bu milis güçleri ortaya çıkaran tarihî şartlardır. Ordu dağıtılmış ve düşman güçleri işgale başlamıştır. Bu işgale karşı koyacak düzenli bir ordu olmadığı için bu işi halkın çeşitli kesimlerinden oluşan milis güçler üstlenmiştir. Romanda bu genel durum şu şekilde özetlenir:

“Vuruşalım, demiyor musun, anasına sövmüşüm gibi sırtarıyor! Yedek subayların yarısı evlerine kapanmış, yarısı ekmek parası derdine düşmüş... Bizimkilerin çoğu hasta, sakat... Sağlamlar daha yenilginin şaşkınlığından kurtulamadı. Kala kala bir avuç senin gibi ‘bizim aklımız ermez’ diyen subayla gözünü budaktan sakınmaz deli aydın kaldı. Gerisi asker kaçağı, çapulcu, kısacası eşkiya dediğimiz rezil it sürüsü...” (Kemal Tahir, 2016f, s.455).

Eşkiya ve çeteler mevcut durumdaki tek kurtuluş yolu olarak görülmektedir. Nitekim Cemil, Anadolu'ya geçtiğinde mücadele için ilk olarak Çerkez Ethem Bey'in ağabeyi Reşit Bey'i arar. Emre Köyü'ne gidip onun yanına katılmayı amaçlamaktadır. Fakat daha sonra Bekir Sami Bey'in yanında kalmayı seçer. Bu milis güçlerin tutum ve davranışları her ne kadar subaylar tarafından olumsuz karşılanırsa da düşmana karşı ilk mücadelede büyük işe yararlar. Cemil'in Çerkez Ethem'e “Sizce Demirci Efe, Yörük Ali Efe bir işe yarar mı bu karışıklıkta?” (Kemal Tahir, 2016f, s.364) sorusuna Çerkez Ethem'in verdiği yanıt bu milis güçlerin önemini vurgular: “Yarar... Düşman birlikleri yükleninceye kadar... Asıl faydaları çevredeki yılgınlığı önlemek... Bozgunluğun başıboş yayılmasına meydan vermemek.” (Kemal Tahir, 2016f, s.364). Eski bir asker olup Teşkilat-ı Mahsusa'da da görev almış biri olarak Çerkez Ethem, bu çete güçlerinin ilk aşamadaki önemini görür ve ordusunu da bu milis güçlerden oluşturur. Çerkez Ethem bu gücünü sadece düşmana karşı kullanmaz, halk içerisinde mücadeleye köstek olan kişilere karşı da kullanır. Halkın yılgınlığını ortadan kaldırmak için sert cezalar uygular. Akhisar'a baskın düzenleyip Milli Mücadeleye karşı olan Gavur Efe'yi meydana asar ve halkın Milli Mücadeleye karşı olumsuz tutumunu korku salarak yok etmeye

çalışır. Cemil'in Akhisar'da ne yapacağız sorusuna verdiği yanıtla bu gösterinin amacını dile getirir: “Yılgınlığı önleme işine... Yılgınlığın hiçbir işe yaramadığını anlatacağız! Hiç kimsenin yılgınlığa sığınamayacağını... Biz Akhisar için dövüşe çıkıyoruz! Akhisarlıların yılmaya ne hakları var!” (Kemal Tahir, 2016f, s.367). Bu milis güçler halkı biraz da korkuyla düşmana karşı mücadeleye dâhil etse de bu girişim kesin başarıyı getirecek mahiyette değildirler. Başbozuk Paşası Halit Bey'in, efelerin ve adamlarının mücadeleye iş görüp görmeyeceğine dair soruya “Görülür desem de yalan, görülmez desem de” diyerek bu çetelere tam olarak güvenilemeyeceğini dile getirir. Bazı yerlerde işe yarayabileceklerini ama bunun düzenli bir biçimde olamayacağını ifade eder: “Ama hiçbirini sürgit ordu düzeni içerisinde tutamazsınız. Hemen hepsi subay düşmanıdır. Türkçesi düşman da sayılmaz bu herifler... Hemen hepsi asker kaçağı oldukları için subaylardan çekinir, daha doğrusu korkar.” (Kemal Tahir, 2016f, s.317). Başbozuk Paşası Halit Bey, böyle bir milis gücü toplamış ve belli bir güce ulaşmış bir kişidir. Akhisar'da Bekir Sami Bey ve subay arkadaşları için bir umut ışığı olur. Onun toplayabileceği milis gücün düşmana karşı koyabileceği düşünülür. Nitekim Manisa'ya doğru yola çıkıp Kumkuyucak Köyü'ne vardıklarında çok sayıda birlik toplanır. Fakat bu atlı ve yaya birlikler bir nizam içerisinde hareket edemezler, her kafadan ayrı bir ses çıkar, bir askeri düzen oluşturulamaz. Kalabalık bir topluluk bir araya getirilse de bu topluluk düşmana karşı mücadele edecek ve zafer kazanacak mahiyette değildir. Nitekim Manisa'nın düşme haberi gelir gelmez de bu birlik bir anda dağılır ve hepsi bir tarafa kaçar. Bu milis gücün dağılması için doğruluğu teyit edilmemiş bir haberin duyulması bile yetmiştir. Bu haber üzerine düşmana karşı bir umut olarak görülen Halit Bey de korkuya kapılıp kaçmaya çalışır. Halit Bey'in bu haber karşısındaki psikolojik durumu ibretliklidir: “Başka çare yok! Ben buralarda hiç barınmam! Bizim başımız büyük dedilerdi aklı erenler... ‘Karışma böyle işlere, Allah vermiş bir varyet, ye de keyfine bak, dedilerdi. Dinlemedim. İttihatçılık benim neyimeydi? Hükümet kovuşturur bir yandan... İzmir'in çorbacıları başımıza bin lira paha biçmiş.” (Kemal Tahir, 2016f, s.341). Halit Bey'in daha mücadeleye girişmeden, savaşmadan kapıldığı bu korku ve topladığı milis gücün düşmanın adını duyar duymaz bir anda dağılması Milli Mücadele'de bu düzensiz milis güçlere güvenilemeyeceğinin ilk somut örneği olarak yansıtılmıştır.

Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı* romanında tarih kitaplarında idealize edilen milis güçleri tüm gerçekliğiyle ortaya koymaya çalışır. Bu güçlerin Milli Mücadele'ye faydası dokunmuştur; fakat bunlar eşkıyadırlar, soyguncudurlar. Bu kuvvetleri oluşturan askerlerin çoğu asker kaçaklarından ve soygunculardan oluşmaktadır:

Saldırıya hazırlandığı söylenen düşmanın karşısında üç komutandan ikisi Demirci Mehmet Efe'yle Yörük Ali Efe düpedüz eşkıya... Demirci Mehmet Efe'nin Ziraat

Bankasını soyduğu söyleniyordu. Yörük Ali Efe İzmir’de askerken birliğinin Kafkasya’ya gideceğini anlayınca savuşup dağa çıkmış bir asker kaçağıydı. Çerkez Ethem ise İzmir Valisi Rahmi Bey’in oğlunu para sızdırmak için kaçıran adam... (Kemal Tahir, 2016f, s.392).

Akhisar’dan sonra Çerkez Ethem’in yanında bir süre kalmış olan Cemil, bu çeteleri ve başlarını yakından tanıma fırsatı bulur. Çetelerin geleceğe dair düşüncelerini de şu şekilde ifade eder: “Çeteler, Osmanlı’nın işgalden sonra onları gözden çıkaracağını seziyor. Çerkez Ethem ve Demirci’nin sıkça ettiği laf ‘Baltası kütükten çıkarsa Osmanlı bizi temizler’. Bunu görüp başka çıkar yol olmadığını görüyorlar. Er geç öleceklerini biliyorlar. Bu inanış heriflerde insanlık bırakmıyor. Kudurmuş çakallara dönüyorlar.” (Kemal Tahir, 2016f, s.405). Kemal Tahir, bu çelişki ve çatışmaları ortaya koyarak bir zaferin ancak düzenli bir orduyla sağlanabileceği mesajını verir. Nitekim eşkıyanın kurtarıcı olamayacağını, bütün eşkıyaların aynı olduğu ve soyguncu düzenin bir parçası olduklarını Cemil’in ağzından özetler: “Bir memlekette halkın kahraman anlayışı eşkıyadan yukarı çıkamamışsa, o memlekette insanların çoğunluğu soyguna biraz yatkındır demektir.” (Kemal Tahir, 2016f, s.399). Bu yönleriyle eşkıyalar, kaba ve güvenilmez adamlardır; ancak tarihi şartlar bu mücadelede onların kullanılmasını gerekli kılmıştır. Milli Mücadele’nin önde gelen komutanları da bu gerçeğin farkındadırlar, nitekim Rauf Paşa, Cemil’in bu milis güçlere destek olmasını ister, bu milis güçlerin ancak arkalarında düzenli birlikler olursa başarılı olabileceklerini belirtir: “Ethem Bey’i koruyun. Gençtir. Teşkilat-ı Mahsusa’nın atak düzeni içerisinde bulunmuştur. Baskıncı birliklerinin ancak arkalarında düzenli ordu varsa faydalı işler görebileceğini kendisine sık sık tekrarlatmanızı isterim.” (Kemal Tahir, 2016f, s.359). Rauf Bey’in bu tespiti de kısa zamanda doğrulanır. Çerkez Ethem ve düzenli birlikler Anzavur’u yenilgiye uğratar. İki birlik arasındaki fark da çatışma sonrası ortaya çıkar. Çerkez Ethem’in çete birlikleri galibiyet sonrası yağmaya girişirken düzenli ordu disiplinini bozmaz: “Ethem’in atlıları talana giriştiler. Kimi atını değiştiriyor, kimi çizmesini... Beraber dövüşen birliklerin bir kısmı çapul yaparken, ötekilerin düzen içerisinde toplanmaları tuhaf geliyor insana...” (Kemal Tahir, 2016f, s.476). İki birlik arasındaki farklılık savaş meydanında ve sonrasında ortaya çıkmıştır. Romancı, bu tabloyu gözler önüne sererek Milli Mücadele’nin düzenli orduyla kazanılabileceğini göstermeye çalışmıştır.

Savaşın ezdiği halkın dramı.

Osmanlı Devleti, 1911 Trablusgarp Savaşı’ndan başlayarak Balkan Savaşları ve ardından 1. Dünya Savaşı olmak üzere son dönemlerini hep savaşarak geçirmiş, büyük ve geniş cephelerde verdiği mücadeleler hep mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Savaşlarla geçen ve bir milletin hem can hem de mal kaybına sebep olan bu süreç, askerinden, asker yakınına,

tüccarından çiftçisine halkın bütün kesimini maddi ve manevi olarak ezmiştir. Savaşlarda şehit olan ve kimsesiz kalıp geçim derdine düşen, kirli hayatlara savrulan eşler, çocuklar... Savaşlardan kolunu, bacağı kaybedip gelen, artık işe yaramaz olarak görülen gaziler, kendi dertlerine düşmüşken bir de sırtlarına bu dert yüklenen gazi aileleri; savaşta varını yoğunu vergiye veren köylüler, işçiler, esnaflar ve daha niceleri savaşın ezdiği insanların somut örneklerini oluşturur.

Yorgun Savaşçı romanı savaşın yıkıcı etkisini ve bu yıkımın altında kalan ve savaşın hep kaybedeni olan halkın durumunu da tüm gerçekliğiyle ortaya koyan bir romandır. Roman her ne kadar Milli Mücadele yıllarını anlatsa da bir hamaset rüzgârı estirmekten uzaktır. Kemal Tahir, bütün tarihî kent dizisi romanlarında olduğu gibi bu romanında da tarihî gerçekleri kendi bakış açısıyla yansıtmayı amaçlamıştır. Bu gerçek de savaşın yıkıcı olduğu gerçeğidir. Daha önceki bölümlerde romanda işlenen bu yıkımın subay ve asker üzerinde yarattığı dram üzerinde çokça duruldu. Bu bölümde ise bu yıkımın askerin çevresi ve halk boyutunda yarattığı dramın romanda nasıl ele alındığı üzerinde durulacak.

Romanda savaşın yıkıcı etkisi altında ezilen kişilerden ilkinin hemen romanın başında tanırız. Bu kişi Cemil'in teyzesinin kızı ve nişanlısı ve sonrasında ise karısı olacak Neriman'dır. Neriman, ilk olarak Cemil'in yakın arkadaşı Nazmi ile evlenmiş, Nazmi Balkan Savaşlarında Edirne Müdafaası sırasında şehit düşünce küçük bebeğiyle dul kalmış bir kadındır. Hayatı savaş meydanlarından dönecek kocasını beklemekle geçmiştir. Cemil ile mutluluk hayalleri kurarken bu da gerçekleşmez. Cemil, Patriyot Ömer'i kaçırdıktan sonra polisler tarafından aranır, bir süre kaçak hayatı yaşadıktan sonra Anadolu'ya geçer. Neriman yine karnında bebeği ile yapayalnız kalmıştır ve yine akıbetini kestiremeyeceği kocasının savaş meydanlarından sağ salim dönmesini bekleyecektir. Romanda savaşın ezdiği insanlar birinci bölümde İstanbul kısmıyla, ikinci ve üçüncü bölümde de Anadolu kısmıyla yansıtılmıştır. Birinci bölümde savaşın ezdiği bu halk manzarasını Cemil'in kaçak hayatıyla görürüz. Erenköy'de Doktor Münir'in evinin basılması üzerine Cemil, sokaklarda başıboş gezer ve ilk günü Gülhane Parkında uyuyarak geçirir. Burada sabah onu iki çocuk uyandırır. Bu çocuklar para karşılığı ahlaksızlık yapan şehit çocuklarıdır. Bu çocuklardan birisinin adı Tayyar'dır. Tayyar'dan babasının asker olduğunu ve şehit düştüğünü öğrenir. Sahipsiz kalan bu çocuklar da ahlaksızlık batağına saplanmışlardır. Cemil daha sonra Tayyar'ın annesiyle de tanışacaktır. Cemil'in arkadaşı Teğmen Recep, eğlence için bu kadını çağıracaktır: "Herkes çıkın karılardan sanma... Haftada bir iki... Kocasını yedek subaymış, Çanakkale'de ölmüş... Bir oğlu var on birinde, on ikisinde." (Kemal Tahir, 2016f, s.177). Bu kadın Hüsnîye'dir. Hüsnîye, caminin vakıf evlerinde kalmaktadır. Eşinin ölümü, kendisinin ve çocuğunun düştüğü durum savaşın yarattığı dramın özeti niteliğindedir. Cemil'in bu duruma yakınması

şu şekilde olur: “Savaşlar insanların üstünden silindir gibi geçmiş... Evleri ezmiş, karı koca, ana oğul bağlarını çekip koparmış... Tu Allah kahretsin!” (Kemal Tahir, 2016f, s.181). Anadolu’daki durum da İstanbul’dan farklı değildir, hatta daha vahimdir; çünkü yıllarca süren savaşlar Anadolu’da bitmemiştir. Yunanlılar, İzmir’i işgal ederek Batı Anadolu’ya yayılmaya başlamışlardır. Halit Bey bu durumu ve halkın mevcut halini Bekir Sami Bey’e şöyle özetler:

Evet... Yunan’ın İzmir’e çıkması, buraları apansız savaş boyu haline getirdi. Balkan’dan beri savaştan herkes bıkmış usanmıştı. Hayvanı gitmiş, canı tehlikede... Eşkîya gelir soyar, zaptiye gelir soyar! Bahçeler, bostanlar bakımsız. Karılarla çocukların toprağa güçleri yetmez. Alışveriş yok... Bana sorarsanız haklılar Komutan Bey, yılgınlığa düşülmeyecek gibi değil. (Kemal Tahir, 2016f, s.319).

Savaşlardan yorgun ve fakir düşen Anadolu halkının artık savaşmaya gücü kalmamıştır. Bu yüzden bütün halk olmasa da önemli bir çoğunluğu düşmanın kendilerine dokunmayacağı umuduyla avunup işgale sessiz kalmayı seçer. Cehennem Topçu Yüzbaşı Cemil de Rauf Paşa’ya Anadolu halkının mevcut durumunu şöyle ifade eder: “Bence efendim işiyle gücüyle uğraşanların, mal mülk sahiplerinin çoğunluğu yeni duruma uymanın yolunu arıyor, bundan umut kesmeyince kımıldamak istemiyor. Alın terleriyle yaşayanlar, bilirsiniz sonu karanlık işlere kolay atılmazlar.” (Kemal Tahir, 2016f, s.357). Anadolu halkı yıllarca süren savaşlardan sonra yılgınlığa düşmüştür, bir yanda düşman varken bir yandan da çete ve subay arasındaki iç çatışmanın arasında kalmıştır. Romanda Kasap Osman Paşa’nın halktan insanları yargıladığı pasaj bu arada kalmış halkın nasıl hesapsızca cezalandırıldığını göstermesi bakımından ibretliktir. Kasap Osman Bey’in birinci suçlusu hayvanları çalan eşkıyaları görüp de kim olduklarını söylemeyen Çoban Recep’tir. Recep bu eşkıyaları ele verse öldürüleceğini bildiği için adlarını vermez. Kasap Osman Bey bu çobana idam cezası verir: “Hayvan hırsızlarından korkuyor da bizden korkmuyor kodoş... Onlar gebertir de biz gebertemeyiz sanki...” (Kemal Tahir, 2016f, s.423) İkinci suçlu, Eşkîya Şevket’e cevizli tavuk yaparak yemek çıkaran Süleyman’dır. Süleyman savunmasında bunu neden yaptığını “Gönderdim efendim. Göndermesem beni vururlardı. Evimi yakarlardı. Can korkusundan gönderdim.” (Kemal Tahir, 2016f, s.424) ifadeleriyle açıklasa da fayda etmez, o da çoban gibi idama gönderilir. Romanda bu bölümde de anlatıldığı üzere uzun yıllar savaşların altında ezilmiş olan halkın dramı bitmez. Şimdi de iç savaş içerisinde arada kalmanın sıkıntısını çekmekte ve hesapsızca cezalandırılmaktadır. Romanda ana çatışma subayın dramı üzerine kurulsa da halkın dramı da eserde önemli ölçüde yer bulur.

Batılılaşma ve devlet (kavram çatışmaları).

Çalışmanın birinci bölümünde, Kemal Tahir’in düşünce dünyasındaki tartışma alanlarında, yazarın batılılaşma ve devlet kavramlarına bakışını ele almış ve yansıtmıştık.

Yorgun Savaşçı romanında yazarın bu kavramlara bakışını ve düşüncelerini somutlaştırarak roman kurgusu içerisinde verdiğini görürüz. Kemal Tahir, temel çatışmalar üzerine kurduğu romanlarında, düşünce dünyasının bu çatışmalar üzerindeki etkilerine hemen hemen her romanında yer vermiştir. Bu romanında da batılılaşma ve devlet kavramlarına yer vermiş ve bu kavramlar üzerindeki tartışmalı bakış açılarını, roman kişileri üzerinden, onları konuşturarak yansıtmıştır. Bu kavram tartışmaları yazarın romandaki sözcüsü diyebileceğimiz Doktor Münir tarafından başlatılmış ve tartışmaların mekânı da yine onun Erenköy'deki evi olmuştur. Kemal Tahir'in bu kavramlar üzerindeki görüşleri de Doktor Münir aracılığıyla yansıtılmıştır. Romanda öncelikle batılılaşma kavramı üzerinde durulmuştur. Romanın birinci bölümüne adını veren "Von Kres Paşa'nın Dürbünü" ifadesinin yazar tarafından bir batılılaşma eleştirisi olarak konulmuş olduğunu Doktor Münir'den öğreniriz. Nitekim Cemil, Reşit Bey'in kovalanışını ve intihar edişini bu dürbünden izler. Dürbün Alman bir paşanın hediyesidir. Batı malıdır. "Onlar öyle dürbünlerdir ki Paşa Amca, Von Kres Paşalar, önceden neleri hazırlamışlarsa ancak onu gösterirler! İstersen Kabe'de ol! Von Kres Paşa'nın dürbünü kan, ölüm, çöküntü Türkçesi hep rezillik gösterir, yüzde elli de aptallık." (Kemal Tahir, 2016f, s.94-95). Kemal Tahir, Von Kres Paşa'nın dürbününü bir simge olarak kullanmıştır, batılıların elinde çöken bir imparatorluğun kötü kaderini, onların ürettiği bir alette izlemek zorunda kalan bir milletin simgesi... Doktor Münir, Tanzimat'tan beri gerçekleştirilmeye çalışılan; fakat başarılı olunamayan batılılaşma yanlışlarını şöyle ifade eder: "Batı'dan tekniği alacağız ama üstüne sere serpe yatmak, uyumak için değil... Paçaları sıvayıp kendimizde yapmak için... Biz birinci yolu tuttuk baştan beri..." (Kemal Tahir, 2016f, s.95). Doktor Münir, Osmanlı'nın batılılaşma çalışmalarının başarılı olamayışının nedenlerinden birisi olarak da iki toplum arası farklılıklar olduğunu dile getirir: "Osmanlılar, sorumluluğu devletin üstünden atıp Batı'da olduğu gibi sınıfların omuzlarına yüklemek istemişler. Oysa doğulu zengin başka, batının burjuvası başka. Bizim zengin burjuvalaştırılmaz mı? Hayır! Devletin zenginleştirdiği ister istemez devletin emir eri kalır. Batılılaşmak bunun için kurtaramadı bizi." (Kemal Tahir, 2016f, s.146).

Batılılaşma kavramından sonra ele alınan diğer bir kavram da devlettir. Nitekim devlet kavramının bizim için önemi eserde ele alınarak, devletsiz kalan subayın dramı daha derin bir biçimde vurgulanmıştır. Bizde devlet kavramının anlamı ve önemi yine Doktor Münir aracılığıyla açıklanır; fakat Doktor Münir bu sefer bir yabancının tespitlerini aktararak bunu yapar. Irak'ta tanıdığı, burada arkeolojik kazılar yaparken tanıştığı Doktor Karlos'un bizdeki devlet anlayışı üzerine yaptığı konuşma, bizi bizden daha iyi tanıyan yabancı varlığının somut bir örneğidir. Doktor Karlos'a göre bizde Batı'da olduğu gibi bir feodal düzen kurulamamış olmasının nedeni, bizim topraklarımızın tarıma uygun olmayıp zengin beyler

çıkartamamasıdır. Bu yüzden toprakları tarımda tutmak için gerekli bayındırlık işleri devlet eliyle yapılmak zorunda kalmış ve bir devlet mülkiyeti oluşmuştur. Yani devlet bizde bir zorunluluktur: “Gene bu sebepten Batı’da devlet, bir sınıfın öteki sınıfı ezmek için kullandığı araç haline geldiği halde sizin devlet, ana ödeviyle ihya edicidir. Sizde devlet toplumun var olma yok olma şartıdır.” (Kemal Tahir, 2016f, s.144). Bizde devletin önemini ve kutsallığını böyle açıklayan Doktor Karlos, devletin ne kadar despot bir hale gelse de Türk toplumu için vazgeçilemeyen bir unsur olduğunu dile getirir: “Sizin devlet, bürokratlardan, hatta despotluktan vazgeçtim dese, siz bunalınca ayaklanır, bunları geri getirmesini ister, hatta bunun için zorlarsınız.” (Kemal Tahir, 2016f, s.145). Doktor Münir aracılığıyla ele alınan batılılaşma ve devlet kavramları genel olarak Türk toplumunun batılı toplumlardan farklı olduğunu ve Türk devlet anlayışının yine batılılara benzemediğini ortaya koyar. Bu farklılığı da Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı* romanında yıllarca devlet için savaş meydanlarında mücadele edip devletini kaybeden subayların pes etmeyip devleti kurtarmak için tekrar mücadeleye girişmesiyle ortaya koymuştur.

“Kurt Kanunu” Romanında Çatışma Alanları

Kurt Kanunu romanı Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi romanlarının dördüncüsüdür. Bu romanın konusunu 1926 yılında Mustafa Kemal’e karşı yapılmak istenilen İzmir Suikastı teşebbüsü ve sonrasında yaşanan gelişmeler oluşturur. Kemal Tahir, romanda genel olarak “İzmir suikastının hazırlanışını, İttihatçıların temizlenişini anlatılır; bu arada Cumhuriyetin İlanından İzmir suikastına kadar geçen dönemde CHP’nin icraatının eleştirisini yapar ve Emin Bey’in kişiliğinde ‘aydın sorumluluğu’ sorununu işler.” (Fethi Naci, 1990, s. 119) Romancı, *Yorgun Savaşçı* romanından sonra bu romanla Anadolu’dan İstanbul’a geri dönmüştür. Kendi ifadesi ile Anadolu savaşı kazanılmış ve yeni bir cumhuriyet kurulmuştur. Romanda yeni kurulan bu cumhuriyetin ilk yılları bir tarihi olay çevresinde (suikast girişimi) ele alınarak işlenmiş ve o dönem tarihi gerçekleri bu eksenle yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu yönleriyle romanda Kemal Tahir “romanın gerçekçi unsurlarını aldığı tarihi devri hayal gücünün potasında yeniden şekillendirirken, kurdun önüne düşeni yediği bu ölçüde sorumluluktan yoksun bir siyasi ortamı eleştiri konusu etmektedir.” (Kantarcıoğlu, 2008, s. 306).

Romanın arka planında daha önce ele alınan tarihî kent dizisi romanlarındaki gibi yurdun düşman işgali ve bu işgale karşı verilen mücadele yoktur. Bu romanın arka planını düşman işgalinden sonra iktidarı ele geçirmeye çalışan yerli güçlerin siyasi çatışmaları oluşturur. Bu çatışmanın bir tarafında iktidarı elinde tutan Cumhuriyet Hükümeti diğer tarafta da İttihatçılar vardır. Ele alınan bu siyasi çatışmada ise anlatılan olay ve kişiler tarihî gerçeklere uygundur. Nitekim Kemal Tahir, bu roman için “Gerçek vesikaları bir fon olarak

kullanıyorum” (Moran, 2019b, s.189) der. Kemal Tahir, bu romanda anlatılanları da şu şekilde dile getirir: “Kurtlukta düşeni yemek kanundur. Romanın konusu 1926 İzmir Suikastı gibi son derece buhranlı bir devrede geçiyor. Bunun için adını Kurt Kanunu koyduk. Kişiyi sosyal çevresi ve bunalımları içerisinde ele alıyorum. Gerçekten büyük tehlikeler içinde kısıtlanmış insanların romanı bu...” (Akt., Berksoy, 2010a, s.36,37). Romanda anlatılanlar büyük tartışmalar yaratmış, Kemal Tahir bu roman yayımlandıktan sonra büyük düşmanlıklar edinmiş, devrim ve Atatürk karşıtlığıyla itham edilmiştir. Fakat herkes bu görüşte olmamış, romanın ders verici nitelikte olduğunu ve Kemal Tahir’in insanın siyasi tarihine ve doğasına yönelik evrensel bir konuyu yakalayıp yansıttığını düşünenler de olmuştur. Hulusi Dosdoğru “Roman yalnız yakın tarihimizin değil, günümüzün politika hayatındaki insanları ile yakın gelecekteki politikacılar için de aydınlatıcıdır.” (Dosdoğru, 1974, s.317) diyerek bu romanın aydınlatıcı yönünü savunmuştur. Nitekim romanda ele alınan siyasi hesaplaşmaların insanlık tarihinde hep yaşanmış olduğuna; günümüzde de buna örnek politik hesaplaşmaların yaşandığına tanık oluruz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında görülen kargaşa ortamında kışkırtılan İttihatçı devlet adamlarının suikast gibi bir yola tevessül etmesi ve bunu fırsata çeviren hükümetin bu suikast girişimini kullanarak muhalefeti ortadan kaldırmaya çalışması romanda ele alınan genel çatışmayı oluşturmaktadır. İttihatçı kadro ile Cumhuriyet yönetiminin bu mücadelesinde ise Kara Kemal ve Abdülkerim’in şahsında kısıtlanmış insanın dramına şahit oluruz. Özellikle Kara Kemal Bey, suikastla hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen sadece siyasi duruşu yüzünden mahkûm edilen ve kaçmak zorunda bırakılan bir insan olarak anlatılmak istenilen dramın ana kahramanı olmuştur.

Romanın birinci bölümü (Kanlı Tuzak) ile ikinci bölümünde (Sürek Avı) daha çok aksiyon vardır. Polisiye bir kurgu içerisinde Kara Kemal Bey’in ve Abdülkerim’in kaçış hikâyesi verilir. Bu yönüyle ilk iki bölüme olaylar hâkimken üçüncü ve son bölümde (İnsanlık Sorunu) ise olaylar yerini düşüncelerin ifade edildiği diyaloglara bırakır. Burada Kara Kemal Bey’in Emin Bey ile yaşananların muhasebesini yaptıkları uzun konuşmaları vardır. Olaydan ziyade düşünceler dile getirilir. Kemal Tahir, bu bölümdeki diyaloglarla romanın arka planında anlatmak istediği düşünceleri dile getirerek romanı sonuca ulaştırır. Bu yönüyle son bölüm gerçek mesajın verildiği bölümdür. Kemal Tahir, Türkiye’nin yakın tarihini, imparatorluğun çöküşüne yol açan Tanzimat hareketinin yanlışlığını, İttihat ve Terakki’nin hatalarını, Cumhuriyet döneminde Halk Fırkası’nın siyasi ve ekonomik uygulamaları bakımından ne gibi yanlışlara düştüğünü ortaya koymak ve kendi düşüncesine göre bunların alternatifinin neler olması gerektiğini okura açıklamak için *Kurt Kanunu*’nu bir araç saymıştır. (Moran, 2019b, s. 202) Kemal Tahir, bu düşüncelerini de yansıtıcı karakter olarak

seçtiği Kara Kemal Bey'in ağzından dile getirmiştir. Romanı oluşturan temel çatışmaları şu şekilde sıralayabiliriz: 1) Siyasi Çatışma 2) Başarısız Suikast Girişimi ve Ortaya Çıkardığı Çatışma (Kardeşlikten Kalleşliğe Dönüşüm), 3) Kısıtlanmış İnsan ve Dramı, 4) Cumhuriyet Yönetimi ile İttihatçıların Çatışması, 5) Aydınların İç Çatışması (Aydın ve Sorumluluk), 6) Batılılaşma Çabalarının Doğurduğu Çatışmalar.

Siyasi çatışma.

Kurt Kanunu romanının temel çatışmasını İttihatçılar (Muhalefet) ile Halkçılar (Cumhuriyet Hükümeti -İktidar) arasındaki çekişme oluşturur. Bu iki grup Milli Mücadele döneminde birlik içerisinde mücadele etmiş, düşmana birlikte karşı koymuş; fakat Cumhuriyetin ilanından sonra fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bu fikir ayrılıkları zamanla derinleşmiş ve büyük bir düşmanlığa dönüşmüştür. Bu çekişmenin bir sonucu olarak İttihatçı grup Mustafa Kemal'e İzmir'de gerçekleştirilecek bir suikast planı kurmuş, bu plandan ve eylem hazırlığından başından beri haberi olmasına rağmen müdahale etmeyen Cumhuriyet Hükümeti, acemice hazırlanmış bu suikast girişimini fırsata dönüştürerek muhalefette bulunan İttihatçıları köşeye sıkıştırıp bu grubu ortadan kaldırmıştır. Romanda bu çatışmanın kazananı hükümet olmuş ve bu olay sonrası iktidarını güçlendirmiş, otoritesini sağlamlaştırmıştır. Suikast girişimi Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki siyasi çatışmasının sembol olayı olmuş ve *Kurt Kanunu* romanı da çatışmayı somutlaştırarak anlatmak için bu tarihi olayı merkeze alarak kurgulanmıştır. Bu yönüyle "1923-1926 yılları arasındaki ittihatçılar ve halkçılar (hükümet) arasındaki gergin siyasi tablo romanın tarihi kaynağını oluşturur. Elbette, bu konunun işlenmesi noktasında, İzmir Suikastı da bu çatışmaların zirveye ulaştığı süreç olarak, esere özellikle yerleştirilmiş ve eserin üzerine kurulduğu bir fon olmuştur." (Sümbüllü, 2017, s.63).

Milli Mücadele öncesinde İttihat ve Terakki Partisi dağılmış olsa da İttihatçılık ruhu Kurtuluş Mücadelesinde ve sonrasında da güçlü bir biçimde var olmaya devam etmiştir. Halkçılar, bu güce sahip olan İttihatçıları kesin bir darbeyle ortadan kaldırmak ve bütün gücü ellerine geçirebilmek için İzmir Suikastı girişiminden yararlanmışlardır. Romanda bu iki siyasi grubun birbirlerine duydukları kin ve nefret çeşitli roman kahramanları ve kurumlar aracılığıyla yansıtılmaya çalışılmış ve bu siyasi çekişmenin altında yatan temel nedenler açıklanmıştır. Bu çatışmanın kişi düzleminde somut isimlerinden birisi Abdülkerim Bey'dir. Abdülkerim Bey suikastın baş planlayıcılarından birisidir ve halkçılara duyduğu kin ve nefret onları yok etmek isteği kadar ileri boyuttadır: "Doldururum Halkçıları Mehterhane'ye... 'Doldu efendimiz... Doldu balık istifi... N'apalım' derler. 'Doldurun altta kalanlardan birazı geberene kadar' derim. Sürüsüne bereket çünkü... Koşup yazılmışlar, başlarına gelecekten

habersiz...” (Kemal Tahir, 2016e, s.14). Özellikle İttihatçıların Milli Mücadele sonrasında iktidardan uzaklaştırılmaları İttihatçılar açısından siyasi çatışmanın temel gerekçesini oluşturur. Örneğin İttihat ve Terakki iktidarı döneminde Maarif Nazırlığında bulunan İzmit Mebusu Şükrü Bey, Cumhuriyetin ilanından sonra hükümet yapılanmasının dışında tutulmasına tepki gösterir ve suikastın planlayıcılarından birisi olur. İttihatçıların kendilerince Cumhuriyet Hükümeti’ne gösterdikleri tepkilerin gerekçelerini Kara Kemal Bey’in ağzından okuruz: “Şükrü’ye diyordum. Kızıyor Ankara’dakilere... Neden? Hakkını yediler sanıyor. Hangi Hakkı? Eminim üstünde hiç durmamıştır. ‘Herhal, Maarif Nazırlığını ölene kadar baba çiftliği sanıyorsun!’ demiyor muyum, dağlara çıkıyor, bir türlü kabullenmek istemiyor.” (Kemal Tahir, 2016e, s.50). İttihatçılar yeni idarecileri değersiz bulur ve bulundukları makamları onlara layık görmezler. Bilgide ve tecrübeye kendilerini onlardan üstün görürler ve hükümettekileri çekemez, onlara büyük kızgınlık duyarlar. Kara Kemal Bey, bu iki siyasi grubun da eleştirisini yapar ve aslında çatışma halindeki bu iki tarafın da birbirlerinden bir farkı yoktur: “Kabadayılar, komitacı olan eski komitacılara kızıyorlar. İstiklal Mahkemesi başkanlarına... Sorgusuz, morgusuz, keyiflerince adam asabilmelerine imreniyorlar... Bilmez misin herkes kendine denk saydığını kıskanır.” (Kemal Tahir, 2016e, s.63). Kara Kemal, iki tarafın da eleştirisini yapan yansıtıcı bir karakter olma özelliğini taşır ve bu siyasi çatışmanın arka planında yatan menfaat ilişkisini yansıtarak bu çatışmanın tarihi muhasebesini yapar. Kemal Tahir, ayrıca İttihatçıların bakış açılarıyla Cumhuriyet Hükümetinin eleştirisini de yapmakta ve çatışmanın temel sebeplerini İttihatçıların ifadeleriyle yansıtmaktadır:

Vatan millet lafı edenler var. Mübadil mallarını bölüşüyorlarmış kodamanlar... Musul parayla satılmış... Olmaz diyen Lazistan Mebusu Şükrü Bey, Topal Osman gibi bir rezile boğdurulmuş... Hile katılmış son seçimlere... Bununla yetinmeyip Terakkiperver Parti kapatılmış. Şeyh Sait ayaklanmasını bahane edip söz hürriyetini, yazı hürriyetini ortadan kaldıran Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılmış... Gazeteciler İstiklal Mahkemesine verilmiş kanunsuz... Niyetleri terör yoluyla diktatörlükmiş... Yaşanmaz hale gelmiş memleket... Oysa, cephelelerde İttihatçı subayların gayretiyle, cephe gerisinde İttihatçı memurların, İttihatçı eşrafın gücüyle kazanılmış zafer... Hanedanla halifelğin kaldırılması İngilizlerin işine geliyormuş aslında... Bunu böyle düşünenler vatan haini sayılmış. (Kemal Tahir, 2016e, s.63,64).

Romancı bu tarihi çatışmanın kaçınılmaz olduğunu Kara Kemal Bey’in ağzından dile getirir: “Anadolu Savaşını başarıya ulaştıran asker, sivil kadronun çoğunluğu İttihatçıydı. Bunlardan küçük bir grup Gazi Paşa’nın takımına katıldı. İlk çatışma, biliyorsun, padişahlık-halifelik meselesinde patlak verdi. Demek ki er geç karşı karşıya gelecektik.” (Kemal Tahir, 2016e, s.114). İki tarafın da birbirlerine karşı duyduğu kin ve nefret ileri boyutlara taşınmış ve birbirlerini tarih sahnesinden kan dökerek kaldırmaya çalışmak gibi bir noktaya ulaşmışlardır. İttihatçılar bunu suikastla gerçekleştirmek istemiş; fakat giriştikleri bu teşebbüs kendi sonlarını hazırlamıştır. Hükümet bu suikast girişimini fırsat bilmiş ve bunu muhalefeti

temizleme çalışmasına dönüştürmüştür. Bu temizleme çalışmasını da Ankara İstiklal Mahkemesini kullanarak yapmıştır. Böylece Cumhuriyet Hükümeti ayaklarına takılan, otoritelerini zayıflatan muhalefeti ortadan kaldırıp kendisine yöneltilen tüm suçlamaların üstünü örtmeye çalışacaktır: “ok önceden bilindiği, dikkatle izlenildiği anlaşılan bu suikast teşebbüsü de ekmeklerine yağ sürdü. Bir taşla iki değil üç kuş vuracaklar gibime gelir. Muhalif mebusların gürültüsünü, paşaların ordudaki nüfuzunu, İttihatçıların kökünü hep birden kazıyacaklar.” (Kemal Tahir, 2016e, s.116). Nitekim atışmanın kazananı Halkçılar yani Cumhuriyet Hükümeti olmuştur. İttihatçı kanat bu suikast girişimi sonrası suçlu suçsuz ayırt edilmeden yargılanır. Suikastla ilgili en ufak şüphe uyandıranlar bile asılır. Yargılamaların tam anlamıyla sonlandırılmadan darağalarının sayılı bir biçimde aktıırılması da bu mahkemenin amacını ortaya koyması bakımından önemli bir göstergedir. Bu siyasi çatışma sonucunda idam kararı çıkarılan isimler şunlar olmuştur: Eski Maarif Nazırı İzmit Mebusu şükrü Bey, Eskişehir Mebusu Miralay Arif Bey, Saruhan Mebusu Abidin Bey, Trabzon Mebusu Hafız Memet, Erzurum Mebusu Rüştü Paşa, Eski Lazistan Mebusu Ziya Hurşit Bey, Baytar Miralay Rasim Bey, Sarı Efe Edip Bey, Laz İsmail, Gürcü Yusuf, opur Hilmi, Kara Kemal Bey, Abdülkerim Bey, Halis Turgut Bey, İsmail Canbulat Bey. Özellikle yargılama bölümünde yer alan bir olay siyasi çatışmada gelinen nefret ve düşmanlığın boyutunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Yargılamalarda Halis Turgut Bey ile İsmail Canbulat Bey onar yıl sürgün cezasını çok bularak haklarını arayacaklarını, savunma yapmayarak hata ettiklerini ve savunma yapmak istediklerini sesli bir biçimde dile getirirler. Bunları duyan ktip söylenenleri mahkeme heyetine ulaştırır. Mahkeme Heyeti “Kendilerini savunmak isteyen buyursun!” (Kemal Tahir, 2016e, s.243) duyurusunu yaparak bu iki isme tekrar savunma yaptırır. Savunmaları sonucunda bu iki ismin on yıllık sürgün cezaları idam cezasına dönüştürülür. Siyasi atışmanın bir ayağının celladı haline getirilen İstiklal Mahkemesi, misyonunu kaybetmiş ve zorbalaşmıştır. Mahkeme haklıyı ortaya çıkaracak yerde hakkını savunmak isteyenleri cezalandıran idam mangasına dönüşmüştür.

Başarısız suikast girişimi ve ortaya çıkardığı çatışma (kardeşlikten kalleşliğe dönüşüm).

Kurt Kanunu romanının olay örgüsü merkezinde başarısız bir suikast girişimi vardır. Roman bu suikast girişiminin hazırlıklarıyla başlar, olayın ortaya çıkarılıp failerin yakalanması üzerine geride kalanların kovalamacasıyla devam eder, sonunda ise yargılama ile biter. Başarısızlıkla sonuçlanan bu suikast girişiminin neden ve sonuçları da romanın asıl konusunu oluşturur. Bu girişim, İttihatçı bir grubun ‘dava kardeşliği’ adı altında gerçekleştireceği bir eylem olarak ortaya konulmak istenilse de gelişen olaylarla kardeşlik adı

altında toplanan bu insanların nasıl da birbirini sevmeyen, birbirine güvenmeyen, birbirlerinin arkasından kolaylıkla iş çevirebilen kişilere dönüştüğü gözler önüne serilir. Bu grubun genel tutumu ise başkahramanlardan Abdülkerim Bey özelinde somutlaştırılarak yansıtılır. Abdülkerim Bey, İttihatçıların genel karakteristiği olan komitacılık ve kıyıcılığın adeta şahsiyete bürünmüş halidir. İzmir Suikastını organize edenlerden birisidir. Hiçbir tehlikeli işe bulaşmadan suikastın getireceği imkânlardan faydalanmayı ummaktadır. Abdülkerim Bey, suya sabuna dokunmadan, kendisini garantiye alarak suikast işine girer ve hiçbir arkadaşını düşünmez sadece kendisini düşünür: “Laz oğlu yense bu kez Sarı Paşa’yı, dünyayı attık torbaya... Beceremez de yüzüne gözüne bulaştırırsa... Cezasını çeker. Yemin etti cızz... Sıkacak son kurşunu kafasına...” (Kemal Tahir, 2016e, s.11). Abdülkerim başından beri Eski Lazistan Mebusu Ziya Hurşit’i sevmez; fakat kendilerini ele vermeyeceğine inancı tamdır: “Şu anda davamız uğruna başını koymuştur. Debelenmektedir. Kötüsü gelse suçu yüklenecek, arkadaşlarının adını vermeyecek ölecektir. Hiç olmazsa buna kalıbımı basarım ya...” (Kemal Tahir, 2016e, s.38); fakat Ziya Hurşit de tıpkı Abdülkerim gibi kardeşlikten ziyade kendisini düşünen bir karakterdir. Nitekim Baytar Rasim, Ziya Hurşit’in Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanı Kılıç Ali Bey’den üç bin lira borç aldığını öğrenip bunu Abdülkerim’e anlattığında bu durum büyük şüphe uyandırır. Ziya Hurşit Bey’in, suikastın tetikçisi olarak bu eylem öncesinde örtülü ödeneği olmayan ve çevresinde cimriliği ile tanınan Ali Bey’den bu büyük parayı ne amaçla aldığı zihinleri bulandırır. Ayrıca bu parayı aldığını da kimseye söylemez, bu durum üzerine dava arkadaşları birbirlerine güvenemediklerinden herhangi bir tuzağa düşmekten korkarlar. Bu olaya rağmen Abdülkerim Bey’in Ziya Hurşit’e onan inancı sürer; fakat suikast ortaya çıkarılınca Ziya Hurşit her şeyi anlatıp bütün arkadaşlarını hiç zorlamaya gerek kalmadan ele verir: “Lazistan Mebusu Ziya Hurşit, arkadaşlarını ölüme gönderecek açıklamalarını iğrenç bir soğukkanlılıkla, enikonu övünür gibi kasılarak dinleyicilerin önünde tekrarlamıştı. İkinci gün Sarı Efe Edip, üçüncü gün Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Çopur Hilmi; Ziya Hurşit’te namussuzluk, ödlelik, hayınlık yarışına girmiş gibiydiler. (Kemal Tahir, 2016e, s.119). Bu işi düzenleyenlerin birbirlerine karşı düşünce ve davranışları bu eylemin sağlam bir birliktelik üzerine kurulmadığını gösterir. Nitekim Abdülkerim, bu suikasta Laz İsmail’i gönderirken arkasından onun kapatması Naciye’ye göz koyar: “Tam sırası... Kertesi ki, olursa bu kadar olur. ‘Herif maaşı bilir’ diye tutmuş cehennemin yolunu... Dönüşü ya var ya da yok... Tantuna giderse duyması tehlikesi kalmaz. Başarırsa ‘canıma değsin’ demekten başka bir halt edemez.” (Kemal Tahir, 2016e, s.116). Laz İsmail’in ölmesi de suikastın başarılı olması da Abdülkerim açısından iyi bir durumdur. Dava uğruna suikasta gönderdiği arkadaşı için aklından geçirdiği bu düşünceler, İttihatçıların birbirlerine duyduğu güvensizlik ve umursamazlığı ortaya koyan ayrıntılardan birisidir.

Abdülkerim bu noktada bu grubun genel tutumunu gösteren sembol bir isimdir. Arkadaşlarından ziyade kendisini düşünen ve bu suikast işine de kendisini riske etmeyecek bir biçimde kurnazca giren Abdülkerim, bu teşebbüsün ortaya çıkarılmasından sonra yakın arkadaşı Baytar Rasim'i de yüz üstü bırakır. Rasim'e Novotni Otel'de kendisinden haber beklemesini söyler; fakat haber yollamayarak onu orada bekletir ve yakalanmasına sebep olur. Oysa Rasim, Ziya Hurşit'in Ankara İstiklal Mahkemesinden borç alması ve Şükrü Bey'in mektup meselesini öğrendiğinde ilk olarak Abdülkerim'i bularak tehlikeli durumun haberini vermiştir. Abdülkerim Bey, dava uğrunda çıkılan bu yolda kalleşliği ilk yapan, kendisi dışında kimsenin kendisine kalleşlik yapmayacağını düşünüp yanılan bir roman kişisi olmuştur. Bu yanılgısının farkına varsa da çok geçtir: "Sabah sabah koşup gelen, leş gibi yatarken, daha beteri, hayvan gibi çiftleşirken, tartaklayıp haber veren arkadaşını yüzüstü bırakmıştı. Alçaklıktı bu, Kancıklığın görülmemişi, korkaklığın en reziliydi." (Kemal Tahir, 2016e, s.73,74). Romanda Suikast Teşebbüsüne bulaşan kişiler için bu dava bir idealden daha çok kişisel çıkarların ön plana çıktığı bir içeriğe sahiptir, sonu da bu suikast teşebbüsüne girişenler için çok kötü bitmiştir. Bu durumun Abdülkerim Bey'de yarattığı pişmanlık da şu şekilde ifade edilmiştir:

Güvendiği bir dünya yıkılıyordu. Ağır bir vicdan azabıyla sarsıldı. Hayvanlık etmiş, kalleşlik etmiş, hepsinden beteri düpedüz ödleklilik etmişti. Küçük efendisinin geçende söylediği gibi, girdiği işin yasalarına uymalıydı. Heriflerle birlikte İzmir'e gitseydi, itleri gözünün önünden bir saniye ayırmasaydı. Gütseydi öküzler gibi aralıksız, yılıp durakladıkları yerde, destek olsaydı, gerekirse önlerine geçip naralanarak ilk kurşunu kendisi sıksaydı. (Kemal Tahir, 2016e, s.96).

Romanda bir dava uğruna girişilen bu suikast teşebbüsünde en büyük kalleşlik Kara Kemal Bey'e yapılmıştır. Kara Kemal Bey'in adı hiç ilgisi olmadığı halde suikastçılara cesaret vermek için bu işe karıştırılır. "Küçük Efendi de bu işin içinde" (Kemal Tahir, 2016e, s.57) denilir. Kara Kemal Bey, adının bu teşebbüse karıştırıldığını Abdülkerim'den öğrenir. Suikast işine hep karşı çıkmış biri olsa da adının bu işe karışmasının sonuçlarını çok önceden görür ve kaçmak zorunda kalır. Kara Kemal Bey, bu işin dışında olsa da geçmişin suçu yükletilen bir İttihatçı olarak cezalandırılacak bir karakterdir. Bu yönüyle romanın merkezinde o vardır. Bir yansıtıcı karakter olarak romanda geçmişin ve mevcut durumun muhasebesi onunla yapılır. Kara Kemal Bey her ne kadar yaşanan zıtlıklar arasında kendine bir yol bulabilmiş ise de drama düşmekten kurtulamamış bir aydın olarak yansıtılmıştır. O, en başından suikast işini ve bunu gerçekleştirecek kişilerin adını duyduğunda bunun gerçekleştirilemeyeceğini ifade eder ve doğuracağı kötü sonuçları görür:

Suikastlar yüzde doksan sekiz başarısızlıkla sonuçlanmıştır tarihte. Neden? Çünkü kendi kendini yıldırır, çoğunlukla aylıklı öldürücüler... Yakalanma korkusuyla, son dakikada dehşete kapılıp bunların çoğu... Ya kendini yakalatır sersemleyip... Ya da

cezadan kurtulmak için ele verir arkadaşlarını... Bu işlere aklı olan ya hiç girmez ya da yüzde yüz sıvanır. Cıvık heriflere öldürttüğün leşi atlayıp nereye gidebilirsin? Suikastla ele geçirdiğini, suikastla geri alırlar senden... (Kemal Tahir, 2016e, s.66).

Kara Kemal Bey, suikastı yapacak adamların güvenilmezliğini adlarını duyar duymaz ifade eder. Suikastı gerçekleştirecek baş fail Ziya Hurşit için: “Ziya Hurşit maskarasıyla girilir mi bu işe. Herkesin önünde, kısacık külotuyla dolaşmaya utanmayan herif değil mi bu? Kadınlar gibi tırnaklarını cilalayan... Kumarbaz... Ödemek şartıyla borçlandığı için düpedüz dolandırıcı... Punduna getirdi mi şantaj yapmaktan bile çekinmeyen sefil.” (Kemal Tahir, 2016e, s.64) ifadeleriyle başından tespitlerinin doğruluğunu ortaya koyar. Yine suikastta yardımcı olarak yer alacak Sarı Efe Edip için: “Ya Sarı Efe Edip denilen it! Eşkuya tutmaya gittiği yerlerde yangın gibi yakıp kavurmadı mı köyleri? Ne rezildir o! Korkak, utanmaz... Ortaoyunu efesi... Çirkef, ırz düşmanı.” (Kemal Tahir, 2016e, s.64). Giritli Şevki için de “Yahu, İzmir Valisine özel hafiyelik ettiğini bilmeyen kaldı mı Şevki’nin? Memetçe’den habersiz sigara yakamaz Şevki... Kaçakçılıkla geçinen, uzun zaman yakalanmayan herifin hafiye olduğunu bu memlekette ancak bizim ünlü Maarif Nazırımız Şükrü bilmez! (Kemal Tahir, 2016e, s.64,65) sözleriyle bu işi yapacak adamların nasıl da güvenilmez kişiler olduğunu ifade eder. Nitekim suikastı Giritli Şevki ihbar eder ve diğerleri silah ve bombalarla yakalanırlar. Yakalandıktan sonra suikastçılar hemen çözülür ve her şeyi kolaylıkla itiraf ederler: “Belli ki itiraflar panik halinde birbirini kovalamış, en babayiğit sanılanlar, bunca yıllık dostlarını ipe gönderecek suçlamaları yüzleştirmelerde bile değiştirmeyecek kadar çözülmüşlerdi.” (Kemal Tahir, 2016e, s.111). Dava uğruna kardeşlik bağı ile birbirlerine bağlı olduklarını düşünen suikast tertipçileri ve tetikçileri iş bozulunca kısa sürede birbirlerini hemen ele verip yüzüstü bırakmışlardır. Bu kalleşçe tutum ve davranışları aslında bu grubun ne kadar yozlaştığının da en belirgin göstergesidir.

Kısıtlanmış insan ve dramı.

Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* romanını “büyük tehlikeler içerisinde kısıtlanmış insanların romanıdır bu.” (Akt., Berksoy, 2010, s. 37) diye ifade eder. Romanlarında asıl anlatmak istediğinin drama düşmüş insan ve toplum gerçekleri olduğunu dile getiren Kemal Tahir, bu romanda da Kara Kemal merkezinde suikasta karışan ve karışmayan İttihatçıların dramını dile getirmeye çalışmıştır. Özellikle Kara Kemal, suça karışmamış, suikasta karşı olmasına rağmen adı suikasta karıştırılmış, bu yüzden kaçmak ve saklanmak zorunda kalmış bir insan olarak tüm dramıyla yansıtılmaya çalışılmıştır. Kara Kemal, romanda gerçekleri gören, olacakları okuyan, bilge bir kişilik olarak sunulmuş, suikasta karışmasa bile düşünceleri nedeniyle yargılanacağını ve suikast bahanesiyle cezalandırılacağını anlamış ve bu nedenle kaçmak zorunda bırakılmıştır. Kara Kemal Bey iyi gününde kendisine bağlı insanlardan kötü

gününde destek bulamamış, İngiliz elçiliğine sığınma isteği reddedilmiş, çocukluk arkadaşı Emin Bey'in evine sığınmak zorunda kalmış ve sonunda bu evin kümesinde yakalanmak üzereyken intihar ederek hayatına son vermiştir.

Romanda kovalanan ve kısıtılan iki başkarakter Kara Kemal Bey ve Abdülkerim Bey olmuştur. Abdülkerim Bey, suikastın planlayıcılarından birisidir. Suikast işinin başarıyla sonuçlanacağını düşünür, sonuçlanmasa bile kendisinin ele verilmeyeceğine ve bu yüzden güvende olduğuna inanır. Kara Kemal Bey ise bu suikast planının içerisinde yoktur. İttihat ve Terakki hükümetinin İaşe Nazırlığını yapmış, İttihatçılar içerisinde Küçük Efendi diye tanınan, saygı duyulan bir kişidir. Abdülkerim Bey başta olmak üzere suikastın beyin takımı, tetikçilere cesaret vermek için *'küçük bey de işin içinde'* diyerek Kara Kemal Bey'in ismini suikasta karıştırırlar. Suikast hazırlıkları evresinde Ziya Hurşit Bey'in Ankara İstiklal Mahkemesi Başkanı Kel Ali'den borç alması ve Şükrü Bey'in mektubu gibi durumların şüpheyi yol açması üzerine Abdülkerim bağlılık duyduğu Kara Kemal Bey'e durumu anlatır ve kaçmaları gerektiğini bildirir. Kara Kemal Bey önce kaçmayı gerektirecek bir durum olmadığını belirtse de polis gözetlemelerini ve adının ne boyutta bu işe karıştırıldığını öğrenince kaçmanın gerekli olduğunun farkına varır ve kaçmaya karar verir. Önce bir arabaya binerek dolaşırlar, sonrasında ise Abdülkerim'in tavsiyesiyle Semra Hanım'ın konağına sığınır. Semra Hanım, Paşa eşi vefat etmiş dul bir kadındır ve Abdülkerim ile gönül ilişkisi yaşamaktadır. Semra Hanım'dan Kara Kemal Bey'in gerçek kimliğini saklarlar. Kara Kemal Bey, kovalamacanın başladığını ve içine düştüğü durumun zorluğunu bu konakta anlamaya ve sorgulamaya başlar: “Ne işi vardı bu yabancı evde? Bunca deneylerine, bunca gücüne rağmen, demek bu kadar çürük müydü yaşayışı için sağladığı güven? En küçük bir esintiyle darmadağın mı oluverecekti hemencecik?” (Kemal Tahir, 2016e, s.86). Bu konakta suikastın haberini beklerler. Abdülkerim içinde bulundukları duruma rağmen hala bu suikast teşebbüsünün başarılı olacağı kanısındadır. Fakat resmi haber 18 Haziranda çıkar, resmi bildiride Mustafa Kemal'e karşı tertiplenen suikastın meydana çıkarıldığı ve tertipçilerin de yakalandığı belirtilmektedir:

Cumhurreisi Hazretlerinin gezisi sırasında İzmir'de yapılmak üzere bir suikast tertiplendiği meydana çıkarılarak tertipçiler silahları ve bombalarıyla ve hazırlıklarıyla Cumhurreisi Hazretlerinin İzmir'e varmalarından bir gün önce yakalanmışlardır. Yakalananlar suikast yapacaklarını itiraf etmişlerdir. Olay İstiklal Mahkemesi'ne verilmiş ve mahkeme heyeti, davayı yerinde inceleyip sonuçlandırmak üzere İzmir'e doğru yola çıkmıştır. (Kemal Tahir, 2016e, s.95).

Suikastın duyulmasından sonra Semra Hanım'ın kâhyasını Kara Kemal Bey'in Gurbet halasına yollarlar. Gurbet hala, Kara Kemal Bey'in adamı Niyazi'yi bulur; fakat Niyazi bir çıkar yol gösteremez. Kara Kemal Bey'in kendilerini kollayacağını düşündüğü insanlara

ulaşamaz. Niyazi başka yerlerden Kara Kemal Bey için yardım arar; fakat iyi ęun dostları kötü ęnde çeşitli mazeretler sunarak yardım etmezler. Çeşitli bahaneler uydurarak Kara Kemal'i barındıramayacaklarını belirtirler, ayrıca maddi destek veren de olmaz. Kara Kemal Bey bu durum üzerine iyice kısıtıldıklarını anlar, ona göre yaşadıkları bu durumun temel sebebi de iktidarın karşısında duruyor olmalarıdır: "İktidarın yakınındayken gelseydi başımıza bu iş, görürdün yoktan var ettiğimiz zenginlerimizdeki el açıklığını, kabadayılığı... Bizde şimdilik halktan destek görmek istersen tek şart, iktidara yakın olacaksın." (Kemal Tahir, 2016e, s.111). Kara Kemal Bey, suikast girişimiyle hiçbir ilgisi olmamasına rağmen bu işin baş tertipçisi olarak görülür. Suikast davasına bakan mahkeme reisi, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin Kara Kemal tarafından kurulup içeriye soktuğu adamları aracılığıyla yönetildiği inancındadır ve bu suikast girişimi için Terakkiperver Cumhuriyet Partisi sorumlu tutulmaktadır: "Daha şimdiden suikastılara 'Kara ete' adı takılmış; reis tutuklanan mebuslara 'Sizi benim karşıma particilik değil, komitacılık getirdi! diye ıkışmıştır." (Kemal Tahir, 2016e, s.119).

Suikast girişimi nedeniyle Kara Kemal Bey ve Abdülkerim dışında belirlenen bütün isimler tutuklanmış bu iki ismi yakalamak için de İzmir'den İstanbul'a İttihatçıların en yaman fedailerinden Memete getirilmiştir. Abdülkerim'i Selma Hanım'la Memete tanıştırmıştır, bu nedenle konakta bulunabileceklerini düşündükleri için Selma Hanım'ın Terkos Gölü'yle Belgrad Ormanları arasında bulunan Kömürcü Pınarı'ndaki Paşa iftliği'ne gitmeye karar verirler. Burada Selma Hanım'ın güvenilir bir adamı olan Derviş Khya onlara sahip çıkar. Fakat bu iki isim için çember daralmaktadır. Hükümet her biri için başlarına bin lira ödül koyar, gümrükteki bütün gemiler, şilepler didik didik aranmaktadır. Bu koşullarda yurt dışına kaçmak bile imkânsız görünmektedir. Çiftlikte Kara Kemal Bey ve Abdülkerim kimliklerini çok fazla gizleyemezler. Kaçakların onlar olduğu anlaşılınca Toptancı şaban ve Sarı avuş, iki jandarma eriyle sabah baskını planı yapar. Bu baskın planını Abdülkerim Bey iftlikte gönül ilişkisi yaşadığı Sinoplu Kömür Yakıcının karısı Hayriye'den öğrenerek baskın planını bozar ve Kara Kemal Bey'i de alarak oradan kaçarlar. Bir süre ormanda gizlendikten sonra İstanbul'a geri dönerler. Burada bu ikilinin yolları ayrılır. Sığınabilecekleri bir kişilik yer bulurlar ve Kara Kemal Bey, oraya Abdülkerim'i yollayarak kendisi çocukluk arkadaşı Emin Bey'in evine sığınır. Kara Kemal Bey bu kovalamacada bitkin düşmüştür. Perihan, ağabeyi Emin'e Kara Kemal Bey'in durumunu şöyle anlatır: "Evet... Grsen... Nasıl bitkin... ıkılmış insanlıktan. Tanımadım ilk bakışta. Sa sakal birbirine karışmış. Nezle... Göğsü hırıl hırıl..." (Kemal Tahir, 2016e, s.111).

Emin Bey ilk aşamada Kara Kemal Bey'i saklama sorumluluğuna giremeyeceklerini net bir biçimde ifade eder; fakat Perihan, Kara Kemal'i eve almıştır ve durumu da iler

acıdır. Bu durumu gören Emin Bey, Kara Kemal Bey'i evinden kovamaz. Kaçaklar için sıkı tedbirler alınmaya devam eder ve çember daraltılır. Kaçakların sığınabilecekleri bütün evler gözetlenir. Bakkallar, kasaplar, manavlar, fırınlar son yirmi gün içerisinde fazlalıkla öteberi alan varsa haber verilmesi konusunda tembihlenir. Ayrıca kaçakları saklayanlar için ağır ceza verileceği açıklanır: "İstiklal Mahkemesinin bildirisi açık... Her ne yoldan olursa olsun koruyan, saklayan, saklanmalarını kolaylaştıran, kaçaklara verilecek cezaya çarptırılacak... Bu ceza savcının üç gün önce okuduğu iddianameye göre: İdam." (Kemal Tahir, 2016e, s.186). Bu durum Emin Bey'i ilk başta tedirgin etse de sonrasında Emin Bey'in korkusu geçer ve sorumluluğu kabullenir. Kara Kemal Bey ise İngilizlere sığınmak istese de sığınma talebi kabul edilmez. En son olarak bir Alman vapuruna bir sandık içerisinde girip kaçmanın planını yaparlar. Fakat Kara Kemal Bey için bu kaçış planını uygun görülmesi de Emin Bey'e daha fazla yük olmamak için bu yolu deneyeceklerini bildirir. Fakat bu iş gerçekleşmeden Kara Kemal Bey, Emin Bey'in evinde kısıtılır. Kara Kemal Bey ise tutuklanmak yerine tabancasıyla kendisini vurarak intihar etmeyi seçer. Kara Kemal Bey, suikast işiyle bir ilgisi olmadığı halde başka nedenlerle hükümet tarafından cezalandırılacağını bilir, suikast bu işin gerekçesini oluşturmak için kurulmuş bir tezgâhtır. Kara Kemal Bey görülenin aksine asıl suçunu da şöyle ifade eder:

Bu koca imparatorluk bizim elimizde ölmüştü. Suç ne kadar büyükse, çekilecek cezanın da o kadar büyük olması gerekir. Biz dünyanın en ağır suçunu, biraz tartaklanmayla savuşturulur sandık. Bu anda yüzüme vuran darağacı gölgesi, suikast suçlusu olduğumdan değildir Eminciğim. Büyük suçun gölgesidir bu... Tarihin örneğini yazmadığı kurtlar boğuşmasına girip yenik düştük. Kurtlukta düşeni yemek kanundur. (Kemal Tahir, 2016e, s.237).

Kısıtlanmış ve kovalanan başkarakterlerden birisi olan Kara Kemal Bey uzunca bir kovalamacadan sonra dramatik bir biçimde intihar ederek hayata veda eder. Diğer başkarakter Abdülkerim Bey'in ise roman sonunda kovalamacası devam edecektir. Nitekim o kadar çaresiz bir durumdadır ki Kara Kemal Bey'in yakalanmaktan intihar ederek kurtulduğu Emin Bey'in evine sığınmak için kapısını çalar. Çünkü başka sığınabileceği yer yoktur.

Cumhuriyet yönetimi ile İttihatçıların çatışması.

Kurt Kanunu romanının temel çatışmasını Cumhuriyet Hükümeti ile muhalefette bulunan İttihatçıların mücadelesi oluşturur. Bu başlıkta eyleme dönüşen siyasi çatışmadan farklı olarak iki grubun düşünsel boyutta birbirleriyle olan çatışmaları, eleştiri boyutuyla ele alınacaktır. Kemal Tahir bu iki tarafın mücadelesinde iki tarafı da tarihi gerçeklikleri ile ele alıp yansıtmaya çalışır. Bu yönüyle iki tarafın da yakın tarihte oynadıkları roller üzerinden eleştirisini yapar. Özellikle Cumhuriyet Hükümetine yönelttiği eleştiriler büyük tepkiler toplar ve bu eleştirileri yüzünden kendisine büyük düşmanlıklar edinir. Yazar, hükümet eleştirisini

de çoğunlukla Kara Kemal Bey'in ağzından yaptırır. Kara Kemal Bey, yansıtıcı bir karakter olarak yazarın sözcüsü olmuş; yazar, fikirlerini onun aracılığıyla ifade etmiştir. Bu çatışmada taraf olan Cumhuriyet yönetimini özellikle sergilediği uygulamalar dolayısıyla eleştirerek roman çatışmasının temel unsuru olarak göstermiştir. Muhalefet durumundaki İttihatçıların, Cumhuriyet Hükümetini çekememeleri, onları küçümseyerek devlet yönetiminde yetersiz görmelerinin dışında, iktidarın da sergilediği davranış biçimi ve despot bir tavır içerisinde olması, çatışmanın dozunu arttırmış ve romandaki vaka örgüsünün merkezi konumunda olan suikast teşebbüsünü ortaya çıkarmıştır.

Kara Kemal Bey hükümet eleştirisini çeşitli söylentiler üzerinden yapar: “İlk önemli dedikodu, savaş sırasında halktan mal olarak toplanan olağanüstü vergiler yüzünden çıkmış, bunlar makbuz karşılığı, zaferden sonra parayla ödenmek şartıyla alınmıştı. ‘Ödenmeyecek. Ödense bile zamanı belirsiz fısıltısı yayıldığı, bunun getirdiği güvensizlik ortamında bazı iktidar kodamanlarıyla ortaklarının, makbuzları yok pahasına topladıkları söyleniyordu.” (Kemal Tahir, 2016e, s.86). Bu söylentiler çok ağırdır, çünkü burada iktidar olmanın gücüyle çıkar sağlama yapıldığı ifade edilmektedir. Eleştiriler bununla da kalmaz: “Arkadan Yunanistan’daki Türklerle yer değiştiren Rumların bıraktıkları gayrimenkul malların gene iktidar kodamanlarınca türlü yollardan haksız olarak bölüşüldüğü gürültüsü koptu.” (Kemal Tahir, 2016e, s.86,87). Muhalefet, Halkçıların iktidar gücünü kötüye kullanarak, Rumların bıraktıkları gayrimenkulleri bölüşüklerini; kaçan Ermenilerden rüşvet aldıklarını ve türlü yollardan haksız kazanç sağladıklarını ileri sürmüş, soruşturma açılmasını istemiş ve bu durum Halkçıları kızdırmıştır. Hükümet, muhalefetin bu baskısından kurtulmanın yolunu bir baskı rejimi kurmakta görmüştür. Halkçılar hakkında ortaya çıkan bu söylentileri yazmak isteyen gazeteler basılmış ve susturulmuştur. Özellikle gerçekleştirilmek istenilen suikast girişimi bu baskıyı kurmak ve güçlü bir otorite tesis etmek için bir fırsat olmuştur. Suikast teşebbüsü sonrası Niyazi’den alınan haberlere göre ülkede suçlu suçsuz insanlar yakalanmakta, ortadan kaybolmakta, tekkelere, dergâhlara saldırılmakta, insanlar dövülmekte ve bu yüzden korku ve dehşet içinde yaşamak zorunda bırakılmakta, kısacası hükümet tam bir terör havası estirmektedir. Romanda hükümetin, suikastı bir tuzak olarak kullandığı, karakterleri suikast işine yatkın İttihatçıları el altından suikasta kışkırtmış olduğu, sonradan da durumu izlediği ifade edilir. Nitekim romanın sonunda yargılama olmadan darağaçlarının kurulması, hiç kimseye savunma hakkı verilmeden cezalandırılmaların yapılması, hükümetin en başından beri taşıdığı niyeti ortaya koyar.

Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen yenilikler ve alınan siyasi kararlar romanda geniş ölçüde ele alınarak eleştirilir. Şeyh Sait Ayaklanması gerekçe gösterilerek Terakkiperver Cumhuriyet Partisi’nin kapatılması, sonrasında Takrir-i Sükûn Kanunu’yla

gazetelerin kapatılıp, muhalefetin susturulması, düşünce özgürlüğünün engellenmesi, İstiklal Mahkemelerinin kurularak parti şubeleri ve gazetelerin kapatılması, doğru düzgün yargılamalar yapılmadan keyfi olarak insanların asılması romanda üzerinde durulan başlıca eleştirilerdir. Kemal Tahir, fikri dünyasıyla paralel olarak romanda da Şapka Kanunu, tekke ve zaviyelerin kapatılması, miladi takvim, İsviçre Medeni Kanunu, İtalyan Ceza Kanunu gibi inkılapların mesnetsiz ve yanlış olduğunu Kara Kemal Bey'in ağzından dile getirir. Bunu Batılıların kötü niyetlerinin başarıya ulaşmış bir zaferi olarak görür. Kemal Tahir bu romanda özellikle İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların eleştirisine çokça yer verir. Bu eleştirileri de bir uzmana, Kara Kemal Bey'e yaptırır: "İzmir İktisat Kongresinde halkçılar liberal sistemden yana olduklarını resmen açıkladılar. Eski düzeni sürdüreceğiz, ayanla, eşrafla iş göreceğiz, kadroları değiştirmeyeceğiz, Türkçesi halka gitmeyeceğiz demekti bu... Terörü seçmekti." (Kemal Tahir, 2016e, s.115). Kara Kemal Bey, İzmir İktisat Kongresi'nde memleketin liberal sistemle kalkınacağına karar verilmesine tepki gösterir. Bu tepki aslında Kemal Tahir'in tepkisidir. Kemal Tahir, ideolojik ve tarihsel olarak alınan bu kararın ülkeye zarar verdiğini düşünür: "Doğulu toplumlarda bütün kalkınma çabalamalarının gerçek celladı, Batı sömürüsüdür!" dedim. 'Ekonomide liberalizmi kabullenmek, içimize yerleşmiş gizli, açık yabancı örgütlerle boğuşmaktan, onları söküp çıkarmaktan vazgeçmektir' dedim." (Kemal Tahir, 2016e, s.233). Romanda eleştirilen diğer bir meselede İstiklal Mahkemelerinin uygulamalarıdır. Hükümetin bu mahkemeleri kullanarak muhalefeti ortadan kaldırıp otoritesini güçlendirmeyi amaçladığını ifade eder: "Varılmak istenen yer de, muhalifsiz hükümet etmek isteği, devleti alet ederek, hiçbir ceza korkusu duymadan bol bol suç işleme zevkinden geliyor. Ceza görmemek güvenini sağlayıp keyfince en namussuz suçları işleyeceksin... İşte insanoğlunun düşebileceği en sefil çirkef çukuru..." (Kemal Tahir, 2016e, s.211).

Kemal Tahir, Cumhuriyet yönetimini yani Halkçıları Kara Kemal aracılığıyla sert bir biçimde eleştirir, Kara Kemal Bey öldükten sonra da onun eleştirilerini Emin Bey aracılığıyla dile getirilir: "Dedi ki... Bu halifeliğin kaldırılması işi, görünürde, bizden çok Müslüman sömürgeleri olan büyük devletlerin işine gelse gerek' dedi. "Halifelik sürüp çıkarılırken, Fener Patrikhane'sinin İstanbul'da bırakılmasına akıl erdirmek zordur' dedi." (Kemal Tahir, 2016e, s.275). Halifeliğin kaldırılmasını eleştiren Kemal Tahir, bu ifadelerle de bu müessesenin lağvedilmesinde açıklanan amacın tutarsızlığını dile getirir. Yine mübadele konusu Kemal Tahir'in eleştirdiği meselelerden birisini teşkil eder: "Türkçeden başka dil bilmeyen Anadolu Rumları gönderildiği halde, İstanbul'un Feneryot Rumları neden bu işin dışında tutuldu.' dedi" (Kemal Tahir, 2016e, s.275). İnkılaplardan birisi olan tekke ve zaviyelerin kapatılmasına yönelik ise "Tekkeler kapatıldığı halde, mason localarına niçin

dokunulmadı?” (Kemal Tahir, 2016e, s.276) sorusunu sorar. Kara Kemal Bey hükümetin yaptığı yanlışları ve düştüğü batılılaşma hatasını Emin Bey’in ağzından şu cümleler ile özetler: “Osmanlılığın bütün iyi yönlerinin reddedilmesine karşılık, dış borçlarının yüklenilmesine, doğrusu akıl erdirmek zordur. İlerde de akıl erdirecek pek bulunmasa gerektir, diye güldü.” (Kemal Tahir, 2016e, s.276). Kemal Tahir’in, Cumhuriyetin ilk yıllarını kapsayan yakın tarihe dair düşünce ve eleştirilerini bu romanda ele aldığını ve roman kahramanı Kara Kemal Bey aracılığıyla ifade ettiğini görürüz. Özellikle bu dönemde yapılan yeniliklerin Batılıların güdümünde gerçekleştiğini ifade etmiş ve eleştirilerini de bu noktada yoğunlaştırmıştır.

Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* romanı ile çatışmanın bir ucundaki Cumhuriyet Hükümetini eleştirirken İttihatçıları da onlardan ayrı tutmaz. İttihatçıları da yine Kara Kemal Bey vasıtasıyla eleştirir ve tarihsel hatalarını tüm gerçekliğiyle ortaya koymaya çalışır. Kemal Tahir’in İttihatçılar’da eleştirdiği nokta ise komitacı ve kabadayı tutumları ve tutumlarından hiç vazgeçmemiş olmalarıdır. Suikast teşebbüsü de İttihatçıların bu komitacı ve kabadayı tutumlarından ileri gelmektedir. Tarihten ders almadıklarını yine çözümü adam öldürmede bulmalarından anlarız. Gazi’ye bombalı suikast düzenleyen eylemciler, aynı zamanda İttihat ve Terakki’nin tarih karşısında kanlı eylemlerle yargılanmasına neden olan komitacılarıdır. Meşrutiyet’in ilanı ile iktidarı ele geçirdikleri halde külhanbeylikten efendiliğe, komitacılıktan devlet adamlığına bir türlü geçememişler, kişisel hırslarını –en uzak hedeflere ulaşma pahasına da olsa- kurşunla gidermeye çalışmışlardır. (Işıksalan, 1990, s. 219) Fakat İttihatçılar sadece bu gruptan ibaret değildir. Yazar, İttihatçıları iki gruba ayırır ve bu grubu iki farklı tiple temsil ettirir. Birinci tip Abdülkerim’dir. Abdülkerim, komitacı ve kabadayı anlayışın sembolüdür. Eli ikide bir belindeki silaha giden, rahatlıkla cana kıyan, okumayı sevmeyen, cinsel açlığı sürekli ön planda olan, Kara Kemal’in “*aptal oğlum*” dediği düşünmeyi başkalarına bırakmış bir hareket adamıdır. Suikastın planlayıcılarından birisi olmasına rağmen kendisini arka planda tutan, güvenilmez bir adamdır. Sorunları sadece silah ve kaba kuvvetle çözmeye çalışan, iktidarı ele geçirdiğinde insanlara salacağı korku, yapacağı eziyet ve zulümlerin hayallerini kuran bir karakterdir. “İnsanların kendisinden korkmalarına evvel-eski bayılıyordu. İktidarı hırsla istemesi bundandı. Hem de olur olmaz iktidar değil, polisle ilgili... Yakalamakla, içeri atmakla, sopa çekmekle ilgili, ürkütücü, köpekleştirici soydan iktidar.” (Kemal Tahir, 2016e, s.13). İttihatçıların ikinci grubunu temsil eden tip ise Kara Kemal Bey’dir. İttihat ve Terakki yönetiminde önemli görevleri üstlenmiş bir kişi olan Kara Kemal, karakter olarak Abdülkerim’in zıttıdır. Komitacılığa hiç inanmayan, kabadayılıktan nefret eden, cinsel konulardan hoşlanmayan ağırbaşlı bir düşünce ve siyaset adamıdır. Kemal Tahir, bu İttihatçı gruplardan komitacılığa ve kabadayılığa yatkın olanları eleştirir. Bu eleştirilerini

de akliselim bir İttihatçı olan ikinci tip Kara Kemal Bey'e yaptırır. Kemal Tahir, kendi sözcülüğünü de üstlenecek olan Kara Kemal'i Türk toplumunun gerçeğini kavrayan akıllı, bilgili tek kişi olarak sunar. Bundan ötürü İttihatçıların bu "*Küçük Efendisi*" özeleştirisinden kaçınmaz, sırası geldikçe İttihat ve Terakki'nin yönetimdeki yanlışlarına parmak basar ve bu tutumuyla partiler üstü bir kişilik sergilerken yakın tarihin bir yorumunu ve değerlendirmesini de yapmış olur.

Kara Kemal Bey, resmi tarihte suçlu olarak görülse de roman kurgusu ve gerçekliği içerisinde suikasttan habersizdir ve düşünce olarak da suikasta karşı bir insandır. Bu kişilik ve duruşuna rağmen hedef konumuna sokulur ve suçsuz yere ölüme mahkûm edilir. Bu yönüyle Kara Kemal Bey romanda idealist bir karakterdir. Romancı, doğrularını onun ağzından dile getirir. İttihatçıların öz eleştirisini onun aracılığıyla yapar: "Gözümün önüne geldi. İttihatçıların temel direği saydığımız komitacılar... Nasıl aldatmışız kendimizi bebekler gibi... Kanlı işlere bunları biz sürüyoruz sanmışız bunca yıl... Oysa onlar kendi mizaçlarının içinde kalmışlar hep. Ne demektir bu? Bizi sürüyüp götürmüşler kendi yatkinlikleriyle... Onlar bizi oynatmış." (Kemal Tahir, 2016e, s.201). İttihatçılar içerisindeki komitacı ve kabadayı grup iktidardayken yaptığı hatalarla partinin sonunu getirmiş, Cumhuriyet sonrasında ise giriştikleri bu suikast teşebbüsüyle de suçlu suçsuz birçok İttihatçının yargılanmasına ve hüküm giymesine sebep olmuştur. Suikast teşebbüsü ortaya çıktığında kabadayı grubu hemen çözülmüş ve herkesi ele vermiştir. "Her zaman olduğu gibi gene kravatlılar dayanmış, elinden silahı, dilinden adam vurmayı düşürmeyen kabadayılar hiç utanmadan köpekleşmişti." (Kemal Tahir, 2016e, s.112). Komitacı ve kabadayı İttihatçılar yaptıkları yanlışlarla düzeltilemez sonuçlara yol açmış, Kara Kemal Bey gibi suçsuz insanların da sonuna neden olmuşlardır.

Aydının iç çatışması (aydın ve sorumluluk).

Kurt Kanunu romanında yer alan çatışmalardan birisi de aydın ve aydının sorumluluğu meselesidir. Bu çatışma roman kahramanlarından Emin Bey'in merkezinde ele alınmıştır. Emin Bey, Kara Kemal Bey'in evlerine gelmesiyle sorumluluk duygusu içerisinde bir iç çatışma yaşar. İlk başta bir aydın olarak aydın sorumluluğu üzerine sabit bir fikre sahip olsa da romanın sonunda düşünceleri değişecektir. Kemal Tahir, *Kurt Kanunu* romanı aracılığıyla aydını gerçeği aramaya ve sorumluluk duygusu etrafında kendi ve ülke gerçekleriyle yüzleşmeye, bir anlamda uyanmaya çağırır. Bunu gerçekleştirebilmek için de Emin Bey'i kullanır. Emin Bey, Kara Kemal'in gelip evine sığındığı güne kadar tarafsızlığı savunan birisidir. O; biraz akıllı, tedbirli davranan, hırslarını, tutkularını yenebilen insanoğlunun sorumluluk altına girmeden, çirkin işlere bulaşmadan, etliye sütlüye karışmadan sakin ve

mutlu bir hayata kavuşabileceğine inanan bir aydındır. Kara Kemal'in evine gelmesiyle geçirdiği deneyimden sonra bu felsefenin çürüklüğünü, sorumluluktan kaçmakla değil mutlu olmanın, insan gibi yaşamamanın bile söz konusu olamayacağını keşfeder ve geçirdiği bu sınavdan, sorumluluk yüklenmesini bilen bir adam olarak çıkar. (Moran, 2019b, s.209)

Emin Bey romanda ilk olarak Kara Kemal Bey'i saklamaktan korku duyacağını belirtir. Bu korkusunun da ölmek ya da cezalandırılmaktan gelmediğini, bunun sorumluluğu altına girmekten olacağını ifade eder. Emin Bey'in asıl sorunu sorumluluk yükü altına girmek korkusudur: "Emin Bey, sorumluluk korkusuyla evlenememiş, sorumluluk korkusuyla İttihatçılıktan vazgeçmiş, savaş sıralarında, alıp yürüyen soygun sorumluluğuna bulaşmamak için emekliliğe sığınmıştı. Evin idaresine hiç karışmayarak her şeyi kız kardeşi Perihan'a bırakması bile bu garip korkudandır." (Kemal Tahir, 2016e, s.187). Emin Bey için önemli olan "*dikkatli yaşamak*" ve "*tarafsız*" olmaktır. Böyle bir hayat felsefesinin insanı sıkıntıya sokmayacağını ifade eder. Emin Bey'in bu tutumu, yazarın birçok romanında gördüğümüz ve Kemal Tahir'in romandaki gölge karakteri olabileceğini düşündüren yeğeni Murat tarafından eleştirilir. "Sorumluluktan kaçan bütün insanlar doğruluktan çok zor söz edecek kadar BENCİL sayılmazlar mı?" (Kemal Tahir, 2016e, s.188). Murat'ın bu sözleri aslında sorumluluktan kaçan bütün aydınlara söylenmiş bir Kemal Tahir sözü gibidir. Kemal Tahir, bu ifadesiyle tarihin bir kesitini ele aldığı *Kurt Kanunu* romanında o dönemde sessiz kaldığını ve sorumluluk almadığını düşündüğü aydınlara ince bir göndermede bulunur. Emin Bey, ilk başta böyle bencil bir tavır içerisinde. Kara Kemal Bey'i saklarken içten içe korku duymaktadır: "Yakalansa söyler mi acaba, bizde kaldığını... Perihan'ı haberci yolladığını? Kendisine zerre kadar borçlu olmadığımız halde... Bu kadar büyük bir iyilik etmişken... Bizi verir mi ele? Mümkündür. Nasıl gelip çaldı kapımızı? Düşündü mü suçlu düşeceğimizi? Ağır cezalara çarptırılacağımızı?" (Kemal Tahir, 2016e, s.202).

Kara Kemal Bey'in Emin Bey'in evinde yakalanmak üzereyken intihar etmesi üzerine suçluyu saklamaktan dolayı Emin Bey tutuklanarak İzmir'e götürülür, İstiklal Mahkemesinde sorguya çekilir. Mahkemede doğruları dile getirerek dik bir duruş sergiler ve beraat eder. Emin Bey'in bu sorgu günlerinde gördükleri ve yaşadıkları onda değişime sebep olur. Eve döndüğünde sebebini anlayamadığı bir sıkıntı ve bunaltı duyar. Bu sıkıntı ve bunaltı ondaki değişimin habercisidir: "O zamana kadar, ölçülü yaşayan bir insanın gerçek mutluluğunun temeli olan sakinliğini alt üst etmişti ama... Usandırıcı durgunluğun yerine, çabalamayı, direnmeyi, yaşamamanın ana şartı olduğunu şimdi anlamaya başladığını boğuşma hırsını, yüreği sıkıca kavrayan savaşıma heyecanını getirmişti." (Kemal Tahir, 2016e, s.269). İçinde duyduğu sıkıntı geçmek bilmez. Kitap okur, yürüyüşe çıkar; fakat çöküntü devam eder. Bu çöküntü üzerine beynine hücum eden düşünceler onda aydınlanmanın yolunu açar: "Bunca yıldır evine

kaçmakla bütün sorumluluklardan kurtulacağını sanmıştı. ‘Evine kaçmakla öyle mi? Etliye sütlüye karışmamakla... Bu kadar kolay mı kurtulmak... İnsan gibi yaşamak... Bu kadar kolay mı adam olmak?’ (Kemal Tahir, 2016e, s.294). Bu bunaltı süreci sonrası Emin Bey’de sorumluluk kavramı değişime uğrar. Bu zamana kadar takındığı dikkatli davranma ve tarafsız olma tutumunun aydın için mümkün olamayacağını görür. Çünkü aydın sadece kendinden sorumlu olamaz, o topluma ve tarihine karşı da sorumludur:

Şimdiye kadar zannettiği gibi biraz akıllı, tedbirli davranan, hırslarını, tutkularını yenebilen insanoğlunun sorumluluktan kurtulması hemen de imkânsızdı. Çünkü insanoğlu yaptıklarından, hatta aklından geçirdiklerinden, hatta yakınlarının yaptıklarından, tasarladıklarından değil; yüz yıl, iki yüz yıl sonra yaşayan bütün insanların yaptıklarından, daha beteri aklından geçirdiklerinden de sorumlu gözüküyordu. (Kemal Tahir, 2016e, s.295).

Emin Bey, yaşadığı bu süreç sonrası bireysel bir hayat anlayışından toplumsal bir sorumluluk bilincine ulaşır: “Her çeşit hergeleliği, namussuzluğu, soygunu ortadan kaldırmaya çalışmalıyız; ancak insanın insana kahpelik etmesi ortadan kalkınca kurtuluş var.” (Kemal Tahir, 2016e, s.295). Emin Bey artık yeni bir aydın olarak karşımıza çıkar, bu süreç sonrası yaşanan sıkıntılı sürecin nedenlerini idrak eder ve kardeşi Perihan’a günlerdir uyuyamamasının nedenini şöyle anlatır: “Düşünme, dayanma, hayal etme gücümüz ne kadarsa o kadar insanız. Yaratılmış olmanın, toplum baskılarının özüne sığınamayız. Sorumluluk idrakine varmış insan, sınırsız olarak hürdür. Hürlüğü arttıkça sorumluluk artar. Artan sorumluluk karşısında ister istemez bunaltı duyarız. Anlıyor musun küçük abla, niçin uyuyorum gecelerdir? (Kemal Tahir, 2016e, s.296). Romanın sonunda kaçaklardan bir diğeri Abdülkerim gecenin üçünde Emin Bey’in evinin kapısını çalar. Kapıyı açan Perihan, Kara Kemal Bey’i sakladıkları süreçte yaşadıklarını tekrar yaşamak istemediği için çok korkar ve Abdülkerim’i eve almaz. Bu durumu Emin Bey’e anlattığında Emin Bey kapıyı açıp dışarı çıkmak ister. Perihan engel olmaya kalksa da onu iterek dışarı çıkar ve bağırır: “Arkadaş, arkadaş! Emin’i arayan arkadaş! Buradayım ben, buradayım” (Kemal Tahir, 2016e, s.298). ifadelerinde ortaya koyduğu tavırla final sahnesinde Emin Bey artık korkularından sıyrılmış, sorumluluk almaktan korkmayan bir aydın olarak kendini gösterir. Kemal Tahir; romanda Emin Bey’i ideal aydın tipine iç çatışmalar neticesinde, sancılı bir sürece sokarak ulaştırmayı başarmıştır.

Batılılaşma çabalarının doğurduğu çatışmalar.

Kemal Tahir, Türk toplumunda bugün görülen bütün sorunların, çelişkilerin ve çatışmaların temelinde Tanzimat ile başlayan batılılaşma hareketlerinin yattığını düşünür. *Kurt Kanunu* romanında da bu batılılaşma sorununu ele alır. Cumhuriyet yönetimine yönelik eleştirilerinin başında Batılıların etkisiyle yapılan yenilikler gelmektedir. Halifeliğin

kaldırılmasından başlayarak, tekke ve zaviyelerin kapatılması, miladi takvimin alınması, İsviçre Medeni Kanunu ile İtalyan Ceza Kanununun alınarak kullanılması gibi Cumhuriyet yönetiminin gerçekleştirdiği birçok yeniliği eleştirir. (Kemal Tahir, 2016e, s.88,89) Bu yapılanların mesnetsiz bir biçimde büyük yanlışlar olduğunu ve Batı istedi diye yapıldığını dile getirir. Tanzimat ile başlayan ve Türk tarihinin en büyük yanlış olarak gördüğü batılılaşma çabalarının Cumhuriyet Döneminde de tepeden inme biçimde uygulanmaya çalışılması Kemal Tahir'e göre büyük bir hatadır. *Kurt Kanunu* romanında da bu yanlışlar çoğunlukla Kara Kemal Bey'in ağzından dile getirilir. Kara Kemal Bey, özellikle İttihatçıların iktidarında başlayıp Cumhuriyet Döneminde de devam eden burjuva yaratma çabası ve bunun yarattığı sorunlar üzerinde durur: “Kabadayılarımızın bir kısmını zengin etmek politikamızın da iki amacı vardı. Biri Türk iş adamı yetiştirip önemli iş alanlarını Hristiyan azınlıkların elinden almak, Türkleştirmek; ikincisi, zenginlik yaman silahtır. Bu yaman silahı bizimkilerin elinde toplayıp kötüsü gelirse yararlanmak.” (Kemal Tahir, 2016e, s.113). Kara Kemal Bey, burjuva yaratma çalışmasının nedenini bu şekilde açıklasa da bizde burjuva yaratma çabası Batı'daki gibi başarılı olmaz. Çünkü Türk toplumunun dinamikleri ve alışkanlıkları böyle bir burjuva sınıfı oluşmasına müsaade etmez. Yine Kara Kemal Bey, bizdeki batılılaşma sürecinin sonuçlarını şöyle dile getirir:

Biz batılılaşma belasına kapıldık kapılılı, Batılıları, okşayarak, etekleyerek memlekete çağırdık. Bunların açık, gizli kum gibi örgütü var. Bu örgütler, idareci kadroların her basamağıyla gizli-açık ilinti kurmuş... Çoğumuz çocuklarımızı bunların okullarında okutup yüksek tahsil için bunların memleketlerine yolluyoruz. Yeni halk kadrolarına gitmek demek, bunlarla açıkça boğuşmaya girmek demektir. Batılılaşma tarihimizde hiçbir idare, hiçbir devlet adamı şimdiye kadar göze alamadı bunu... Almış görünenlerin en kabadayısı da... En çok sıkıştırana karşı çıkarken ötekilere dayanmak zorunda kaldığından, birinin pençesinden çıkıp öbürünün pençesine girdi. Durum bugün de başka türlü değil... (Kemal Tahir, 2016e, s.115).

Batılıların Türk toplumu ve devletine yönelik planlarını, Türk siyaseti üzerindeki etkilerini dile getiren Kara Kemal Bey, Onların bu kadar etkili olmasının nedenlerinin başında da kurdukları okulları gösterir: “1914'te yabancıların ALTI BİN okulu vardı, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde... Neden açmışlar bunları? Niçin bunca parayı harcıyorlar? Akıllanalım diye mi? Hayır, işe yarar ajan yetiştirmek için.” (Kemal Tahir, 2016e, s.218). Batılıların ülke üzerindeki etkileri romanda açık bir şekilde ifade edilirken ülkesi için çalışanların da nasıl sevilmediği ve ne yüzden cezalandırıldıkları yine Kara Kemal'in ağzından dile getirilir: “Sevmezler yabancılar, yerli iktisat kurumları kurmaya çabalayanları... Almanlar da beni bunun için sevmezlerdi. Borç isteyen severler, hele rüşvet alanlara bayılırlar... Kendi yağıyla kavrulmaya çabalayan Doğulu suç işliyor sayılır Batılılarca...” (Kemal Tahir, 2016e, s.221). Kemal Tahir, Türk toplumundaki bütün sorunların kaynağı

olarak gördüğü batılılaşmayı diğer birçok romanında olduğu gibi *Kurt Kanunu* romanında da ele almış, bu romanda batılılaşma sorununun Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki durumunu yansıtmıştır.

“Yol Ayrımı” Romanında Çatışma Alanları

Yol Ayrımı romanı Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi nehir romanlarında yer alan son yapıtıdır. Bu roman 1930 Türkiye’sinin siyasi atmosferini, bu atmosferde ortaya çıkan siyasal çatışmaları yansıtarak bu döneme yazarın bakış açısıyla ışık tutan bir dönem romanıdır. Devlet eliyle çok partili hayata geçiş denemesini ve bu denemenin yarattığı hüsrani anlatan bu roman, 1930’ların Türkiye’sinin yanı sıra 1930’ların Kemal Tahir’ini de yansıtmış ve yazarın hayatından derin kesitler sunmuştur. Milli Mücadele Dönemi’nde birlik olmuş bir milletin daha yedi yıl geçmeden derin bir siyasi ayrılığa sürüklenmesini ve bu durumun ortaya çıkardığı çatışmaları dile getiren Kemal Tahir, Gazeteci Murat karakteri ile de bu ayrılığın bireysel düzlemini yansıtmaya çalışmıştır. Hulusi Dosdoğru, *Yol Ayrımı* romanı için: “Bu roman 1930’larda devlet güçlerini, kişisel çıkarları uğruna kullanmaya yeltenenlerin aralarındaki boğuşmayı ve bu kargaşada gerçek Kuvayı Milliyecilerin şaşkınlık ve üzüntülerinin hikâyesidir.” (Dosdoğru, 1974, s.346) diyerek romanda çıkarıcı bir zihniyetin siyasi yapıyı nasıl ele aldığını dile getirmektedir. Özellikle Mustafa Kemal’in bu zihniyet tarafından nasıl çevrelendiğini ve Gazi’ye rahat hareket imkânı bırakmadıkları gerçeğinin romanda vurgulanmak istediğini dile getirir: “Serbest Fırka oyununun iç yüzü verilirken, gerçek Kuvayı Milliyeciliğin ne olup ne olmadığı ve Mustafa Kemal’i ölümünden sonra da paravan olarak kullanmak isteyenlerin sistemli ve planlı gerçek düşmanlığı belirtilmektedir.” (Dosdoğru, 1974, s.346).

Yol Ayrımı romanı Kemal Tahir’in tarihî kent dizisi serisinin final sahnesi gibidir. Serideki romanların bütün başkahramanları bu romanda kendisine yer bulur. Kimisi bu romanda bir karakter olarak karşımıza çıkar, kimisinin sadece ismi vurgulanır. Diğer romanlarda eksik bırakılıp tamamlanmayan hadiseler bu romanda bir neticeye kavuşturulur. *Esir Şehrin İnsanları* romanından Kamil Bey, Nermin Hanım, Ramiz, Fatma, Ayşe; *Esir Şehrin Mahpusu* romanından yine Kamil Bey, Arif Bey, Faytoncu Osman, Nuh Bey, Sakanın Naci, Murat, Kadir; *Yorgun Savaşçı* romanından Cehennem Topçu Cemil, Doktor Münir Bey, Gülnihal Kalfa; *Kurt Kanunu* romanından Emin Bey, Perihan Hanım gibi daha nice isim *Yol Ayrımı* romanında gerek karakter gerekse sadece isim olarak kendisine yer bulur. *Yol Ayrımı* romanı bu yönüyle bu romanların toplamı ve sonucudur. Halit Refiğ, *Yol Ayrımı*’nı Kemal Tahir’in kent dizisi romanlarının zirvesi olarak görür:

Bu dizinin son kitabı *Yol Ayrımı*, dizinin bir çeşit toparlayıcı eseridir. Öbür dört romanın ana karakterleri Kamil Bey, Ramiz Efendi, Cehennem Yüzbaşı Cemil, Doktor Münir ve Emin Bey *Yol Ayrımı*’nda bir araya gelirler, durumlarının son acı bir hesabını çıkarırlar. *Yol Ayrımı* çağdaş Türk toplumunun siyasi yapısına dair yazılmış en büyük eser olup yazarınengin bilgi, eleştirici zeka ve mertçe duyarlılığının zirveye varmış bir örneğidir. (Refiğ, 2015, s.84).

Yol Ayrımı romanı Kemal Tahir’in diğer romanlarında da görüldüğü üzere romancının biyografisiyle birtakım özdeşlikler taşımaktadır. Fakat bu romanda biyografik unsurlar diğer kent dizisi romanlarına göre daha fazla yer almaktadır. Romanda Gazeteci Murat karakteri doğrudan Kemal Tahir’in biyografik yansımasıdır. Kemal Tahir de tıpkı Murat gibi 1930’lu yıllarda gazetecilik yapmaktadır ve Atatürk devrimlerine bağlı halkçı bir gençtir. En yakın arkadaşı Ertuğrul Şevket, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın karşısında kurulan Serbest Fırka’ya girdi diye onunla öldüresiye kavgaya tutulacak kadar halkçıdır: “Coşkun bir Atatürk edebiyatı, devrim bekçiliği heyecanı ile konuşmaya başladım. Bizim, her şeyin karşısında olabileceğimizi, ama Atatürk’ün karşısında olmamızın imkanı bulunmadığını anlatıyor. Serbest Fırka’yı karşı devrimcilere bırakmak gerektiğini ve onlarla pek yakında amansız bir hesaplaşmaya girileceğini ileri sürüyordum.” (Bozdağ, 2003, s. 84). Kemal Tahir yukarıdaki ifadelerle Ertuğrul Şevket’i değiştiremeyince çetin bir kavgaya tutuşur. “İşte Atatürk devrimlerine bizim bağlılığımız böyle bir bağlılıktı. En yakın arkadaşımızın bile çizgiden çıkmasına razı olamazdık. Ölmek var, dönmek yoktu devrimlerden.” (Bozdağ, 2003, s. 87). Kemal Tahir coşkun bir halkçı gençken Serbest Fırka’nın kurulup belediye seçimlerine girmesi üzerine yaşanan çirkinlikler yazarı derinden etkilemiş ve bu durum kendisini bir düşünce boşluğuna itmiştir:

Derken partiler birbirleriyle kavgaya oturdular. Sonunda belediye seçimleri geldi. Gazeteci idik, bütün olup bitenlerle yüz yüze yaşıyorduk. Bir de baktık ki, belediye seçimi gibi siyasi büyük bir değeri olmayan bir seçimi kazanmış görünmek için bile Halk Partisi, öylesine rezil, öylesine aşağılık, öylesine utandırıcı işleri, göğsünü gere gere yapmaya başladı ki, aydım!.. Bunca namussuzluğu, gözünü bile kırpmadan yapanların, devrimci mevrimeci olmaları söz konusu olamazdı! Çalışıyorlar, çırpıyorlar, yalan dolan içinde yaşatmak için yaptıklarını söylemekten haya etmiyorlardı! Sonunda, bütün pislikler suyun yüzüne çıktı arkadaş; bizi de derin derin bir düşünce aldı!.. (Bozdağ, 2003, s. 87).

Kemal Tahir, çok partili hayata geçiş denemesi ve Serbest Fırka’nın kurulması sonrası yaşanan olaylar üzerine büyük bir fikri sarsıntı yaşar. Bir Atatürkçü ve devrimciyken tanık olduğu bu olaylar onu yol ayrımına getirir ve Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan uzaklaştırır: “Sanırım benimle beraber pek çok okumuş kişi böyle düşündü ve o yıllarda manevi açlığını doyuracak başka dünyalar aramaya çıktı. Ben de aralarındaydım.” (Bozdağ, 2003, s. 91). Çok partili hayata geçiş denemelerine çok yakından şahit olan Kemal Tahir, bu gözlemlerini Gazeteci Murat kimliğine bürünerek *Yol Ayrımı* romanında detaylarıyla anlatmıştır.

Yol Ayrımı romanı yazıldıktan sonra çok büyük tartışmalara neden olmuş, Kemal Tahir, bu romanda ele aldığı konular yüzünden hedef tahtasına oturtulmuş, Cumhuriyet ve Atatürk düşmanı olarak itham edilmiştir. Kemal Tahir’i bu romanı nedeniyle en çok eleştiren isimlerin başında da Fethi Naci gelmiştir. Fethi Naci’ye göre Kemal Tahir, Ahmet Ağaoğlu’nun “Serbest Fırka Hatıraları” adlı eserini kopyalayarak romanını oluşturmuş, olaylara farklı kaynaklardan bakmayarak taraflı bir tutum izlemiştir. Yine bu roman için Kemal Tahir’i nesnel olmayıp kişisel bir hesaplaşma içerisinde olmakla itham etmiştir: “Gerçek yaşam, Kemal Tahir’i yalanladı. ‘Roman bu, gerçek yaşam değil ki, kurmaca yaşam.’ Diyenler çıkabilir. Oysa *Yol Ayrımı* roman bile değildi! Toplumsal hesaplaşma görünümünde kişisel bir hesaplaşmaydı.” (Fethi Naci, 2007, s. 279). Kemal Tahir, fikirleri ve bu fikirlerini yansıttığı romanları yüzünden hep tartışmalı bir isim olmuş, her eserinde kendisine yeni düşmanlar kazanmış bir yazar olarak bu romanda da bunu sürdürmüş; fakat yine de hayatı boyunca inandığı düşünceleri ifade etmekten korkmamıştır.

Yol Ayrımı romanı da içerisinde kimsenin ifade etmeye cesaret edemeyeceği düşünceleri barındırması yönüyle Türk edebiyatının tartışılan romanlarından birisi olmuş ve bu özelliğini yıllarca korumuştur. Romanın tartışmalı yapısını oluşturan temel çatışmalar şöyledir: 1-Halk Fırkası ve Serbest Fırka Çatışması, 2- İktidar-Halk Çatışması, 3-Kuvayı Milliyecilerin Dramı, 4-Mevcut Siyasi Atmosferde Dürüstlük ve Madrabazlık Çatışması, 5-Roman Kahramanlarının Geçmişten Kalan Hesaplaşmaları.

Halk Fırkası ve Serbest Fırka çatışması.

Yol Ayrımı romanının temel konusunu çok partili hayata geçiş denemesi ve bu bağlamda devlet eliyle kurulmuş olsa bile Serbest Fırka ve Halk Fırkası arasındaki çatışmalar oluşturur. Ismarlama bir demokrasi teşebbüsünün sonuçları ve halk nazarında gizli kalmış gizli bir hesaplaşmanın ortaya çıkışı romanın ortaya koyduğu net tespitleri oluşturur. Romanın girişi bu çok partili hayata geçişin haberiyle başlar. Roman girişinde Halk Parti’sinin Çorum Milletvekili Asım Bey, haber göndererek sahibi olduğu *Vakit* gazetesinin baskısını durdurtur. Baskıyı durdurtmasının nedeni ise yeni bir haberle Yalova’dan gelmiş olmasıdır. Haber ise yeni bir muhalefet partisinin kuruluşuyla ilgilidir. Bu haberi yarınki gazeteye yetiştirerek satış rekoru kıracaktır. Nitekim Halk Fırkası’nın nüfuzlu siması, Gazi Paşa’nın akşam sofralarını paylaşan Asım Bey, verdiği bu flaş haberle basında ve kamuoyunda sivrilir. Asım Bey Yalova’da bu haberi Gazi Paşa’nın direktifiyle bizzat eski yaveri Salih Bey’den duyar: “Gazi Hazretleri devlet işlerinde sır tutmaya çok önem verirler. Fakat gerekli gördükleri şeyleri de vaktinde açıklamayı bilirler. Anladım ki eski yaverleri Salih Bey, en yakın adamı, bana gelip ‘Serbest Fırka adıyla bir fırka kuruluyor’ lafını kendiliğinden söylememiş... Gazi

Hazretlerinin direktifleri var.”(Kemal Tahir, 2016d, s.22). Asım Bey, Yalova’da düzenlenen bir baloda ayrı bir parti kurulacağı, bu partinin liderliğine de Paris Elçisi Fethi Bey’in seçildiği haberini alır. O yıllarda Fethi Bey’in ya da başka birinin kendi kişisel teşebbüsüyle bir muhalefet partisi kurması mümkün olmayacak bir şeydir, doğal olarak bu muhalefet partisi hükümetin eliyle ve emriyle kurulur. Muhafif bir partinin kurulması ilk olarak herkes tarafından şaşkınlıkla karşılanır, çoğunlukta böyle bir muhalefet partisine yaşanan dönemde ihtiyaç olmadığı görüşü vardır. Romanda bu partinin kuruluş gerekçeleri farklı bölümlerde, farklı kişilerce, farklı bakış açılarıyla ifade edilmiştir. Mesela Asım Bey Serbest Fırka’nın kuruluş gerekçesini Osmanlı borçlarının altınla ödenmesi meselesine bağlar:

Osmanlı borçlarının ödenmesi meselesi Lozan Antlaşmasında çözülememiş sonraya bırakılmış. Uyuşulamamış. Çünkü İsmet Paşa borçların altınla ödenmesine yanaşmıyordu. ‘Kağıt para veririm’ diyordu. Konuşmalar Paris Büyükelçisi Fethi Bey’e bırakıldı. 1928’de bir anlaşma yaptılar. Buna karşı biz de altınla ödemeyi kabul ettik. Anlaşma imzalandığı zaman, hizmeti beğenilerek, alacaklılarca Fethi Bey’e on bin lira mükafat verildi... İsmet Paşa Hükümeti borçların altınla ödenmesinin imkânsızlığına karar verdi. ‘Borçlarımızı ancak kağıt parayla öderiz,’ dedi... Bunun üstüne Fethi Bey, alacaklara verdiği sözün tutulmamasını onur meselesi yapmış olacak ki, bu yaz izinli gelince hükümet kararını eleştirdi, durumdan Gazi Hazretleri’ne şikayette bulundu. Gazi Paşa Hazretleri buna epey sıkıldılar... ‘Hiç yoktan bir mesele çıkardılar. Cenuptaki demiryolu meselesinde çıkan meselede Fransızlara karşı ben kendim ortaya çıkmaya mecbur oldum. Bu işte beni İngiliz ve Fransızlara karşı çıkmaya mecbur edecekler,’ buyurdular. (Kemal Tahir, 2016d, s.24,25).

Asım Bey’in ifadesine göre Serbest Fırka’yı Mustafa Kemal’in bu meselede İsmet Paşa’ya olan kızgınlığı kurdurur. Romanın ilerleyen bölümlerinde Kemal Tahir, Ağaoğlu Ahmet’in ağzından partinin kuruluş gerekçelerini dile getirir. Ağaoğlu Ahmet de Fethi Bey’den dinlediklerini aktarır: “Anlaşıyor ki, dedi Fethi Bey, ‘tek fırkanın doğurmuş olduğu denetsizlikten, idaresizlikten bıkmış Gazi Hazretleri,’ dedi. ‘Bir yandan Meclis’te birbirini denetleyecek iki fırkanın varlığı, öte yandan da memlekette biraz hürriyet havasının esmesini arzu ediyorlar,’ dedi.” (Kemal Tahir, 2016d, s.37). Ağaoğlu Ahmet’in Fethi Bey’in ağzından aktardığı bu ayrıntılar, Serbest Fırka’nın nasıl güdümlü bir parti olduğunu ortaya koyar. Nitekim Fethi Bey de bu gerçekliği açıkça ifade etmiş ve bu partinin Gazi Paşa’nın direktifiyle ortaya çıktığını açıkça belirtmiştir. Fethi Bey, cesaretini Mustafa Kemal’den almaktadır ve onun koruması altında siyaset yapmak istemektedir. Romanın ilerleyen bölümlerinde de Fethi Bey’in Gazi Paşa’nın verdiği teminatlarla böyle bir işe giriştiği görülür: “Sonra Fethi Bey dedi ki: Fakat, dedi, önceleri olduğu gibi, dedi, anarşiye ve kargaşalığa meydan vermemek için, dedi, fıkralar arasında temelde ayrılık olmamasını, ikisinin de yüksek bir elden idare olunmasını temin etmek istiyorlar Gazi Hazretleri, dedi.” (Kemal Tahir, 2016d, s.38). Serbest Fırka’nın kurulmasında Mustafa Kemal’in verdiği teminatlar da dile getirilir.

Gazi Paşa'nın fırkanın kurulmasını arzu ettiğini bildiren mektubu, para ve mecliste mebus desteği bu teminatların başını çekmektedir.

Serbest Fırka açıldığında ilk olarak kuşkuyla yaklaşılsa da zaman ilerledikçe çekingenlik ortadan kalkmaya başlar. Partiye geçişler çoğalır: “Çekingenlik yavaş yavaş azalıyor, Galata'da Nazlı Han'da açılan Serbest Parti İstanbul İl Merkezine uğrayanlar gittikçe artıyordu. ‘Yarın’ gazetesinin satışı hızla yükselmiş, inanılmaz rakamlara ulaşmıştı. Üniversite kaynıyor, gözle görülecek açıklıkta ikiye bölünüyordu.” (Kemal Tahir, 2016d, s.90). Serbest Fırka'nın kurulması ve partiye karşı çekingenliklerinin ortadan kalkmasıyla Halk Partisi'ne olan düşmanlık ortaya çıkmaya başlar. Muhafızlar Serbest Fırka'dan güç alarak birleşirler. Serbest Fırka'nın büyüüp güçlenmesi Halk Partilileri rahatsız eder. Halk Partililer ellerindeki gücü muhaliflere bırakma niyetinde değildir. Nitekim Fethi Bey'in İzmir gezisinde olaylar çıkar. Bu şehirdeki nutkundan sonra da olaylar büyür. İsmet Paşa'nın resimleri kurşunlanır, gazete idareleri taşlanır. Çıkan çatışmalarda atılan kurşunlar 14 yaşında bir öğrenciye rastlar ve öğrenci ölür. Öğrencinin babası çocuğu kucığına alır ve Fethi Bey'in ayaklarına atar ve : “İşte size bir kurban! Dedi, ‘başkalarını da veririz! Yalnız sen bizi kurtar! Kurtar bu zalimlerin ellerinden.” (Kemal Tahir, 2016d, s.110) der. Çocuğun babasının bu ifadesi yıllarca gizli kalmış düşmanlığın su yüzüne çıkmasıdır. Kurtuluştan 7 yıl sonra halkın kurtarıcılara tepkisi şaşkınlık yaratır. Ağaoğlu Ahmet, yaşanan olayların sorumlusunun sadece tek taraf olmadığını Halk Partililerinin de suçlu olduğunu dile getirerek, yaşanan çatışmayı dile getirir: “Olayların bu hale gelmesinden, bana sorarsan, biraz da İzmir halkçıları sorumludur. Doğrusu ben sanıyordum ki, İzmir Halk Fırkası idarecileri gelecek, bizi karşılayıp il merkezine götürecek... Böylece birlik gösterip halkın heyecanı yatıştırılacak. Oysa büsbütün ters yol tuttular. Daha biz gelmeden önce şehirde çarpışmalar, çatışmalar olmuş.” (Kemal Tahir, 2016d, s.107).

İzmir olayları sonrası Halk Partililer Mustafa Kemal üzerinde baskı kurarlar. Yunus Nadi, Atatürk'e ithafen yazdığı yazıda Gazi Paşa'ya resmen tarafını sorar. Gazi Paşa'nın bu baskılara cevabı şu şekilde olur: “Resmi vazifemin hitamında Cumhuriyet Halk Fırkasının başında fiilen çalışacağım. Bu noktada tereddüte mahal yoktur.” (Kemal Tahir, 2016d, s.128). Mustafa Kemal, ne kadar Fethi Bey'e Serbest Fırka için çeşitli teminatlar verse de üzerindeki baskılar nedeniyle tarafsız duramaz. Partiler arası çatışmalar özellikle belediye seçimlerinde iyice artar. Halk Partililer asker ve polis baskısıyla seçime şaibe karıştırırlar, seçimler adil bir biçimde gerçekleşmez. Asker ve polis Halk Partisi'nden yana taraf tutarlar, bu baskı nedeniyle insanlar, Serbest Fırka'ya oy vermeye çekinirler. Bu şaibeli ortamda seçimin galibi Halk Parti'si olur. Ağaoğlu Ahmet adil gerçekleşmeyen seçimi Mustafa Kemal'e şöyle ifade

eder: “Paşam, eğer bütün memlekette Samsun Valisi gibi bir kanun tanıyan idare memuru da bulunmazsa artık bizlere ağlamak düşerdi. Eğer her tarafta idare memurları bu kabil insanlar olsaydılar, şüphe yoktur, seçimlerin dörtte üçünü biz kazanırdık.” (Kemal Tahir, 2016d, s.337,338). Belediye seçimlerinde yaşanan bu durum üzerine Mustafa Kemal, seçimlere blok olarak girmelerini tasarlar, her iki partinin de başına o geçecektir; fakat Halk Partisi buna da karşı çıkar ve Mustafa Kemal geri adım atmak zorunda kalır. “Gazi üçüncü defa Fethi Bey’e gitmiş, olayı anlatmış. ‘Durum budur,’ demiş, ‘siz gene işinize bakacaksınız! Ben seçimlerde Halk Partisi’nin başında bulunmak zorundayım!’ demiş...” (Kemal Tahir, 2016d, s.408). Mustafa Kemal’i karşıya almayı göze alamayan Serbest Partililer, kapatma kararı alıp bunu Mustafa Kemal’e bildirirler. Mustafa Kemal buna karşı çıkar. “Hayır, partiyi dağıtmayacaksınız. Karşıma çıkacaksınız. Güçler denk değil, lafını dinlemem. Halk sizi tutuyor!” (Kemal Tahir, 2016d, s.409) diyerek partinin kapatılmasına karşı çıksa da Meclis konuşmasında Halk Partililerin Fethi Bey’i iyice sıkıştırmaları üzerine Fethi Bey, bir bildiri ile Serbest Fırka’nın kapatıldığını açıklar.

İktidar-halk çatışması.

Kemal Tahir, kurtuluş mücadelesi sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu iktidarını ve gerçekleştirdikleri devrimleri düşünce yazılarıyla her zaman eleştirmiş, bu eleştirilerini romanlarına da taşıyarak düşünce dünyasını sanatı yoluyla yansıtmış bir yazardır. *Yol Ayrımı* romanında da tıpkı *Kurt Kanunu* romanında olduğu gibi yoğun bir iktidar eleştirisi görülür. İktidarın yaptığı inkılapları dayanaksız bulur ve sadece Batı’ya yaranmak için yapılmış bozguncu hareketler olarak niteler. Özellikle menfaatçi çevrelerce sarılan iktidarın halktan koptuğunu ve iktidar mensuplarının sadece kendi işlerini yollarına koymak için çalıştıklarını ifade eder: “Cumhuriyet kadrolarını, halktan bağlarını koparmış ve ‘kapıyı tutmuş’ küçük bir burjuva zümresi olarak anlatan yazar, bu bakımdan cumhuriyetin getirdiğini iddia ettiği hususların gerçekleşmediği inancındadır.” (Coşkun, 2012, s.336) İktidarın baskıcı tutumu ve basın özgürlüğünü de engellemiş olması yazarın kahramanların ağzından yansıttığı başı çeken eleştirilerindendir. Romanın başında Ağrı Dağı’ndaki isyan dile getirilir. Bu isyan gazeteler tarafından görmezden gelinir. Bir gazeteci olan Murat’ın ağzından basının mevcut durumu şu şekilde ifade edilir: “Evet, habersizlikten kırılıyordu bütün gazeteler... Oysa isyan vardı memlekette... İsyanın aylardır bastırılamaması göstermiyor muydu aksayan yönler olduğunu? Nasıl saklanır bu kadar açık bir gerçek? Niçin?” (Kemal Tahir, 2016d, s.1,2). Basının mevcut durumu bu şekildedir, gazeteler çoğunlukla iktidarın güdümündedir. Nitekim Murat’ın çalıştığı *Vakit* gazetesi de Halk Partisi’nin Çorum Mebusu Asım Bey’indir. Asım Bey de İsmet Paşa’nın yakın arkadaşısıdır. İktidarın bu tutumu yazar

tarafından eleştirilse de iktidarın romandaki taraftarları halis düşüncelere sahip insanlardır. Onlar için iktidar kurtarıcı kadrodur. İktidarın uygulamalarıyla ne kadar ezilseler de iktidarda kurtuluş mücadelesindeki ruhun hala yaşadığına inanan bir halk tabakası vardır. Örneğin Ramiz Efendi, öğretmen maaşıyla geçinemeyecek kadar zor bir hayatı olsa da Serbest Fırka'nın açılışını kabullenemez. Yine bin bir sefalet içerisinde fakültesini bitirip öğretmen olarak atanmanın hayalini kuran Selim Nuri koyu bir Halk Partisi taraftarıdır: “Memleket batmaktan kurtulmuştu. Kurtuluş kime yaramış, haksız baskı, açık soygun, sürünen halk yığınları... Fasa fiso bunlar arkadaş! Diyordu. Kurtuluş olduğu için oluyor bunlar... Kurtuluş olmasaydı, namussuzluk bile var olamazdı.” (Kemal Tahir, 2016d, s.409). Selim Nuri “Gazi Paşa'dan bile daha Kemalist, daha sıkı Kuvayı Milliyevidir” (Kemal Tahir, 2016d, s.409). Oysa Selim Nuri yokluktan eski, yıkık ve virane Cambaz Kadı Medresesi'ne sığınmış, babası Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşmüş bir yoksul gençtir. Yokluklar içerisinde fakülteyi bitirip öğretmen olmak istemektedir. Geçinmek için de *Vakit gazetesinde* çalışır. Yaşadığı bu zor koşullar içerisinde geçmek bilmeyen bir hastalığı ve öksürük nöbetleri vardır. Selim Nuri bu düşüncede bir genç olmasına rağmen iktidarın zulmüne uğrayacak ve sonu kötü bitecektir. İktidarın destekçisiyken iktidar tarafından iftiraya uğrayıp dövülecek, bu dayak sonrası da toparlanamayarak vefat edecektir.

Romanda Selim Nuri gibi ezilen başka halktan insanları da görürüz. Bunlardan birisi de Celile'dir. Celile'nin babası tıpkı Selim Nuri'nin babası gibi kurtuluş mücadelesinde şehit düşmüş bir askerdir. Celile, Şahende öğretmenin verdiği şiiri ezberleyemeyince öğretmenininden azar işitir. Fakat olayın arkasında yine bir yaşam zorluğu yer almaktadır. Celile üst üste üç gece ancak ikişer saat uyuyabilmiştir. Annesi dikiş diker, bayram olduğu için işler yoğundur, Celile de annesine yardım etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle şiiri ezberleyememiştir. Yaşadığı zorlu hayat eğitimini etkilemektedir. İktidar mevcut gücünü kazanılan kurtuluş mücadelesinden almıştır. Fakat iktidar aldığı bu gücün kaynağını yüceltmek yerine ezmektedir.

Yol Ayrımı romanı Kemal Tahir'in Cumhuriyet yönetimine yönelik eleştirilerinin yoğun biçimde yer aldığı eserlerinden biridir. Medreselerin kapatılmasından Harf İnkılabı'na kadar çeşitli Cumhuriyet Devrimleri romanda farklı kahramanların ağzından eleştirilir. Örneğin Selim Nuri'nin arkadaşı Kırkbirin Rüstemşah'ın ağzından medreselerin kapatılmasının eleştirisi şöyle yapılır: “Bu bizim medreselerin kapatılıp, laik Fransızların papaz mektepleri neden açık bırakıldı? Başkaca laik bile değil, düpedüz alık Amerikan Protestan misyonerlerin okulları neden işler harıl harıl? Diyelim bunlar batılıdır, boynumuz kıldan ince... Ya Rumların Heybeliada'daki papaz mektebi...” (Kemal Tahir, 2016d, s.409). Cumhuriyet devrimlerinin yanı sıra mevcut hükümetin Serbest Fırka'ya karşı tutum ve

davranışları da yazarın eleştirdiği başlıca meselelerden birisidir. Özellikle Serbest Fırka'nın kapatılmasına yol açan Meclis toplantısındaki tutum ve davranışlar iktidarın vardığı noktayı sergilemesi açısından önemlidir. Yazar, iktidarın o toplantıdaki tutumunun Halk Partisi için neden olacağı olumsuz akıbeti Murat karakteri aracılığıyla ortaya koyar: “Şuna kesinlikle artık eminim! Halk Partisi, o toplantıda, iktidarda olduğu halde, belki yıllarca da iktidarda kalacağı halde, çoktan yenik düşmüştür. Hem de kesinlikle yenik düşmüştür.” (Kemal Tahir, 2016d, s.414). Kemal Tahir, iktidara yönelik en ağır eleştirilerini romanın sonuna saklar. Eleştirileri de dürüst bir karakter olan ve fikirlerini ifade etmek için kullandığı yansıtıcı karakter Doktor Münir'e yaptırır. Doktor Münir iktidarı bir mirası yok etmekle suçlar:

Demek dört milyon üç yüz seksen küsur kilometrelik bir imparatorluğun yedi yüz yıllık hesapları tasfiye edildi beş ay içinde... Buna tasfiye denmez. Mirası reddettik, hem de borçlarından bir kısmını kabul ederek reddettik. Değil bir dünya imparatorluğunun mirası bir mahalle bakkalının mirası bile, bizim bugünkü mahkeme usullerimiz göz önüne getirilirse, bu kadar kısa zamanda tasfiye edilip karara bağlanamaz. (Kemal Tahir, 2016d, s.416).

Doktor Münir bütün oturumları 5 ayda biten Lozan Anlaşması'nı kastederek Cumhuriyet yönetiminin 700 yıllık bir mirası reddedip bir imparatorluğu yok ettiğini dile getirerek eleştirilerini sürdürür. Doktor Münir'e göre iktidarın sadece bir savaş kazanarak böyle bir yetkiyi kullanabilmesi ve böyle keskin kararlar alabilmesi anlaşılmalıdır. O'nun için İktidar kadrosunun kazandığı savaş da bir Kurtuluş Savaşı değildir, Türk tarihinin yüzlerce savaşından sadece biridir: “Osmanlı İmparatorluğu'nu kurup yaşatmış Anadolu halkları için ne utandırıcı bir sözdür, Yunan Savaşına Kurtuluş Savaşı demek... Bu savaşa İstiklal Savaşı da haşa denemez. Çünkü biz hiçbir zaman milli devletimizi yitirmedik.” (Kemal Tahir, 2016d, s.418). Doktor Münir, milli devletin yitirilmediğini Anadolu'da yürütülen savaşın bu geleneğin bir devamı olduğunu ifade eder. Fakat bu zafer iktidarca kullanılıp başka boyuta taşınmış, halk kandırılmıştır: “Anadolu-Yunan Savaşı, belletilmek istendiği gibi, bin yıllık tarihimizden ayrı bir Milli Kurtuluş Savaşı değildir. Bin yıldır süren Doğu-Batı boğuşmasının yüzlerce savaşlarından biri, hem de küçüklerinden biridir. Böyle bir savaşı kazanmak, bin yıllık tarihin biriktirdiği hesabı kapatmaya yetmez...” (Kemal Tahir, 2016d, s.418). Romancıya göre bu zafer sonrası yapılan devrimlerle de tüm sorunlarımızın ana kaynağı olan batılılaşma illetine tekrar dönülmüş, büyük bir hataya düşülmüştür. Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* romanında Doktor Münir'e ifade ettirdiği görüşler sarsıcıdır ve bu yönüyle de romancı büyük tepkiler toplamıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı ifadesini kabul etmeyip bu mücadeleyi tarihimizdeki yüzlerce mücadeleden birisi hatta en önemsizi olarak ifade etmesi tartışmaya şayandır.

Kuvayı Milliyecilerin dramı.

Kemal Tahir, *Yol Ayrımı* romanında belirli tarihsel koşullar altında yapılmış bir savaştan sonra yaşanan değişikliklerden ümit ettiğini bulamayan Kuvayı Milliyecilerin Osmanlı'nın yıkılıp tamamen farklı, batılı bir rejimin kurulmasını hazmedemediklerini, bu durumun kendilerinde yarattığı hayal kırıklığını ve sonrasında geldikleri yol ayrımını anlatmaya çalışmıştır. Milli Mücadele dönemini anlattığı önceki tarihî kent dizisi romanlarında güçlü bir duruş sergileyen Kuvayı Milliyeci kahramanların, *Yol Ayrımı* romanında kabuklarına çekildikleri ve karamsar bir duruş sergiledikleri görülür. Cehennem Topçu Cemil'den Ramiz'e kadar önceki romanlarda eşsiz bir kahramanlık örneği gösterip büyük bir mücadeleye atılan karakterler, bu romanda bu mücadeleciler ruhlarını kaybetmişlerdir. Artık mücadele edecekleri bir şey yoktur, uğruna mücadele ettikleri değerlerin de siyasi otorite tarafından korunamadığına şahit olmakta ve içten içe de bu durumun dramını yaşamaktadırlar.

Romanda Kuvayı Milliyecilerin yaşadığı dramı genel olarak yansıtan karakter Ramiz Bey olmuştur. İlk olarak *Esir Şehrin İnsanları* romanında karşılaştığımız Ramiz Bey, öğretmen kimliğini saklayıp ölen ağabeyinin kimliğine bürünerek Kuvayı Milliye'ye gizliden destek olan bir kişidir. Bu gizli destek çalışmalarını yürütürken yakalanır; fakat Kamil Bey'in sayesinde Harp Divanı'ndan kurtularak Anadolu'ya geçer ve Sakarya'da, Dumlupınar'da yedek subay olarak savaşır. *Esir Şehrin İnsanları* romanında idealist bir Kuvayı Milliyeci olan Ramiz Bey, *Yol Ayrımı* romanında hırpani, alkolik, mücadeleciler ruhu kaybolmuş, çökmüş ve yaşamın anlamını yitirmiş bir insan olarak karşımıza çıkar. *Esir Şehrin İnsanları* ile *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarında idealist bir duruş ortaya koyan karısı Fatma Hanım'ı kanserden kaybettikten sonra içmeye başlamış, zamanla bu durum ayyaşlık safhasına ulaşmıştır. Öğretmen olmasına rağmen tıraş olmayan, kitap, gazete okumayan, derslere bile hazırlanmadan giden bir adama dönüşmüştür. Ramiz Bey, bu yönleriyle Kuvayı Milliye ruhunun Cumhuriyet sonrası yitirilmesinin simgesidir. Yeni Cumhuriyet rejimi, korkusuzca vatan için mücadele etmiş bu Kuvayı Milliyecilerde büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Özellikle romanda devlet eliyle yeni bir parti kurulmaya çalışılmasına bu grup bir anlam verememiş, bu durum Ramiz Bey tarafından şöyle dile getirilmiştir: "Millet ne istiyordu kurtarıcılardan, hem de kurtuluştan yedi yıl sonra? Anadolu'da partililik yüzünden yaralananlar, hatta ölenler vardı. Millet ikiye bölünmüş, Cumhuriyetten sonra güçlükle kurulan devlet düzeni, iç güven, kısacası birlik, silinip süpürülmüştü." (Kemal Tahir, 2016d, s.135). Ayrıca seçimlerde görev alan Ramiz Bey, Serbest Fırkacı olan serseri takımı tarafından tehdit edilir. *Esir Şehrin Mahpusu* romanındaki Faytoncu Osman, *Yol Ayrımı* romanında Serbest Fırka mensubu bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Faytoncu Osman,

adamlarından Tango Ömer'i Ramiz Bey'i tehdit için gönderir. Mahallenin kopuklarından olan Tango Ömer, Faytoncu Osman'ın uyarısını dile getirerek Ramiz Bey'i tehdit eder. "Hoca, bundan böyle sandık başlarında gözüme görünmesin! Dedi. 'Sayılırken sayıldığını bilsin!' dedi." (Kemal Tahir, 2016d, s.140). Romanın bu pasajı Kuvayı Milliyecilerin yeni rejimle birlikte düştüğü durumu özetler niteliktedir. Bu yeni rejimde vatan için canlarını ortaya koymuş, mücadele etmiş olan Kuvayı Milliyeci takım unutulmuş, değersizleştirilmiş bir haldedir. Ramiz Bey'in dramı sadece dış çevreden müteşekkil değildir. Ramiz'in dramını perçinleyen yakın çevresi, ailesidir. Oğlu Kadir, hiçbir değeri kabul etmeyen bir karakterdir. Annesinin, oğlunun düğününde yatağına açılmasını vasiyet ettiği yatak takımını babasına zorla sattırmaya çalışır. Ayrıca başta babası olmak üzere bütün Kuvayı Milliyecileri ve verdikleri mücadeleyi küçümser, yok sayar: "Bir Kuvayı Milliyedir tutturmuşlar. Kimi hapis yatmış yıllarca, kimi sürünmüş. Hele babamın durumu hepsinden acıklı... İki yerinden yaralanmış. Sürünüyor şimdi öğretmen aylığıyla, üstte yok başta yok... Kendisini yoksulluktan kurtaramamış... Vatanı kurtarmakla övünüyor." (Kemal Tahir, 2016d, s.189). Ramiz Bey'in dramı, yapılanların öz evladı tarafından bilinmemesi ve küçümsenmesi üzerine kurulur: "Hep Serbestçi... Bütün işe yarayanlar serbestçi. Bir de babamla arkadaşlarına bak! En başta Kamil Bey... Sonra Doktor Münir denilen geveze... Sonra Binbaşı emeklisi Arif Bey... Sonra Cehennem Topçu Cemil Bey... Bir Kuvayı Milliyedir tutturmuşlar." (Kemal Tahir, 2016d, s.188). Kemal Tahir için roman insan dramının anlatıldığı bir edebi türdür, *Yol Ayrımı* romanında da Ramiz Bey gibi evladı için mücadele eden Kuvayı Milliyecilerin verdikleri mücadelenin unutulması ve küçümsenmeleri romanın temel dramını oluşturmuştur.

Romanda iktidarın mevcut tutumu dışında, iktidarın direktifiyle kurulan Serbest Fırka'nın Kuvayı Milliyeciler tarafından nasıl değerlendirildiğine de yer verilir. Kuvayı Milliyeci grup bu muhalefet partisinin niçin kurulduğuna bir anlam veremez. Binbaşı emeklisi Arif Bey'le Topçu Albay'ı Cemil Bey de, Ramiz Bey gibi, Serbest Fırka'nın neden kurulduğuna bir türlü akıl erdiremezler. Milletin Serbest Fırka'yı tutması, belediye seçimlerinde Halk Parti'sinin açıkça güç kullanmak, hile yapmak zorunda kalması karşısında şaşkına dönerler. "En amansız şartlar içinde silah gücüyle kurtarılan memlekette, henüz yedi yıl geçmeden nankörlüğe uğramayı bir türlü bağışlamıyorlar, haksız yere hakarete uğramışlar gibi olanları onurlarına yediremiyorlardı." (Kemal Tahir, 2016d, s.220). Yaşanılan bu şaşkınlıkların sonucunda da yol ayrımı görünmüştür. Bu nedenle Kemal Tahir, 1930'lu yıllara gelindiğinde Kuvayı Milliyecilerin mevcut durumunu ve düştükleri dramı *Yol Ayrımı* romanıyla anlatmaya çalışmıştır. Onların kazandıkları zaferin nasıl kendi dünyalarında yenilgiye dönüştüğünü ifade etmiştir:

Oysa yaşayışlarında, herhangi bir insanı ölene kadar mutlu kılacak zafer sevinçleri olmuştu. ‘Bir derin kuyuya atılan taş gibi düşmüş bunların ruhuna bu sevinç... Gürültü koparmış, durgunluğa çalkalamış ama, sonunda bir daha yüze çıkmamak üzere batmış gitmiş! O zaman bunların kazandıkları zafer de giderek yenilgiye benzedi içlerinde... (Kemal Tahir, 2016d, s.221).

Mevcut siyasi atmosferde dürüstlük ve madrabazlık çatışması.

Romanda sık sık yansıtılan durumlardan birisi de mevcut siyasi atmosfer içerisindeki insanların ahlaki duruşlarıdır. Kemal Tahir, bu ahlaki çelişkiyi net biçimde ortaya koymak için de *Yol Ayrımı* romanının birinci bölümüne “Madrabazlık” ismini vermiştir. Madrabaz kelimesi; “dalavere çeviren, hile yapan, düzenci, hileci (kimse)” (TDK, 2005, s. 1323) anlamlarına gelmekte olup Kemal Tahir, romanda bu kavramı karşılayan birçok karaktere yer vererek dönemin insan tiplerini de yansıtmaya çalışmıştır. Bu madrabaz kişilerin karşısına da dürüst, ideal insan karakterleri yerleştirilerek romanda bir karakter çatışması oluşturmuştur. Kemal Tahir, bu madrabaz karakterlerin başına siyasi atmosferden nemalanan ve çıkar sağlamak için Gazi Paşa’nın etrafını saran insanları koyar. Bu insanların Gazi Paşa’ya yaklaşma ve gözüne girme yolları ise balolar düzenlemektir. “Balo vermek adet oldu. Büyüklere yanaşıp çıkar sağlamak için en kestirme yol balo vermek.” (Kemal Tahir, 2016d, s.34). Bu balolarla Gazi Paşa’nın yanına sokulup gözüne girmeyi başaran madrabazlar işlerini bu şekilde yürütürler. Romanda devrin bu ahlaksız tutumu Atatürk’e yakınlığı ile bilinen Falih Rıfkı’nın ağzından da dile getirilir:

Rejimden para vurmak hırısı, nüfuz satıcılarını o kadar bürümüşü ki, bir gün Gazi’nin kızıp yanına sokmadığı bir şahısla nüfuzlu dostlarından biri arasında şöyle bir pazarlık yapılmıştı: ‘Dostu bir kolayını bulup o şahsı sofraya davet ettirecek ve sofrada bir kolayına getirip Gazi’nin elini öptürerek affettirecekti. Bu el öpmenin ücreti on bin liraydı. (Kemal Tahir, 2016d, s.220).

Romanda Gazi’nin etrafını saran madrabazların dışında Serbest Fırka’nın kurulmasıyla bunu bir fırsat olarak görüp bu partiye giren madrabazlara da yer verilir. Faytoncu Osman bu grubun sembolü niteliğindedir. *Esir Şehrin Mahpusu* romanında koğuş ağası olan Faytoncu Osman, kadın pazarlayan, oğlancı, kötü bir karakterdir. Serbest Fırka kurulduktan sonra bu partiye katılır ve itibar görmeye başlar. Serbest Fırka iktidara gelince gerçekleştireceği planları vardır. Tango Ömer’in ağzından Faytoncu’nun durumu şöyle ifade edilir: “Benim gördüğüm, bu parti dalgası aynalı dalga! Faytoncunun işi iş... Bu seçimi kazandık mı, İstanbul’un haracını biz yiyecekmiz... Kahveye beyden, paşadan adamlar geliyor ki, dayının kalantoru, kalanturun finosu... Her biri ipten adam alır kodamanlar...”(Kemal Tahir, 2016d, s.141).

Romanda madrabazlar içerisinde en geniş yer alan, vurgulanan karakter ise Kadir’dir. Ramiz gibi Kuvayı Milliye kahramanı bir babanın oğlu olmasına ve Murat ile beraber

büyümesine rağmen Kadir; hilekâr, arkadan iş çeviren bir karakter olarak karşımıza çıkar. Serbest Fırka'nın kurulmasıyla bu partinin tarafını tutar ve arkadaşlarını da bu partiye destek vermeye çağırır. Fakat Kamil Bey'in kızı Ayşe'yi tanıdıktan sonra hareketleri ve söylemleri bir anda tamamen değişir. Ayşe ile evlenebilmek için onun gibi ateşli bir Kuvayı Milliyeci'ye dönüşür. “Sizin haberiniz yok! Ayşe, babasını seçtiğinden beri, bizim Kadir en yaman Kuvayı Milliyeci kesildi.” (Kemal Tahir, 2016d, s.422). Kadir, çıkarları için her şeyi yapabilecek bir karakterdir. Yaşadığı her olumsuz şeyi Murat'ın başından geçmiş gibi anlatarak, Murat'ı yanında çalıştığı Avukat Mahmut Celalettin Bey'in (Deli Celadet) baldızı Şükran Hanım'ın gözünden düşürmeye çalışır. Ayşe'nin Murat hakkında sorular sorması üzerine beraber büyüdüğü Murat'ı çeşitli yalanlarla kötüler. Onu para canlısı, kadın düşkünü, gösterişi seven bir insan olarak tanıtır. Oysa bu özellikler bizzat Kadir'de toplanmış özelliklerdir. Kadir bu madrabazlıklarına rağmen romanda Ayşe ile evlendirilerek ödüllendirilecektir. Kadir'in ödüllendirilmesi ile Kemal Tahir, mevcut bozuk düzen içerisinde bu karakterlerin hep kazanacağını ortaya koymaya çalışmıştır diyebiliriz. Oysa Kadir, romanda tüm madrabazlıkların temsili gibidir. Kadir, babası Ramiz Bey ile Tango Ömer arasında geçen hadise de babasını suçlayan, Faytoncu Osman gibi müptezel bir adamı iyi bir insan olarak nitelendiren bozuk bir karakterdir: “Osman parti üyesi... Sandığı kolluyor. Kötü adam değildir Osman abi... Saygılıdır. Bir şey dediği yok... ‘Ramiz Efendi okumuş adam, sövmek yaraşır mı el içinde’ dedi. Haklı...” (Kemal Tahir, 2016d, s.186). Nitekim Kadir'in madrabaz kişiliği romanın yansıtıcı karakteri Doktor Münir tarafından da dile getirilir: “Demek yanılmamışım! Bu oğlan madrabazlıkta bizim deliyi geçer, yaya bile bırakır, dedimdi. Nasıl arttırdı mı maaşı altı ayda? Malum ya ‘yörük at yemini arttırır’ derler.” (Kemal Tahir, 2016d, s.114).

Romanda madrabazlıkların karşısında dürüst ve ahlaklı karakterler de yer alır. Murat romanın ideal kahramanlarından birisidir, yalanlara, hilebazlıklara ve dalaverelere hiç gelemmez. O, hayatını inandığı doğrular ekseninde yaşar:

Baskı rejiminden çıkar sağlayan rezillerle, namussuzlarla aynı safta görünmek... Düşündüm, hayır... Bana lazım olan hürriyet, Fethi Bey'in getireceğini söylediği hürriyet değil... Bu hürriyet ‘bırak yapsın, bırak geçsin’ hürriyeti... Türkçesi: Sopaları taşları bağlayıp kuduz itleri serbest bırakmak hürriyeti... Halk Partisi içinde hürriyeti istiyorum ben... Güçleri madrabazlıktan, kişisel çıkarıcılıktan çekip Kuvayı Milliye devrimciliğine getirecek hürriyet... Hırsızları, madrabazları yok edecek hürriyet... (Kemal Tahir, 2016d, s.100).

Murat, romanın idealize edilmiş, gerçekleri dile getiren karakteridir. Ayrıca Kemal Tahir'in hayatından izler taşıyan bir yönü de bulunur. Romanda Murat'ın dışında Selim Nuri, Doktor Münir gibi doğru bildiklerini, inandıklarını ifade etmekten çekinmeyen diğer dürüst karakterler de karşımıza çıkar. Özellikle Selim Nuri, zorluklar içerisinde yaşadığı hayatında

kişiliğinden hiç ödün vermemiş, hiçbir zaman çıkarını düşünmemiş bir karakterdir: “Ne dedikti biz bu dergiyi çıkarırken, unuttun mu? Hani kendimiz için hiçbir şey istemeyecektik. Buna söz vermiştik, namus sözü.” (Kemal Tahir, 2016d, s.103). Selim Nuri, dürüst bir karakter olarak karşımıza çıkmış; fakat roman sonunda madrabazların, ahlaksızların iftirası sonucunda trajik bir şekilde hayata veda etmiştir. Kemal Tahir, mevcut atmosfer içerisinde dürüstlüğü nasıl da kendisine yer bulamadığını Selim Nuri’nin şahsında anlatmak istemiştir diyebiliriz.

Roman kahramanlarının geçmişten kalan hesaplaşmaları.

Yol Ayrımı romanında ele alınan çatışmalardan birisini de Kamil Bey ve Nermin Hanım’ın tarihî kent dizisinin önceki romanlarından kalan hesaplaşmaları oluşturur. Romancı *Esir Şehrin İnsanları* ve *Esir Şehrin Mahpusu* romanlarından bildiğimiz Kamil Bey ve Nermin Hanım’ın, bu iki romandaki durumlarını *Yol Ayrımı* romanına da taşır ve yarım kalan hesaplarını kızları Ayşe üzerinden kapatır. *Esir Şehrin Mahpusu* romanının sonunda bir gazete haberinde Nermin Hanım’ın Fransız Konsolosluğu’nun düzenlediği bir baloya katıldığını gören Kamil Bey, kendisini ziyarete gelmeyip işgalcilerin bu tür bir eğlencesine katıldığı için Nermin Hanım’a kızar ve bir mektupla onu boşadığını bildirir. Bu boşanma olduğunda kızları Ayşe 7 yaşındadır ve babasının hapis yattığını bilmez, yurt dışında olduğunu sanır. Kamil Bey, iki yıllık mahpusluğu sonrası İstanbul’u terk ederek Arif Bey’in dayısı Rıdvan Bey’in Amasya’daki çiftliğine gider. “Ayşe’nin anasını boşadıktan sonra bir yıl dokuz ay yattı. Çıkınca, Arif Bey’in Amasya’daki çiftliğine gittiler. Burada davalarını kazanıp, sınır dışında kalan çiftlikleri, petrol hisselerini alıncaya kadar İstanbul’a hiç gelmedi, bir kez bile.” (Kemal Tahir, 2016d, s.103). Kamil Bey, 7 yaşından beri Ayşe’yi görmez ve on yıl sonra Ayşe 17 yaşına vardığında Ayşe’yle görüşmek için Nermin Hanım’ın evine gider. Nermin Hanım Operatör Doktor Lütfi Bey’le evlenmiştir. Ev aynı zamanda onun muayenehanesidir. Kamil Bey, Nermin Hanım’a kendisini Ayşe’ye babasının bir arkadaşı olarak tanıtmak ister. Nermin Hanım bunu kabul etmez. Onu bir arkadaşı gibi tanıştırmak yerine gerçekten bir arkadaşını göndermesini ister. Kamil Bey bunun üzerine Doktor Münir’i göndereceğini bildirir.

Kamil Bey, Ayşe ile aracısız bir şekilde görüşmeye çekinir. *Esir Şehrin İnsanları* romanında hazin öyküsünü dinlediğimiz Fuat Mahir’in etkisinde kalmıştır. Ayşe’nin istemeyeceği bir insana dönüşmüş olmasından korkmaktadır. Ayşe ise babasının kendilerini terk ettiğini sonrasında da öldüğünü sanmaktadır. Doktor Münir ile görüşmesinde babasına kendisini terk etmesinden ziyade Kuvayı Milliye’ye katılmadığını düşündüğü için kızgındır. Ayşe, tam bir Kemalist olarak yetişmiştir. Fanatizm boyutuna varacak bir Kuvayı Milliyecilik

düşüncesine sahiptir. “Açıkçası ben beni bırakıp gittiği için kızmıyorum arkadaşınıza, babaları, amcaları, ağabeyleri, dayıları, erkek akrabalarından herhangi bir Kuvayı Milliye’ye katılanların karşısında beni utançla yere batırdığına kıızıyorum.” (Kemal Tahir, 2016d, s.252). Ayşe: “bilenle bilmeyenler nasıl bir olamazsa, savaşanlarla savaşmayanlar da bir olamaz” (Kemal Tahir, 2016d, s.256) diyerek ne kadar koyu bir Halkçı ve Kuvayı Milliyeci olduğunu ortaya koyar. Ayrıca Kuvayı Milliye karşıtı olduğunu düşündüğü annesi ve üvey babasını sevmez, kaldığı evden nefret eder: “Kurtuluş Savaşı sırasında para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyenlerle iç içe yaşıyorum. Bizim evde Kuvayı Milliye’nin lafı hiç edilmez. Anne her zaman durgundur. Yalnız, Kuvayı Milliye’nin lafı açılırsa hırçınlaşır... Bu Serbest Parti işi hepsinin Kuvayı Milliye düşmanı olduğunu ortaya çıkardı.” (Kemal Tahir, 2016d, s.256). Ayşe, Kamil Bey’in korktuğu bir insana dönüşmemiş tam aksine istediği gibi yetişmiştir. “Bizim kuşağın onurluları, insanlara karşı duyacakları saygıyı Kuvayı Milliye’ye katılmış, katılmamış olmalarına göre ayarlıyor.” (Kemal Tahir, 2016d, s.252). Ayşe, Doktor Münir ile yaptığı konuşmada Serbest Parti’ye dair görüşlerini de ifade eder: “Halk Parti’sinin zora düşmesine sevindiler. Önce gizliydi bu sevinç... Dört yanlarına ürkek ürkek bakıp ellerini ovuşturuyorlardı. Lütfi Bey, bize harcadığının dışında, enikonu cimridir, öyleyken, o kadar cimri bir adam için gerçekten büyük paralar verdi Serbest Parti’ye... (Kemal Tahir, 2016d, s.256). Ayşe’nin karakter özellikleri Doktor Münir ile yaptığı bu görüşme ile ortaya çıkar ve Ayşe’nin Kamil Bey’in korktuğu karakterde bir kişi olmadığı görülür. Ayşe’nin böyle bir karakter ortaya koymasından sonra Doktor Münir, gerçekleri Kamil Bey’in mahpushane arkadaşı Sakanın Naci’sine söyler. Sakanın Naci, Ayşe’ye annesinin onu hapishaneye getirmediğini ve babasının Kuvayı Milliye’den yattığını ve ölmediğini söyler: “Bildğin Millicilik... Kuvayı Milliyeci olduğundan attılar Kamil abiyi içeri ‘Millici Abi’ dedin mi, koca tevkifhanede bilmeyen yoktu.” (Kemal Tahir, 2016d, s.267). Ayşe, babasına ait bu gerçeği öğrenince hemen babasına götürülmesini ister. Ayşe, bu görüşme sonrası babasını seçecek ve annesine geri dönmeyecektir.

Romanda Kamil Bey ve Nermin Hanım’ın öncesinden kalan ve Ayşe üzerinden gerçekleşen hesaplaşmasını Kamil Bey kazanır. Ayşe, bir Kemalist ve Kuvayı Milliyeci olarak bu uğurda mahpus yatmış, bedel ödemiş babasını seçer. Nermin Hanım, bu hesaplaşmayı kaybetse de yazar tarafından romanın sonunda konuşturularak kendi penceresinden haklılık nedenlerini dile getirmesine izin verilir. Nermin Hanım, Kamil Bey’in sorumluluklarından kaçtığını ve bunu vatanseverlik süsüyle örtbas ettiğini dile getirir. Bu yönüyle bencil davrandığını ve çektiği bütün acıların suçunu da karşısındakilere yüklediğini ifade eder: “Ayşe’nin babası örneği çok az bulunur bencillerdendi. Bunlar uyurgezerlere benzer. Dünyayı fantezileriyle değerlendirir...Ayşe’nin babasına 1921’lerde, İstanbul

şehrinde, bize ekmek parası kazanmak, hapse girmekten çok daha zor geldiğine eminim.” (Kemal Tahir, 2016d, s. 425, 426) Nermin Hanım’ın bu sözleri daha önceki romanlarda idealize edilen vatansever Kamil Bey’in kişiliği üzerinde soru işareti yaratır. Farklı bir bakış açısı getirilerek romanın gerçekçilik boyutu güçlendirilir. Hiçbir şeyin tek taraflı değerlendirilmemesi gerektiği gerçeğini gözler önüne serer:

Ayıplamıyorum, bunlar gerçekten romantik yaratıklardır. Gerçek romantikler, ne kadar yumuşak hatta gözü yaşlı görünseler, gerçekten üzülmazler. Çünkü romantik olmak, bencil olmaktan gelir bence... Gerçekten üzülebilmek için insanın gerçekçi olması gerekir. Kamil Bey, kızının ne sağlığıyla ilgilendi, ne okumasıyla... Sonra bir gün apansız, pusudan atlar gibi, yoluma çıkmak istedi. Kinin korkunçluğuna bakın ki, bir kere bile uzaktan görmediğine eminim! Nasıl dayandı buna? Hangi güçle? Kin tutma gücüdür bu... (Kemal Tahir, 2016d, s.428).

Gerçekçilik akımını temel ilke edinmiş olan Kemal Tahir, romanın son bölümünde Nermin Hanım’ın bu görüşlerine de yer vererek romana yeni bir boyut katmış ve okuruna farklı bakış açıları sunma özelliğini yinelemiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç

Kemal Tahir, Türkiye'nin varoluş şartları, Türkiye gerçekleri, Türk insanının özellikleri üzerine fikirlerini çeşitli gazete ve dergilerdeki konuşmalarında zaman zaman açıklamışsa da bu düşünceler hiç kuşkusuz gerçek ifadelerini romanlarında bulmuştur. Kemal Tahir; tarihe, günlük siyasete dair fikirleriyle tartışmalar yaratmış, bu tartışma yaratan fikirlerini de romanlarıyla yansıtmıştır. Bu yönüyle Tahir'in romanları onun fikri dünyasının sanatsal bir biçimde ifadesini oluşturmuştur diyebiliriz. Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarındaki temel çatışmaların belirlenip ortaya koyulması da onun fikri dünyasının ve bu fikri dünyasının edebiyata olan yansımalarının tespiti açısından önem arz etmektedir.

Anlatma esasına bağlı metinlerde yapıyı meydana getiren temel unsur çatışmadır. Olay, olay örgüsü ve olayın gelişimi çatışma kavramı temelinde meydana gelir. Çatışma kavramı ise kurmaca metinlerde daha çok kahramanların birbirleriyle olan maddesel çatışmaları şeklinde, ya sosyal mücadele içinde ya da kişinin kendisiyle olan çatışması biçiminde ortaya koyulur. Kurmaca metinlerde sözü edilen bu çatışmalar ayrı ayrı verileceği gibi her üçü bir metinde de verilebilir. (Gündüz, &Şimşek, 2018, s.86) Kemal Tahir'in romanlarında da bu farklı çatışma türleri bir aradadır. Kişiler arası çatışma, kişinin sosyal ve toplumsal yapıyla olan çatışması yine kişinin kendi iç sorgulayışları ve iç çatışması da Kemal Tahir romanlarında gözlemlenir. Kemal Tahir özellikle de tarihî kent dizisi romanlarında bu çatışma unsurlarını kişi dışında toplumsal ve kavramsal düzeyde de ele almıştır. Farklı zıt toplulukların ve grupların çatışmaları, belli kavramlar üzerinden işlenen kişisel ve toplumsal çatışmalar romanlarında ele alınmış ve işlenmiştir. Örneğin *Esir Şehrin İnsanları* romanında başkahraman Kamil Bey'in kişisel iç sorgulayışı ve çatışması yer alırken bunun dışında ayrıca Türk subayının dramı ve iç çatışması da işlenerek çatışma unsuru kişi dışında topluluk düzeyinde de ele alınmış ve yansıtılmıştır. *Esir Şehrin Mahpusu* romanında Kamil Bey ve Faytoncu Osman Ağa arasındaki çatışma kahramanlar arasındaki maddesel çatışmaya örnek olurken *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanlarındaki Halkçılar ve İttihatçılar arasındaki çatışma toplumsal grupların maddesel çatışmasına örnek olmuştur. Kemal Tahir bu maddesel tartışmaların dışında kavramsal tartışmaları ve bunun yarattığı çatışmaları da tarihî kent dizisi romanlarında işlemiştir. Örneğin aydın, batılılaşma ve devlet gibi kavramlar farklı taraflarca tartıştırılarak birer roman çatışmasına dönüştürülmüştür. Bu yönleriyle Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarında çatışma başlıkları çeşitlilik arz etmiştir.

Kemal Tahir; *Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yorgun Savaşçı*, *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* eserlerinden oluşan tarihî kent dizisi romanlarıyla Osmanlı Devleti'nin

yıkılışından Serbest Fırka'nın kapanışına kadar geçen dönemde yaşanan siyasi, sosyal, askeri, dini çatışma ve çekişmelere farklı özgün bir bakış açısı getirmiştir. İstanbul'un İşgali ile başlayan 1920'li yıllardan 1930 yılına kadar 10 yıllık bir dönemi ele alan bu roman dizisinde Kemal Tahir, bu dönemde gerçekleşen hadiselerle ilişkin özgün görüşlerini romanları aracılığıyla ifade etmiştir. Romancı, yakın dönem Türk tarihine, Osmanlı'ya, Milli Mücadele'ye, Cumhuriyet Devrimlerine, Cumhuriyet sonrası siyasi çekişmelere dair tartışmalı görüşlerini bu roman dizisiyle yansıtmıştır. Bu bakımdan bu romanlar Kemal Tahir'in görüşlerini içerisinde barındıran fikri yönü ağır basan romanlar olarak çokça tartışılmış, diğer roman dizilerine göre büyük tepkiler ve eleştiriler almıştır.

Kemal Tahir'in Türk tarihine ve Türk toplumunun siyasal, sosyal ve kültürel yapısına yönelik tartışma yaratan görüşleri romancının eserlerinde bir çatışma unsuruna dönüştürülmüştür. Romancı batılılaşma çabalarını Türk tarihindeki en büyük hata ve yıkım olarak görmüş, batılılardan farklı bir toplum yapımız olduğunu dile getirmiştir. Bu doğrultuda da batılılaşma adı altında yapılan bütün yeniliklere karşı çıkmış ve bu yenilikleri eleştirmiştir. Kemal Tahir'in batılılaşmaya yönelik bu düşünceleri romanlarında birer çatışma unsuru olmuş, romancının düşünce dünyası sanat eserlerine yansıtılmıştır. Örneğin batılılaşma üzerine bu görüşleri *Yol Ayrımı* romanında ele alınmış batılılaşma adı altında yapılan inkılaplar eleştirilmiş ve toplumda oluşan iç çatışmanın sebeplerinden biri olarak yansıtılmıştır. Nitekim *Yol Ayrımı* romanın temel çatışmasını oluşturan siyasi çatışmanın temelinde de batılılaşma adı altında yapılan yenilikler vardır. Yine *Yorgun Savaşçı* ve *Kurt Kanunu* romanlarında batılılaşma çabalarını yarattığı çatışmalar yansıtılmış. Bu kavram üzerinde farklı görüşlerin çatışmaları işlenmiştir.

Kemal Tahir, Doğu-Batı çatışmasını Dünya ve Türk toplum tarihini belirleyen temel çatışma olarak görür. Doğu ve Batı arasında uyum ve birliktelik olamayıp sadece çatışmanın var olabileceğini, bu toplumların karakterini de bu çatışmanın ortaya koyduğunu dile getirir. Bu yönüyle Kemal Tahir'in; *Esir Şehrin İnsanları*, *Yorgun Savaşçı* başta olmak üzere tarihî kent dizisi romanlarında temel çatışmalardan birisini de Doğu- Batı çatışması ve onun yol açtığı diğer çatışmalar oluşturmuştur. *Esir Şehrin İnsanları* ve *Yorgun Savaşçı* romanlarında verilen mücadele bu çatışmanın genel halini ortaya koymaktadır.

Yine Kemal Tahir'e göre Türk toplum tarihinde kapitalist bir sistem olmadığı için burjuva oluşmamış ve bunun sonucunda bir işçi sınıfı doğmamıştır. Romancı bu doğrultu da *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanlarında yönetimin bir burjuva sınıfı oluşturma çabalarını eleştirerek bunu bir roman çatışması haline dönüştürmüştür.

Romancı Marksizm ve Sosyalizm düşüncelerini batılı kalıplarıyla almaz ve batılı bir görüş biçimini yansıtan bir Marksizm'in savunuculuğunu yapmaz. Bu düşünce sistemlerini

Türk toplum yapısına uygun bir forma sokmak ister. Bu düşünceleri hür ve özgür bir toplum biçimi ortaya koymak için araç olarak kullanır. Nitekim romanlarında bu ideolojilerin propagandası yoktur. Bu ideolojileri emperyalist güçlere karşı mücadele biçimi yolu olarak kullanır ve romanlarında bir çatışma unsuruna dönüştürür. Bu kavramların biz uzantısı olan ATÜT düşüncesinde yer alan doğu toplumlarındaki «kölelik» düşüncesine de karşı çıkmış, *Yorgun Savaşçı* ve *Yol Ayrımı* romanlarında bu konuya dair düşüncelerine yer vererek hürlik için verilen mücadeleyi bu romanlarında birer çatışma unsuruna dönüştürmüştür.

Kemal Tahir'in romanlarında çatışma unsuruna dönüştürdüğü konulardan birisi de aydın meselesidir. Kemal Tahir düşünce yazılarında ortaya koyduğu ideal aydın tipini romanlarında da ele almıştır. Kemal Tahir'in aydını, toplumsal gerçeklerin farkına varan, batı karşısında doğunun yerini iyi tayin eden ve toplumuyla nasıl bir bağ kurabileceğini tarihsel gerçekler ışığında karar veren bir tiptir. (Coşkun, 2012, s.171). Romancı aydın meselesini *Esir Şehrin İnsanları* ve *Kurt Kanunu* romanlarında ele almıştır. *Esir Şehrin İnsanları* romanında işgale karşı suskun kalan, pasif yozlaşmış bir aydın tabakasıyla başını subay ve yakınlarının çektiği işgale karşı duran aydın grubunun çatışması yansıtılmıştır. *Kurt Kanunu* romanında da bir aydın olarak Emin Bey'in mevcut düzende karşı tavrı, kendisine sorgulatilmiş ve bir iç çatışmaya dönüştürülmüştür.

Çatışma unsuruna dönüştürülen konulardan birisi de eşkıyalık kavramıdır. Kemal Tahir bu kavram üzerine görüşlerini net olarak *Rahmet Yolları Kesti* romanında somutlaştırarak ifade etmiş olsa da tarihî kent dizisi romanlarından *Yorgun Savaşçı* romanında da bu meseleye değinmiştir. Kemal Tahir'e göre eşkıyanın iyi olmaz, eşkıya her koşulda hırsızdır, soyguncudur. (Dosdoğru, 1974,cs.134) *Yorgun Savaşçı* romanında da eşkıyaların Kuvayı Milliye içerisindeki durumunu gözler önüne serer. Düzenli ordu ile eşkıyalardan oluşan bu çeteler arasındaki çatışmayı yansıtır ve kurtuluşun bu çetelerle olamayacağını ancak düzenli orduyla sağlanabileceğini anlatır.

Kemal Tahir'in romanlarında çatışma unsuruna dönüştürdüğü tartışmalı düşüncelerinden birisi de *Kemalizm* olmuştur. Özellikle Kemalizm'i "batının burjuva toplumları için düşünülmüş müesseselerini kalıp olarak almak" (1992b, s.38) yönüyle eleştirmiştir. Bu yönüyle romancı Cumhuriyetin İlanından sonraki süreci anlattığı *Kurt Kanunu* ve *Yol Ayrımı* romanlarında bu düşüncede olanlarla karşı düşüncede olanların çatışmalarını işlemiştir.

Kemal Tahir'in yukarıda verilen örneklerin dışında Feodalizm, Devlet, Osmanlı vb. gibi tartışma yaratan birçok konu başlığındaki düşüncelerini tarihî kent dizisi romanlarında birer çatışma alanına dönüştürdüğünü görürüz. Romanlarda ayrıca bu düşünce başlıklarına

dayanmayan diğerk çatışma alanlarına da yer verilmiş ve tarihî kent dizisi romanlarının genel çatışma haritası çıkarılmaya çalışılmıştır.

Tartışma

Çalışmamızda öncelikle Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarının temel çatışma zeminlerini oluşturan, döneminde ve sonraki dönemlerde tartışmalara sebep olmuş fikirleri ortaya koyulmuştur. Daha sonrasında ise bu tartışma yaratan fikirlerin tarihî kent dizisi romanlarında nasıl birer çatışma alanına dönüştürüldüğü açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada genel olarak roman türünün çatışmalar üzerine kurulu bir sanat biçimi olduğu gerçeğinden hareketle Kemal Tahir'in tarihî kent dizisi romanlarında ele aldığı temel çatışmalar ve düşünce dünyasının bu çatışmalar üzerindeki etkileri somut biçimde yansıtılmak istenmiştir.

Kemal Tahir üzerine birçok akademik çalışma yapılmış, düşünce ve sanat dünyasına dair çokça incelemelerde bulunulmuştur. Çalışmamızda söz konusu çalışmalardan daha çok Kemal Tahir'in düşünce dünyasına dair görüşlerinin ortaya koyulabilmesi için faydalanılmıştır. Fakat romanlardaki çatışma alanlarının belirlenmesinde bu çalışmaların dışında tarihî kent dizisi romanları temel kaynak olarak alınmış, özgün bir değerlendirme ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın "Tartışma Alanları" bölümünde Kemal Tahir'in tarihsel ve toplumsal tezleri ve bazı genel kavramlara dair görüşleri ortaya koyulmuş, bu görüşlerin "Çatışma Alanları" bölümünde romanda kendilerine nasıl yer buldukları ve nasıl birer çatışma unsuruna dönüştükleri yansıtılmıştır. Örneğin batılılaşma, Doğu-Batı çatışması, eşkıyalık, Kemalizm, feodalizm, Marksizm, özgürlük, devlet, Osmanlı vb. başlıklara dair tartışmalar yaratan düşüncelerinin tarihî kent dizisi romanlarında nasıl birer çatışma unsuruna dönüştürüldüğü tespit edilmiş ve ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Bu yönleriyle çalışmanın Kemal Tahir'in tarihsel ve toplumsal tezlerinin somutlaştırılarak romanına nasıl yansıtıldığının tespiti açısından faydalı olacağı ve Kemal Tahir'in fikri ve sanatsal dünyasına dair daha bütüncül bir bakış açısı sunacağı düşünülmektedir.

Öneriler

Kemal Tahir romanlarında temel olarak insan dramını anlatmaya çalışmıştır. "Roman anlayışım tek insan dramına dayanır. Tek insan dramını inceleyip derinleştirdikçe de insanoğlunun tükenmezliğine inancım artmıştır." (Kemal Tahir, 2016a, s.69) sözleriyle de bu düşüncesini ortaya koymaktadır. Kemal Tahir sadece bireyin değil bireyden yola çıkarak toplumun ve devletin dramını da roman aracılığıyla yansıtmayı amaçlamıştır. Drama düşen insanın ve toplumun sorunlarının temelini de roman aracılığıyla sorgulamış, bu sorunların kaynağının da tarihsel ve toplumsal süreçlerde belirlenebileceğini düşünüp Türk toplumunu

kronolojik düzende yansıtan tarihsel romanlar yazmıştır. Bu tarihsel romanlarla insanlara resmi tarihin dışında kendisinin gerçekler olarak ifade ettiği yakın tarihe yönelik yeni bir okuma biçimi sunmuş ve bunu da kendisine bir romancı olarak görev bilmiştir. “Bugünkü ileri roman anlayışımızla Türk romanının toplumumuzdaki ilk fonksiyonu, insanları gerçeklerden kaçır olmaktan, masal dünyalarında yaşamak kolaylığı içinde gözlerini gerçeklere yummak alışkanlıklarından kurtarmak olmalıdır.” (Kemal Tahir, 2016a, s.76). Kemal Tahir romanlarında kendi gerçeklerini korkusuzca dile getirmiş, Türk tarihine resmi tarihin dışında farklı bir bakış açısı sunmayı istemiştir. Çalışmada yakın dönem Türk tarihine yönelik bu bakış açısı romancının tarihî kent dizisi romanları kapsamında yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Kemal Tahir’in yakın dönem tarihî köy dizisi romanları da benzeri bir çalışma ve yöntem ile ele alınıp incelenebilir.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2017). *Anlatma Esasına Bağlı Metinlerin Tahlili –Teori ve Uygulama-*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Arslanbenzer, H. (2010). Siyasi Romanın Mihveri: Kemal Tahir. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.201-203.
- Avcı, M. G. (2010). Kemal Tahir ve Devlet: ‘Bey Kısımının Onuru Kendi Malı Değildir. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.237-241.
- Ayas, O. G. (2010). Yorgun Savaşçı Filminin Yakılması Üzerine. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.119-125.
- Belge, M. (2009). *Edebiyat Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berksoy, N. Ç. (2010a). Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.25-39.
- Berksoy, N. Ç. (2010b). Kemal Tahir Romanında ‘Aydın’ Üzerine Çeşitlemeler. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.251-259.
- Bozdağ, İ. (2003). *Kemal Tahir’in Sohbetleri*. İstanbul: Yaba Yayınları.
- Coşkun, S. (2010a). Kemal Tahir’de Köy ve Şehir. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.361-372.
- Coşkun, S. (2010b). Teori ve Uygulama Bağlamında Kemal Tahir’in Dili. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.49-61.
- Coşkun, S. (2012). *Esir Şehrin Hür İnsanı Kemal Tahir /İnsan, Eser, Fikir*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çağan, K. (2010). Kemal Tahir’de İdeoloji ve İktidar. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.333-341.
- Divitçioğlu, S. (1981). *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplum*. Kırklareli: Sermet Matbaası.
- Dosdoğru, H. (1974). *Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir*. İstanbul: Tel Yayınları
- Egri, L. (2012). *Piyas Yazma Sanatı*. İstanbul: Agorakitaplığı Yayınları.
- Eğribel, E. (2010a). Kemal Tahir: Romancı, Sosyalist, Yerli Düşünür. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.153-163.
- Eğribel, E. (2010b). Kemal Tahir 100 Yaşında. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.19-24.
- Eğribel, E. (2010c). Türk Romanı ve Düşüncesinin Oryantalizm ve Garbiyatçılığı İçselleştirme Biçiminden Kopmasının Önemi: Kemal Tahir ve Doğu-Batı Çatışması. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.403-419.

- Eğribel, E. & Özcan, U. (2010). Kemal Tahir'in Güncelliği: Kemal Tahir Baykan Sezer'siz Anılamaz. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.427-431.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Fedai, Ö. (2010a). Kemal Tahir ve Türk Romanı. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.315-323.
- Fedai, Ö. (2010b). Mektuplar da Hayata Dâhil. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.71-75.
- Fethi Naci. (1990). *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Fethi Naci. (2007). *Yüzyılın 100 Türk Romanı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Godeiler, M. (1993). *Asya Tipi Üretim Tarzı* (çev. Atilla Tokatlı). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gündüz, O. (2007). Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları Ve Tarihsel Romanların "Ulusal Kimlik" Edinmedeki Rolü. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14 (35, s. 135-136.
- Gündüz, O. ,Şimşek, T. (2018). *Türk Dili 2 El Kitabı (Konuşma, Yazma, Sunu)*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- İşıksalan, N. (1990). *Kemal Tahir'in Tarihi Romanları Üzerine Bir İnceleme*, (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 11950)
- İşıksalan, N. (2012). Kemal Tahir'in Tarih Anlayışı ve Romancılığı. *Kemal Tahir Özel Sayısı, Türkiye'nin Ruhunu Arayan Adam Kemal Tahir, Hece Dergisi*, 1(181), s.210-225.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2010). Kemal Tahir ve Batılılaşma Eleştirisi. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.243-250.
- Kalkan, B. (2010). Kemal Tahir'in Eşkıyalığa Yaklaşımı: Kahramandan Hırsıza. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.353-359.
- Kantarcıoğlu, S. (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Karakaş, M. (2010). Kemal Tahir Romanlarında İşgal İstanbul'u. *Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.261-270.
- Kemal Tahir. (1992a). *Notlar/Sosyalizm/Toplum ve Gerçek*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kemal Tahir. (1992b). *Notlar/Batılılaşma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kemal Tahir. (2006). *Köyün Kamburu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2015). *Hür Şehrin İnsanları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016a). *Notlar/Sanat Edebiyat-1.(haz. Cengiz Yazoğlu)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016b). *Notlar/Sanat Edebiyat-2. (haz. Cengiz Yazoğlu)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016c). *Notlar/Sanat Edebiyat-3,Dil Dosyası, (haz. Cengiz Yazoğlu)*. İstanbul: İthaki Yayınları.

- Kemal Tahir. (2016d). *Yol Ayrımı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016e). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016f). *Yorgun Savaşçı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016g). *Sağırdere*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2016h). *Bozkırdaki Çekirdek*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2018a). *Esir Şehrin İnsanları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2018b). *Esir Şehrin Mahpusu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2020a). *Notlar 8. /Roman Notları 2./ Batı Çıkmazı. (haz. Cengiz Yazoğlu)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2020b). *Notlar 10. /Osmanlılık/Bizans. (haz. Cengiz Yazoğlu)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2020c). *Notlar 7 /Roman Notları 1./ Topal Kasırga-Darmadağın Olan Devlet (haz. Cengiz Yazoğlu)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kemal Tahir. (2020d). *Notlar 9 /Roman Notları 3. / Patriyot Ömer-Gülen Azap Çıkmazı. (haz. Cengiz Yazoğlu)*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kızılcılık, S. (2010). Batı Kopyacılığından Kurtulmanın ve Kendi Gerçekliğimize Yönelmenin Ruhu Olarak Tek Yerli Fikir İkizimiz: Kemal Tahir ile Baykan Sezer. *Kemal Tahir 100 Yaşında, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.165-200.
- Kolcu, A. İ. (2017). *Türk Romanının El Kitabı*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Kurdakul, Ş. (1987). *Çağdaş Türk Edebiyatı II –Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)-*. İstanbul: Broy Yayınları.
- Moran, B. (2019a). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2019b). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önertoy, O. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özsoy, İ. (2010). Devletine Küsmeyen Aydın: Kemal Tahir. *Kemal Tahir 100 Yaşında, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.41-47.
- Refiğ, H. R. (2015). *Kemal Tahir’le Birlikte*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Sarıkoca, E. (2010). *Kemal Tahir ve Bizans. Kemal Tahir 100 Yaşında, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.231-235.
- Sezer, B. (2010). (Kemal Tahir), Doğu-Batı Çatışması ve Marxisme. *Kemal Tahir 100 Yaşında, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.13-18.
- Sümbüllü, Z. (2017). Kemal Tahir’in Kurt Kanunu Romanı Üzerine Aşkın Çözümleme. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, II/4*, Sayfalar: 59-90.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tükel, T. (1960). *Beş Romancı Köy Romanı Üzerine Tartışıyor (Fakir Baykurt- Kemal Tahir- Mahmut Makal- Orhan Kemal-Talip Apaydın)*, İstanbul: Düşün Yayınevi.
- Yavuz, H. (1974). Kemal Tahir ve Ulusal Felsefe Sorunu. *Türkiye Defteri, Sayı:6*, s. 58-59.

Yavuz, H. (2013). *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yıldırım, Y. (2010). *Kemal Tahir ve Osmanlılık. Kemal Tahir 100 Yaşında*, (Editörler: Ertan Eğribel, & M. Fatih Andı), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1, s.213-220.

ÖZ GEÇMİŞ

İlköğrenimini Yalova’da, orta ve lise öğrenimini de Gümüşhane’de tamamladı. 2002 yılında Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde başladığı yükseköğrenimini 2006 yılında; 2006 yılında başladığı Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Türk Dili ve Edebiyatı Tezsiz Yüksek Lisans Programını da 2008 yılında tamamladı. 2008 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde başladığı Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği görevini Gümüşhane Hayme Ana Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde müdür başyardımcısı olarak sürdürmektedir. 2019 yılında Bayburt Üniversitesi’nde başladığı Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı) lisansüstü eğitimini sürdürmekte olup evli ve üç çocuk babasıdır.

